

MINISTERSTWO OBRONY NARODOWEJ

K W A R T A L N I K
BELLONA

nr 2/2019 (697)

ISSN 1897-7065

Rocznik CI (XIII)

wiiw
WOJSKOWY INSTYTUT
WYDAWNICZY

Pismo naukowe
wydawane przez Ministerstwo Obrony Narodowej

RADA NAUKOWA „KWARTALNIKA BELLONA”

dr hab. Anna Antczak – przewodnicząca

gen. bryg. dr hab. inż. Tadeusz Szczurek – zastępca przewodniczącej

Redaktorzy tematyczni działów:

płk dr hab. inż. Witalis Pellowski – Bezpieczeństwo i obronność

płk dr hab. Przemysław Paździorek – Sztuka wojenna

płk rez. pil. dr hab. inż. Jarosław Kozuba – Praktyka i doświadczenia użycia sił zbrojnych

płk dr hab. inż. Krzysztof Krakowski – Edukacja

płk dr hab. inż. Szymon Mitkow – Technika i logistyka

dr hab. Mirosław Lenart – Omówienia, recenzje, sprawozdania

płk dr Jacek Cichosz

prof. Marek Jan Chodakiewicz

doc. dr hab. Brétislav Dančák

gen. dyw. prof. dr hab. n. med. Grzegorz Gielerak

dr Artur Jagnieża

kmdr dr hab. Grzegorz Krasnodębski

gen. bryg. pil. dr Piotr Krawczyk

kmdr rez. dr Bohdan Pac

gen. bryg. dr hab. inż. Dariusz Skorupka

dr Dominik Smyrgała

kadm. prof. dr hab. Tomasz Szubrycht

płk dr n. med. Radosław Tworus

1918–1950 Bellona
1950–2007 Myśl Wojskowa

Pismo naukowe
wydawane przez Ministerstwo Obrony Narodowej

Rocznik CI (XIII)
Nr 2/2019 (697)
Warszawa

wiww

Dyrektor Wojskowego Instytutu Wydawniczego: **Maciej Podczaski**
sekretariat@zbrojni.pl
tel.: +48 261 845 365, +48 261 845 685, faks: +48 261 845 503
Al. Jerozolimskie 97, 00-909 Warszawa

Zastępca dyrektora: **Izabela Borańska-Chmielewska**
tel.: +48 261 840 222
e-mail: kwartalnikbellona@zbrojni.pl

Redaktor naczelny „Kwartalnika Bellona”: **dr hab. Piotr Grochmalski**
e-mail: piotr.grochmalski@zbrojni.pl

Redaktor prowadzący „Kwartalnika Bellona”: **dr Piotr Lewandowski**
e-mail: piotr.lewandowski@zbrojni.pl

Opracowanie redakcyjne: **Teresa Wieszczyńska**, tel.: 725 880 231

Opracowanie graficzne: **Małgorzata Mielcarz**

Fotoedytor: **Andrzej Witkowski**

Tłumaczenie na jęz. ang.: **Anita Kwaterowska**, autorzy artykułów

Redakcja prosi o składanie manuskryptów przez stronę internetową www.kwartalnikbellona.pl

Egzemplarze czasopisma są dostępne w wewnętrznym kolportażu wojskowym oraz w prenumeracie.

Wersja papierowa czasopisma jest wersją pierwotną.

Czasopismo jest indeksowane w bazie *Index Copernicus*.

Na liście czasopism punktowanych MNiSW „Kwartalnikowi Bellona” przyznano 7 punktów.

Artykuły zamieszczone w „Kwartalniku Bellona” są recenzowane.

ISSN 1897-7065

Oddano do druku w lipcu 2019 r.

Nakład 1200 egz.

Kolportaż i reklamacje: Poczta Polska Usługi Cyfrowe sp. z o.o.
ul. Dunikowska 9a
87-823 Włocławek
tel. : 542 315 201, 502 012 187
e-mail: elzbieta.kurlapska@poczta-polska.pl

Druk: ARTDRUK
ul. Napoleona 2
05-320 Kobyłka

Elektroniczna wersja czasopisma na stronie www.kwartalnikbellona.pl

Bezpieczeństwo i obronność

gen. bryg. dr inż. Ryszard Parafianowicz

Sztuka operacyjna w Wyższej Szkole Wojennej i Akademii Sztuki Wojennej (ang.) 17

mgr Edyta Żyła

Finansowanie terroryzmu w państwach Unii Europejskiej. Z badań nad współczesnymi zagrożeniami bezpieczeństwa finansowego w świetle raportów FATF 30

mgr Angelika Wróblewska

Wybrane aspekty polityki bezpieczeństwa i obrony Finlandii 47

plk w st. spocz. pil. dr hab. Bronisław Galoch

Rosyjska Artyka w 2019 roku 56

Sztuka wojenna

plk dr Wojciech Robert Więcek

Kształcenie oficerów dyplomowanych. Kilka refleksji na temat taktyki i historii 72

Praktyka i doświadczenia użycia sił zbrojnych

plk dr hab. Tomasz Kośmider

Polska polityka bezpieczeństwa. Doświadczenia i rekomendacje (ang.) 86

Edukacja

plk dr hab. Juliusz Tym

Wyższe szkolnictwo wojskowe Rzeczypospolitej a sztuka myślenia strategicznego 98

Technika i logistyka

plk rez. dr hab. Adam Radomyski

Ewolucja systemu obrony powietrznej państw NATO w latach 1950–2015 110

mjr mgr inż. nawig. Sylwester Lubiejewski

Lotnictwo śmigłowiec w działaniach bojowych odzyskiwania izolowanego personelu (*personnel recovery*) 127

Omówienia, recenzje, sprawozdania

dr hab. Arkadiusz Czwołek

Polska racja stanu w perspektywie 2025 r. (ang.)

Bogdan Grenda, Piotr Grochmalski, Halina Świeboda, *National Security Forecast. Polish Perspective*, Warszawa 2018 145

* * *

Streszczenia w języku angielskim 151

Wskazówki redakcyjno-techniczne dotyczące przygotowania prac do opublikowania w „Kwartalniku Bellona” 155

Table of Contents

Security and Defense

BrigGen Ryszard Parafianowicz, PhD in Eng.

Operational Warfare in War College and War Studies University 17

Edyta Żyła, MA

Financing of terrorism in the EU countries. Research on contemporary threats to financial security in the light of the FATF reports 30

Angelika Wróblewska, MA

Selected Aspects of Security and Defense Policy in Finland 47

Col (Ret) Pilot Bronisław Galoch, PhD

The Russian Arctic in 2019 56

Art of War

Col Wojciech Robert Wićcek, PhD

Education of qualifield officers. Tactical and historical reflections 72

Practice and Experience in the Armed Forces Use

Col Tomasz Kośmider, PhD

Poland's Security Policy. Experiences and Recommendations 86

Education

Col Juliusz Tym, PhD

The Higher Military Education in Poland vs. the Art of Strategic Thinking 98

Technology and Logistics

Col (Res) Adam Radomyski, PhD

Evolution of air defence system in NATO countries In the years 1950-2015 110

Maj Sylwester Lubiejewski, MSc in Eng.

Helicopters in personnel recovery missions 127

Reviews and Reports

Arkadiusz Czwolek, PhD

Polish Reasons of State in the Perspective of 2025

National Security Forecast. Polish Perspective, edited by Bogdan Grenda, Piotr Grochmalski, Halina

Świeboda, Warszawa 2018 145

* * *

Summaries in English 151

Editorial guidelines on the preparation of articles for publishing in Kwartalnik Bellona..... 155

Od redakcji

Integracja ziem II Rzeczypospolitej ze względu na skalę i nowatorstwo była unikalnym projektem w dziejach Europy. Polskie elity wojskowe i cywilne potrafiły wypracować wspólne strategiczne cele. Polska stała się prekursorem nowoczesnej koncepcji wspólnoty narodowej. Harwardzki uczony Roman Szporluk zauważył, że „Polacy potrafili rozbudzić teorię narodu w Europie. [...] Naród historyczny, taki jak Polacy, którego wszyscy uważali za naród dlatego, że walczył o państwo, odwołując się do nowej teorii narodu [...] stał się doskonałym modelem dla wszystkich pojawiających się narodów, którym brakowało takich warunków wstępnych, jakie mieli Polacy”¹. Sercem tego projektu była wspólnota strategiczna – zasadniczo spójne postrzeganie przez miliony obywateli głównych celów, które trzeba osiągnąć, żeby projekt ten zakończył się sukcesem. Przypomnijmy: w latach 1918–1921 Polska była zaangażowana w sześć wojen, w tym w ogromny w skali geopolitycznej konflikt z sowiecką Rosją². Według szacunków 11 listopada 1918 roku polskie wojsko liczyło 29 543 osoby³. Racją stanu stało się szybkie zbudowanie armii opartej na etosie obywatelskiej służby odrodzonej ojczyźnie. W zasadniczym momencie Bitwy Warszawskiej polskie siły liczyły już – według oceny Józefa Piłsudskiego – 120 tys. żołnierzy⁴.

„Bellona” od początku towarzyszyła tworzącej się armii polskiej i odbudowie II Rzeczypospolitej. Elementem misji czasopisma było wspieranie rozwoju polskich elit wojskowych i tworzenie nowoczesnej myśli strategiczno-operacyjnej. Bieżący numer kwartalnika otwiera artykuł rektora-komendanta Akademii Sztuki Wojennej gen. bryg. dr. inż. Ryszarda Parafianowicza „Sztuka operacyjna w Wyższej Szkole Wojennej i Akademii Sztuki Wojennej” (Operational Warfare in War College and War Studies University). W tym roku mija bowiem sto lat od powołania Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego, późniejszej Wyższej Szkoły Wojennej i jej obecnej kontynuatorki – Akademii Sztuki Wojennej. Autor ukazuje historyczne etapy kształtowania się sztuki operacyjnej. Jak zauważa, „[...] podstawowym zadaniem sił zbrojnych II Rzeczypospolitej było zbudowanie ich kultury organizacyjnej, w tym sztuki wojennej, po 123 latach zaborów, a w zasadzie po 87 latach od momentu, gdy po wojnie polsko-rosyjskiej 1830–1831 przestała istnieć armia Królestwa Polskiego i ówczesna polska sztuka wojenna”. Zaznacza, że było to wielkie wyzwanie. Polskie wojsko w pierwszym okresie, w latach 1918–1921, „stanowiło swoisty konglomerat kultury wojskowej i sztuki wojennej sił zbrojnych państw zaborczych oraz polskich formacji wojskowych powstałych w cza-

1 R. Szporluk, *Polska: powstanie teorii i praktyki nowoczesnego narodu*, w: R. Szporluk, *Imperium, komunizm i narody: wybór esejów*, Kraków 2003, s. 39.

2 22 września 1920 r. na zamkniętym posiedzeniu Rosyjskiej Komunistycznej Partii w trakcie tajnej narady Lenin wyjaśnił, że pokonanie Polski było drogą do opanowania Europy i świata. Pod Warszawą – jak obrazowo wyjaśniał – rozgrywała się w istocie bitwa przeciwko centrum ówczesnego systemu imperialistycznego. Vide: R. Pipes, *Rosja bolszewików*, Warszawa 2005, s. 193.

3 J. Pajewski, *Budowa Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1926*, Kraków 1995, s. 42.

4 J. Piłsudski, *Rok 1920*, w: *Pisma zbiorowe*, t. VII, Warszawa 1937, s. 20.

sie I wojny światowej”. Wzorowano się na francuskiej sztuce wojennej (istotny wpływ na kształcenie kadr oficerskich miała wtedy Francuska Misja Wojskowa). „Jej ówczesne założenia silnie kontrastowały z realiami wojny, którą Polska prowadziła z bolszewicką Rosją na specyficznym teatrze działań wojennych, obejmującym, jak na warunki zachodniej Europy, ogromne przestrzenie. Wystarczy przypomnieć, że Bitwa Warszawska rozgrywała się w łuku Wisły między Włodawą a Brodnicą oraz Białymstokiem a Sejnam, na przestrzeni odpowiadającej łącznej powierzchni terytorium Belgii i Holandii. Jeszcze większy był rozmach i zasięg terytorialny operacji zaczepnej Wojska Polskiego przeprowadzonej na przełomie kwietnia i maja 1920 roku na Ukrainie”. Generał R. Parafianowicz podkreśla, że w polskiej sztuce operacyjnej czerpano głównie z doświadczenia II Rzeczypospolitej, z wojen o niepodległość okresu 1918–1921. „Kluczem do licznych sukcesów Wojska Polskiego w tych wojnach był manewr w napoleońskim stylu, całkowicie zrywający z doświadczeniami frontu zachodniego I wojny światowej, który na wiele miesięcy zastął w walce okopowej. Marszałek [Piłsudski – przyp. P.G.] był zafascynowany sztuką wojenną Bonapartego”.

W II Rzeczypospolitej wyjątkową rolę odegrała Wyższa Szkoła Wojenna. Zbudowała ona kadrowe fundamenty polskiej armii. Piotr Sosnkowski, syn gen. Kazimierza Sosnkowskiego (generał był przewodniczącym Komitetu Wyższej Szkoły Wojennej), w czasie uroczystości wręczania sztandaru Akademii Sztuki Wojennej, która odbyła się 22 czerwca bieżącego roku, ze wzruszeniem przypominał, że jego ojciec często wspominał, iż w 1920 roku absolwenci Wyższej Szkoły Wojennej wprost z murów uczelni wyruszyli na front, by walczyć w Bitwie Warszawskiej.

Do września 1939 roku mury Szkoły opuściło 1300 oficerów. Tworzyli oni trzon elit wojskowych II RP oraz dominowali w strukturach strategicznych państwa. Absolwentami WS Woj byli bowiem nie tylko wybitni przyszli dowódcy, lecz także późniejsi premierzy i ministrowie, jak Walery Sławek, Józef Beck, Ignacy Matuszewski czy Wacław Jędrzejczak. W Szkole Wojennej zdobywali swoje oficerskie szlify gen. Stanisław Maczek i gen. Stanisław Sosabowski. Długoletnim komendantem tej uczelni (1928–1939) był gen. dyw. Tadeusz Kutrzeba, dowódca polskich sił w bitwie nad Bzurą – największej operacji kampanii wrześniowej 1939 roku. Tak narodziła się unikalna wspólnota strategiczna młodego państwa.

Gen. bryg. dr inż. Ryszard Parafianowicz zwraca uwagę, że w 1939 roku naczelne dowództwo nie sięgnęło do dorobku polskiej myśli operacyjnej. Przypomina słowa płk. dypl. Mariana Porwita, przedwojennego redaktora „Bellony”, krytycznie odnoszące się do kampanii 1939 roku: „koncepcja planu operacyjnego »Z« była sprzeczna z zasadami sztuki wojennej” i zrywała z założeniami „polskiej doktryny operacyjnej, przyjętej w Wyższej Szkole Wojennej przez światłych inspektorów armii”⁵. Autor podkreśla, że po II wojnie światowej Polska, zdradzona przez zachodnich sojuszników, znalazła się pod wpływem sowieckim, co „[...] oznaczało zerwanie z dorobkiem II Rzeczypospolitej, w tym jej sztuką wojenną. Odzyskanie niepodległości na przełomie lat 1989/1990 stanowiło wyraźną cezurę w rozwoju sztuki wojennej i oznaczało konieczność poszukiwań nowych rozwiązań, odpowiednich do wyzwań wynikających z ówczesnego położenia geopolitycznego, w tym postulatu samowystarczalności obronnej. Implikowało to konieczność nowego spojrzenia na sztukę operacyjną. Za ko-

5 M. Porwit, Komentarze do polskich działań obronnych 1939 roku, cz. 1, Plany i bitwy graniczne, Warszawa 1983, s. 113.

lejne punkty zwrotne należy uznać uzyskanie członkostwa w Sojuszu Północnoatlantyckim oraz udział Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w operacjach stabilizacyjnych na Bałkanach, w Iraku i w Afganistanie”.

Wyjątkowa rola w kształtowaniu nowoczesnej myśli operacyjnej i strategicznej przypadła wyższym szkołom wojskowym, głównie Akademii Sztuki Wojennej. Autor zauważa, że w 2016 roku „[...] nastąpiło przewartościowanie dotychczasowego modelu kształcenia kadr dowódczo-sztabowych Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. W Akademii Sztuki Wojennej od samego początku położono nacisk na kształcenie na potrzeby nowoczesnej sztuki operacyjnej. Powołano Instytut Sztuki Operacyjnej i Taktyki, a w jego ramach Zakład Operacji. Komórcę tej powierzono opiekę nad Wyższym Kursem Operacyjno-Strategicznym, którego celem było przygotowanie oficerów starszych do zajmowania stanowisk zaszerogowanych do stopnia etatowego pułkownika. [...] We współpracy z Joint Special Operations University wdrożono innowacyjny program kształcenia w myśleniu projektowym (Design Thinking), odpowiadający najnowszemu światowemu trendom rozwoju w dziedzinie planowania na poziomie operacyjnym, a w 2018 roku uzyskano zdolność do samodzielnego kształcenia w tym zakresie”.

Współczesna Akademia Sztuki Wojennej, na co zwraca uwagę gen. Parafianowicz, staje się też miejscem, na wzór międzywojenny, kształtowania wspólnoty strategicznej. Edukuje bowiem nie tylko wyższą kadrę dowódczą, w jej murach wiedzę zdobywają też pracownicy różnych szczebli administracji państwowej. Uczelnia stwarza unikalną atmosferę do budowania nowoczesnej, wojskowo-cywilnej wspólnoty strategicznej. Wymaga to oczywiście ogromnego wysiłku kadry oraz głębokiej refleksji politycznych elit państwa. W obliczu wyzwań, przed jakimi stoją współczesne państwa i wspólnoty narodowe, tylko te narodowości, które zbudują nowoczesną wspólnotę strategiczną jako jądro swego państwa, mogą walczyć o silną pozycję w globalnym świecie.

„Kwartalnik Bellona” jest otwarty na analizy poświęcone współczesnym zagrożeniom terrorystycznym. Dlatego w dziale „Bezpieczeństwo i obronność” publikujemy tekst mgr Edyty Żyły „Finansowanie terroryzmu w państwach Unii Europejskiej. Z badań nad współczesnymi zagrożeniami bezpieczeństwa finansowego w świetle raportów FATF”. Autorka ukazuje techniczne i prawne problemy związane z systemowym odcinaniem formacji terrorystycznych od międzynarodowych źródeł finansowania. Szczególną rolę w tym mechanizmie odgrywa międzynarodowa Grupa Specjalna ds. Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy (FATF).

Jesteśmy też zainteresowani Skandynawią i Arktyką ze względu na coraz większe znaczenie geopolityczne tych regionów. W artykule „Wybrane aspekty polityki bezpieczeństwa i obrony Finlandii” autorstwa mgr Angeliki Wróblewskiej zostały przedstawione specyficzne współczesne doświadczenia fińskie wynikające z realnego zagrożenia rosyjskiego. Granica tego państwa z Rosją liczy 1340 km, co obrazuje skalę problemów związanych z obroną przed działaniami destabilizującymi sytuację wewnętrzną w Finlandii, podejmowanymi przez struktury agenturalne Federacji Rosyjskiej. Natomiast płk w st. spocz. píl. dr hab. Bronisław Galoch w artykule „Rosyjska Arktyka w 2019 roku” zwraca uwagę, że obszar Morza Arktycznego staje się jedną z głównych aren geopolitycznej rywalizacji Rosji, USA, Chin oraz UE. Wskazuje na postępującą militaryzację tego regionu, a także rozbudowę przez Rosję baz wojskowych, formacji zbrojnych do działań w Arktyce oraz tworzenie na potrzeby wojska nowych rodzajów broni.

W dziale „Edukacja” publikujemy ważki artykuł płk. dr. hab. Juliusza Tyma, dyrektora Instytutu Historii Wojskowości i Służb Specjalnych ASzWoj, zatytułowany „Wyższe szkolnictwo wojskowe Rzeczypospolitej a sztuka myślenia strategicznego”. Autor podkreśla, że II Rzeczpospolita samodzielnie kształtowała swoją strategię. „W czasie II wojny światowej władze Rzeczypospolitej, działające w Paryżu, a później w Londynie, próbowały formułować strategię zgodną z ówczesną polską racją stanu. W wyniku zdrady zachodnich sojuszników Polska po II wojnie światowej znalazła się w sowieckiej strefie wpływów, co oznaczało kres rozwoju niczym nieskrepowanej polskiej myśli strategicznej”. Dopiero odzyskanie niepodległości w latach 1989–1990 wymusiło „konieczność sformułowania strategii bezpieczeństwa niepodległego i suwerennego państwa w nowym położeniu geopolitycznym”.

Pałaca potrzeba posiadania „korpusu generalskiego profesjonalnie przygotowanego do podejmowania strategicznych decyzji w skomplikowanym środowisku bezpieczeństwa” stanowiła asumpt do utworzenia Poddyplomowych Studiów Polityki Obronnej (PSPO), które przygotowują kandydatów do objęcia stanowisk o stopniu etatowym generała brygady (kontradmirała). „Studia te przez dwanaście lat były prowadzone w Akademii Obrony Narodowej, a obecnie są kontynuowane w Akademii Sztuki Wojennej”. Zdaniem autora dużym wyzwaniem dla słuchaczy tych studiów jest „zmiana perspektywy postrzegania bezpieczeństwa narodowego, a przede wszystkim zrozumienie istoty myślenia strategicznego”. Podkreśla, że chodzi „[...] o poszukiwanie takiego modelu myślenia strategicznego, który łączyłby wizję przyszłości z dotychczasowym doświadczeniem i jednocześnie ograniczał niepewność oraz ryzyko. Kształtowanie przyszłości to przede wszystkim urzeczywistnianie wizji rozwoju oraz wskazywanie pożądanych, korzystnych cech struktury organizacji wojskowej, a także jej doskonalenie”. PSPO są więc wyjątkowym przedsięwzięciem, którego zasadniczym celem jest tworzenie potencjału strategicznego nie tylko polskich sił zbrojnych, lecz także szeroko rozumianych elit, odpowiedzialnych za bezpieczeństwo państwa. Artykuł ten jest ważnym głosem w dyskusji.

W dziale „Sztuka wojenna” przedstawiamy artykuł płk. dr. Wojciecha Roberta Więcka „Kształcenie oficerów dyplomowanych. Kilka refleksji na temat taktyki i historii”. Autor podkreśla, że tempo modernizacji i zmian uzbrojenia, a także charakter współczesnego pola walki wymuszają poszukiwania odpowiednich rozwiązań w systemie edukacyjnym przygotowującym przyszłe kadry wojskowe. Zauważa, że w przyszłości „podstawę wszelkich kalkulacji operacyjno-taktycznych będzie stanowiła nie tyle liczba środków, ile zdolność do wyprzedzania przeciwnika w ich wykryciu i zniszczeniu”.

Ciekawe, holistyczne spojrzenie prezentuje płk dr. hab. Tomasz Kośmider, prof. nadzw. ASzWoj, w artykule „Polska polityka bezpieczeństwa. Doświadczenia i rekomendacje” (Poland’s Security Policy. Experiences and Recommendations), przedstawionym w dziale „Praktyka i doświadczenia użycia sił zbrojnych. W odniesieniach historycznych próbuje dostrzec pewne zasadnicze doświadczenia wspólnoty polskiej, które powinny wpływać na polską myśl strategiczną i rekomendować określone działania, wzmacniające bezpieczeństwo Rzeczypospolitej Polskiej.

Szeroką perspektywę analityczną prezentuje płk rez. dr. hab. Adam Radomyski, dziekan Wydziału Bezpieczeństwa Narodowego i Logistyki Lotniczej Akademii Wojskowej, w artykule „Ewolucja systemu obrony powietrznej państw NATO w latach 1950–2015”, opu-

blikowanym w dziale „Technika i logistyka”. Autor kompetentnie omawia zmiany w systemie obrony powietrznej i przeciwrakietowej NATO wprowadzone w rezultacie integracji systemu paktu, prowadzonej intensywnie zwłaszcza w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku.

Bieżący numer „Kwartalnika Bellona” kończy tekst mjr. mgr. inż. nawig. Sylwestra Lubiejewskiego „Lotnictwo śmigłowcowe w działaniach bojowych odzyskiwania izolowanego personelu (personnel recovery)”. Autor podkreśla, że odzyskiwanie personelu stanowi „[...] ważną część działań militarnych zarówno w czasie pokoju, jak i kryzysu i wojny. Misje odzyskiwania izolowanego personelu (isolated personnel – ISOP) mają zapobiec jego pojmaniu i wykorzystaniu przez przeciwnika, a także uchronić przed śmiercią. Uświadamianie żołnierzom, że nigdy nie zostaną pozostawieni na pastwę losu, nawet w trudnych okolicznościach izolacji we wrogim terenie, ma na celu budowanie wzajemnego zaufania i zrozumienia. Służy też podniesieniu morale żołnierzy i wpływa na ich efektywność w walce”. Autor ze znanstwem analizuje specyfikę działań odzyskiwania izolowanego personelu oraz roli i przeznaczenia lotnictwa śmigłowcowego w tego typu działaniach bojowych.

Szanowny Czytelniku, z pokorą oddajemy w Twoje ręce nowy numer „Kwartalnika Bellona”.

dr hab. Piotr Grochmalski, prof. ASzWoj,
redaktor naczelny „Kwartalnika Bellona”

Editorial

*Due to its scale and novelty, the integration of the lands of the Second Republic of Poland was a unique project in the history of Europe. Polish military and civilian elites were capable of working out common strategic goals. Poland became a precursor of the modern concept of a national community. The Harvard scholar Roman Szporluk noted that “Poles were able to awaken the theory of the nation in Europe. A historical nation, such as the Poles, whom everyone considered to be a nation because they fought for the state, referring to a new national theory [...] became a perfect model for all emerging nations that lacked the prerequisites that the Poles had”.¹ At the heart of this project was a strategic community – millions of citizens’ broadly consistent perception of the main objectives that needed to be achieved if the project in question was to succeed. Note that during 1918–1921, Poland was involved in six wars, including a huge geopolitical conflict with Soviet Russia.² According to estimates, on November 11, 1918, the Polish Army consisted of 29,543 people.³ It was a *raison d’état* to quickly build an army based on the ethos of civic service to the reborn homeland. At the fundamental moment of the Battle of Warsaw, the Polish forces already had – according to the assessment of Józef Piłsudski – 120 thousand soldiers.⁴*

From the very beginning, the Bellona journal witnessed the formation of the Polish Army and the reconstruction of the Second Republic of Poland. The mission of the magazine was to support the development of Polish military elites, and to develop a modern strategic and operational thought. We open the current issue of our quarterly with an article by the Rector-Commandant of the War Studies University (ASzWoj), BrigGen Ryszard Parafianowicz, PhD on “Operational Warfare in War College and War Studies University”. This year marks the 100th anniversary of the establishment of the War College of General Staff, later the War College, and its current continuator – the War Studies University. The author presents the historical stages of the development of operational art. As he notes, “the main task of the armed forces of the Second Republic of Poland was to build their organizational culture, including the art of war, after 123 years of partitions, or rather after 87 years from the moment, when after the Polish-Russian War (1830–1831), the army of the Kingdom of Poland – and with it the Polish art of war – ceased to exist”. He points out that it was a great challenge. In the first period, in the years 1918–1921, the Polish

1 R. Szporluk, *Polska: powstanie teorii i praktyki nowoczesnego narodu*, in: R. Szporluk, *Imperium, komunizm i narody: wybór esejów*, Kraków 2003, p. 39.

2 On 22 September 1920, during a closed session of the Russian Communist Party during a secret meeting, Lenin explained that defeating Poland was the way to conquer Europe and the world. As he vividly stated, the battle against the center of the imperialist system of that time was in fact taking place near Warsaw. Vide: R. Pipes, *Rosja bolszewików*, Warszawa 2005, p. 193.

3 J. Pajewski, *Budowa Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1926*, Kraków 1995, p. 42.

4 J. Piłsudski, *Rok 1920*, in: *Pisma zbiorowe*, vol. VII, Warszawa 1937, p. 20.

Army “was a peculiar conglomerate of the military culture and the art of war of the occupants’ armed forces as well as Polish military formations created during WWI”. They were based on the French art of war (the French Military Mission had a significant impact on the training of officer staff). “Its assumptions at the time clashed with the reality of the war that Poland waged with Bolshevik Russia on a very specific theater of war, extending across enormous – when compared to the Western European conditions – territories. Suffice is to say that the Battle of Warsaw was fought in the bend of Vistula river, between Włodawa and Brodnica, and Białystok and Sejny, on the territory equal to the area of Belgium and the Netherlands combined. As for the offensive operation carried out by the Polish Armed Forces between April and May 1920 in Ukraine, its territorial scope was even larger”. The key to the numerous successes of the Polish Army in those wars was a Napoleonic-style manoeuvre, which was completely different from the experience of the WWI western front that froze in trench fights for many months. The Marshal [Piłsudski] was fascinated by Bonaparte’s art of war.

The War College played an exceptional role in the Second Republic of Poland. It built the personnel foundations of the Polish Army. Piotr Sosnkowski, the son of Gen Kazimierz Sosnkowski (the General was the chairman of the Committee of the War College), during the ceremony of presenting the banner of the War Studies University, which took place on June 22 this year, reminded us emotionally that his father had often recalled that in 1920, the graduates of the War College would go straight from the university to the front to fight in the Battle of Warsaw.

By September 1939, 1,300 officers had left the walls of the School. They formed the core of the military elite of the Second Republic of Poland and dominated in the strategic structures of the country. The graduates of WSWoj were not only prominent future commanders, but also later prime ministers and ministers, among them Walery Śławek, Józef Beck, Ignacy Matuszewski, and Wacław Jędrzejczak; Gen Stanisław Maczek and Gen Stanisław Sosabowski acquired their officer skills in the War College. Gen Tadeusz Kutrzeba, commander of the Polish forces in the Battle of the Bzura River – the largest operation of the September 1939 Campaign – was a long-time commander of this university (1928–1939). And this is how the unique strategic community of the young state was born.

BrigGen Ryszard Parafianowicz points out that in 1939, the Supreme Command did not draw from the achievements of Polish operational thought. He recalls the words of Col Marian Porwit, the pre-war editor of *Bellona*, who was critical of the 1939 campaign: “(...) the concept of operational plan »Plan West« was against the rules of the art of war, and abandoned the assumptions of the Polish operational doctrine, adopted at the War College and by enlightened army inspectors”.⁵ The author emphasises that Poland, after World War II, betrayed by its western allies, found itself under Soviet influence, which “breaking up with the achievements of the Second Republic of Poland, including the art of war. Regaining Independence at the break of 1989/1990 was a distinct turning point in the development of the art of war, and meant the necessity to search for new solutions ad-

5 M. Porwit, *Komentarze do polskich działań obronnych 1939 roku, part 1, Plany i bitwy graniczne*, Warszawa 1983, p. 113.

equate for the challenges stemming from contemporary geopolitical location, as well as from its defense self-sufficiency. This required a new outlook on operational warfare. The following turning point was the membership in North-Atlantic Alliance and the participation of the Polish Armed Forces in stabilization operations in the Balkans, Iraq, and Afghanistan”.

Military universities, mainly the War Studies University, played a unique role in shaping this modern operational and strategic thought. The author notes that in 2016, “the current model of education of the commanding staff of the Armed Forces of the Republic of Poland was revalued. From the very beginning, the War Studies University has focused on education for the needs of modern operating arts. We should note the establishment of the Institute of Operational Art and Tactics, including the Department of Operations. This section was entrusted with the care of the Senior Operational and Strategic Course, the aim of which was to prepare senior officers to occupy full-time colonel rank positions. [...] In cooperation with the Joint Special Operations University, there has been implemented an innovative programme of Design Thinking, corresponding to the latest global trends in operational planning, and in 2018, the ability to provide independent training in this field was acquired”.

The contemporary War Studies University, as noted by Gen Parafranowicz, is also becoming a place of shaping a strategic community, following the example of the interwar period. It educates not only senior command staff; employees of various levels of state administration also study within its walls. The school enables a unique atmosphere for building a modern, military and civil strategic community. This, of course, requires a great deal of effort on the part of the staff, and a profound reflection on the political elites of the state. In the face of challenges faced by modern states and national communities, only those nations that build a modern strategic community as the core of their state may fight for a strong position in the global world.

Kwartalnik Bellona is open to analysis of contemporary terrorist threats. Therefore, in the Security and Defence section, we publish the text by Edyta Żyła, MA on “Terrorist Financing in the European Union. From Research on Contemporary Financial Security Threats in the Light of FATF Reports” [“Finansowanie terroryzmu na terenie Unii Europejskiej. Z badań nad współczesnymi zagrożeniami bezpieczeństwa finansowego w świetle raportów FATF”]. The author presents technical and legal problems related to the systemic cutting-off of terrorist formations from international sources of financing. The International Financial Action Task Force on Money Laundering (FATF) plays a special role in this mechanism.

We are also interested in Scandinavia and the Arctic due to the increasing geopolitical importance of these regions. Specific contemporary Finnish experiences resulting from the real Russian threat are presented in the article “Selected Aspects of Finnish Security and Defense Policy” [“Wybrane aspekty polityki bezpieczeństwa i obrony Finlandii”] by Angelika Wróblewska, MA. The Finland-Russia border is 1340 km long, which illustrates the scale of problems related to defence against the works on the destabilisation of the internal situation in Finland run by the agency structures of the Russian Federation. On the other hand, Col Bronisław Galoch, PhD, in his article “The Russian Arctic in 2019”

[*“Rosyjska Arktyka w 2019 roku”*], points out that the Arctic Sea area is becoming one of the main arenas of geopolitical rivalry between Russia, the USA, China, and the EU. It points to the progressive militarisation of the region, as well as to Russia’s expansion of military bases and armed formations for operations in the Arctic and the creation of new types of weapons for the Arctic.

In the Education section, we publish a serious article by Col Juliusz Tym, Director of the Institute of Military History and Special Services of ASzWoj, “University Military Education of the Republic of Poland vs. the Art of Strategic Thinking” [*“Wyższe szkolnictwo wojskowe Rzeczypospolitej a sztuka myślenia strategicznego”*]. The author stresses that the Second Republic independently shaped its strategy. “During World War II, the authorities of the Republic of Poland, operating in Paris and later in London, tried to formulate a strategy consistent with the Polish *raison d’état* of that time. As a result of the betrayal of its western allies, Poland found itself after World War II in the sphere of Soviet influence, which meant the end of the development of unrestrained Polish strategic thought”. Only the regaining of independence in 1989–1990 forced “the need to formulate a strategy for the security of an independent and sovereign state in a new geopolitical situation”.

The urgent need to have a “general corps prepared in the professional scope to make strategic decisions in a complex security environment” was a reason to establish Postgraduate Defence Policy Studies (PSPO) [*Podyplomowych Studiów Polityki Obronnej*], which prepare candidates for the full-time brigadier general position (rear admiral). “These studies were run for twelve years at the National Defense University and are now continued at the War Studies University”. According to the author, a major challenge for the students of these studies is to “change the perspective of perception of national security, and above all, to understand the essence of strategic thinking”. He stresses that the aim is “[...] to seek a model of strategic thinking that combines a vision of the future with past experience and at the same time reduces uncertainty and risk. Shaping the future means, above all, realising the vision of development and indicating the desirable, beneficial features of the military organisation’s structure, as well as its improvement”. Thus, the PSPO becomes an exceptional undertaking, whose fundamental goal is to create strategic potential not only of the Polish Armed Forces, but also of the broadly understood elites responsible for national security. This article is an important contribution to the discussion.

In the Art of War section, we present an article by Col Wojciech Robert Więcek, PhD, entitled “Education of Certified Officers. Reflections on Tactics and History.” [*“Kształcenie oficerów dyplomowanych. Kilka refleksji na temat taktyki i historii”*]. The author emphasises that the pace of modernisation and changes in armament, as well as the character of the modern battlefield, force us to search for appropriate solutions in the educational system preparing future military personnel. He notes that in future, “the basis for all operational and tactical calculations will be not so much the number of resources as the ability to anticipate the enemy in detecting and destroying them”.

An interesting, holistic view is presented by Col Tomasz Kośmider, PhD, Associate Professor of ASzWoj, in the article “Poland’s Security Policy. Experiences and Recommendations” [*“Polska polityka bezpieczeństwa. Doświadczenia i rekomendacje”*] presented in the Practice and Experiences in the Armed Forces Use section. In his histor-

ical references, he attempts to highlight certain fundamental experiences of the Polish community that should influence the Polish strategic thought, and recommend specific actions to strengthen the security of the Republic of Poland.

Col Adam Radomyski, Dean of the Department of National Security and Aviation Logistics, Military Academy, presents a broad analytical perspective in the article "Evolution of the Air Defense System of NATO States in 1950–2015" ["Ewolucja systemu obrony powietrznej państw NATO w latach 1950–2015"], published in the Technology and Logistics section. The author competently discusses the changes in NATO's air defence and missile defence systems introduced as a result of the integration of the pact system, conducted intensively, especially in the first decade of the 21st century.

This issue of Kwartalnik Bellona closes with the text of Maj Sylwester Lubiejewski, MA, engineer navigator, "Helicopter Aviation in Combat Operations of Isolated Personnel Recovery" ["Lotnictwo śmigłowcowe w działaniach bojowych odzyskiwania izolowanego personelu (personnel recovery)"]. The author stresses that the personnel recovery is "an important part of military action in times of peace, crisis and war. Isolated personnel (ISOP) missions are designed to prevent the capture and use of an opponent and to prevent death. Making soldiers aware that they will never be left alone, even in difficult circumstances of isolation in hostile terrain, aims to build mutual trust and understanding. It also serves to increase morale of soldiers and influences their effectiveness in fight". As an expert, the author analyses the specificity of the isolated personnel recovery and the role and destination of helicopter aviation in such combat operations.

Dear Reader, we humbly present to you the new edition of Kwartalnik Bellona.

Piotr Grochmalski,
Professor at War Studies University (ASzWoj),
Editor-in-Chief of Kwartalnik Bellona

Operational Warfare in War College and War Studies University

Having own operational warfare based on deeply rooted domestic military culture and positively verified combat cases, being now historical experiences inspiring next generations, is one of the foundations of the armed forces. Polish art of war in the 20th century developed freely in the Second Republic of Poland: it was a period, when the foundations for Polish operational art were established. Poland, in consequence of a betrayal by its western allies, after World War II found itself in the Soviet zone of influences, and this meant breaking up with the achievements of the Second Republic of Poland, including the art of war. Regaining Independence at the break of 1989/1990 was a distinct turning point in the development of the art of war, and meant the necessity to search for new solutions adequate for the challenges stemming from contemporary geopolitical location, as well as from its defense self-sufficiency. This required a new outlook on operational warfare. The following turning point was the membership in North-Atlantic Alliance and the participation of the Polish Armed Forces in stabilization operations in the Balkans, Iraq, and Afghanistan. Both in the Second Republic of Poland and today, military education of command and staff professionals had a significant impact on Polish operational art.

KEYWORDS

art of war, operational warfare, operational art, operational level, operational activity, operational command

Upon regaining independence in 1918, the Polish Army the art of war was not unified in any way. Such situation required developing some basic documents to standardize this issue at the tactical level. Such was the direction of studies and conceptual work on the use of cavalry. Operations were part of a strategy in Poland. General command over an operation belonged to the Commander-in-Chief who was to outline the operation's activities, while operational commanders were to define more detailed warfare activities for large units within a group at higher lever during operations. Such distribution of competences clearly reflects an old, Clausewitz-like scheme of separating the art of war into a strategy and tactics.

In the Polish Army of the Second Republic of Poland, activities between strategy and tactics were not clearly defined as a separate area of

BrigGen
RYSZARD
PARAFIANOWICZ,
PhD in Eng.

*Author is Rector-
Commandant at War
Studies University.
He is a graduate
of the Higher School
of Officers of Military
Engineering (1991)
and the National
Defense Academy
(1999). In his academic
work, he also focuses
on security.*

the art of war. For that reason, in place of the term “operational art,” terms such as “operation” or “operational command” were used. The analysis of operations carried out by the Polish Army in the Polish-Soviet war during 1919–1920 indicates that in the newborn Polish operational war the significance of an operation’s objective was most important, and what made tasks “operational” was the commander’s level of independence in decision-making process. The term “operation” meant the art of command, operational command, where planning and organizing an operation relating to the economy of force rule was to immanently focus on the most important operational direction (or directions), without wasting efforts on minor ones, so as the main goal of an operation was to remain in the center of attention of an operational commander and its staff.

Contemporary operational art was to be developed mostly on the basis of Polish experience gained in the wars for independence during 1918–1921. The key to numerous successes of the Polish Army in these wars was a Napoleonic-like maneuver, which differed significantly from the experience of the western front of the World War I, where warfare activities were often frozen for many months in the trenches. The Marshal was fascinated with Napoleon Bonaparte’s art of war. Therefore, years later, Hubert Camon – a French general who specialized in the Napoleon’s system of warfare conduct – wrote that Piłsudski revived Napoleonic art of war.

Both, the then chief at the War College, Colonel Louis Faury as well as many officers of the French Military Mission to Poland were aware of the difficulties stemming from blind transfer of French military solutions to the Polish Army. Hence, Polish military experience, the so-called Polish conditions and the nature of Poles were analyzed in order to find most useful approach. At the same time, the best examples of Napoleonic maneuvers and solutions were reached for and analyzed to ultimately apply the conclusions creating the Polish art of war. Colonel Faury, analyzing the above, considered the experiences of WWI positional warfare as totally useless in the area of Polish operational warfare, while in tactics – as rather rarely useful.¹

Based on the experience of the Polish-Soviet war and considering the scarce force strength and resources of the Polish Army in the context of vast spaces and long, mostly open borders, it was adopted that the activities of conclusive operational maneuver nature should be applied for strategic tasks, following the example of Napoleonic wars, the first and last period of World War I, but mostly in the Polish-Soviet war. Analyzing the conclusions from war experiences, debates and discussions, it was decided that the future war would be rather of a maneuvering character, requiring fast and mobile forces, an effective commanding.

Operational maneuver – understood as a collection of command’s activities and subordinate teams and large units for disrupting the center of enemy strategic or operational balance with the use of concentrated force of attack on a selected direction – allowed for, to some extent, neutralizing resource and numerical enemy advantage, and maintaining strategic initiative by creating difficult situations.

While considering the potential for activities on the Polish theatre of war, it was emphasized that the most effective form of warfare was to be a brave maneuver on enemy flanks

1 S. Lityński, *Udział Wyższej Szkoły Wojennej przed 1939 r. w kształtowaniu polskiej doktryny wojennej*, „Bellona” [Londyn], No.1, 1955, p. 30.

and rear. The success was to depend on surprise and quickness rather than on owned force strength. In Polish conditions, war should be conducted in the form of maneuvers, as only a widely applied maneuver could neutralize differences in the relation of forces and material resources. The use of a maneuver was to give Polish forces the freedom of action. In the 1920s, the basis for maneuver activity was to be the following:

– *Searching for a solution of a conflict through unexpected attack supported by a brave maneuver, aiming at a total destruction of main enemy forces;*

– *Concentrating maximum forces in the region decisive for achieving the advantage or at least the balance of forces; as a result, absolute exposition of the areas of secondary significance;*

– *Ultimately, as fast as possible concentration of attack forces before a battle, or sometimes only during a battle.*

A campaign, resulting from the above strategy, must lead to a maneuver warfare, where the idea of a frontline will not exist. It will be warfare of mobile groups commanded by commanders full of initiative and rational temperament².

It should however be noticed that the objectives developed under the supervision of Col Faury were not adopted by all French lecturers of the War College, and some of their theses remained at variance with the opinions of Louis Faury.³

Years later, these basics were formulated as follows: when potential enemy forces have the advantage, own offensive activity should be preceded by defensive activity. Defense is treated as a transition task, which is to create conditions for conducting maneuvers to lead to a convenient place for a final battle outcome. An attack was to be powerful. Carefully selected and prepared terrain and a former maneuver of part of the forces were to form proper conditions for a final battle on a given direction. Another element was a transition from defense to attack, and the introduction of attack forces on the enemy flank through operational maneuver using the rules of economy of force and surprise. The most convenient form of maneuver could be bypassing or disrupting enemy flanks.⁴

In the 1920s, the idea of operation was first discussed in for example the publications of Colonel Tadeusz Kutrzeba, who differentiated tactical activity from operational one, and indicated that in certain situations and in the conditions of eastern theatre of activity of Polish theater of war (...) *division commanders will start to »operate«, i.e. act accordingly to the doctrine of higher units such as corps and armies.*⁵ In mid 1920s, BrigGen Marian Kukiel wrote in *Bellona* in his review of the book by Frederic Culmann on strategy: (...) *Polish military terminology knows the field between strategy and tactics: the so-called field of »operation«, which in part corresponds with Jomini's »logistics«, and in part with Napoleon's »grand tactique«.*⁶ Maj Kazimierz Klabisz in his article discussed the maneuver of con-

2 Ibidem, p. 32.

3 P. Stawewski, *Wojsko Marszałka Józefa Piłsudskiego 12 V 1926–12 V 1935*, Warszawa 2004, p. 83.

4 Idem, *Oficerowie dyplomowani wojska Drugiej Rzeczypospolitej*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1997, pp. 42–43.

5 T. Kutrzeba, *Obrona taktyczna i operacyjna*, „Bellona”, vol. 2, 1922, p. 244.

6 M. Kukiel, *Frederic Culmann, Stratégie. La manœuvre stratégique offensive dans la guerre de mouvements*, Bellona, vol. 1, 1925, p. 114.

ducting activity on inferior lines within own group, which should be considered as operational because of its reference to Napoleonic way of conducting activities for the center.⁷

In 1930s, the term “operation” was understood as (...) *warfare activities with a defined detailed objective, within a given campaign*. Such understanding was applied to operation seen as a realization of the next phase, which is (...) *planned or stems from current warfare situation, and which is to lead own forces to the main battle in their best location*.⁸ The term “operation” was identified with operational activities. According to the author of the script developed in the War College in 1936 on operational command, LtCol Stefan Mossor, the core of operational activity was (...) *combining several battles, or a series of battles lasting for several days, which were conducted separately on several concurrent directions, sometimes quite distant from each other*,⁹ and its essential feature was (...) *a combination of multi-directional activity towards one goal with the use of several groups of different power*.¹⁰

Hans von Moltke (Senior) is considered a forerunner of operational command understood as operation management. He was perceived as a creator of a modern operation which combined three primary operational factors: force, space and time. It was him who introduced to military terminology an idea of operational command, which meant delegating broad competences to subordinate officers – and they were free to act within the frames of a directive with a clearly defined goal. Most of all, the experiences of Napoleonic wars were often referred to.

In the army of the Second Republic of Poland, a border between tactical and operational activities was defined by agreeing that *a border where cooperation in arms ends*, that is tactical activities understood as a tactics of combined weapons, *is the level from division to an army*.¹¹ When considering the above, it was adopted that operations were to be conducted by operational units, i.e. operational armies and groups, and sometimes operational activities could be performed by large units, i.e. brigades and divisions, which independently carried out their operational tasks. Today, the so-called “large unit” is an anachronism, and a contemporary name for it is a “tactical unit”.

As to operational groups, it should be indicated that both, doctrinal assumptions¹² and objectives regarding the functioning of what we could define as a contemporary war commanding system, as well as training practice – the War College, for example – differentiated “permanent” operational groups at the time called “independent”, and non-independent operational groups, which were tactical groupings formed when needed to carry out certain tasks. The plans developed towards the end of 1930s assumed that independent operational groups will have an army set of liaison units (two cable phone companies, building compa-

7 K. Glabisz, *Działania z położenia wewnętrznego*, „Bellona”, vol. 10, 1924, pp. 44–57.

8 *Encyklopedia wojskowa*, O. Laskowski (ed.), vol. 6, Warszawa 1937, p. 129.

9 S. Mossor, *Podstawowe wiadomości z dziedziny dowodzenia operacyjnego*, cz. 1, *Zasady operacyjne na tle obecnych warunków wojny*, Warszawa 1936, p. 11; Idem, *Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny*, Warszawa 1938, p. 152.

10 Ibidem.

11 *Encyklopedia wojskowa*, O. Laskowski (ed.), vol. 1, Warszawa 1931, p. 328.

12 *Podręcznik dla operacyjnej służby sztabów*, Warszawa 1928.

ny, radio company, etc.), while non-independent operational groups did not have enough forces and means of command.

There were different operational units. Their potential was based on several large units. In the period of 1936–1937, while developing the “W” mobilization plan, the army set of non-division units of different weapons and an army set of services for each army was established.¹³

Defining army tasks was an obligation of a commander-in-chief. He was to adjust them to specific situation and needs. The way these operational tasks were implemented and allocated to operational groups and army’s large units depended on army commander. According to LtCol Stefan Mossor, *the aim of an independent operational unit is always to defeat an enemy*.¹⁴

In operational activities, described by LtCol Stefan Mossor as a group of activities providing synergy effect as a result of which it is possible to achieve the goal of operation, a maneuver factor was at the top. Operational maneuver was considered as the only means leading to victory over the enemy, both in attack and in defense. Operational maneuver, which was to disperse the center of operational or strategic balance of an adversary with the help of concentrated force attacking on a given direction, to some extent neutralized the numerical and material enemy advantage, and by putting the enemy in difficult situations – allowed for the freedom of action and for maintaining or gaining strategic initiative.

While considering the potential for activities on the Polish theatre of war, it was emphasized that the most effective form of warfare was to be a brave maneuver of the attack force on enemy flanks and rear. The success was to depend on surprise and quickness rather than on owned force strength. The most convenient form of maneuver was bypassing or dispersing a poorly defended enemy flank. Stefan Mossor emphasized that every guiding idea of an operation should stem from (...) *the awareness of own goal, precise assessment of actual location, and understanding the essence of operational maneuver*.¹⁵ Every maneuver was to (...) *lead to a battle, because a conclusive battle is the goal of every operational maneuver*,¹⁶ and its essence meant the choice of (...) *effective direction and the right moment for attack*.¹⁷ Successful operational maneuver and a conclusion of operation required that the rules of operation be observed, such as: advantage, economy of force, surprise, freedom of action, as well as the maneuver factors, such as: force, direction, outflanking, and a variety of maneuver forms.

In the training practice of the War College, mostly four classic maneuver forms were distinguished: trench battle, one-sided maneuver, two-sided maneuver and a maneuver on interior lines. It was indicated that trench battle should be avoided as being most inefficient, particularly for the weaker side. It was emphasized that a one-sided maneuver directed at enemy flank is characterized by the fact that *it is hard to use it to tie-down enemy troops to avoid wasting time for the chase and ending the victory, which sometimes costs more time and forc-*

13 R. Rybka, K. Stepan, *Najlepsza broń. Plan mobilizacyjny „W” i jego ewolucja*, Warszawa 2010, pp. XCIII–XCV.

14 S. Mossor, *Sztuka wojenna...*, op.cit., p. 440.

15 Ibidem, s. 400.

16 S. Mossor, *Podstawowe wiadomości...*, op.cit., p. 119.

17 Idem, *Sztuka wojenna...*, op.cit., p. 268.

*es than the victory itself. A two-sided maneuver enabled a total destruction of an adversary. The result of a maneuver on interior lines was to be a battle, which (...) is about splitting, when own forces are in **minority**, the enemy forces into two or several parts, and defeating them one at a time by attacking each part with **majority** of own forces.*¹⁸

In his work, Stefan Mossor distinguished a pre-battle maneuver, a maneuver on interior lines and a maneuver on external lines, two-sided maneuver and a single envelopment, and within the latter one: outflanking, forcible outflanking, disrupting and breaking up the flank, outflanking with disrupting the flank.¹⁹ Additionally, the author discusses the issue of operational defense, emphasizing that *operational resolution may only be reached through aggressive action*, and that is why *operational defense may be characterized by passivity only at the beginning, but it commonly ends with aggressive action.*²⁰

The then operational command, and especially the activities undertaken by an operational group, were often deeply embedded in tactics. Consequently, those two branches of the art of war intertwined with each other to a large extent, although in theory it was already noticed then that tactics is characterized by the unity of purpose, time, and place of action, while operations have the unity of purpose, but with simultaneous separation of time and place. Seeing these interdependencies, an outstanding staff officer, Col Marian Porwit, stated that *tactics should be in service of operational tasks, but with poor, disproportional armament, operational thought must take into consideration tactical capabilities*. From the scientific point of view, we need to keep in mind the correlation of conclusions, because both tactics and the then developing operational art are elements of the art of war.

Referring to the educational programs of the War College, it needs to be pointed out that according to Jerzy Bugajski, in the so-called “French” period, i.e. between 1921–1928, much emphasis was placed on teaching officers operational matters. Therefore, most 2nd year classes were concerned with army level issues. According to the mentioned researcher, Col Louis Faury wanted the graduates of the War College to have extensive operational and tactical knowledge, which widens horizons and allows for deeper understanding of the nature of the art of war. Assuming that a staff officer is the commander’s closest associate, he adhered to the principle that the staff officer should be at the same intellectual level as the commander, i.e. have full tactical and operational education, allowing for understanding the sense of actions undertaken even on the highest levels of command, in order to conduct staff work according to the supervisor’s intention and guiding principle, and at the same time develop staff officers’ rational and purposeful initiative.²¹

After 1928, the highest military authorities changed their perspective on the role played by staff officers. Due to the clash of many, often radically different, opinions on the role of staffs and staff officers, Józef Piłsudski opted for giving commanders more freedom to act, and at the same time making staffs the executive body. Within that vision, the role of a War

18 Idem, *Podstawowe wiadomości...*, op.cit., pp. 93–114.

19 Idem, *Sztuka wojenna...*, op.cit., pp. 399–435.

20 Ibidem, p. 440.

21 J. Bugajski, *Wyższa Szkoła Wojenna (1919–1939) – placówka dydaktyczna i ośrodek myśli wojskowo-teoretycznej* (typescript), Warszawa 1962, pp. 82–83.

College graduate – a professionally qualified officer – was limited to being the technical assistant of the commander, an expert in planning and organizing the staff's work, including all the phases, stages, and actions connected with the commanding process, the person who knows by heart all the procedures governing the work of the staff, able to put together all the elements of the commander's decision, and perfectly word operational orders. The new commandant of the War College, MajGen Tadeusz Kutrzeba, decided that also generational change influenced the new attitude. In his opinion, in the 1920s most students of the War College were officers with very extensive practical experience gained during the wars for independence fought between 1914–1921, and as a consequence their curriculum included the division – army level. The ever growing number of younger officers, who started coming to the War College towards the end of the first decade of its existence, had to force changes in its educational program. The aim of those changes was to teach graduates staff work so they could be able to become chiefs of division or operational group staff, a unit chief in the army staff, or a regiment commander. Taking the post of the War College commandant, Gen Kutrzeba assumed that before officers are appointed to positions higher than those mentioned, they will have to attend training the Higher Military Studies Center.²²

It also needs to be emphasized that simultaneously to the changes introduced in military schools, assumptions regarding the use of the armed forces were also reassessed. After a period of following the solutions adopted by the French army, and the compromise between them and the experiences gained during the Polish-Russian War, our own rules of executing tactical operations were eventually developed after several years of analytical studies and experiments. As a result, a new normative document on general tactics, entitled "General Instruction on Warfare" ("Ogólna instrukcja walki"), was adopted in 1931. It specified the views on the character of future wars, the tasks awaiting various branches of the armed forces, and the ways to execute them. The document was approved upon an order given by the chief of General Staff (Ref. No. 2498/III/Wyszk., of October 23, 1930), and reached the armed forces several months later, in 1931. The instruction favored offensive actions as the essence of a maneuver, considered the main and decisive factor of military operations. Its main idea was constant pursuit to execute combat tasks using offensive means, (...) *for only attack gives the predominance of moral strength and only it allows for destroying the enemy*.²³ Formally, the instruction did not go beyond a division level, but in fact, by giving general guidelines, the document also described operational level actions. It is a very important publication also because there is no surviving document regulating the issue of actions undertaken by operational units, or ways of managing operations at the highest command levels. Therefore, we can without doubt accept the thesis put forward by Wiktor Kucharski, that the instruction and its derivatives, i.e. regulations for particular branches of the armed forces, were an interpretation of general doctrinal assumptions on the ways and methods of conducting armed operations.²⁴

22 Wojskowe Biuro Historyczne (Military History Office – later: WBH), Wyższa Szkoła Wojenna (War College), Ref.: I 340.1.52, Notes by gen. Tadeusz Kutrzeba of October 12, 1928.

23 *Ogólna instrukcja walki*, vol. 1 (temporary), Warszawa 1931, p. 1.

24 W. Kucharski, *Kawaleria i broń pancerna w doktrynach wojennych 1918–1939*, Warszawa–Kraków 1984, pp. 150–151.

Criticizing that solution today, we need to keep in mind that the main task of the armed forces of the Second Republic of Poland was to build their organizational culture, including the art of war, after 123 years of partitions, or rather after 87 years from the moment when after the Polish-Russian War (1830–1831), the army of the Kingdom of Poland – and with it the Polish art of war – ceased to exist. The process was complex, since the Polish army between 1918–1921 was a peculiar conglomerate of the military culture and the art of war of the occupants' armed forces, and Polish military formations created during WWI, including General Haller's Polish Army, remaining under the influence of the French structural and organizational solutions and the French art of war. This was the model used by the French Military Mission to train commands, staffs, and units of the Polish Armed Forces between 1919–1920. Its assumptions at the time clashed with the reality of the war that Poland waged with Bolshevik Russia on a very specific war theater, extending across enormous, compared to the Western European conditions, territories. It is enough to mention that the Battle of Warsaw was fought in the bend of Vistula river, between Włodawa and Brodnica, and Białystok and Sejny, on the territory equal to the area of Belgium and the Netherlands combined. As for the offensive operation carried out by the Polish Armed Forces between April and May 1920 in Ukraine, its territorial scope was even bigger.

Searching for their own identity in the field of the art of war, the Polish army had to decide on a solution and implement it. This solution was to put main emphasis on creating a uniform basics for tactical use of the armed forces – both as regards general tactics and tactics pertaining to particular branches and services. On the basis of these assumptions, a training system of the armed forces, pertaining to troops, as well as to commands and staffs, was created. This was due to the mass-scale model of the armed forces, imposed at the time by France – Poland's military ally since February 1921. Structural and organizational solutions implemented under the French pressure enforced a strictly specified army strength. Taking into account the Polish population potential, in order to reach a required number of troops in times of peace, two age-groups of conscripts were needed in active service, which clearly meant that the adopted model was in fact a mandatory military service, executed mainly in the form of conscription, and lasting – depending on the branch – from 18 to 24 months. Thus, the then character of the armed forces itself enforced putting most emphasis on tactics in the process of building their strength. The state of Polish economy was one of the many factors due to which the process lasted for as long as twenty years.

Regrettably, next to the positive aspects regarding the development of the Polish art of war, some shortcomings and wrong assumptions must be pointed out. "The General Instruction of Warfare" of 1931, wording the military authorities' ambition to execute combat tasks in a mobile way, pointed to mobile defense as one of the basic forms of large units' defensive actions. Introducing the term at the tactical level at the same time replaced the expression: "operational defense," formerly used at the level of higher units. From then on, general rules of mobile defense were the same for operational units, large units, and detachments. The essence of mobile defense consisted in attempting to resolve the fight with the enemy inside own combat formation, and hold the ground by means of attacks carried out by main forces of the large unit or detachments. The main element of this type of defensive operations was attempting to break enemy forces and channel their movement to places where the battle

was to be resolved by means of the most important mobile defense act, i.e. counter-attack of own main forces. Several years later, an artillery officer, a graduate of the War College, Capt Jerzy Kirchmayer, proved on the pages of *Bellona* that mobile defense in those conditions was a strictly operational concept, while its artificial transfer to the tactical level was for many reasons unjustified. He entirely undermined the essence and the possibilities to conduct this form of defensive operations by large infantry units, and particularly cavalry.²⁵

Within the frame of peacetime training, there were also some negative trends, such as marginalizing operational issues. This is reflected in a report prepared in the second part of November 1938 at the Ministry of Military Affairs' General Command Department, on intervisional exercises planned for 1939. Its authors – the head of the department, Col Witold Wartha, and an officer of the department, LtCol Władysław Bieńkowski – stated that: *Strictly speaking, not one of the intervisional exercises organized within the last three years (1936-1938) had a clearly operational character.*²⁶ Their opinion was shared by the Deputy of the First Vice-Minister of Military Affairs, MajGen Bronisław Regulski, who emphasized this conclusion in the said document. According to the authors, changing the nature of the exercise meant creating an appropriate framework for operational training of higher-level commanders, as well as using fast large units (which meant the motorized 10th Cavalry Brigade). Considering the foregoing, the officers proposed organizing an intervisional exercise on such level already in 1939. They thought it would be advisable to use large units, which had not taken part in intervisional exercises in recent years.²⁷

As regards the question of operational art during the 1939 campaign, it needs to be pointed out that according to Col Marian Porwit, operational art became a field that dealt with preparing and conducting warfare determined by strategy, both in the whole theatre of war operations, and also its major directions. The author thought that it was the *function of the commander of the whole war theatre, front-line (army groups) commanders, and the army.* Operational art determined *objectives of actions, as well as tasks and means of large tactical units, i.e. corps, which had been such units for a long time, although in Poland they were erroneously referred to as operational groups until 1939, or sometimes directly divisions.*²⁸ In peacetime training it was assumed that the operations commander, who *cannot be given*

25 J. Kirchmayer, *Istota obrony ruchowej*, *Bellona*, vol. 43, no. 3, 1934, pp. 370–396; Idem, *Obrona ruchowa wśród innych form obrony taktycznej*, *Bellona*, vol. 48, no. 6, 1937, pp. 1059–1081.

26 WBH, Departament Dowodzenia Ogólnego MSWojsk. (Ministry of Military Affairs' General Command Department), Ref.no. I.300.22.140, Departament Dowodzenia Ogólnego MSWojsk., Ref.no. 10483/Wyszk.Tj. intervisional exercise of 1939 – report of November 23, 1938.

27 From among large infantry units, they were: the 20th Infantry Division (it did not take part in intervisional exercises since 1933), the 7th Infantry Division (since 1934), and the 26th and the 28th Infantry Division (since 1935), and from among large cavalry units: the Cavalry Division (it did not take part in intervisional exercises since 1937), the Suwalska Cavalry Brigade (since 1935), the Podlaska Cavalry Brigade (since 1934), the Wielkopolska Cavalry Brigade (since 1937), the Pomorska Cavalry Brigade (since 1937), and the Nowogrodzka Cavalry Brigade (since 1934). The First Vice-Minister of Military Affairs suggested using the Krakowska Cavalry Brigade instead of the Pomorska Cavalry Brigade. See: J.S. Tym, *Koncepcja szkolenia operacyjno-taktycznego dowódców i sztabów wielkich jednostek prowadzonego przez Wyższą Szkołę Wojenną*, in: *Planowanie wojenne i przygotowania obronne II Rzeczypospolitej. Studia i materiały*, sc. ed. Tomasz Kośmider, Warszawa 2012, pp. 294–296.

28 M. Porwit, *Komentarze do polskich działań obronnych 1939 roku*, cz. 1, *Plany i bitwy graniczne*, Warszawa 1983, p. 25.

*orders hour by hour, day by day, since he operates far away from his supervisor, has to be given, instead of orders, general guidelines on how to act. Within these guidelines, he maintains the freedom of action which the lower-level commander never has.*²⁹

Therefore, when evaluating the 1939 campaign years later, Marian Porwit stated that (...) *the concept of operational plan »Z« was against the rules of the art of war, and abandoned the assumptions of the Polish operational doctrine, adopted at the War College and by enlightened army inspectors.*³⁰ In his opinion, Marshall Rydz-Śmigły took away from himself the chance to command properly, having seven active armies, one reserve army and three local reserves. Not only because he »barricaded himself« in his headquarters and lost the opportunity to have personal contacts with higher-level commanders and his troops. Already during times of peace he started to execute tasks for his subordinates (not all, but many): not having given guidelines, he had to regulate small details. Interfering with the competencies of commanders subordinate to him, he dampened their initiative. The system was very dangerous, because being the »super-commander« of many armies, the commander-in-chief will forget what he should be doing according to the requirements of his position. Such system led to the situation, where the operational capabilities of the commander-in-chief and the army commanders had been hampered, and the latter made peace with carrying out tasks that did not indicate either the objective of action, or the next task, (...) they did not protest against the ban on communicating with neighbors.³¹

Thus, it is hard to consider operations conducted in the 1939 campaign by particular Polish operational units as operations in the pre-war understanding of their essence. Army commanders, instead of being given freedom to act, executed tasks and directives of the commander-in-chief, and were therefore deprived of operational competencies, which gave their actions the operational aspect. This lack of freedom even meant the necessity to obtain approval of the commander-in-chief to conduct operations whose success required taking an immediate decision.

In the last decade of the 20th, and the first decade of the 21st century, several scientists of the National Defense University studied the issues connected with operational art in the armed forces of the Second Republic of Poland. Some of them announced the results of their research after having finished their military service.³² One of the remaining group, Col Andrzej Polak, PhD, dealt with the problem of operational groups.³³ The operational aspect of the

29 S. Mossor, *Podstawowe wiadomości...*, op.cit., p. 130.

30 M. Porwit, *Komentarze do polskich działań...*, op.cit., p. 113.

31 Ibidem, pp. 115–116.

32 H. Hermann, *Geneza sztuki operacyjnej*, Warszawa, 1992; Idem, *Operacyjny wymiar pola walki*, Toruń 2004; Z. Matuszak, *Obrona operacyjna w europejskiej myśli wojskowej 1918–1939*, Piotrków Trybunalski 2001; Idem, *Obrona operacyjna w polskiej myśli wojskowej 1918–1939*, Piotrków Trybunalski 2002; Idem, *Obrona operacyjna w wojskowości polskiej w latach 1918–1939*, Piotrków Trybunalski 2004.

33 A. Polak, *Teoria grup operacyjnych w polskiej sztuce wojennej okresu międzywojennego na przykładzie działań wojennych grupy operacyjnej „Bielsko” we wrześniu 1939 roku*, Warszawa 2002. The author conducted research on the development of Polish operational art in the 20th and 21st century. See: A. Polak, *Związki operacyjne w polskiej sztuce wojennej 1918–2008*, Warszawa 2008. Critically on the first study, especially in the context of difficulties in identifying the alleged theory: J. Maroń, *O osobliwościach polskiej historii wojskowości*, Wrocław 2013, pp. 211–213.

Battle of the Bzura was the subject of research conducted by Col Juliusz Tym, PhD,³⁴ whereas Col Jerzy Zieliński, PhD,³⁵ as well as the then Col Mariusz Wiatr, Prof, PhD,³⁶ developed the theory of modern operational art.

In the time when the National Defense University existed, the initially flourishing Operational Art Department was gradually reduced to the institute level. The main reason was probably the process of the university's commercialization. Operational art, with its place somewhere between strategy and tactics within the art of war concept, is unfortunately the least commercial field. While strategic knowledge can be addressed on the civil market to people dealing with politics or administration, and tactics may be of interest to teenagers, NCOs or junior officers, operational knowledge is mainly needed by senior officers with extensive military experience and expertise. Teaching operational art was limited, which created a gap in the system of personnel training. The gap was clearly visible mainly while the Polish Armed Forces were executing allied and coalition tasks, including missions in Iraq and Afghanistan. In the mentioned period only a limited number of officers acquired real knowledge and abilities as regards operational art, mainly on courses and trainings abroad, as well as during service in NATO military structures.

In 2016, the current model of education of the commanding staff of the Armed Forces of the Republic of Poland was revalued. From the very beginning, the War Studies University has focused on education for the needs of modern operating arts. We should note the establishment of the Institute of Operational Art and Tactics, including the Department of Operations. This section was entrusted with the care of the Senior Operational and Strategic Course, the aim of which was to prepare senior officers to occupy full-time colonel rank positions. One of the first executed tasks was modifying the program of the nine-month-long course so that about 70% of its content was operational knowledge. Gradually, they developed the capability to educate single-handedly within particular elements of operational art. In the first year of its existence, the Operational Art and Tactics Institute, run by Col Przemysław Paździorek, PhD, was able to single-handedly educate its students on the process of operational planning. In cooperation with the Joint Special Operations University, there has been implemented an innovative programme of Design Thinking, corresponding to the latest global trends in operational planning, and in 2018, the ability to provide independent training in this field was acquired.

In 2018, after a break of a dozen or so years, an exercise on planning an allied operation executed within Article 5 of the Washington Treaty was organized at the War Studies

34 J.S. Tym, *Operacyjne aspekty bitwy nad Bzurą. Pierwsza faza bitwy 9–12 września 1939 roku*, „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej” (Scientific Papers of the National Defence University of Warsaw), No. 4, 2011, pp. 226–246.

35 J. Zieliński, *Polska sztuka operacyjna*, Warszawa, 1994; Idem. *Przygotowanie i prowadzenie operacji obronnej*. Warszawa 1995; Idem, *Zarys teorii sztuki operacyjnej wojsk lądowych Rzeczypospolitej Polskiej*, Toruń 1998. It must be added that many officers dealing with operational art considered very important the opinions of two retired generals connected with the General Staff Academy – Franciszek Skibiński from the turn of the 1960s and 1970s, and Bolesław Chocha from the first half of the 1980s, who were able to write down their thoughts in the period of the Polish People's Republic. See: B. Chocha, *Rozważania o sztuce operacyjnej*, Warszawa 1984; F. Skibiński, *Rozważania o sztuce wojennej*, Warszawa 1972.

36 M. Wiatr, *Między strategią a taktyką*, Toruń 1999; Idem, *Operacje połączone*, Toruń 2006.

University. This year, guests invited to take part and cooperate in the mentioned exercise include partners from Visegrád Group states' military schools, and the strategic partner in the undertaking is the Baltic Defense College, all of whose students are going to take part in this and the following editions. Moreover, an implementation phase has been added to the exercise, which means that the solutions developed by international planning teams will be tested at the War Games and *Simulation* Center, using the JTLS (Joint Theater Level Simulation) system.

As regards the IT support of educational process, another important step forwards has been made: procuring and implementing the TOPFAS operational planning support system used at NATO commands. First graduates of the Higher Operational and Strategic Course trained using this tool are going to leave the school in 2020. It is worth adding that operational training addressed to a wider audience is organized by the institute and the department also within the frame of their cooperation with the Officers' Training Center, which helps to gradually expand their offer of programs. ■

Bibliography

Bugański J., *Wyższa Szkoła Wojenna (1919–1939) – placówka dydaktyczna i ośrodek myśli wojskowo-teoretycznej*, mps, Warszawa 1962.

Chocha B., *Rozważania o sztuce operacyjnej*, Warszawa 1984.

Encyklopedia wojskowa, t. 6, O. Laskowski (red.), Warszawa 1937.

Encyklopedia wojskowa, t. 1, O. Laskowski (red.), Warszawa 1931.

Glabisz K., *Działania z położenia wewnętrznego*, „Bellona” 1924 z. 10.

Hermann H., *Geneza sztuki operacyjnej*, Warszawa 1992.

Hermann H., *Operacyjny wymiar pola walki*, Toruń 2004.

Kirchmayer J., *Istota obrony ruchowej*, „Bellona” 1934 t. 43, z. 3.

Kirchmayer J., *Obrona ruchowa wśród innych form obrony taktycznej*, „Bellona” 1937 t. 48, z. 6.

Kucharski W., *Kawaleria i broń pancerna w doktrynach wojennych 1918–1939*, Warszawa–Kraków 1984.

Kukiel M., *Frederic Culmann, Strategie. La manœuvre stratégique offensive dans la guerre de mouvements*, „Bellona” 1925 z. 1.

Kutrzeba T., *Obrona taktyczna i operacyjna*, „Bellona” 1922 z. 2.

Lityński S., *Udział Wyższej Szkoły Wojennej przed 1939 r. w kształtowaniu polskiej doktryny wojennej*, „Bellona” (Londyn) 1955 nr 1.

Maroń J., *O osobliwościach polskiej historii wojskowości*, Wrocław 2013.

Matuszak Z., *Obrona operacyjna w europejskiej myśli wojskowej 1918–1939*, Piotrków Trybunalski 2001.

Matuszak Z., *Obrona operacyjna w polskiej myśli wojskowej 1918–1939*, Piotrków Trybunalski 2002.

Matuszak Z., *Obrona operacyjna w wojskowości polskiej w latach 1918–1939*, Piotrków Trybunalski 2004.

Mossor S., *Podstawowe wiadomości z dziedziny dowodzenia operacyjnego*, cz. 1. *Zasady operacyjne na tle obecnych warunków wojny*, Warszawa 1936.

Mossor S., *Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny*, Warszawa 1938.

Podręcznik dla operacyjnej służby sztabów, Warszawa 1928.

Polak A., *Teoria grup operacyjnych w polskiej sztuce wojennej okresu międzywojennego na przykładzie działań wojennych grupy operacyjnej „Bielsko” we wrześniu 1939 roku*, Warszawa 2002.

Polak A., *Związki operacyjne w polskiej sztuce wojennej 1918–2008*, Warszawa 2008.

Porwit M., *Komentarze do polskich działań obronnych 1939 roku*, cz. 1. *Plany i bitwy graniczne*, Warszawa 1983.

Rybka R., Stepan K., *Najlepsza broń. Plan mobilizacyjny „W” i jego ewolucja*, Warszawa 2010.

Skibiński F., *Rozważania o sztuce wojennej*, Warszawa 1972.

Stawecki P., *Oficerowie dyplomowani wojska Drugiej Rzeczypospolitej*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1997.

Stawecki P., *Wojsko Marszałka Józefa Piłsudskiego 12 V 1926–12 V 1935*, Warszawa 2004.

Tym J.S., *Koncepcja szkolenia operacyjno-taktycznego dowództw i sztabów wielkich jednostek prowadzonego przez Wyższą Szkołę Wojenną*, w: *Planowanie wojenne i przygotowania obronne II Rzeczypospolitej. Studia i materiały*, Tomasz Kośmider (red. nauk.), Warszawa 2012.

Tym J.S., *Operacyjne aspekty bitwy nad Bzurą. Pierwsza faza bitwy 9–12 września 1939 roku*, „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej” 2011 nr 4.

Wojskowe Biuro Historyczne, Departament Dowodzenia Ogólnego MSWojsk., sygn. I.300.22.140, Departament Dowodzenia Ogólnego MSWojsk. L.dz. 10483/Wyszk. Tj., Ćwiczenie międzydywizyjne w r. 1939 – referat z 23 listopada 1938 r.

Wiatr M., *Między strategią a taktyką*, Toruń 1999.

Wiatr M., *Operacje połączone*, Toruń 2006.

Wojskowe Biuro Historyczne, Wyższa Szkoła Wojenna, sygn. I 340.1.52, Notatka gen. Tadeusza Kutrzeby z 12 X 1928.

Zieliński J., *Polska sztuka operacyjna*, Warszawa 1994.

Zieliński J., *Przygotowanie i prowadzenie operacji obronnej*, Warszawa 1995.

Zieliński J., *Zarys teorii sztuki operacyjnej wojsk lądowych Rzeczypospolitej Polskiej*, Toruń 1998.

Finansowanie terroryzmu w państwach Unii Europejskiej

Z badań nad współczesnymi zagrożeniami bezpieczeństwa
finansowego w świetle raportów FATF

mgr
EDYTA
ŻYŁA

Absolwentka
psychologii
Uniwersytetu
Warszawskiego, a także
Podyplomowego
Studium Problematyki
Przestępczości
Zorganizowanej
i Terroryzmu oraz
Podyplomowego
Studium Administracji
na Wydziale Prawa
i Administracji
Uniwersytetu
Warszawskiego.
Doktorantka Akademii
Sztuki Wojennej
w Warszawie.
Specjalizuje się
w tematyce związanej
z bezpieczeństwem
finansowym.

Zagrożenie atakami terrorystycznymi w Europie Zachodniej skłoniło społeczność międzynarodową do zintensyfikowania działań mających na celu walkę z terroryzmem. Ich ważnym elementem stało się przeciwdziałanie finansowaniu terroryzmu oraz jego zwalczanie. Główną rolę w tym procesie odgrywa Grupa Specjalna do spraw Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy (FATF), która przygotowuje i aktualizuje stosowne rekomendacje dla poszczególnych państw oraz diagnozuje zagrożenia i usiłuje im przeciwdziałać.

Autorka określa zakres i specyfikę zagrożeń związanych z finansowaniem terroryzmu w państwach Unii Europejskiej oraz wskazuje działania podejmowane przez FATF w celu określenia zagrożeń.

SŁOWA KLUCZOWE

finansowanie terroryzmu, FATF, Europol, hawala, waluty wirtualne

Terroryści nie przestrzegają granic, a wymiar sprawiedliwości nie jest tak elastyczny i wydajny, jak byśmy tego pragnęli. Ale nasze instytucje przyjęły wspólne stanowisko, które pozwoli bardziej efektywnie przeciwstawić się terrorystom, stanowiącym zagrożenie dla naszych społeczeństw¹ – mówił w grudniu 2017 roku Santiago Otamendi, ówczesny przewodniczący Grupy Specjalnej do spraw Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy (Financial Action Task Force – FATF) w wywiadzie podsumowującym posiedzenie Komitetu do spraw Przeciwdziałania Terroryzmowi Rady Bezpieczeństwa ONZ. Rolą tej instytucji jest wypracowywanie międzynarodowych standardów bezpieczeństwa finansowego związanych z przeciwdziałaniem praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu (anti-money laundering / combating the financing of terrorism – AML/CFT).

Rekomendacje FATF dotyczące przeciwdziałania praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu i proliferacji są uważane za podstawowe

1 FATF Annual Report 2017-2018, Paris 2018, FATF The Financial Action Task Force [online], wersja HTML pliku, <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/brochuresannualreports/FATF-annual-report-2017-2018.pdf>, s. 11 [dostęp: 10.02.2019].

dla oceny, czy określone państwo wdrożyło odpowiednie rozwiązania prawne i instytucjonalne mające zapewnić skuteczną walkę z tymi zagrożeniami. Analizy tej instytucji oraz powstające na ich podstawie diagnozy ukierunkowują działania poszczególnych podmiotów funkcjonujących w obszarze międzynarodowego bezpieczeństwa finansowego. Dlatego ustalenia FATF, zwłaszcza zawarte w rocznych raportach z działalności tej instytucji, można uznać za główne źródło informacji o aktywności społeczności międzynarodowej jako jej odpowiedzialni na zagrożenia związane z procederem prania pieniędzy i finansowania terroryzmu.

Celem publikacji jest określenie specyfiki i zakresu zagrożeń dotyczących finansowania terroryzmu w państwach Unii Europejskiej, omówienie najważniejszych działań podjętych przez FATF jako głównego podmiotu przeciwdziałającego finansowaniu terroryzmu, a także udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy działania te są wystarczające i adekwatne do istniejących zagrożeń. Do określenia zakresu zagrożeń wykorzystano analizę danych statystycznych zawartych w raportach poszczególnych służb, przede wszystkim Europolu, natomiast do opisanie ich specyfiki posłużono się metodą badania dokumentów. Przeprowadzono również syntezę w celu sformułowania generalnych wniosków dotyczących studiowanych zagadnień. Ponadto zastosowano metodę abstrahowania, która pozwoliła na pominięcie niektórych cech przedmiotu badań, nieistotnych w kontekście obranego celu².

Na podstawie zgromadzonych danych oraz doniesień prasowych dotyczących badanego obszaru postawiono hipotezę, że działania instytucji międzynarodowych powołanych do przeciwdziałania finansowaniu terroryzmu są odpowiednie do istniejących zagrożeń, jednak nie zawsze wystarczające. Chodzi zwłaszcza o zastosowanie nowych technologii (m.in. waluty wirtualne) oraz przeciwdziałanie mechanizmowi hawala, funkcjonującemu poza oficjalnym systemem bankowym i podatkowym.

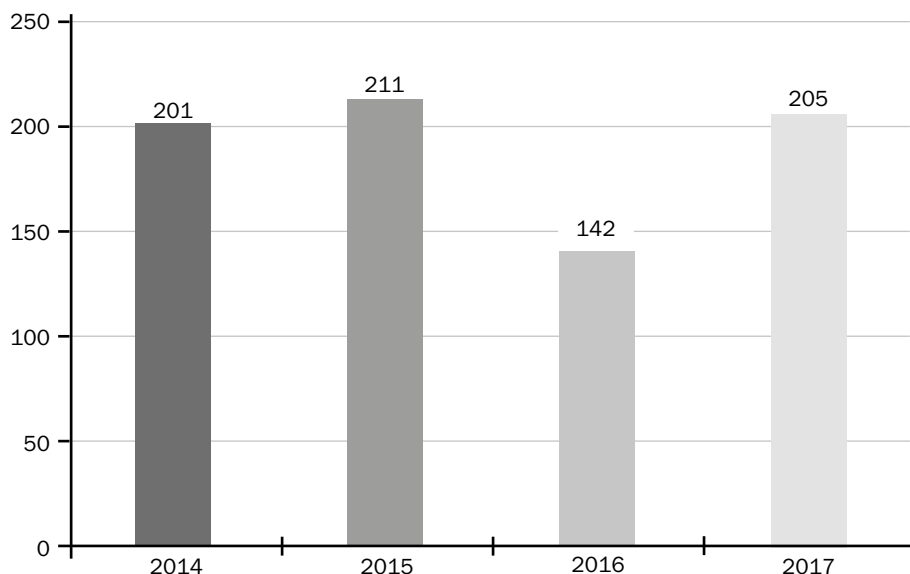
W końcowej części opracowania podkreślono potrzebę zacieśnienia współpracy międzynarodowej przy przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu i jego zwalczaniu, nawet mimo często rozbieżnych interesów poszczególnych państw. Zwrócono również uwagę na konieczność zintensyfikowania działań społeczności międzynarodowej, w tym FATF, w celu przeciwdziałania wykorzystywaniu nowych technologii do finansowania terroryzmu.

Finansowanie terroryzmu w UE – zasięg i specyfika zagrożeń

Działania wojenne w Syrii zapoczątkowane w 2011 roku spowodowały nie tylko falę migracji do państw Unii Europejskiej, lecz także zwiększyły ryzyko ataków terrorystycznych na obszarze Europy Zachodniej. Z opublikowanego w 2018 roku rocznego raportu Europolu wynika, że w 2017 roku w państwach Unii Europejskiej zanotowano 205 prób przeprowadzenia ataków terrorystycznych – najwięcej w Wielkiej Brytanii (107), Francji (54) i Hiszpanii (16). Wskazano, że 33 próby ataków były inspirowane ideologią dżihadystyczną (10 zostało przeprowadzonych, 12 okazało się nieudanych, a 11 udaremniono)³. Ideologia ta nie jest tożsama z islamem jako takim, lecz odnosi się wyłącznie do skrajnego fundamentalizmu

2 M. Pelc, *Elementy metodologii badań naukowych*, Warszawa 2015, s. 68–70.

3 *European Union Terrorism Situation and Trend Report 2018* (TeSAT 2018), Europol [online], https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/tesat_2018_1.pdf/, s. 23 [dostęp: 10.02.2019].

Rys. 1. Zamachy terrorystyczne w krajach Unii Europejskiej w latach 2014–2017

Opracowanie własne autorki na podstawie:

European Union Terrorism Situation and Trend Report 2015, Europol [online], https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/p_europol_tsat15_09jun15_low-rev.pdf, s. 8 [dostęp: 10.02.2019];

European Union Terrorism Situation and Trend Report 2016, Europol [online], https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/europol_tesat_2016.pdf, s. 10 [dostęp: 10.02.2019];

European Union Terrorism Situation and Trend Report 2017, Europol [online], https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/tesat2017_0.pdf, s. 10 [dostęp: 10.02.2019];

European Union Terrorism Situation and Trend Report 2018 (TeSAT 2018), Europol [online], https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/tesat_2018_1.pdf, s. 23 [dostęp: 10.02.2019].

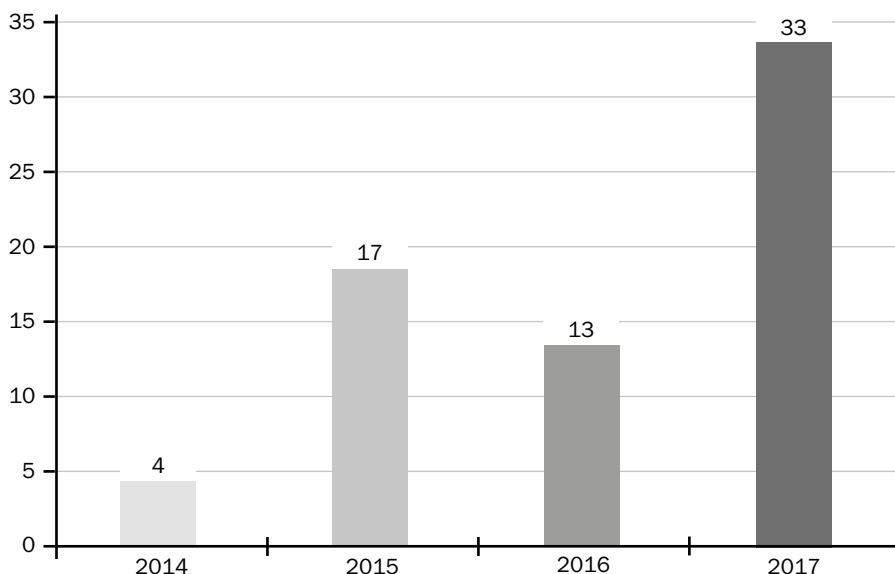
muzułmańskiego, który stawia sobie za cel wdrożenie zasad Koranu do polityki przy użyciu siły, w tym z wykorzystaniem działań terrorystycznych (nurt dżihadu)⁴. W zamachach zginęły 62 osoby, najwięcej w Wielkiej Brytanii, Hiszpanii i Szwecji⁵.

Z analizy danych Europolu wynika, że w latach 2014–2016 zwiększyła się liczba osób aresztowanych w związku z podejrzeniem o podejmowanie działalności terrorystycznej motywowanej ideologią dżihadystyczną, natomiast w 2017 roku w niewielkim stopniu się zmniejszyła. W 2017 roku najwięcej osób podejrzewanych o prowadzenie działalności terrorystycznej aresztowano we Francji (373) i w Hiszpanii (78), w Polsce – 2 osoby⁶. Podobną tendencję można zauważyć w wydawaniu wyroków sądowych: w 2015 roku zapadło ich 513, w 2016 – 580, a w 2017 – 565. W 2017 roku najwięcej wyroków ogłoszono w Wielkiej

4 A.A.C. Larroque, *Geopolityka fundamentalizmów muzułmańskich*, Warszawa 2015, s. 14–16.

5 *European Union Terrorism Situation and Trend Report 2018*, s. 23, op.cit.

6 Ibidem, s. 22.

Rys. 2. Zamachy terrorystyczne inspirowane ideologią dżihadystyczną w krajach Unii Europejskiej w latach 2014-2017

Opracowanie własne autorki na podstawie:

European Union Terrorism Situation and Trend Report 2016, Europol [online],

https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/europol_tesat_2016.pdf, s. 22 [dostęp: 10.02.2019];

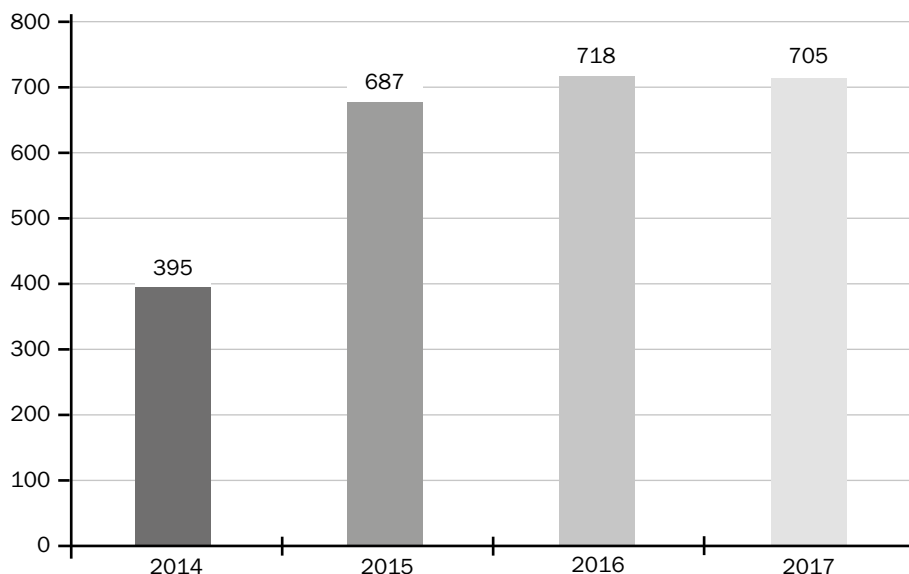
European Union Terrorism Situation and Trend Report 2018, Europol [online], https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/tesat_2018_1.pdf, s. 23 [dostęp: 10.02.2019].

Brytanii (125), we Francji (120) i w Belgii (85). W Polsce wydano 4 wyroki⁷. I choć w raporcie Europolu omówiono różne przypadki działań o charakterze terrorystycznym, to również zwrócono uwagę, że większość wyroków wydanych w 2017 roku (352) w państwach UE dotyczyła terroryzmu inspirowanego ideologią dżihadystyczną i że tendencja ta utrzymuje się od 2015 roku.

Zagrożenia związane z finansowaniem terroryzmu stały się przedmiotem kilku szeroko zakrojonych śledztw w państwach Unii Europejskiej. Jedno z nich dotyczyło działalności obywateli Libanu, którzy oferowali zorganizowanym grupom przestępczym obsługę na obszarze Unii Europejskiej procederu prania pieniędzy. Zyski trafiały do przywódców libańskiego skrzydła Hezbollahu. Sprawa ta odsłoniła mechanizmy powiązań zorganizowanej przestępczości z terroryzmem⁸. Inne śledztwo prowadzono w sprawie przekazywania środków finansowych od rodzin mieszkających na obszarze Unii Europejskiej do państw Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej. Przeanalizowano około 5 tys. transakcji od blisko 2 tys. darczyńców do prawie tysiąca osób otrzymujących wsparcie. Łączna kwota sprawdzonych transakcji wyniosła ponad 2

⁷ Ibidem, s. 16.

⁸ Ibidem, s. 11-12.

Rys. 3. Osoby aresztowane w krajach UE w latach 2014–2017 w związku z podejrzeniem o podejmowanie działalności terrorystycznej

Opracowanie własne autorki na podstawie:

European Union Terrorism Situation and Trend Report 2017, Europol [online], https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/tesat2017_0.pdf, s. 22–23 [dostęp: 10.02.2019];

European Union Terrorism Situation and Trend Report 2018, Europol [online], https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/tesat_2018_1.pdf, s. 23 [dostęp: 10.02.2019].

mln euro. Śledztwo pozwoliło nie tylko na objęcie monitoringiem tych transakcji, lecz także na zidentyfikowanie sieci bojowników i sympatyków Państwa Islamskiego⁹.

Działalność organizacji terrorystycznych była również przedmiotem postępowań sądowych. W 2017 roku sąd w Hiszpanii skazał sześciu mężczyzn, którzy wspierali proces werbowania bojowników Al-Kaidy, głównie do wykonywania ataków w państwach Maghrebu lub na zachodzie Europy. Do tego celu wykorzystywali narzędzia internetowe, organizowali spotkania, a także stworzyli niezależny system finansowania działalności¹⁰. W Szwecji sąd wydał wyrok 6 miesięcy pozbawienia wolności dla mężczyzny, który za pośrednictwem Facebooka zachęcał innych użytkowników portalu do finansowania Państwa Islamskiego. Przekazywane przez niego wiadomości zawierały imiona dwóch osób, które mogły być zaangażowane w transferowanie pieniędzy na działalność terrorystyczną¹¹. W Holandii został uznany za winnego mężczyzna, który przekazał około 17 tys. euro swojemu bratu – duńskiemu wojownikowi w Syrii, przez pośrednika w Turcji¹².

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem, s. 17.

¹¹ Ibidem, s. 19.

¹² Ibidem.

Charakter zagrożeń związanych z finansowaniem terroryzmu jest zróżnicowany i dynamicznie się zmienia. Pieniądze na ten cel są pozyskiwane zarówno w sposób legalny, jak i na drodze działalności przestępczej. Środki pochodzą z oficjalnej działalności gospodarczej, dobrowolnych datków, a także sprzedaży narkotyków, przemytu, kradzieży kart kredytowych oraz podrabiania towarów. Zyski z działalności przestępczej są wprowadzane do oficjalnego obiegu za pomocą mechanizmów prania pieniędzy¹³.

Istotną rolę w finansowaniu działalności terrorystycznej odgrywają też niektóre państwa. Raport wydany w 2018 roku przez Departament Stanu USA wskazuje w tym kontekście Koreę Północną, Iran, Sudan i Syrię. Pierwsze z wymienionych państw trafiło na tę czarną listę ze względu na wspieranie aktów międzynarodowego terroryzmu oraz kontynuowanie testów nuklearnych. Iran, w 1984 roku uznany za państwo sponsorujące terroryzm, był w ten sposób aktywny także w ostatnich latach. Wspierał libański Hezbollah, palestyńskie grupy terrorystyczne w Strefie Gazy, a także grupy w Syrii, Iraku i innych regionach Bliskiego Wschodu. Według wspomnianego raportu Iran za pośrednictwem Korpusu Strażników Rewolucji Islamskiej pomaga organizacjom terrorystycznym, które destabilizują sytuację na Bliskim Wschodzie. Ponadto wzmacnia reżim w Syrii – wspiera Hamas oraz inne palestyńskie organizacje terrorystyczne, które organizowały zamachy przeciwko izraelskim cywilom oraz egipskim siłom bezpieczeństwa. Dostarcza im broń, przeprowadza ćwiczenia i finansuje działalność. Irański rząd sponsoruje również cyberataki wymierzone w rządy innych państw oraz sektor prywatny¹⁴. Natomiast Sudan, w 1993 roku uznany za państwo finansujące terroryzm, obecnie współpracuje ze Stanami Zjednoczonymi w zwalczaniu tego procederu. Dlatego w 2017 roku USA zniosły część sankcji ekonomicznych wobec tego państwa¹⁵. Syria została uznana za państwo wspierające terroryzm w 1979 roku. Syryjski reżim przyczynił się do rozwoju brutalnych organizacji terrorystycznych działających przeciwko ludności Syrii i Iraku, a także umacniał finansowo Państwo Islamskie. Zakupywał ropę przez pośredników, co przynosiło dodatkowy dochód tej organizacji¹⁶.

Słabość systemów przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu jest problemem zwłaszcza państw rozwijających się, które często nie są zainteresowane polepszaniem jakości istniejących rozwiązań. Według Brenta L. Bartletta, specjalisty od problematyki prania pieniędzy, dzieje się tak między innymi dlatego, że dzięki procederowi prania pieniędzy środki finansowe z państw rozwiniętych trafiają do krajów rozwijających się, że działalność przestępcza, która przynosi dochód, częściej jest prowadzona w państwach rozwijających się niż rozwiniętych oraz że pranie pieniędzy zwiększa popyt w tych krajach na usługi bankowe¹⁷.

Wiele państw Bliskiego Wschodu wspiera funkcjonowanie podmiotów promujących skrajny fundamentalizm islamski, w tym ideologię dżihadystyczną. Wskazywana jest przede wszystkim Arabia Saudyjska, choć władze tego kraju zapewniają, że nie tylko nie wspiera-

13 J.W. Wójcik, *Przeciwdziałanie finansowaniu terroryzmu*, Warszawa 2007.

14 *Country Reports on Terrorism 2017*, United States Department of State Publication Bureau of Counterterrorism, [online] 19.09.2018, <https://www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2017/>, s. 217 [dostęp: 17.02.2019].

15 Ibidem, s. 217.

16 Ibidem.

17 P. Reuter, E.M. Truman, *Chasing dirty money the fight against money laundering*, Washington 2004, s. 184.

ją organizacji terrorystycznych, lecz także same angażują się w ich zwalczanie. Faktycznie w 2005 roku zorganizowano w Rijadzie Międzynarodową Konferencję do spraw Walki z Terroryzmem, a jej celem było wypracowanie propozycji skuteczniejszych sposobów walki z terroryzmem w wymiarze regionalnym i międzynarodowym. Podczas konferencji przyjęto dokument zwany postanowieniami rijadzkimi¹⁸. Ponadto w 2015 roku utworzono tzw. islamską koalicję antyterrorystyczną, w której skład weszły 34 państwa muzułmańskie, a inicjatorem tego działania była Arabia Saudyjska¹⁹. Niemniej jednak wielu zamożnych obywateli tego państwa przekazuje sowite datki na funkcjonowanie ośrodków kultury islamskiej, a kraj ten jest uważany za matczynik tzw. wahabizmu – radykalnej ideologii islamskiej, opartej na dosłownej interpretacji Koranu, wprowadzającej rygorystyczne zasady życia społecznego, w skrajnych przypadkach zaś dopuszczającej użycie przemocy²⁰. Jako przykład braku konsekwencji władz tego kraju można wskazać działalność saudyjskiego ministerstwa do spraw islamu, które przekazuje materiały z radykalnym przesłaniem poza obszar państwa. Ministerstwo to ma swoje biura w każdej saudyjskiej ambasadzie i ma swój budżet, co daje mu znaczącą autonomię²¹.

O zaangażowaniu finansowym Arabii Saudyjskiej w funkcjonowanie ośrodków kultury islamskiej, w których mogło dochodzić do promowania ideologii dżihadystycznej, mówi między innymi raport Henry Jackson Society, brytyjskiego think tanku, opublikowany w 2017 roku. Zdaniem autorów tego opracowania, finansowane są zarówno meczety i ośrodki kultury promujące treści ekstremistyczne, jak również wydawnictwa i działalność islamskich duchownych głoszących radykalny dżihad. Autorzy raportu wskazują, że zajmują się tym głównie dwie organizacje – Światowe Zgromadzenie Młodzieży Muzułmańskiej i Światowa Liga Muzułmańska²². Pierwsza (w przeszłości zarządzał nią Kamal Helbawy związany z Bractwem Muzułmańskim) podejmowała działania promujące skrajny islamski ekstremizm i zajmowała się dystrybucją literatury nawołującej do nienawiści, natomiast niektórzy członkowie drugiej byli powiązani z Al-Kaidą oraz talibami.

Ważną osią działań mających na celu promowanie wahabizmu jest edukowanie młodych ludzi na saudyjskich uczelniach, między innymi na uniwersytecie w Medynie. W brytyjskim raporcie wskazano, że jeden z kaznodziejów, Shakeel Begg, przez pięć lat studiował na tej uczelni, po czym wrócił do Wielkiej Brytanii i wygłaszał przemówienia promujące ekstremistyczny islamski przekaz. Z Centrum Islamskim w Lewisham prowadzonym przez Beggę współpracowali także inni ekstremistyczni kaznodzieje: Haitham al-Haddad, Uthman Lateef oraz Martuza Khan. Ten ostatni w 2009 roku w meczecie wygłosił mowę nawołującą do agresji przeciwko osobom niebędącym muzułmanami²³.

18 J.W. Wójcik, *Przeciwdziałanie finansowaniu...*, op.cit., s. 125.

19 S. Wojciechowski, *Terroryzm – stare i nowe dylematy*, „Rocznik Strategiczny” 2015/16, s. 409.

20 A.A.C. Larroque, *Geopolityka fundamentalizmów...*, op.cit., s. 18–27.

21 N. Prasad, *The Financing of Terrorism*, Delhi 2016, s. 26.

22 T. Wilson, *Foreign Funded Islamist Extremism in the UK*, The Henry Jackson Society, Centre for the Response to Radicalisation and Terrorism [online], July 2017, <https://henryjacksonsociety.org/wp-content/uploads/2017/07/Foreign-Funded-Islamist-Extremism-final.pdf>, s. 3 [dostęp: 17.02.2019].

23 Ibidem, s. 4.

Z raportu wynika, że z Arabii Saudyjskiej płyną coraz większe środki. W 2007 roku kraj ten wydał na promocję wahabizmu na świecie co najmniej 2 bln dolarów, a w 2015 roku dwa razy tyle. Zwiększyła się także liczba meczetów w Wielkiej Brytanii – w 2007 roku było ich 68, siedem lat później już 110²⁴. Na możliwość finansowania terroryzmu przez Arabię Saudyjską miał wskazywać również rządowy raport, opracowany na zlecenie Davida Camerona. Nie został jednak opublikowany – według komentatorów – ze względu na wielopłaszczyznową, ścisłą współpracę Wielkiej Brytanii z Arabią Saudyjską. Te informacje medialne zdementowała Ambasada Arabii Saudyjskiej w Londynie²⁵.

Państwa europejskie podjęły działania zmierzające do ograniczenia swobodnych przepływów finansowych przeznaczonych na wspieranie islamskiego ekstremizmu. Austria już w 2015 roku wprowadziła przepisy wykluczające możliwość finansowania z zagranicy działalności meczetów i islamskich duchownych²⁶. Podobne działania zapowiedziały rządy Francji i Niemiec. Wielka Brytania w marcu 2018 roku postanowiła powołać Komisję do spraw Zwalczania Ekstremizmu (Commission for Countering Extremism)²⁷.

System hawala i waluty wirtualne jako narzędzia finansowania terroryzmu

W celu zapewnienia bezpiecznego finansowania swojej działalności organizacje przestępcze sięgają zarówno po sprawdzone metody transferowania pieniędzy, takie jak system hawala, jak i testują nowoczesne produkty finansowe, między innymi walutę wirtualną. Zgodnie z definicją Europejskiego Urzędu Nadzoru Bankowego waluta wirtualna stanowi cyfrową reprezentację wartości, nieemitowaną przez bank centralny ani organ publiczny, niekoniecznie powiązaną z walutą określonego kraju, lecz uznawaną przez osoby fizyczne i prawne za środek płatniczy²⁸. Na stronie internetowej poświęconej kryptowalutom²⁹ jej twórcy, Narodowy Bank Polski oraz Komisja Nadzoru Finansowego, ostrzegają, że posługiwanie się walutami wirtualnymi jest ryzykowne i może skutkować kradzieżą czy oszustwem, brakiem gwarancji oraz dużą zmiennością ceny. Tego rodzaju ryzyko nie odstrasza grup przestępczych, w tym organizacji terrorystycznych, którym zależy na jak największej anonimowości, szybkości przekazu oraz utrudnieniu w przyszłości organom ścigania ewentualnego ustalenia faktów.

Na przypadki finansowania kampanii terrorystycznych z wykorzystaniem kryptowalut zwrócił uwagę Yaya Fanusie, dyrektor ds. analiz amerykańskiej Fundacji Obrony Demokracji w ramach prac amerykańskiej Podkomisji Kongresu do spraw Terroryzmu i Nielegalnych

24 Ibidem, s. 3.

25 M. Kwiątek, *Arabia Saudyjska finansuje terroryzm w UK: raport*, Anglia.today [online], 5.07.2017, <http://www.anglia.today/warto-wiedziec/arabia-saudyjska-finansuje-terroryzm-w-uk-raport> [dostęp: 24.02.2019].

26 BG, MNIE, *Austria zamyka meczety i wydała radykalnych imamów*, TVP Info [online], 8.06.2018, <https://www.tvp.info/37560108/austria-zamyka-meczety-i-wydala-radykalnych-imamow> [dostęp: 1.03.2019].

27 *What the Commission for Countering Extremism does*, GOV.UK [online], <https://www.gov.uk/government/organisations/commission-for-countering-extremism/about> [dostęp: 1.03.2019].

28 *Kryptowaluty to nie waluty*, Uważaj na kryptowaluty [online], <https://uwazajnakryptowaluty.pl> [dostęp: 1.03.2019].

29 Vide: <https://uwazajnakryptowaluty.pl/>.

Finansów³⁰. Jeden z takich przypadków był związany z działalnością Ibn Taymiyyah Media Center, struktury będącej medialnym ogniwem Rady Szury Mudżahedinów w Jerozolimie, uznanej przez amerykański Departament Stanu za organizację terrorystyczną, działającą przeciwko Izraelowi i będącą wsparciem dla Państwa Islamskiego. W 2016 roku organizacja ta w trakcie jednej z kampanii medialnych dała możliwość przekazywania darowizn za pośrednictwem kryptowaluty bitcoin – podała szczegółową instrukcję korzystania z tej technologii. Dokonano wówczas dwóch transakcji o wartości około 540 dolarów. Dwa lata później na wskazany adres wpłynęło 1,46 bitcoina, czyli równowartość 8000 dolarów³¹. Waluty wirtualne nie są jednak jeszcze bardzo popularne; organizacje terrorystyczne wolą posługiwać się gotówką, a w wypadku waluty wirtualnej raczej tylko testują jej skuteczność.

Znacznie częściej sięgają po stare i sprawdzone narzędzie, jakim jest system hawala. Polega on na przekazywaniu środków finansowych za pośrednictwem tzw. hawaladarów, czyli pośredników, którzy funkcjonują w różnych państwach świata. Zlecający transakcję przekazuje beneficjentowi hasło uzgodnione z hawaladarem, który będzie wypłacał gotówkę. Odbiorca gotówki udaje się do miejsca jej odbioru, tam otrzymuje ją po podaniu hasła. Nie musi ujawniać swojej tożsamości, system opiera się bowiem na wzajemnym zaufaniu. Ta cecha stanowi jego najsilniejszą stroną: nieujawnianie danych osobowych utrudnia odtworzenie ścieżki przepływu pieniędzy³². Transakcje w ogóle nie są rejestrowane lub dzieje się to w bardzo ograniczonym stopniu, a sam mechanizm funkcjonowania systemu, który nie uzależnia wypłaty środków przez hawaladara od znajomości tożsamości beneficjenta, umożliwia przekazanie pieniędzy w sposób niekontrolowany.

W zasadzie hawala funkcjonuje poza oficjalnym systemem bankowym oraz podatkowym, chociaż zdarzają się przypadki wykorzystywania nowych technologii w łańcuchu transakcji. Na przykład za pośrednictwem kont bankowych są przekazywane środki stanowiące rozliczenie pośredników w związku ze sfinalizowanymi przez nich transakcjami lub w celu ukrycia rzeczywistego zleceniodawcy czy odbiorcy przekazu³³. Zdarzają się też przypadki wdrażania do systemu hawala walut wirtualnych, ponieważ umożliwiają one łatwe zakamufłowanie nielegalnych transakcji i nie wymagają tak dużego zaufania do pośredników funkcjonujących w sieci – transakcje między kontami wirtualnymi odbywają się automatycznie, bez udziału pośredników³⁴.

System hawala – niezależnie od tego, czy korzysta z nowych technologii, czy nie korzysta z nich – jest doskonałym narzędziem przekazywania środków na działalność terrorystyczną. W wielu państwach świata istnieją rozwiązania prawne i instytucjonalne mające na celu zapobieganie praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu, nakładające na instytucje finansowe

30 *Virtual currencies and terrorist financing: assessing the risks and evaluating responses*, Policy Department for Citizens's and Constitutional Affairs, European Parliament [online], May 2018, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604970/IPOL_STU\(2018\)604970_EN.pdf/](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604970/IPOL_STU(2018)604970_EN.pdf/), s. 27–29 [dostęp: 3.03.2019].

31 Ibidem, s. 29.

32 J.W. Wójcik, *Regulacje prawne przeciwdziałające finansowaniu terroryzmu, dotyczące nieformalnych systemów transferu wartości na przykładzie hawali*, „Wrocławskie Studia Erazmianskie” [online], grudzień 2018, wersja HTML pliku, <http://europeanissues.org/wp-content/uploads/2018/12/Hawala-regulacje.pdf>, s. 368–372 [dostęp: 10.03.2019].

33 Ibidem, s. 372.

34 Ibidem, s. 374.

we liczne obowiązki, co powoduje, że przekazywanie środków na działalność przestępczą przy pomocy tych podmiotów jest utrudnione. Ponadto obowiązkowa archiwizacja danych pozwala organom ścigania w każdej chwili odtworzyć ścieżkę transakcji. Hawala zapewnia użytkownikom pewien komfort – informacje o transakcjach przeprowadzanych między hawaladarami często są zawarte jedynie w ich prywatnych księgach, te zaś znajdują się w różnych państwach świata w miejscach nie zawsze łatwych do zidentyfikowania³⁵. Zagrożenia związane z przekazywaniem środków na działalność przestępczą, także terrorystyczną, za pośrednictwem systemu hawala dotyczą głównie państw, w których toczą się działania wojenne i nie funkcjonują prawidłowo instytucje państwa. Wówczas korzystanie z hawali staje się wręcz koniecznością.

FATF wobec procederu finansowania terroryzmu

Państwa Europy Zachodniej, które zostały zmuszone do przeciwstawienia się zagrożeniom terrorystycznym, przyjęły za priorytet odcięcie potencjalnych sprawców ataków od środków finansowych. Społeczność międzynarodowa podjęła intensywne działania w tej sprawie po zamachach w USA w 2001 roku³⁶. Poszczególne państwa przyjęły wiele rozwiązań prawnych i instytucjonalnych, przede wszystkim związanych z funkcjonowaniem systemów przeciwstawiania się praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu. Jak wskazuje Jerzy Wojciech Wójcik, specjalista z zakresu bezpieczeństwa finansowego, przeciwstawianie się tym zagrożeniom wymaga innowacyjnych i skutecznych działań, skonstruowania sprawnego systemu organizacyjno-prawnego i przede wszystkim konsekwentnej współpracy międzynarodowej³⁷. Istotną rolę w tej dziedzinie odgrywa Financial Action Task Force (FATF), międzyrządowa struktura mająca za zadanie tworzenie standardów prawnych, regulacyjnych i operacyjnych w celu przeciwdziałania praniu pieniędzy, finansowaniu terroryzmu i proliferacji³⁸. Ponadto FATF czuwa nad wprowadzaniem odpowiednich rozwiązań ustawodawczych w poszczególnych państwach oraz podejmowaniem działań zapobiegawczych w wymiarze globalnym. Państwa, które odmawiają współpracy, umieszcza na specjalnej liście³⁹.

Punktem odniesienia dla oceny jakości systemów przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu w poszczególnych państwach są rekomendacje FATF. Zostały one uznane za międzynarodowe standardy przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu przez 180 państw świata. Początkowo dotyczyły tylko przeciwdziałania praniu pieniędzy, ale po wydarzeniach z września 2001 roku zostały uzupełnione zapisami dotyczącymi finansowania terroryzmu. Ostatecznie przyjęto 40 rekomendacji przeciwdziałania

35 Ibidem, s. 377.

36 J.W. Wójcik, *Przeciwdziałanie finansowaniu...*, op.cit., Warszawa 2007, s. 115.

37 Ibidem, s. 115.

38 Komisja Nadzoru Finansowego, *Międzynarodowe standardy przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu oraz proliferacji. Rekomendacje FATF* [online], wersja HTML pliku, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Rekomendacje_FATF_40223.pdf, s. 3 [dostęp: 10.03.2019].

39 J. Przybyło, K. Wietecha, *Pranie brudnych pieniędzy w Polsce i na świecie*, Encyklopedia Zarządzania [online], <https://mfiles.pl/pl/index.php/FATF> [dostęp: 11.03.2019].

trzem rodzajom zagrożeń: praniu pieniędzy, finansowaniu terroryzmu oraz finansowaniu proliferacji. Rekomendacje zostały uzupełnione o noty interpretacyjne oraz słownik z definicjami pojęć używanych w dokumencie. Rekomendacje obejmują następujące bloki tematyczne: regulacje dotyczące przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu oraz koordynowanie działań, w tym między innymi ocena ryzyka oraz przeprowadzanie analizy ryzyka; pranie pieniędzy i konfiskata; finansowanie terroryzmu oraz finansowanie proliferacji; środki prewencyjne, w tym badanie klienta i przechowywanie dokumentacji; osoby prawne oraz podmioty nieposiadające osobowości prawnej – transparentność i rzeczywisty beneficjent; kompetencje i odpowiedzialność właściwych organów oraz pozostałe środki instytucjonalne; współpraca międzynarodowa.

Zagadnienia związane wyłącznie z przeciwdziałaniem finansowaniu terroryzmu zostały zawarte w trzech rekomendacjach – 5., 6. i 8., dotyczących: przestępstw finansowania terroryzmu (obliguje poszczególne państwa do penalizowania finansowania terroryzmu odnoszącego się zarówno do organizacji terrorystycznych, jak i indywidualnych sprawców); sankcji finansowych związanych z terroryzmem oraz finansowaniem terroryzmu (poszczególne państwa powinny implementować do swoich systemów prawnych możliwość stosowania sankcji finansowych zgodnie z rezolucjami Rady Bezpieczeństwa ONZ odnoszącymi się do przeciwdziałania finansowaniu terroryzmu); organizacji non profit (zobowiązuje państwa do szczegółowej analizy istniejących rozwiązań prawnych pod kątem możliwości użycia organizacji non profit do finansowania terroryzmu. Państwa nie powinny pozwalać na wykorzystywanie legalnych podmiotów do pośredniczenia w finansowaniu terroryzmu)⁴⁰.

O przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu jest mowa także w innych rekomendacjach, obejmujących w większym zakresie zagrożenia, między innymi: w rekomendacji 13 (bankowość korespondencyjna), która obliguje instytucje finansowe do zbierania kompleksowych informacji o korespondencie (w tym, czy było prowadzone przeciwko niemu śledztwo w sprawie prania brudnych pieniędzy lub finansowania terroryzmu), a także do oceny systemu kontroli korespondenta pod kątem przeciwdziałania praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu⁴¹, w rekomendacji 15 (nowe technologie), w której FATF zwraca uwagę na konieczność określenia i oceny ryzyka prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu w związku z, na przykład, opracowaniem przez instytucje finansowe nowych produktów czy praktyk biznesowych, w tym nowych mechanizmów dystrybucji, a także używaniem bądź rozwojem technologii na potrzeby zarówno nowych, jak i już używanych produktów⁴², oraz w rekomendacji 18 (kontrola wewnętrzna oraz zagraniczne oddziały i podmioty zależne), zgodnie z którą instytucje finansowe powinny wprowadzić programy przeciwdziałania praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu, w tym politykę i procedury przekazywania informacji, w ramach Grupy na potrzeby AML/CFT⁴³. Ponadto w rekomendacji 19 (kraje podwyższonego ryzyka) wskazano, że w wypadku relacji biznesowych lub dokonywania transakcji z udziałem podmiotów pochodzących z państw

40 Komisja Nadzoru Finansowego, *Międzynarodowe standardy przeciwdziałania praniu...*, op.cit.

41 Ibidem, s. 11.

42 Ibidem, s. 12.

43 Ibidem, s. 14.

wskazanych w tzw. wezwaniach FATF, instytucje finansowe powinny zastosować wnikliwsze środki badania wiarygodności klienta.

Z oświadczenia FATF wydanego 29 czerwca 2018 roku wynika, że niektóre państwa nie dostosowały swoich systemów prawnych do przedstawionych standardów, dlatego zagrażają międzynarodowemu systemowi finansowemu. Wśród tych państw znalazły się Iran i Korea Północna. Jak podkreśla FATF, Iran powinien zagwarantować kompleksową kryminalizację finansowania terroryzmu, między innymi przez usunięcie wyłączenia grup *próbujących położyć kres zagranicznej okupacji, kolonializmowi i rasizmowi*, identyfikację aktywów terrorystycznych i ich zamrożenie zgodnie z wytycznymi rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ, a także zapewnienie pełnej niezależności jednostki analityki finansowej i spełnienie wymogu przysyłania zawiadomień o podejrzanych transakcjach w razie próby przeprowadzenia takiej transakcji⁴⁴. W oświadczeniu FATF znalazł się również zapis, że do czasu wdrożenia zalecanych zmian instytucje finansowe pozostałych państw powinny być ostrożne w relacjach gospodarczych z osobami fizycznymi i prawnymi z Iranu⁴⁵. Eksperci FATF wskazali państwa, które co prawda rozpoczęły procesy dostosowania swoich systemów przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu, to jednak wprowadziły niewystarczające zmiany. Do tej kategorii zostały zaliczone: Etiopia, Pakistan, Serbia i Tunezja.

W wypadku Etiopii FATF dostrzega konieczność pełnego włączenia do systemu zapobiegania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu zawodów świadczących usługi niefinansowe, zastosowanie sankcji finansowych za działalność związaną z terroryzmem, objęcie organizacji non profit monitoringiem, a także zapewnienie konfiskaty dochodów uzyskanych z działalności przestępczej⁴⁶.

Pakistan w czerwcu 2018 roku zobowiązał się do wprowadzenia wielu rozwiązań zmierzających do skutecznego przeciwdziałania finansowaniu terroryzmu, takich jak: zacieśnienie współpracy podmiotów – zarówno lokalnych, jak i federalnych – powołanych do zapobiegania finansowaniu terroryzmu, skuteczne stosowanie sankcji finansowych przeciwko terrorystom lub organizacjom działającym na ich rzecz, między innymi przez zapobieganie gromadzeniu i przenoszeniu funduszy, identyfikowanie i zamrażanie aktywów oraz ustanowienie zakazu dostępu do funduszy i usług finansowych⁴⁷.

Udoskonalenie systemu przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu zadeklarowała też Serbia. Państwo to w lutym 2018 roku zobowiązało się do: wykazania, że odpowiednie instytucje mają dostęp do informacji o rzeczywistych beneficjentach osób prawnych, zapewnienia skutecznego ścigania przestępstw samodzielnego prania pieniędzy oraz prania pieniędzy przez osoby trzecie, a także zastosowania sankcji finansowych w wypadku finansowania terroryzmu⁴⁸.

44 Ministerstwo Finansów, *Publiczne oświadczenie FATF – 29 czerwca 2018 r.*, [online], wersja HTML pliku, <https://mf-arch2.mf.gov.pl/documents/764034/1224319/Publiczne+Oswiadczenie+FATF+%E2%80%93+29+czerwca+2018+r.pdf> [dostęp: 17.03.2019].

45 Ibidem.

46 Ibidem.

47 Ibidem.

48 Ibidem.

Nad swoimi systemami, prawnym i instytucjonalnym, pracuje też Tunezja. W listopadzie 2017 roku zobowiązała się ona do współpracy z FATF i zadeklarowała między innymi prowadzenie i aktualizowanie rejestrów handlowych, efektywne przetwarzanie raportów o podejrzanym transakcjach, wprowadzenie funkcjonalnego systemu sankcji finansowych związanych z terroryzmem oraz monitorowanie sektora stowarzyszeń⁴⁹.

Analiza systemów prawnych poszczególnych państw jest procesem ciągłym i zmiennym. FATF określa zagrożenia międzynarodowego systemu finansowego oraz podejmuje próby wprowadzenia zmian prawnych w poszczególnych państwach zgodnie ze swoimi rekomendacjami⁵⁰.

Szczegółowe informacje o przedsięwzięciach realizowanych przez FATF są zawarte w jej raporcie z działalności w latach 2017–2018, w okresie prezydencji argentyńskiej, tj. od 1 lipca 2017 roku do 30 czerwca 2018 roku. W okresie tym FATF koncentrowała się na prowadzeniu analiz innowacji wdrażanych przez instytucje finansowe, w tym dotyczących walut wirtualnych, oraz na podjęciu konstruktywnego dialogu z branżą innowacyjnych usług finansowych; na współpracy z prywatnym sektorem, a także na zainicjowaniu programu pomocowego dla wymiaru sprawiedliwości, pozwalającego stworzyć podstawy do działań wspierających walkę z praniem pieniędzy i finansowaniem terroryzmu⁵¹.

Duże znaczenie miało opracowanie strategii zwalczania finansowania terroryzmu. W dokumencie tym, zatwierdzonym w lutym 2018 roku, wskazano na konieczność stworzenia aktualnej listy ryzyka finansowania terroryzmu, zwłaszcza w odniesieniu do Państwa Islamskiego; dostosowania standardów FATF do stale zmieniających się zagrożeń; wskazywania braków w systemach prawnych poszczególnych państw oraz podejmowania działań w celu wyeliminowania tych niedociągnięć, a także współpracy międzynarodowej w walce z finansowaniem terroryzmu⁵².

FATF zwraca uwagę na zmienny charakter zagrożeń, zwłaszcza związanych z zastosowaniem nowych technologii, w tym w sektorach RegTech (technologie regulacyjne) oraz FinTech (technologiczne innowacje w usługach finansowych). W celu zminimalizowania ryzyka związanego z wdrażaniem nowych produktów finansowych FATF zainicjowała wiele działań, np. w marcu 2018 roku odbyło się spotkanie ministrów finansów grupy G20, podczas którego prezesi banków centralnych wydali oświadczenie, że zobowiązują się do wdrożenia standardów FATF⁵³. Wcześniej, w październiku 2017 roku w Berlinie, odbyło się specjalne

49 Ibidem.

50 Ministerstwo Finansów, *Poprawa międzynarodowej zgodności ze standardami przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu (AML/CFT): bieżący proces – 29 czerwca 2018 r.* [online], wersja HTML pliku, <https://mf-arch2.mf.gov.pl/documents/764034/1224319/Poprawa+Miedzynarodowej+Zgodnosci+ze+Standardami+Przeciwdzialania+Praniu+Pieniedzy++Finansowaniu+Terroryzmu+%28AMLCFT%29+bie%25BC%24%85cy+proces+%E2%80%93+29+czerwca+2018+r.pdf> [dostęp: 24.03.2019].

51 *FATF Annual Report 2017-2018*, The Financial Action Task Force (FATF) [online], Paris 2018, <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/brochuresannualreports/FATF-annual-report-2017-2018.pdf>, s. 9 [dostęp: 31.03.2019].

52 The Financial Action Task Force (FATF), *CONSOLIDATED FATF STRATEGY ON COMBATTING TERRORIST FINANCING*, FATF (2018), Paris, [online], <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/FATF-Terrorist-Financing-Strategy.pdf>, s. 4-5 [dostęp: 31.03.2019].

53 *FATF Annual Report 2017-2018*, op.cit., s. 12.

forum poświęcone branży FinTech i RegTech z udziałem ponad 150 przedstawicieli sektorów państwowych i prywatnych. Dyskutowano między innymi o sposobach zrównoważenia korzyści i ryzyka związanych z rozwojem technologicznym oraz wdrażaniem nowoczesnych rozwiązań w branży finansowej⁵⁴.

FATF ma świadomość zagrożeń wynikających z wykorzystywania przez organizacje terrorystyczne systemu hawala, nie zna jednak skali tego zjawiska, ponieważ nie są prowadzone szczegółowe analizy. W niektórych państwach rynek usług finansowych funkcjonuje legalnie, w innych usługi te, z zastosowaniem hawali włącznie, jest kontrolowany przez zorganizowane grupy przestępcze⁵⁵. Aby ustalić stan faktyczny, eksperci FATF przeprowadzili badania w państwach zrzeszonych w FATF lub innych bliźniaczych organizacjach. Poprosili o wypełnienie ankiety, która dotyczyła skali stosowania w danym państwie hawali i innych zbliżonych usług. Na pytania odpowiedziały 33 kraje, lecz tylko 21 spośród nich odniosło się do problemu skali zastosowania na ich rynku hawali lub innego zbliżonego mechanizmu, a zaledwie 8 dostarczyło konkretnych informacji. Pozostałe państwa potwierdziły co prawda funkcjonowanie systemu hawala lub innych zbliżonych, ale nie potrafiły podać konkretnych danych. Szacunkowa liczba przypadków wykorzystania tych systemów w państwach, które odpowiedziały na pytania, wahała się natomiast od 25 do kilkuset.

Niektóre kraje przedstawiły przybliżony szacunek udziału w rynku hawali i innych podobnych usług: określiły go w skali od 10% do 50% wszystkich przekazów pieniężnych⁵⁶.

Jako przyczyny takiego stanu rzeczy eksperci FATF wskazali: małą liczbę dochodzeń w sprawie prania pieniędzy i finansowania terroryzmu dotyczących systemu hawala lub zbliżonych usług; nieliczne działania podejmowane przez państwa w celu wykrycia tego rodzaju transakcji; silne zróżnicowanie charakteru usług oferowanych przez ich dostawców; brak w większości państw skoordynowanej polityki mającej na celu określenie skali i zakresu hawali oraz innych podobnych usług⁵⁷.

Wnioski

Społeczność międzynarodowa konsekwentnie podejmuje działania zmierzające do przeciwdziałania finansowaniu terroryzmu i zwalczania tego rodzaju procederu. Główną rolę odgrywa w tym FATF, międzynarodowa struktura uznana przez 180 państw świata. Stwarza ona jednolite mechanizmy służące przeciwdziałaniu tym zagrożeniom i na bieżąco ocenia jakość funkcjonowania odpowiednich systemów w poszczególnych państwach. Reagując na zagrożenia, dokonuje zmian w rekomendacjach. Dostrzega konieczność wypracowywania doskonalszych rozwiązań, aby utrudnić organizacjom terrorystycznym wykorzystywanie nowych technologii do transferowania środków na prowadzoną przez nich działalność.

54 Ibidem, s. 24.

55 *The role of Hawala and other similar service providers in money laundering and terrorist financing*, FATF [online], October 2013, <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Role-of-hawala-and-similar-in-ml-tf.pdf>, s. 25 [dostęp: 7.04.2019].

56 Ibidem, s. 26.

57 Ibidem, s. 25.

Obecne mechanizmy przeciwdziałania finansowaniu działalności terrorystycznej trudno uznać za wystarczające. I nie chodzi wyłącznie o środki na akty terrorystyczne. Przygotowanie ataków zwykle bowiem nie jest zbyt kosztowne, a ich wykonawcami coraz częściej są tzw. samotne wilki – osoby niekorzystające z zasobów finansowych organizacji. Znacznie większe kwoty są przeznaczane na funkcjonowanie maszyny propagandowej, werbunek bojowników czy prowadzenie szkoleń. Wdrożenie w bankach i innych instytucjach finansowych mechanizmów przeciwdziałania finansowaniu terroryzmu jest względnie proste, o wiele bardziej skomplikowane staje się to w wypadku walut wirtualnych i niemal jest nierealne w odniesieniu do systemu hawala. Obszary te wymykają się organom ścigania, za dynamicznymi zmianami nie nadążają procesy legislacyjne, a władze wielu państw zdają się nie zauważać niedoskonałości swoich krajowych systemów.

Z badań FATF wynika, że wiele państw ignoruje problem i nie prowadzi polityki regulującej funkcjonowanie hawali, nie podejmuje też wystarczająco ofensywnych działań w celu przeciwdziałania wykorzystywaniu tych mechanizmów do transferowania środków na działalność przestępczą, także terrorystyczną. Wpływa to negatywnie na skuteczność zwalczania zjawiska, i to mimo funkcjonowania dopracowanych już systemów przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu. Dopóki jest możliwe transferowanie środków z pominięciem oficjalnych instytucji finansowych, będących przecież elementami systemów przeciwdziałania, dopóty nie można uznać, że mechanizmy zapobiegania finansowaniu terroryzmu są w wystarczającym stopniu sprawne.

Sytuację tę może zmienić tylko wspólne działanie poszczególnych państw oraz skoordynowanie procesów zapobiegania i zwalczania przestępczości finansowej w wymiarze międzynarodowym. W dobie globalizacji nawet najsprawniej funkcjonujący system prawny i organizacyjny w jednym państwie nie będzie wystarczającym zabezpieczeniem przed zagrożeniami, jeśli w sąsiednim kraju nie zostaną podjęte podobne działania. Rzeczywistą skuteczność przeciwdziałania omawianym zagrożeniom może zagwarantować jedynie zastosowanie kompleksowych rozwiązań, uwzględniających i nowe technologie, i system hawala. Stanie się tak jednak tylko wtedy, gdy w procesie tym zaczną uczestniczyć państwa rozwijające się, w których zagrożenia związane z praniem pieniędzy i finansowaniem terroryzmu są ignorowane. Lekceważenie problemu wynika z kondycji gospodarczej tych państw, zapotrzebowania instytucji finansowych na nowych klientów, a także słabości instytucji, niemających silnych fundamentów w obowiązujących regulacjach prawnych. Ponadto państwa te nie uzyskują dostatecznej pomocy od instytucji międzynarodowych – samo wsparcie we wdrażaniu rekomendacji FATF nie wystarcza. Pomoc ekspertów ukierunkowana na wprowadzanie zmian prawnych i instytucjonalnych okazuje się bezowocna, gdy nie są wyeliminowane przyczyny patologii. Całkowite usunięcie tych zaś nie jest realne, skala problemów uniemożliwia bowiem ich szybkie rozwiązanie. Wsparcie rozwoju gospodarczego owych państw pozwoli im jednak na wprowadzenie kolejnych zmian cywilizacyjnych, i to także w obszarze bezpieczeństwa finansowego.

Walka z finansowaniem terroryzmu również nie będzie skuteczna, jeśli niektóre państwa nadal będą tolerowały radykalny islamski przekaz. Deklarowanie zaangażowania w zwalczanie terroryzmu i jednocześnie promowanie nietolerancji religijnej jest działaniem na pokaz, obliczonym na wywarcie dobrego wrażenia na społeczności międzynarodowej. Dopóki

w edukowaniu islamskich duchownych i nauczaniu w meczetach na całym świecie będą tolerowane idee skrajnego wahabizmu, dopóty walka z terroryzmem nie będzie efektywna. Należy także wzmocnić kontrolę finansowania islamskich ośrodków kultury połączonych z miejscami kultu. Jest tajemnicą poliszynela, że pieniądze na funkcjonowanie tych ośrodków często pochodzą od organizacji bądź osób indywidualnych, znanych z radykalnych postaw, promujących skrajny islam i nietolerancję religijną. Państwa szczególnie zagrożone działalnością terrorystyczną, zwłaszcza z obszaru Unii Europejskiej, powinny przyjąć rozwiązania prawne umożliwiające pełną kontrolę przepływów finansowych kierowanych na budowanie nowych ośrodków kultury islamskiej oraz skutecznie zablokować inwestycje, z którymi wiąże się ryzyko promowania radykalnego islamskiego przekazu.

Społeczność międzynarodowa nie ma wystarczającej wiedzy o islamskim zagrożeniu, a przez ostatnie lata nie przywiązywała do niego większej wagi. Pod przykrywką poprawności politycznej, mającej na sztandarach wolność religijną, dopuszczała swobodne przepływy środków na budowę nowych miejsc kultu i ośrodków islamskiej kultury, nie uwzględniała ryzyka związanego z finansowaniem terroryzmu. W wielu europejskich miastach funkcjonują ośrodki promujące radykalny dżihad i werbujące przyszłych bojowników. Potwierdzają to organy ścigania, które w wielu miastach – między innymi w Berlinie – zatrzymały osoby związane z takimi ośrodkami i zabezpieczyły materiały propagujące radykalne treści. Działania te nie byłyby potrzebne, gdyby władze państw europejskich w odpowiednim czasie przeciwdziałały swobodnemu powstawaniu takich miejsc i ich finansowaniu przez podmioty zagraniczne. Obecnie niektóre europejskie państwa, na przykład Austria, podjęły próby zahamowania niepokojących tendencji, ale wciąż są to działania niewystarczające.

Zakończenie

Społeczność międzynarodowa, skupiona głównie w FATF, podejmuje wiele działań odpowiednich do zaistniałych zagrożeń, jednak ze względu poziom skomplikowania mechanizmów, jakimi posługują się organizacje terrorystyczne, wysiłki te nie zawsze przynoszą pożądane skutki. Dlatego koniecznością jest ciągłe monitorowanie zagrożeń oraz przeciwstawianie się im. Do tego zaś potrzebne są skuteczne narzędzia.

Przedstawiona w artykule problematyka wymaga dalszych pogłębionych badań, na wiele pytań dotyczących wykorzystywania przez organizacje terrorystyczne nowych technologii oraz systemu hawala wciąż bowiem trudno odpowiedzieć. ■

Bibliografia

BG, MNIE, *Austria zamyka meczety i wydala radykalnych imamów*, TVP Info [online], 8.06.2018, <https://www.tvp.info/37560108/austria-zamyka-meczety-i-wydala-radykalnych-imamow/>.

Country Reports on Terrorism 2017, United States Department of State Publication Bureau of Counterterrorism [online], 19.09.2018, <https://www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2017/>.

European Union Terrorism Situation and Trend Report 2015, Europol [online], https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/p_europol_tsat15_09jun15_low-rev.pdf.

European Union Terrorism Situation and Trend Report 2016, Europol [online], https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/europol_tesat_2016.pdf /.

European Union Terrorism Situation and Trend Report 2017, Europol [online], https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/tesat2017_0.pdf /.

European Union Terrorism Situation and Trend Report 2018 (TeSAT 2018), Europol [online], https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/tesat_2018_1.pdf /.

FATF Annual Report 2017-2018, The Financial Action Task Force (FATF) [online], Paris 2018, <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/brochuresannualreports/FATF-annual-report-2017-2018.pdf> /.

Komisja Nadzoru Finansowego, *Międzynarodowe standardy przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu oraz proliferacji. Rekomendacje FATF*, [online], wersja HTML pliku, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Rekomendacje_FATF_40223.pdf /.

Kryptowaluty to nie waluty, Uważaj na kryptowaluty [online], <https://uwazajnakryptowaluty.pl/> /.

Kwiątek M., *Arabia Saudyjska finansuje terroryzm w UK: raport*, ANGLIA.today [online], 5.07.2017, <http://www.anglia.today/warto-wiedziec/arabia-saudyjska-finansuje-terroryzm-w-uk-raport/> /.

Larroque A.A.C., *Geopolityka fundamentalizmów muzułmańskich*, Warszawa 2015.

Ministerstwo Finansów, *Poprawa międzynarodowej zgodności ze standardami przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu (AML/CFT): bieżący proces – 29 czerwca 2018 r.* [online], wersja HTML pliku, <https://mf-arch2.mf.gov.pl/documents/764034/1224319/oprawa+Miedzynarodowej+Zgodnosci+ze+Standardami+Przeciwdzialania+Praniu+Pieniedzy+i+Finansowaniu+Terroryzmu+%28AMLCFT%29+bie+C5%BC%C4%85cy+proces+%E2%80%93+29+czerwca+2018+r.pdf> /.

Pelc M., *Elementy metodologii badań naukowych*, Warszawa 2015.

Prasad N., *The Financing of Terrorism*, Delhi 2016.

Przybyło J., Wietecha K., *Pranie brudnych pieniędzy w Polsce i na świecie*, <https://mfiles.pl/pl/index.php/FATF/> /.

Reuter P., Truman E.M., *Chasing dirty money the fight against money laundering*, Washington 2004.

The Financial Action Task Force (FATF), *Consolidated fatf strategy on combatting terrorist financing*, FATF (2018), Paris [online], <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/FATF-Terrorist-Financing-Strategy.pdf> /.

The role of Hawala and other similar service providers in money laundering and terrorist financing, FATF [online], October 2013, <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Role-of-hawala-and-similar-in-ml-tf.pdf> /.

What the Commission for Countering Extremism does, GOV.UK [online], <https://www.gov.uk/government/organisations/commission-for-countering-extremism/about/> /.

Wilson T., *Foreign Funded Islamist Extremism in the UK*, The Henry Jackson Society, Centre for the Response to Radicalisation and Terrorism [online], July 2017, <https://henryjacksonsociety.org/wp-content/uploads/2017/07/Foreign-Funded-Islamist-Extremism-final.pdf> /.

Wojciechowski S., *Terroryzm – stare i nowe dylematy*, „Rocznik Strategiczny” 2015/16.

Wójcik J.W., *Przeciwdziałanie finansowaniu terroryzmu*, Warszawa 2007.

Wójcik J.W., *Regulacje prawne przeciwdziałające finansowaniu terroryzmu, dotyczące nieformalnych systemów transferu wartości na przykładzie hawali*, „Wrocławskie Studia Erazmiańskie” [online], grudzień 2018, wersja HTML pliku, <http://europeanissues.org/wp-content/uploads/2018/12/Hawala-regulacje.pdf> /.

Virtual currencies and terrorist financing: assessing the risks and evaluating responses, Policy Department for Citizens's and Constitutional Affairs, European Parliament [online], May 2018, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604970/IPOL_STU\(2018\)604970_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604970/IPOL_STU(2018)604970_EN.pdf) /.

Wybrane aspekty polityki bezpieczeństwa i obrony Finlandii

Po zakończeniu zimnej wojny większość państw zachodniej Europy czuła się bezpiecznie i nie zwracała uwagi na rosnące u ich granic zagrożenie. Dopiero agresywne działania Rosji na arenie międzynarodowej skłoniły Zachód do reakcji. Kolejne europejskie stolicy uznawały Federację Rosyjską za zagrożenie i zauważały, że ich siły zbrojne nie są gotowe do obrony granic. Zaczęły dostrzegać, że Moskwa w swojej polityce zagranicznej kieruje się przede wszystkim interesem narodowym.

Finlandia przez długi czas nie podejmowała działań mających na celu zwiększenie swojego bezpieczeństwa. Obecnie próbuje nadrobić zaległości w tej dziedzinie. Ze względu na swoje specyficzne położenie geopolityczne czyni ostrożne kroki: z jednej strony dąży do zacieśnienia współpracy z Zachodem, z drugiej – stara się nie pogorszyć i tak już trudnych relacji z Rosją.

SŁOWA KLUCZOWE

Finlandia, bezpieczeństwo, współpraca, obrona, polityka bezpieczeństwa

Dynamiczne środowisko bezpieczeństwa w Europie powoduje, że wiele państw próbuje dostosować swoją politykę do bieżącej sytuacji. W artykule omówiono na przykładzie Finlandii znaczenie współpracy wojska z aktorami międzynarodowymi – państwami oraz organizacjami – jako elementu polityki kraju, a także ukazano wpływ tego rodzaju działalności na bezpieczeństwo państwa. Przedstawiono założenia podstawowych dokumentów normujących wzajemne relacje, a także zasady współpracy Helsinek z organizacjami międzynarodowymi oraz głównymi partnerami.

Tematyka bezpieczeństwa państwa znajduje coraz większe odzwierciedlenie w literaturze, zainteresowanie tymi zagadnieniami jest bowiem ściśle związane z sytuacją międzynarodową. W niewielu jednak materiałach można znaleźć informacje o państwach Europy Północnej, w tym Finlandii. Helsinki często są traktowane jako część regionu nordyckiego, zwykle obok Szwecji i Norwegii. I choć takie połączenie wydaje się naturalne – współpraca wojskowa tych państw jest bardzo zaawansowana, warto rozpatrywać Finlandię osobno. Chociażby ze względu na jej bezpośrednie sąsiedztwo z Federacją Rosyjską i długą z nią granicę, najdłuższą spośród wymienionych państw.

Po zakończeniu zimnej wojny państwa europejskie zmniejszały wydatki na obronność. Związane umowami o współpracy, czuły się bez-

mgr
ANGELIKA
WRÓBLEWSKA

Absolwentka Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych (2014) oraz Uniwersytetu Wrocławskiego (2014). Doktorantka Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego. Zainteresowania naukowe koncentruje na polityce bezpieczeństwa i obrony państw europejskich oraz Rosji, a także bezpieczeństwie energetycznym Europy Środkowo-Wschodniej.

pieczne. W sierpniu 2008 roku zostały zaskoczone rosyjskim atakiem na Gruzję. Krótka wojna unaoczniała im, że są nieprzygotowane do stawienia czoła wrogim działaniom. Agresja ta stała się punktem zwrotnym w polityce bezpieczeństwa niektórych stolic. Tbilisi, aspirujące do członkostwa w Sojuszu, podczas szczytu NATO w Bukareszcie, czyli zaledwie czterech miesiące przed rosyjską inwazją, uzyskało zapewnienie, że wraz z Kijowem zostanie członkiem organizacji¹. Do dzisiaj na terytorium Gruzji stacjonują wojska Rosji.

Na zmianę uwarunkowań międzynarodowych i drastyczne obniżenie się poziomu bezpieczeństwa w Europie wpłynęły aneksja Krymu oraz działania Moskwy na Ukrainie. Państwa Europy wreszcie zdały sobie sprawę z błędów ostatnich lat – wzajemnego utrzymywania się w przekonaniu, że po dwóch wojnach światowych i przeszło 40 latach od zimnej wojny nie wydarzy się nic złego, a uzgodnione i zatwierdzone traktaty pokojowe oraz rozbrojeniowe zapewnią trwały pokój.

Finlandia szybko dostrzegła, że sytuacja bezpieczeństwa na kontynencie dynamicznie się pogarsza. Kraj ten znalazł się w trudnym położeniu geopolitycznym. Licząca 1340 km granica z Rosją nie pozwalała Helsinkom na odcięcie się od Moskwy. Duże wyzwanie dla obrony terytorium kraju stanowią Wyspy Alandzkie ze względu na ich strategiczną lokalizację i brak formalnej możliwości remilitaryzacji². Tymczasem Rosja w scenariuszach swoich manewrów wojskowych ćwiczy zbrojne zajęcie archipelagu.

Zgodnie z zapisami fińskiej strategii bezpieczeństwa (Finnish Defence and Security Policy) z 2012 roku celem polityki bezpieczeństwa, zagranicznej i obrony kraju jest ochrona niezależności i integralności terytorialnej państwa oraz suwerenności i dobrobytu społeczeństwa. Wykonaniu tych zadań mają służyć aktywne działania zmierzające do zwiększenia bezpieczeństwa oraz reagowanie na zagrożenia. Bezpieczeństwo kraju ma być budowane między innymi dzięki utrzymywaniu dobrych relacji z partnerami, realizowaniu priorytetów swojej polityki w ramach Unii Europejskiej i za pośrednictwem tej organizacji na forum międzynarodowym, a także w wyniku współpracy międzynarodowej z innymi państwami oraz organizacjami³. Głównymi partnerami Finlandii w dziedzinie bezpieczeństwa są Szwecja i USA oraz NATO i UE.

Uwarunkowania współpracy wojskowej Finlandii ze Szwecją

Finlandia współpracuje ze Szwecją od wielu lat. Już w czasach zimnej wojny, mimo presji ZSRR, Helsinki utrzymywały kontakty ze Sztokholmem w dziedzinie wojskowości. Wspólne działania prowadziły siły morskie obu państw: wykonywały zadania związane z zarządzaniem kryzysowym i utrzymaniem pokoju (tzw. *peacekeeping*). W kolejnych latach

1 *Bucharest Summit Declaration*, NATO/OTAN [online], 3.04.2008, https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm [dostęp: 12.02.2019].

2 Zgodnie z postanowieniami konwencji z 1921 r. na Wyspach Alandzkich nie mogą być utrzymywane żadne obiekty wojskowe ani oddziały sił zbrojnych, natomiast podczas konfliktu obowiązuje zakaz prowadzenia na ich terenie działań wojennych. W razie ataku na archipeląg Finlandia jest zobowiązana do jego obrony. Umowa z 1940 r., narzucona Finlandii przez ZSRR, pozwala Rosji utrzymywać na Wyspach Alandzkich konsulat, którego zadaniem jest kontrolowanie realizacji postanowień konwencji demilitaryzacyjnej.

3 *Finnish Security and Defence Policy 2012. Government Report*, s. 11.

zacieśniano współpracę. Obecnie państwa te utrzymują wspólny system obserwacji ruchów na Morzu Bałtyckim (SEA Surveillance Cooperation Finland–Sweden), składający się z elementów narodowych. Dzięki ich połączeniu siły morskie Finlandii i Szwecji mogą kontrolować sytuację na znacznie większym obszarze.

Ścisłe relacje utrzymują również siły powietrzne obu państw. Lotnicy wykorzystują wspólne bazy i lotniska, działają w połączonych międzynarodowych pododdziałach. Na poziomie ministerstw obrony funkcjonuje program wymiany personelu (łącznie zapewniają bezpośrednio, szyfrowane kanały), a także są prowadzone wspólne studia i kursy dla żołnierzy i pracowników.

Współpraca między pozostałymi rodzajami sił zbrojnych nie jest tak zaawansowana. Ale w związku z pogarszającą się sytuacją bezpieczeństwa, zwłaszcza z agresywnymi działaniami rosyjskimi, również wojska lądowe Finlandii i Szwecji poprawiają swoje relacje. Dowódcy sił lądowych otrzymali zdanie określenia możliwości zacieśnienia współpracy – mają wskazać konkretne dziedziny wspólnej aktywności oraz zaproponować działania możliwe do podjęcia w krótkim czasie. Istotnym elementem fińsko-szwedzkich stosunków są także wspólne zakupy sprzętu wojskowego⁴.

Finlandię i Szwecję łączy wiele podobieństw. Oba państwa mają wspólny katalog zagrożeń – agresywne działania Rosji w regionie Morza Bałtyckiego oraz terroryzm. Zarówno Helsinki, jak i Sztokholm nie są członkami NATO, choć traktują Sojusz jako gwaranta bezpieczeństwa w regionie i systematycznie biorą udział w działaniach paktu.

Helsinki i Sztokholm realizują wspólne przedsięwzięcia na podstawie planu dotyczącego zacieśniania współpracy, podpisanego 6 maja 2014 roku. W dokumencie tym szczegółowo określono zadania ministerstw obrony i rodzajów sił zbrojnych obu krajów. Instytucje te zobowiązano do wypracowania propozycji dalszych działań w dwóch perspektywach czasowych: krótkiej – do 2016 roku oraz długiej, której górna granica nie została określona. Ministerstwa obrony miały rozwinąć systemy bezpiecznej komunikacji na różnych szczeblach, z łączniami zapewniającymi prowadzenie telekonferencji łącznie, wznowić wymianę personelu oraz zapewnić możliwość wspólnego kształcenia w dziedzinie wojskowej. Od sił zbrojnych natomiast oczekiwano przedstawienia możliwości współpracy w ramach ćwiczeń wojskowych, edukacji, wykorzystywania infrastruktury oraz budowy połączonych oddziałów. Siły morskie miały się skoncentrować na rozwoju rozpoznania morskiego, siły powietrzne na połączonych działaniach w przestrzeni powietrznej obu państw, a wojska lądowe – na zacieśnieniu współpracy artylerii, a także na prowadzeniu: wspólnych podstawowych szkoleń dla żołnierzy, treningów w warunkach zimowych, połączonych ćwiczeń oddziałów zmechanizowanych oraz manewrów poligonowych. Rządy obu krajów oczekują także propozycji dotyczących zakupów, zamawiania usług outsourcingowych, współpracy przy utrzymaniu i remontowaniu sprzętu oraz rozwoju zdolności militarnych w przyszłości. Siły zbrojne Finlandii i Szwecji mogą także wydzielać połączone pododdziały do międzynarodowych ćwiczeń wojskowych organizowanych przez ONZ, UE czy NATO.

4 C. Salenius-Pasternak, *Deeper Defence Cooperation. Finland and Sweden together again?* The Finnish Institute of International Affairs [online], December 2014, wersja HTML pliku, <https://www.files.ethz.ch/isn/186091/bp163.pdf> [dostęp: 12.01.2019].

Najnowszym dokumentem dotyczącym fińsko-szwedzkiej współpracy w sferze wojskowej jest porozumienie z lipca 2018 roku, podpisane w Turku przez ministrów obrony obu krajów. Mowa w nim o współdziałaniu zarówno w czasie pokoju, jak i wojny, jednak z zastrzeżeniem, że nie jest to sojusz wojskowy ani zapewnienie o wzajemnym wsparciu w razie ewentualnego konfliktu⁵. W dokumencie określono zasady pobytu żołnierzy na terytorium sojusznika oraz podejmowania wspólnych działań (głównie ćwiczeń wojskowych i połączonego planowania). Porozumienie to świadczy o chęci zacieśniania współpracy fińsko-szwedzkiej i poszukiwaniu możliwości zwiększenia bezpieczeństwa. Stanowi także element kreowania wizerunku tych państw jako wiarygodnych partnerów na arenie międzynarodowej, przede wszystkim wśród członków NATO. Intensywniejsze działania Finlandii i Szwecji w dziedzinie wojskowej są skutkiem coraz większej aktywności Rosji w regionie, obserwowanej od 2014 roku⁶.

Istotnym czynnikiem zapewnienia bezpieczeństwa Finlandii oraz poszerzenia współpracy ze Szwecją jest uczestnictwo w Nordic Defence Cooperation (NORDEFCO) – wspólnym przedsięwzięciu Norwegii, Szwecji, Finlandii, Danii i Islandii. Ma ono ułatwiać wprowadzanie skutecznych rozwiązań wojskowych we wszystkich zaangażowanych krajach.

Współpraca Finlandii z USA

Helsinki uznają Waszyngton za gwaranta bezpieczeństwa w Europie i siłę zdolną do przeciwstawienia się aktywności wojskowej Rosji w regionie. Dlatego obecność wojsk amerykańskich na kontynencie i ich wsparcie przez europejskich sojuszników Finlandia postrzega jako determinanty stabilności sytuacji w Europie. Zamierza utrzymywać kontakty ze Stanami Zjednoczonymi, głównie przez udział w międzynarodowych ćwiczeniach wojskowych, współdziałanie sił zbrojnych oraz pozyskiwanie amerykańskiego sprzętu i uzbrojenia. W październiku 2016 roku w Helsinkach przedstawiciele ministerstwa obrony Finlandii oraz Departamentu Obrony USA podpisali wspólne oświadczenie o dalszym zacieśnianiu współpracy, zwłaszcza działań w sferze militarnej, oraz podejmowaniu nowych inicjatyw. Kooperacja ma być rozwijana na dotychczasowych podstawach, uznano je bowiem za efektywne.

Oświadczenie uzupełnia wcześniejsze umowy bilateralne i multilateralne z państwami regionu oraz odnosi się do współpracy w ramach NATO i NORDEFCO. Ma na celu prowadzenie dialogu w dziedzinie polityki bezpieczeństwa; umożliwienie wymiany informacji na poziomach strategicznym i operacyjnym; zwiększanie możliwości defensywnych państw, gotowości wojsk oraz ich interoperacyjności; wzmacnianie potencjału państw podczas wspólnych ćwiczeń wojskowych, rozwijanie współpracy w zakresie zakupów wojskowych oraz badań i nowoczesnych technologii, a także zwiększenie zdolności obu państw do podejmowania wspólnych działań w operacjach wielonarodowych.

5 *Finland and Sweden sign defence pact in Turku*, Yle Uutiset [online], 9.07.2018, https://yle.fi/uutiset/osasto/news/finland_and_sweden_sign_defence_pact_in_turku/10295347 [dostęp: 12.01.2019].

6 *Szwecja i Finlandia zacieśniają współpracę w sferze bezpieczeństwa*, Defence24 [online], 6.08.2018, <https://www.defence24.pl/szwecja-i-finlandia-zaciesniaja-wspolprace-w-sferze-bezpieczenstwa> [dostęp: 14.01.2019].

Osiągnięciu tych celów mają służyć: dwu- i wielostronne spotkania na szczeblu strategicznym, zwiększanie udziału Finlandii w wydarzeniach organizowanych przez NATO (przede wszystkim w ćwiczeniach wojskowych), zwiększanie liczby przedsięwzięć na poziomie operacyjnym (np. rozbudowa kanałów łączności, wspólne działania planistyczne w czasie ćwiczeń), wskazywanie nowych możliwości zwiększania interoperacyjności, zacieśnianie współpracy przy zwalczaniu zagrożeń w cyberprzestrzeni, a także współpraca przemysłów wojskowych w zakresie technologii arktycznych, budowy okrętów oraz obrony chemicznej, biologicznej, radiologicznej i nuklearnej.

Mimo że oświadczenie woli współpracy nie jest wiążące w świetle prawa międzynarodowego, obydwa państwa dążą do realizacji jego postanowień i zacieśniają kontakty. Taki sposób relacji bilateralnych (także multilateralnych) wpisuje się w nordyckie doświadczenia. Zgodnie z obowiązującymi zasadami współpraca nie może być narzucana, a jej ramy nie powinny ograniczać państw. Finlandia, podobnie jak Szwecja i Norwegia, uważa, że pożądane rezultaty można osiągnąć tylko dzięki woli współpracy, nie zaś drogą przymuszania czy narzucania swoich reguł.

W maju 2018 roku Finlandia, Szwecja i USA podpisały trójstronne porozumienie mające na celu przygotowanie podstaw współpracy wojskowej między tymi państwami. Umowa zakłada zwiększenie liczby ćwiczeń militarnych oraz zintensyfikowanie wymiany informacji⁷.

Finlandia a NATO

Początki współpracy Finlandii z NATO sięgają lat dziewięćdziesiątych XX wieku. W 1994 roku Helsinki przystąpiły do programu „Partnerstwo dla pokoju”. Wydarzenie to miało duże znaczenie dla bezpieczeństwa regionu ze względu na sprzeciw Rosji wobec ekspansji Sojuszu na wschód. Zmieniła się również polityka bezpieczeństwa Finlandii. Rodzimym siłom zbrojnym postawiono zadanie rozwijania kooperacji z NATO w celu zwiększenia zdolności operacyjnych własnych wojsk oraz ich interoperacyjności z armiami państw członkowskich Sojuszu.

Władze Finlandii uważają NATO za kluczową organizację i oceniają, że współpraca z nią zapewni państwu większe bezpieczeństwo. Zgodnie z zapisami rządowego raportu z 2017 roku o stanie bezpieczeństwa współpraca z NATO ma duże znaczenie dla zacieśniania współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa w Europie, Finlandia zaś powinna być aktywnym członkiem w tym procesie i wykorzystywać jego możliwości⁸. Ponadto NATO jest uznawane za gwaranta pokoju w regionie Morza Bałtyckiego. Natomiast w rządowym raporcie z 1995 roku dotyczącym polityki bezpieczeństwa podkreślono, że Finlandia *nie szuka nowych rozwiązań w dziedzinie obrony, jednak jeśli zmianie ulegnie międzynarodowe środowisko bez-*

7 Finland, Sweden and US deepen defence cooperation in Washington, Yle Uutiset [online], 8.05.2018, https://yle.fi/uutiset/osasto/news/finland_sweden_and_us_deepen_defence_cooperation_in_washington/10195665 [dostęp: 13.01.2019].

8 Government's Defence Report, Prime Minister's Office Publications 7/2017 [online], wersja HTML pliku, https://www.defmin.fi/files/3688/J07_2017_Governments_Defence_Report_Eng_PLM_160217.pdf [dostęp: 12.01.2019].

*pieczeństwa, Finlandia rozważy ponownie swoje decyzje w tym zakresie, biorąc pod uwagę nowe okoliczności*⁹.

Helsinki, mimo że obecnie nie dążą do członkostwa w Sojuszu, zastrzegły sobie możliwość ubiegania się o nie w przyszłości. W 2014 roku Finlandia i Szwecja podpisały memorandum o porozumieniu z NATO, na podstawie którego uzyskają wsparcie wojskowe Sojuszu w wypadku ataku. Jest to również istotną gwarancją bezpieczeństwa obu państw. Umowa zobowiązuje te kraje do rozwoju infrastruktury lotniczej i morskiej, tak by mogły przyjąć ewentualną pomoc sojuszników.

Współpraca z NATO jest determinowana przez działania Rosji. Polityka Kremla i jego oficjalny sprzeciw wobec zbliżania się Finlandii i Szwecji do Sojuszu hamują wzmacnianie kooperacji i utrudniają starania o uzyskanie członkostwa w organizacji. Z drugiej strony, państwa te, poszukując sojuszników i dążąc do zwiększenia swojego bezpieczeństwa ze względu na rosnącą aktywność Federacji Rosyjskiej w regionie, zwracają się do NATO i w tej organizacji szukają poparcia dla swoich działań. Rosja jest więc przyczyną zarówno zacieśniania współpracy Finlandii i Szwecji z Sojuszem Północnoatlantyckim, jak i jej ograniczania.

Oba państwa demonstrują swoje zaangażowanie we wspólne działania z Sojuszem, licząc, że w razie konieczności odparcia ewentualnego ataku ze strony Rosji, wojska sprzymierzone przyjdą z pomocą. Taki stan rzeczy jest wygodny również dla Sojuszu i jego członków. Memorandum z 2014 roku umożliwia im bowiem wykorzystanie terytoriów Finlandii i Szwecji do prowadzenia działań wojskowych, kraje te dzielą się informacjami i doświadczeniami, biorą udział w sojuszniczych ćwiczeniach oraz inwestują w swoje siły zbrojne, aby zapewnić ich interoperacyjność z innymi armiami. Współpraca ta jest korzystna dla obu stron. Finlandia, z obawy przed działaniami Rosji, stara się wyznaczać jasne ramy współpracy z NATO. Nie dąży do zaogniania stosunków z Rosją, jednak świadoma nieprzewidywalności polityki Moskwy, poszukuje sojuszników i rozwija swoje siły zbrojne.

Relacje Finlandia – Unia Europejska

Współpraca Finlandii z Unią Europejską opiera się na innych zasadach niż z NATO. Zwiększenie bezpieczeństwa było podstawowym założeniem dla polityków, którzy w 1995 roku wprowadzali ten kraj do UE, właśnie w niej upatrywali nadziei na realne polepszenie sytuacji¹⁰. Do podjęcia decyzji o ubieganiu się o członkostwo w organizacji skłoniło Finlandię ogłoszenie takiego zamiaru przez Szwecję. W 1994 roku odbyło się referendum, w którym zwolennicy integracji uzyskali 57% głosów.

Zmiany w środowisku bezpieczeństwa oraz niektóre wydarzenia międzynarodowe (m.in. negocjacje dotyczące wystąpienia Wielkiej Brytanii z organizacji czy wygrana Donalda Trumpa w wyborach prezydenckich w USA) wymusiły na Brukseli zmianę podejścia do Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony (WPBiO). Zwrócono uwagę na rozwój tego filaru, a także na zwiększenie wysiłków w celu zapewnienia bezpieczeństwa państw człon-

9 T. Forsberg, *Finland and NATO: Strategic Choices and Identity Conceptions*, w: *The European Neutrals and NATO. Non-alignment, Partnership, Membership?* A. Cottey (red.), Cork 2018, s. 104.

10 Ibidem, s. 103.

kowskich UE oraz polepszenia ogólnej sytuacji w regionie¹¹. Wcześniej UE prowadziła już pewne działania w dziedzinie bezpieczeństwa, głównie misje cywilne i wojskowe oraz zarządzania kryzysowego. W listopadzie 2017 roku podjęto działania zmierzające do rozwoju WPBiO: 23 państwa członkowskie Unii podpisały umowę o stałej współpracy strukturalnej (PESCO), mającej określać ogólne ramy współdziałania w dziedzinie wojskowości pod egidą UE. Obecnie PESCO obejmuje 34 programy, w których udział bierze 25 krajów. Finlandia aktywnie uczestniczy w czterech projektach: mobilności wojskowej (*military mobility*), którego celem jest ułatwienie i standaryzacja transgranicznych transportów wojska, opracowania europejskich systemów radiostacji programowalnych (European Secure Software-defined Radio), w zespołach szybkiego reagowania na zagrożenia cybernetyczne i wzajemnej pomocy w zakresie bezpieczeństwa cybernetycznego (Cyber Rapid Response Teams and Mutual Assistance in Cyber Security) oraz zintegrowanych bezałogowych systemach lądowych (Integrated Unmanned Ground System)¹². Ponadto ma status obserwatora w platformie wymiany informacji o zagrożeniach cyberbezpieczeństwa i reagowania na incydenty cybernetyczne (Cyber Threats and Incident Response Information Sharing Platform). Helsinki deklarują aktywny udział w wybranych projektach. Dla Finlandii WPBiO jest kolejnym mechanizmem wzmacniania swojego bezpieczeństwa. Państwo to będzie dążyło do zwiększenia zaangażowania partnerów we współpracę z centrum zwalczania zagrożeń hybrydowych, które działa w Helsinkach¹³.

Finlandia szuka także możliwości współpracy bilateralnej z wybranymi, przodującymi w europejskiej polityce państwami – Francją i Wielką Brytanią. Dołączyła do promowanej przez Paryż Europejskiej Inicjatywy Interwencyjnej (EII), której zadaniem będzie reagowanie w wypadku wystąpienia kryzysów w pobliżu granic Europy, przede wszystkim południowych, zgodnie z interesem Francji¹⁴. Intencją Paryża jest podejmowania działań niezależnie od UE oraz NATO i USA. Mimo że Finlandia nie jest silnie związana z południem Europy ani nie dąży do zaangażowania się w Afryce Północnej, swoją obecnością w EII chce pokazać, że współpracuje z różnymi państwami. Helsinki mają nadzieję, że szerokie grono sojuszników czy państw, które Finlandia wspiera, będzie pomocne w razie ewentualnego konfliktu w Europie Północnej.

Stary-nowy priorytet: bezpieczeństwo

W ostatnich dwóch latach Finlandia podpisała około 10 umów i porozumień dotyczących współpracy wojskowej. Były wśród nich dokumenty zarówno bilateralne, jak i multilateral-

11 J. Gotkowska, *Renesans wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony UE. Szanse i wyzwania dla wschodniej flanki*, Ośrodek Studiów Wschodnich [online], 28.06.2017, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2017-06-28/renesans-wspolnej-polityki-bezpieczenstwa-i-obrony-ue-szanse-i> [dostęp: 27.01.2019].

12 R. Lesiecki, *Kolejne „polskie” projekty w ramach PESCO – m.in. logistyka, walka przeciwminowa, artyleria i cyberbezpieczeństwo*, Defence24 [online], 11.04.2018, <https://www.defence24.pl/kolejne-polskie-projekty-w-ramach-pesco-min-logistyka-walka-przeciwminowa-artyleria-i-cyberbezpieczenstwo> [dostęp: 12.01.2019].

13 J. Gotkowska, *Renesans wspólnej polityki...*, op.cit.

14 *Finland agrees to join France-led defence coalition*, Yle Uutiset [online], 30.08.2018, https://yle.fi/uutiset/osasto/news/finland_agrees_to_join_france-led_defence_coalition/10379658 [dostęp: 15.03.2019].

ne. Helsinki intensyfikują poszukiwania nowych sojuszników i dążą do zacieśniania relacji ze stałymi partnerami w związku z coraz większą aktywnością Rosji nie tylko w pobliżu granic z Finlandią, lecz także na Ukrainie czy Bliskim Wschodzie.

Finlandii udało się zbudować wewnętrzny system bezpieczeństwa w dużej mierze oparty na społeczeństwie. Przedstawiciele sektora prywatnego, publicznego oraz organizacji pozarządowych spotykają się w celu zaktualizowania planów. Dzięki zaangażowaniu większości przedstawicieli grup społecznych skupionych w różnych sektorach gospodarczych system ten jest odporniejszy na zagrożenia hybrydowe. Aktywne uczestnictwo społeczeństwa i jego poczucie odpowiedzialności znacząco wzmacnia poziom bezpieczeństwa kraju¹⁵. Wadą takiego podejścia jest jednak skupienie się na wybranych kategoriach bezpieczeństwa.

Finlandia zlekceważyła klasyczne, konwencjonalne zagrożenia. Duże zaangażowanie społeczeństwa w system bezpieczeństwa zaburzyło funkcjonowanie sił zbrojnych: zmniejszyło poziom ich gotowości i zdolności do działania. W 2014 roku gotowość do podjęcia natychmiastowych działań obronnych zapewniało zaledwie kilka plutonów sił specjalnych. W następnych latach w większym stopniu inwestowano w siły zbrojne i już w 2017 roku sytuacja istotnie się polepszyła. Zmieniło się także podejście do planowania i przygotowywania do ewentualnego konfliktu zbrojnego. Za podstawową zasadę planowania przyjęto wykorzystywanie posiadanych w danym momencie zasobów (*If we don't have it in our hands now, it doesn't exist*¹⁶).

Finlandia podejmuje aktywne i efektywne działania w celu wzmocnienia swojego bezpieczeństwa. Ten tradycyjny priorytet każdego państwa w Finlandii zyskał nową siłę, a zwiększające się zagrożenie mobilizuje do podejmowania kolejnych działań w tej sferze. Współpraca ze Szwecją i USA oraz NATO i UE pozytywnie wpływa na poziom bezpieczeństwa państwa i daje Helsinkom poczucie siły w obliczu zagrożenia ze wschodu. Atutem Finlandii stał się sposób podejmowania zobowiązań w dziedzinie bezpieczeństwa. Ponadpartyjne porozumienie, podpisywane co cztery lata, trzeba uznać za skuteczne narzędzie, pozwalające na planowanie działań w określonej perspektywie czasowej. System taki daje poczucie stabilizacji i pozytywnie wpływa na rozwijanie zdolności obronnych fińskich sił zbrojnych. ■

Bibliografia

Bucharest Summit Declaration, NATO/OTAN [online], 3.04.2008, https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm/.

Finland agrees to join France-led defence coalition, Yle Uutiset [online], 30.08.2018, https://yle.fi/uutiset/osasto/news/finland_agrees_to_join_france-led_defence_coalition/10379658/.

Finland and Sweden sign defence pact in Turku, Yle Uutiset [online], 9.07.2018, https://yle.fi/uutiset/osasto/news/finland_and_sweden_sign_defence_pact_in_turku/10295347/.

15 C. Salenius-Pasternak, *Securing Finland: The Finnish Defence Forces are again focused on high readiness*, The Finnish Institute of International Affairs [online], 5.08.2017, <https://www.fiia.fi/en/publication/securing-finland> [dostęp: 9.03.2019].

16 Ibidem.

Wybrane aspekty...

Finland, Sweden and US deepen defence cooperation in Washington, Yle Uutiset [online], 8.05.2018, https://yle.fi/uutiset/osasto/news/finland_sweden_and_us_deepen_defence_cooperation_in_washington/10195665/.

Finnish Security and Defence Policy 2012. Government Report.

Forsberg T., *Finland and NATO: Strategic Choices and Identity Conceptions*, w: *The European Neutrals and NATO. Non-alignment, Partnership, Membership?*, A. Cottey (red.), Cork 2018.

Gotkowska J., *Renesans wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony UE. Szanse i wyzwania dla wschodniej flanki*, Ośrodek Studiów Wschodnich [online], 28.06.2017, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2017-06-28/renesans-wspolnej-polityki-bezpieczenstwa-i-obrony-ue-szanse-i/>.

Government's Defence Report, Prime Minister's Office Publications 7/2017 [online], wersja HTML pliku, https://www.defmin.fi/files/3688/J07_2017_Governments_Defence_Report_Eng_PLM_160217.pdf/.

Lesiecki R., *Kolejne „polskie” projekty w ramach PESCO – m.in. logistyka, walka przeciwwminowa, artyleria i cyberbezpieczeństwo*, Defence24 [online], 11.04.2018, <https://www.defence24.pl/kolejne-polskie-projekty-w-ramach-pesco-min-logistyka-walka-przeciwwminowa-artyleria-i-cyberbezpieczenstwo/>.

Salonius-Pasternak C., *Securing Finland: The Finnish Defence Forces are again focused on high readiness*, The Finnish Institute of International Affairs [online], 5.08.2017, <https://www.fiia.fi/en/publication/securing-finland/>.

Salonius-Pasternak C., *Deeper Defence Cooperation. Finland and Sweden together again?*, The Finnish Institute of International Affairs [online], December 2014, wersja HTML pliku, <https://www.files.ethz.ch/isn/186091/bp163.pdf/>.

Szwecja i Finlandia zacieśniają współpracę w sferze bezpieczeństwa, Defence24 [online], 6.08.2018, <https://www.defence24.pl/szwecja-i-finlandia-zaciesniaja-wspolprace-w-sferze-bezpieczenstwa/>.

Rosyjska Arktyka w 2019 roku

plk w st. spocz.
pil. dr hab.
BRONISŁAW
GALOCH

Absolwent Oficerskiej
Szkoły Lotniczej
w Dęblinie (1951) oraz
Akademii Sztabu
Generalnego (1971).
Pilot wojskowy pierwszej
klasy. Przez 26 lat
wykonywał loty na
różnego typu
samolotach. Osiągnął
nalot 3026 godzin.
Uhonorowany tytułem
„Zasłużony Pilot
Wojskowy”. W latach
1976–1989 był
oficerem WOSL
w Dęblinie –
kierownikiem Cyklu
Taktyki, a później szefem
Katedry Taktyki.
Autor skryptów dla
podchorążych, kilku
książek oraz
kilkudziesięciu
artykułów.

W polityce Władimira Putina ważne miejsce zajmuje Arktyka. Znajdują się tam ogromne zasoby ropy i gazu. Ocenia się, że niemal czwarta część światowych złóż ropy i połowa globalnych złóż gazu mogą zalegać pod dnem morskim tego lodowatego pustkowi. Wzrost temperatury na Ziemi powoduje topnienie polarnej pokrywy lodowej, to zaś sprawia, że obszar Arktyki staje się łatwiejszy do eksploracji. Region ten budzi zainteresowanie wielu państw, między innymi: Kanady, Danii (i zależnej od niej Grenlandii), Norwegii, Rosji oraz Stanów Zjednoczonych.

Obecnie w działania na obszarze arktycznym najbardziej jest zaangażowana Rosja i próbuje ona wciągnąć świat zachodni w arktyczny wyścig zbrojeń. Na wyspach szelfu kontynentalnego Europy, który stanowi północny skraj całego kontynentu, znajduje się 475 rosyjskich baz, od zachodniej granicy Federacji Rosyjskiej do Cieśniny Beringa na wschodzie. Rozlokowane są w nich systemy przeciwlotnicze S-400 oraz dodatkowo obrony powietrznej w pobliskiej lądowej bazie lotniczej. Środki te mogą pracować w temperaturze -50°C . Wojsko w bazach ma za zadanie radiolokacyjną kontrolę ruchu lotniczego i Północnej Drogi Morskiej oraz likwidowanie szkód ekologicznych.

Zgodnie z decyzją prezydenta Putina do 2024 roku ruch żeglugowy na trasie północnomorskiej ma zwiększyć się dziesięciokrotnie. W rosyjskim rządzie powstało nowe ministerstwo, które odpowiada za rozwój Arktyki.

SŁOWA KLUCZOWE

militaryzacja Arktyki, samodzielne brygady, bazy, specjalistyczny sprzęt, arktyczny wyścig zbrojeń

Arktyka jest areną geopolitycznej rywalizacji największych mocarstw świata. Zdaniem publicystów amerykańskiego dziennika „Christian Science Monitor”, w pierwszej połowie XXI wieku może ona stać się tym, czym dla świata był Bliski Wschód w drugiej połowie XX wieku¹. Na obszarze arktycznym ścierają się przede wszystkim Stany Zjednoczone i Rosja, ale swoje interesy mają tam również Chiny. Jak podaje Instytut Badań nad Pokojem: *Chiny wykazują ostatnio największą determinację, by być jeszcze jednym graczem na obszarze Arktyki. Zarówno aktywnym inwestorem, jak i „współudziałowcem” w przedsięwzięciach komunikacyjnych*².

Arktyka, dotychczas niedostępna i nieeksploatowana, kryje ogromne

1 R.M. Czarny, *Geopolitics of the High North and its consequences*, „Slovak Journal of Political Sciences” 2015, Vol. 15 No. 4, s. 275, wersja HTML pliku, <https://content.sciendo.com/view/journals/sjps/15/4/article-p272.xml> [dostęp: 7.09.2018].

2 P. Ciszak, *Arktyka nowym El Dorado Putina. Rosja szykuje się do wojny o surowce ukryte pod lodem*, Money.pl [online], 18.05.2017, <https://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artukul/arktyka-ropa-gaz-rosja-usa,23,0,2320151.html> [dostęp: 7.09.2018].

bogactwa. Szansę na wydobycie nowych surowców lub otwarcie nowych szlaków komunikacyjnych dają zmiany klimatu. Topnienie lodów, choć otwiera drogę do bogactw naturalnych, to naraża na zniszczenie środowisko naturalne, a Arktyka jest jednym z ważniejszych ekosystemów Ziemi. Na ten problem zwracają uwagę koordynatorzy kampanii „Chrońmy Arktykę” w polskim Greenpeace³.

W nowej doktrynie wojennej Federacji Rosyjskiej, ogłoszonej przez Władimira Putina w 2014 roku, silnie zaakcentowano obronę wpływów w lodowej krainie szczęścia, jaką ja- wi się koło podbiegunowe.

Polityczne spory o Arktykę

Aby zrozumieć przyczyny arktycznych ambicji Rosji, trzeba spojrzeć na region z jej perspektywy. Spośród ośmiu państw, które w 1996 roku utworzyły Radę Arktyczną, pięć należy do NATO, podobnie jak siedmiu z dwunastu stałych obserwatorów. Taki stan rzeczy tylko utwierdza Moskwę w przekonaniu o nierównomiernym rozkładzie sił i w związku z tym koniecznością powrotu do zimnowojennej polityki konfrontacji, analogicznej do dzisiejszej ekspansji Chin na Morzu Południowochińskim.

Wody Oceanu Arktycznego stanowią również oś Północnego Szlaku Morskiego, wiodącego od wschodniej Azji aż do Europy. I choć ochroną płynących nim statków Rosja oficjalnie uzasadnia rozbudowę zaplecza militarno-logistycznego, to jej aktywność w regionie należy postrzegać jednak jako dążenie do wielkiego powrotu na Arktykę. Zapoczątkowało go wznowienie lotów bombowców strategicznych nad biegunem oraz zatknięcie flagi na dnie Oceanu Arktycznego w sierpniu 2007 roku. Według zachodnich analityków eksploatacja zasobów Arktyki może stanowić aż 20% rosyjskiego PKB, nie dziwi więc nieustająca polityczna walka o nią.

Z podobnych względów potencjał północnej półkuli nie umknął uwadze USA i Chin, które w nadchodzącej dekadzie planują zwiększenie obecności w tym regionie. Chiny uważają – tak wynika z wypowiedzi admirała Yin Zhuo – że *Arktyka należy do wszystkich ludzi na ziemi, a nie tylko do narodów, które z nią graniczą*⁴.

Również mniejsi gracze, na przykład Norwegia, dostosowują swoją długoterminową strategię obronną do dynamicznej sytuacji na biegunie. W 2015 roku norweskie ćwiczenia wojskowe „Joint Viking”, największe od lat sześćdziesiątych XX wieku, zapewne nieprzypadkowo odbyły się w rejonie Finnmarku, czyli tuż przy granicy norwesko-rosyjskiej⁵.

Niejasności dotyczące uprawnień do zasobów naturalnych Arktyki dodatkowo powiększa nieprecyzyjne prawo międzynarodowe. Zgodnie z Konwencją Narodów Zjednoczonych o prawie morza (UNCLOS) wyłączne strefy ekonomiczne danego kraju w Arktyce rozciągają się

3 Ibidem.

4 M. Makowski, *Arktyczny wyścig zbrojeń. Czy Putin powtarza na północy scenariusz ukraiński?* Makowskimarcin.pl [online], 15.01.2016, <http://makowskimarcin.pl/arktyczny-wyscig-zbrojen-czy-putin-powtarza-na-polnocy-scenariusz-ukraiński> [dostęp: 7.09.2018].

5 *Największe od 50 lat ćwiczenia. Norweskie wojsko u granic Rosji*, TVN24 [online], 11 marca 2015, <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiatea,2/norwegia-cwiczy-u-granic-rosji-najwieksze-manewry-od-50-lat,523143.html> [dostęp: 7.09.2018].

do 200 mil morskich od lądu i dalej, do szelfu kontynentalnego. Granice tego w wielu miejscach są jednak dyskusyjne.

W 2015 roku Władimir Putin podpisał strategię bezpieczeństwa ekonomicznego Federacji Rosyjskiej, w której zasobom surowcowym Arktyki przypisano duże znaczenie. Wyścig o bogactwa zalegające pod lodem trwa od lat, a Rosja w nim zdecydowanie prowadzi. Czy USA zdecydują się na stanowcze przeciwdziałanie?

Z amerykańskiego raportu US Geological Survey wynika, że na obszarze Arktyki znajduje się około 30% nieodkrytych światowych złóż gazu ziemnego, tj. około 47 bln m³, oraz 13% nieeksploatowanych światowych złóż ropy naftowej, czyli około 90 mld baryłek tego surowca⁶. Zmiany klimatyczne i globalne ocieplenie mogą ułatwić dostęp do tych zasobów, ale też spotęgować rywalizację o nie tzw. państw arktycznych – Rosji, USA, Kanady, Norwegii oraz Danii.

Arktyką interesuje się również Polska. W 1996 roku powołano Radę Arktyczną, której członkami są Islandia, Stany Zjednoczone, Rosja, Szwecja, Kanada, Finlandia, Norwegia oraz Dania ze swoimi autonomicznymi terytoriami zależnymi – Grenlandią i Wyspami Oczymy. Polska ma w tej Radzie status stałego obserwatora.

Sferami aktywności dla polskich przedsiębiorców mogłyby być: transport, budownictwo ekologiczne, technologie związane z odnawialnymi źródłami energii, a także usługi geologiczne i sprzęt do wydobywania surowców naturalnych itp. W programie Go Arctic, uruchomionym przez Ministerstwo Gospodarki, założono współpracę polskich i zagranicznych inwestorów zainteresowanych obszarem arktycznym oraz uczestnictwo instytucji okołobiznesowych, takich jak: GreenEvo – Green Technology Akcelerator, Instytut Nowych Technologii Inżynierii Środowiska, Centre for International Relations czy ThinkTank Centrum Dialogu i Analiz⁷.

Rosyjska obecność w Arktyce

Zgrupowaniem przeznaczonym do działania na terenie arktycznym jest Połączone Dowództwo Strategiczne Północ. Powstało ono 1 grudnia 2014 roku i zawiera komponenty morski i powietrzny, wniesione przez Flotę Północną, oraz silne elementy lądowe i przeciwlotnicze. Odgrywa kluczową rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa wojskowego regionu arktycznego. Strefa odpowiedzialności Połączonego Dowództwa obejmuje obszar czterech podmiotów Federacji Rosyjskiej: obwody murmański i archangielski, Republikę Komi oraz Nieniecki Okręg Autonomiczny.

Duże znaczenie w całym regionie arktycznym mają również Wyspy Nowosyberyjskie. Znajduje się tam komenda lotnicza. Jej mienie i sprzęt przetransportował w 2015 roku oddział okrętów, z flagowym okrętem Floty Północnej, ciężkim atomowym krążownikiem rakietowym „Piotr Wielki” na czele. Na Wyspie Wrangla i Przylądku Schmidta rozlokowano oddziały radiolokacyjne oraz punkty naprowadzania lotnictwa.

6 P. Ciszak, *Arktyka nowym El Dorado Putina...*, op.cit.

7 Ibidem. Vide: M. Wąsowski, *Go Arctic, czyli Ministerstwo Gospodarki zachęca polskie firmy do inwestowania w Arktyce*, NaTemat.pl [online], 16.11.2014; <https://natemat.pl/123233.go-arctic-czyli-ministerstwo-gospodarki-zacheca-polskie-firmy-do-inwestowania-na-mroznym-obszarze> [dostęp: 3.10.2018].

MINISTERSTWO OBRONY FEDERACJI ROSYJSKIEJ

Rosyjski desant w Arktyce

W październiku 2016 roku na nieumocniony brzeg Wyspy Północnej z archipelagu Nowa Ziemia wysadzono bezpośrednio z dużego okrętu desantowego „Kondopoga” (projektu 775) około stu żołnierzy i 11 pojazdów wojskowych, między innymi kołowe transportery opancerzone BTR-82A, opancerzony transporter gąsienicowy MT-ŁBW, lekki pływający „błotośniegochod” TTM oraz wzmocnione samochody ciężarowe marki Kamaz i Ural. Przed desantem rejon podejścia okrętu pod sam brzeg został sprawdzony przez duży statek hydrograficzny „Wizir”, również wchodzący w skład Floty Północnej. Jednostki wysadzone na brzeg wykonywały później *szereg zadań na rzecz ochrony i obrony terytoriów wyspiarskich oraz arktycznych strefy Federacji Rosyjskiej*⁸.

Na potrzeby lotnictwa sił powietrznych Rosji są odbudowywane lotniska na Nowej Ziemi, w Tiksi, Anadyrze, Workucie oraz na Przylądku Schmidta. Przewiduje się, że poza sezonem samoloty wojskowo-transportowe Il-76 będą przyjmowane na lotnisku wyspy Kotelnyj, gdzie dobiega końca budowa miasteczek wojskowego zamkniętego cyklu.

Rosyjski resort obrony podkreśla znaczenie modernizacji Floty Północnej oraz kontroli Arktyki. Jak poinformował minister obrony Siergiej Szojgu, w 2017 roku Flota Północna otrzymała 1090 sztuk nowoczesnego uzbrojenia, w tym 5 szybkich bojowych jednostek pływających, 7 okrętów logistycznych oraz 9 systemów zwalczania lotniskowców i 10 systemów przeciwradarowych⁹.

8 M. Dura, *Kolejny desant rosyjski w Arktyce*, Defence24 [online], 8.10.2016, <https://www.defence24.pl/kolejny-desant-rosyjski-w-arktyce> [dostęp: 3.10.2018].

9 J. Muller, *Rosja polowała na Arktyce na łodzie podwodne. Pierwsza taka misja od rozpadu ZSRR*, o2.pl [online], 28.03.2018, <https://www.o2.pl/arttykul/rosja-polowala-na-arktyce-na-lodzie-podwodne-pierwsza-taka-misja-od-rozpadu-zsrr-6235125271561857a> [dostęp: 3.10.2018].

Na tak dużą rosyjską aktywność w Arktyce zareagowały Stany Zjednoczone: również przystąpiły do modernizacji własnego kontyngentu zbrojnego. Podobnie jak podczas zimnej wojny, także obecnie są widoczne, a nawet się umocniły, różnice w strategicznym podejściu do obronności obu mocarstw. O ile Rosja dominuje na lądzie i na morzu, o tyle Stany Zjednoczone mają przewagę pod wodą i w powietrzu.

Rosja od kilku lat inwestuje miliardy w militaryzację Arktyki. Buduje bazy, kupuje specjalistyczne uzbrojenie i szkoli żołnierzy do walki w niskiej temperaturze. Do końca dekady chce mieć w Arktyce 15 lotnisk¹⁰, lądowy poligon lotniczy oraz 10 technicznych stanowisk oddziałów radiolokacyjnych i punktów naprowadzenia lotnictwa. Tworzy także sieć arktycznych baz dla okrętów nawodnych i podwodnych.

Rosyjskie wojsko w Arktyce jest już aktywne. Moskwa zamierza zbudować trzy nowe łodolamacze o napędzie nuklearnym. Dołączą one do liczącej 41 jednostek floty. Odbudowywane są także sowieckie bazy wojskowe i lotniska – Stany Zjednoczone czy Kanada mogą patrzeć ze zdziwieniem. Wiktor Murakowski, redaktor naczelny magazynu „Krajowy Arsenał”, ocenia jednak, że oba te państwa nie uznają aktywności Rosji za wyścig zbrojeń i nie odpowiadają w podobny sposób. W tej grze może chodzić o ogromną stawkę – o surowce¹¹. Federacja Rosyjska ma realne możliwości militarne, które mogą zostać wykorzystane w walce o dostęp do surowców energetycznych¹².

Rosyjskie związki taktyczne i nowoczesny sprzęt wojskowy w Arktyce

Federacja Rosyjska przygotowuje swoje siły zbrojne do długotrwałych działań bojowych w rejonie Arktyki, wprowadzając uzbrojenie, sprzęt i infrastrukturę odporne na warunki arktyczne oraz odpowiednio szkoląc żołnierzy. Rosjanie uzyskują coraz większą przewagę w tej dziedzinie, co mobilizuje państwa NATO do działań zapobiegających nowemu zagrożeniu.

Jak informuje brytyjska gazeta „Daily Mail”, Rosja tworzy kolejne dwie arktyczne brygady. Niedawno w archipelagu Ziemia Franciszka Józefa, na Ziemi Aleksandry, uruchomiła pięciokondygnacyjną bazę wojskową, która może pomieścić 150 żołnierzy i dokować okręty wojenne¹³. *Ponownie uruchomiła również bazę sił powietrznych Alakurti, niecałe 50 km od granicy z Finlandią, i remontuje opuszczone postsowieckie instalacje wojskowe na Morzu*

10 K. Wilewski, *Arktyczny marsz Rosji*, Polska Zbrojna [online], 11.05.2017, <http://www.polska-zbrojna.pl/home/article-show/22573?t=Arktyczny-marsz-Rosji#> [dostęp: 3.10.2018].

11 *Rosyjska armia zwiększa obecność w Arktyce*, TVN24 Bis [online], 31.01.2017, <https://tvn24bis.pl/24-godziny,140,m/rosyjska-armia-zwieksza-obecnosc-w-arktyce-usa-czy-kanada-moga-patrzec-ze-zdziwieniem,711419.html> [dostęp: 3.10.2018].

12 K. Nieczypor, *Arktyczna defilada w Moskwie: Rosja chce być gotowa na wojnę o surowce energetyczne*, Defence24 [online], 9.05.2017, <https://www.energetyka24.com/arktyczna-defilada-w-moskwie-rosja-chce-byc-gotowa-na-wojne-o-surowce-energetyczne-komentarz> [dostęp: 3.10.2018].

13 J. Robinson, *Russia unveils its new Arctic military base housing nuclear-ready warplanes and REINDEER-powered special forces as it seeks to claim the region's huge oil and gas reserves*, „Daily Mail” [online], 18.04.2017, <https://www.dailymail.co.uk/news/article-4421072/Russia-unveils-new-Arctic-military-base.html> [dostęp: 3.10.2018].

*Barentsa*¹⁴. Z kolei pod Murmańsk, do bazy wojskowej nowo sformowanej brygady piechoty morskiej Floty Północnej, trafiło sto pojazdów, w tym poduszki, które znakomicie nadają się do działań na lodowych terytoriach.

W Arktyce zostały rozmieszczone następujące związki taktyczne¹⁵: 61 Kirkeneska Samodzielna Brygada Piechoty Morskiej Floty Północnej, 80 Samodzielna Arktyczna Brygada Wojsk Nadbrzeżnych Floty Północnej, 200 Pieczengska Samodzielna Brygada Zmechanizowana Floty Północnej, 99 Grupa Taktyczna oraz 45 Samodzielna Gwardyjska Brygada Rozpoznawcza WDW.

61 Kirkeneska Samodzielna Brygada Piechoty Morskiej Floty Północnej jest dyslokowana w obwodzie murmańskim, w miejscowości Sputnik. Trzon jednostki stanowią trzy bataliony – piechoty morskiej (na transporterach opancerzonych BTR-80/90), desantowo-szturmowy i rozpoznawczo-desantowy, a także dywizyjony wsparcia – artylerii oraz przeciwlotniczy.

Szczególne znaczenie w doktrynie piechoty morskiej ma batalion desantowo-szturmowy, który może desantować się nie tylko z morza, lecz także z powietrza, zarówno z pokładów śmigłowców, jak i samolotów (żołnierze batalionu mają przeszkolenie spadochronowe).

80 Samodzielna Arktyczna Brygada Wojsk Nadbrzeżnych Floty Północnej stacjonuje w obwodzie murmańskim, w Alakurti, w pobliżu granicy z Finlandią. Została sformowana specjalnie do działań w rejonie arktycznym. W jej wyposażeniu znajdują się uniwersalne ciągniki gąsienicowe MT-LBW, ciężarówki, quady oraz przegubowe ciągniki gąsienicowe TTM-4902 PS-10 (odpowiedniki szwedzkich BvS 10).

Brygada ćwiczy różne epizody taktyczne: desant z morza, obronę wybrzeża przed desantem przeciwnika, dalekie marsze oraz wykonuje ćwiczenia antyterrorystyczne. Nowy sprzęt przeznaczony do służby arktycznej trafia w pierwszej kolejności do tej jednostki.

200 Pieczengska Samodzielna Brygada Zmechanizowana Floty Północnej stacjonuje w obwodzie murmańskim, w Pieczendze (fin. Petsamo). Jest to silna jednostka o składzie typowej brygady zmechanizowanej, czyli z trzema batalionami zmechanizowanymi, batalionem czołgów i batalionem inżynieryjno-saperskim oraz dywizjonami artylerii, przeciwlotniczymi i przeciwpancernym.

W jej wyposażeniu znajdują się między innymi czołgi T-72B3, transportery MT-LB, ciągniki artyleryjskie MT-LBT, samobieżne haubice 2S3 Akacja, wyrzutnie rakiet 122 mm Grad i 220 mm Uragan, gąsienicowe pojazdy przegubowe GAZ-3351 oraz moździerz 120 mm 2B16.

99 Grupa Taktyczna jest rozmieszczona w obwodzie murmańskim, w archipelagu Wysp Nowosyberyjskich, na wyspie Kotielnyj. W jej skład wchodzi dwa pododdziały: raketowy obrony wybrzeża (bateria systemu raketowego Rubież) oraz przeciwlotniczy krótkiego zasięgu (bateria systemu Pancyr-1S).

14 P. Ciszak, *Arktyka nowym El Dorado Putina...*, op.cit.

15 M. Gawęda, *Rosyjska armia rusza do Arktyki*, Defence24 [online], 8.11.2015, <https://www.defence24.pl/rosyjska-armia-rusza-do-arktyki> [dostęp: 20.11.2018]; Idem, „Ciężki desant” w natarciu. Rosyjskie doświadczenia z Gruzji i Donbasu, Defence24 [online], 21.01.2017; <https://www.defence24.pl/ciezki-desant-w-natarciu-rosyjskie-doswiadczenia-z-gruzji-i-donbasu> [dostęp: 20.11.2018].

Arktyczny system raketowy Tor-M2DT

45 Samodzielna Gwardyjska Brygada Rozpoznawcza WDW (Specnaz WDW) jest dyslokowana w Kubince (jedna kompania). Jednostka ćwiczy zrzuty spadochronowe (do szczebla wzmocnionego batalionu) ze sprzętem pancernym i wsparciem artylerii, standardowo wykonuje marsze na dalsze odległości oraz ataki ze współdziałaniem artylerii i lotnictwa.

Współczesne wojska powietrznodesantowe są formacją dobrze wyszkoloną, uzbrojoną, sprawdzoną w boju i z powodzeniem mogą odgrywać rolę szybkiego reagowania lub ogólnego odwodu strategicznego.

Rozwinięty został także Kolski Samodzielny Pułk Przeciwlotniczy ze składu 1 Dywizji Obrony Przeciwlotniczej. Rozmieszczono go na Nowej Ziemi w specjalnie w tym celu zbudowanej bazie wojskowej, zapewniającej funkcjonowanie przez cały rok. Jednostkę wyposażono nie w najnowszy system S-400 Triumf, lecz w system S-300PMU2 Faworit, ale wiele jego komponentów może współpracować z systemem S-400. Pułk ma w uzbrojeniu także mobilne systemy Pancyr-1S.

Pododdziały obrony przeciwlotniczej wyposażono w najnowszy przeciwlotniczy system raketowy Tor-M2DT w wersji arktycznej¹⁶. Ten unikalny pojazd charakteryzuje się wszystkimi niezbędnymi do pracy w Arktyce właściwościami, co zostało potwierdzone podczas wyprawy po lodzie Morza Łaptiewów do wyspy Kotielnyj. Załozde stworzono komfortowe warunki do pracy: w wewnętrznej przestrzeni pojazdu jest miejsce na odpoczynek, a nawet niewielka kuchnia.

¹⁶ Arktyczne Tory dla żołnierzy operujących na północy Rosji, Defence24 [online], 7.01.2018, <https://www.defence24.pl/arktyczne-tory-dla-zolnierzy-operujacych-na-polnocy-rosji> [dostęp: 20.11.2018].

Tor służy do przechwytywania pocisków przeciwradiolokacyjnych i manewrujących, samolotów i śmigłowców, bomb lotniczych i dronów na pułapie od 10 m do 1000 m w zasięgu 12 km w warunkach silnego zakłócania radioelektronicznego. Może być sterowany zarówno przez człowieka, jak i działać w trybie automatycznym oraz prowadzić ogień podczas ruchu. Czas reakcji na cel wynosi 8 s. Rosjanie podają, że system jest zdolny do przetwarzania danych o 48 celach i jednoczesnego śledzenia dziesięciu z nich.

W regionie półwyspu Kola i Morza Barentsa wzmocniono siły obrony przeciwlotniczej oraz komponentu powietrznego. Przykładem – duża baza wojskowa na Nowej Ziemi, gdzie znajduje się lotnisko Amderma-2 (Rogaczewo) z samolotami myśliwskimi MiG-31BM, oraz dwie bazy radarowe na wyspach Czukockiego Okręgu Autonomicznego.

Na Nowej Ziemi rozmieszczono radary naprowadzania 30N6, zdolne do wykrycia i śledzenia celów na dystansie do 300 km, oraz radary dalekiego zasięgu 64N6, które mogą wykrywać cele aerodynamiczne (np. samoloty i pociski manewrujące) z odległości 300 km, a pociski balistyczne – z odległości 1000 km. System S-300PMU2 może zwalczać cele na dystansie ponad 200 km.

Pełną gotowość bojową w Arktyce Rosja ma osiągnąć w najbliższych latach. Zostały zakończone wszystkie przedsięwzięcia organizacyjne, strategicznie jednolite, co sprawia, że Rosjanie mogą rozwiązywać taktyczne i strategiczne zadania na północy, północnym zachodzie oraz na oceanach, ponieważ dysponują strategicznymi siłami jądrowymi – zarówno podwodnymi, jak i nawodnymi¹⁷.

Arktyczne wyposażenie wojskowe to jedna z niewielu dziedzin, w której Rosjanie mogą mieć wyraźną przewagę nad państwami zachodnimi. W tym wypadku nie liczy się bowiem finezja wykonania i wyrafinowane czy wewnętrzne systemy elektroniczne, lecz mechaniczna odporność na kilkudziesięciostopniowe mrozy, wilgoć, kurz, śnieg i błoto. Rosja wykorzystuje bogate doświadczenia syberyjskiego przemysłu wydobywczego, którego techniczne rozwiązania coraz częściej są adaptowane na potrzeby armii.

Praktycznie każdy statek powietrzny, przede wszystkim zaś śmigłowce, ma swoją wersję arktyczną lub pakiet przygotowawczy do działań na Dalekiej Północy. Maszyny są wyposażane w pierwszej kolejności w specjalny system uruchamiania silników w kilkudziesięciostopniowym mrozie, nowe osłony termiczne i system podgrzewania paliwa, oleju oraz wody. Przykładem takiej przeróbki jest śmigłowiec Mi-8AMTSZ-WA.

Rosjanie utworzyli nawet pierwszy arktyczny dywizjon dronów, którego stała baza znajduje się w okolicach Anadyru w Czukockim Okręgu Autonomicznym. Na razie jest on wyposażony w bezzałogowce Orłan-10 i Forpost¹⁸.

Rosyjska armia cyklicznie sprawdza uzbrojenie i sprzęt wojskowy w warunkach arktycznych. Jeden z takich specjalnych testów przeprowadzono pod nadzorem szefostwa broni pancernej i techniki samochodowej rosyjskiego ministerstwa obrony. W tym celu zorganizowano na zamrzniętym Morzu Łaptiewów konwój na trasie od miejscowości Tiksi w Jakucji do

17 *Admirał opowiedział o zadaniach Floty Północnej w Arktyce i oceanach*, Sputnik [online], 10.11.2016, <https://pl.sputniknews.com/swiat/201611104218987-rosja-flota-polnocna-zadania> [dostęp: 20.11.2018].

18 *M. Dura, Rosja przygotowuje się do arktycznej wojny*, Defence24 [online], 28.02.2017, <https://www.defence24.pl/rosja-przygotowuje-sie-do-arktycznej-wojny-foto> [dostęp: 8.12.2018].

Do transportu żołnierzy i ładunku są wykorzystywane tzw. śniegołotochody oraz samochody terenowe

wyspy Kotelnyj i z powrotem. W czasie prób konwój przejechał ponad 2000 km w typowych warunkach Dalekiej Północy: w temperaturach często poniżej -60°C , w czasie nocy polarnej, w zamieci i przy wietrze o prędkości ponad 35 m/s (ponad 126 km/godz.). Do transportu żołnierzy i ładunku wykorzystano między innymi nowe wersje tzw. śniegołotochodów oraz samochodów terenowych: przegubowe transportery wojskowe, czyli pojazdy gasieni-cowe Witiaż w wersji „P” (pływającej) – DT-10PM (o wadze 32 t, zdolne do transportu 10 t ładunku) z jedną przyczepą oraz DT-30PM (o wadze 39 t, zdolne do transportu 30 t ładunku) z dwiema przyczepami. Ponadto testowano przystosowane na potrzeby armii pojazdy terenowe Trekoł na wielkich, niskociśnieniowych oponach¹⁹.

Wojska Federacji Rosyjskiej otrzymały 40 skuterów Bierkut do poruszania się po śniegu i w niskich temperaturach (do -50°C), wyposażonych w ogrzewaną kabinę. Pojazd częściowo został wykonany z kompozytów, może poruszać się po śniegu z prędkością do 40 km/godz. Producentem jest NPO „Transport”.

Taktyka arktycznych jednostek wojskowych

Na Wyspie Wrangla wylądował taktyczny desant powietrzny ze składu 83 Samodzielnej Brygady Desantowo-Szturmowej sił powietrznodesantowych i 155 Samodzielnej Brygady Piechoty Morskiej Floty Pacyfiku. To już kolejny rosyjski desant w Arktyce. Ostatnie takie działania przeprowadzono pod koniec września 2016 roku na wyspie Ziemia Aleksandry w archipelagu Ziemia Franciszka Józefa siłami arktycznej brygady. Za każdym razem Rosjanie

¹⁹ Ibidem.

MINISTERSTWO OBRONY FEDERACJI ROSYJSKIEJ (2)

Skutery Bierkut z ogrzewaną kabiną

tłumaczą się, że są to działania planowe i mają przygotować siły Floty Północnej do ochrony rosyjskich interesów w Arktyce.

W Arktyce ćwiczą nie tylko Rosjanie. W kwietniu 2016 roku na dryfującej krze na Oceanie Arktycznym w pobliżu bieguna północnego desantowano żołnierzy pskowskiego zgrupowania wojsk powietrznodesantowych oraz grup szybkiego reagowania Białorusi. Spadochroniarzy zrzucono na doraźnie zorganizowane lądowisko „Kupol” z wysokości 1500 m z samolotów Il-76 rosyjskich sił powietrzno-kosmicznych. Podczas skoków wykorzystywano spadochronowy system specjalnego przeznaczenia Arbalet-2²⁰.

Trudność polegała przede wszystkim na tym, że Rosjanie i Białorusini lądowali na płaszczynie lodowej bez widocznych punktów orientacyjnych i w trudnych warunkach atmosferycznych. Miejsce lądowania ujawniono żołnierzom dopiero w samolotach, już po wystartowaniu spod Murmańska. Spadochroniarze „lądowali” razem z zasobnikami transportowymi o masie od 30 kg do 50 kg. Zawierały one nie tylko wyposażenie indywidualne, lecz także środki ratownicze, które wykorzystywano w trakcie ćwiczeń (m.in. do ewakuacji cywilów z rejonów arktycznych)²¹.

Rosjanie są przygotowani również do walki bez stosowania ciężkiego sprzętu. W styczniu 2017 roku rosyjskie ministerstwo obrony poinformowało, że żołnierze arktycznej brygady Floty Północnej zostali przeszkoleni w poruszaniu się z wykorzystaniem psich zaprzęgów i sań ciągniętych przez renifery. Takie obozy treningowe są organizowane przy pomocy

20 M. Dura, *Rosyjsko-białoruski desant w Arktyce*, Defence24 [online], 26.04.2016, <https://www.defence24.pl/rosyjsko-bialoruski-desant-w-arktyce> [dostęp: 8.12.2018].

21 Ibidem.

Rosyjscy żołnierze uczą się korzystania z zaprzęgów ciągniętych przez renifery

lokalnych hodowców reniferów i maszerów. Uczą oni wojskowych, jak kierować tradycyjnymi środkami transportu ludów Północy. Szkolenie to przeprowadzono w lutym 2017 roku w miejscowości Łowoziero w obwodzie murmańskim na obszarze pasterskim reniferów²².

Od warunków klimatycznych Dalekiej Północy zależy nie tylko sprzęt, jaki wykorzystują rosyjscy żołnierze, lecz także ich taktyka. Na obszarze arktycznym podejmują oni działania szybko przemieszczającymi się pododdziałami, przygotowanymi do samodzielnego przeżycia nawet przez kilkanaście dni²³. Rosjanie prawdopodobnie zakładają, że nie zagraża im agresja z wykorzystaniem dużych, jednolitych sił przeciwnika, spodziewają się raczej ataku niewielkich grup dywersyjnych. Dlatego większość ich ćwiczeń polega na okrążaniu i neutralizowaniu „dywersantów” oraz na prowadzeniu własnych operacji specjalnych. Ponadto trenują się w ewakuowaniu rannych oraz prowadzeniu operacji poszukiwawczo-ratowniczych, przede wszystkim w odniesieniu do pilotów własnego lotnictwa²⁴. Na Dalekiej Północy cały czas ćwiczą operacje desantowe, ale prowadzą je niewielkimi siłami. Nie przygotowują one Rosjan do przejścia jakiegoś obcego terytorium wielkimi związkami taktycznymi, lecz uczą, jak dostarczyć zapasy do jednostek już działających w Arktyce lub jak wesprzeć je.

Do działań na obszarze arktycznym są przygotowywani również zawodowi żołnierze wojsk powietrznodesantowych oraz wojsk specjalnych. Spadochroniarze są zrzucaeni na nieprzygo-

22 M. Dura, *Rosja przygotowuje się do arktycznej wojny*, op.cit.

23 Ibidem.

24 Ibidem.

MINISTERSTWO OBRONY FEDERACJI ROSYJSKIEJ (2)

Pięcio-sześćosobowe sekcje żołnierzy, każda wyposażona w dwuosobowy skuter śnieżny, który może uciągnąć trzech-czterech żołnierzy na nartach

towane pola lodowe wyposażeni w zasobniki transportowe o masie do 50 kg, pozwalające im przeżyć przy silnych mrozach²⁵. Spadochroniarze i żołnierze wojsk specjalnych ćwiczą głównie zakładanie mobilnych baz, z łącznością satelitarną i lądowiskiem. Później stanowią one punkt startu dla sekcji patrolowych. Odpowiednio zorganizowane, pozwalają patrolom oddalać się od obozowiska nawet do 150 km.

W czasie ekspedycji i ćwiczeń Rosjanie sprawdzają zarówno technikę wojskową, jak i całe wyposażenie niezbędne do przeżycia na Dalekiej Północy, między innymi specjalną odzież arktyczną (piankę przeznaczoną do pokonywania przeszkód wodnych – przerw między krami, wykonaną z 8-milimetrowego neoprenu o wysokiej gęstości), maski chroniące twarz przed mrozem i ślepotą słoneczną, produkty żywnościowe i medycznego zabezpieczenia, nowe systemy oczyszczania i odsalania wody, przenośne i stacjonarne środki do określania grubości pokrywy lodowej oraz paliwo arktyczne. Sprawdzane są także kontenery mieszkalne oraz szkieletowe, nadmuchiwane, szybko rozkładające się namioty, służące do zabezpieczenia ludzi i techniki wojskowej.

Rozbudowa rosyjskiej infrastruktury wojskowej w Arktyce

Rosja przyspieszyła również prace nad rozbudową infrastruktury mieszkalnej dla swoich żołnierzy: z zaplanowanych sześciu miasteczek wojskowych rozlokowanych za kołem podbiegunowym cztery są już gotowe i zasiedlone.

25 Ibidem.

MINISTERSTWO OBRONY FEDERACJI ROSYJSKIEJ

Kompleks administracyjno-mieszkalny na Wyspach Nowosyberyjskich

Kilka rosyjskich garnizonów jest uznawanych za najdalej wysunięte na północ na świecie. Jednostki te znajdują się na archipelagu Ziemia Franciszka Józefa, Nowej Ziemi i Wyspach Nowosyberyjskich i w większości są administrowane przez Flotę Północną. Zalicza się je do tzw. wojennych garnizonów zamkniętego cyklu, a ich liczba ma się systematycznie zwiększać. Zapowiedziano, że w rejonie Czukotki zostanie dyslokowana całkiem nowa dywizja obrony wybrzeża²⁶.

Wzorem dla wszystkich inwestycji będą kompleksy administracyjno-mieszkalne Arktyczna Koniczynka na wyspie Ziemia Aleksandry archipelagu Ziemia Franciszka Józefa oraz Północna Koniczynka na archipelagu Wyspy Nowosyberyjskie. Powstają one z użyciem innowacyjnych i energooszczędnych technologii oraz są wyposażane we wszystko, czego potrzeba do samodzielnego życia 150 osób personelu przez półtora roku.

Rosyjskie ministerstwo obrony na swojej oficjalnej stronie internetowej zaprezentowało zdjęcia bazy wojskowej na wyspie Ziemia Aleksandry. Dzięki wirtualnemu spacerowi można poznać infrastrukturę obiektu i warunki, w jakich żyją wojskowi. Budynki, w kolorach rosyjskiej flagi, zostały połączone ze sobą w taki sposób, żeby można było do nich dojść bez wychodzenia na zewnątrz²⁷.

Rosyjscy żołnierze pełnią w Arktyce służbę rotacyjnie przez 18 miesięcy. Dla Władimira Putina obecność w Arktyce jest kwestią prestiżu. Podkreśla rosyjską historię i wielkość tego kraju. W planach zagospodarowania Arktyki Rosjanie przewidują utworzenie tam stałych, morskich linii komunikacyjnych – tzw. Arktycznego Kanału Sueskiego. Jest to zgod-

26 Ibidem.

27 Ibidem.

ne z decyzją Putina z kwietnia 2016 roku o *stworzeniu całkowicie nowego, pewnego i efektywnego systemu transportowego z wykorzystaniem szlaków morskich, zabezpieczającego potrzeby ministerstwa obrony w Arktyce i na Wyspach Kurylskich*²⁸.

Możliwości wojskowe NATO w Arktyce

Zdaniem naukowców, zapasy węglowodorów ze źródeł obecnie wykorzystywanych skończą się w ciągu trzydziestu lat. Nieodkryte jeszcze i dotychczas nieeksplorowane złoża kuszają wszystkie państwa, które mają do nich choćby potencjalny dostęp. NATO przez wiele lat nie poświęcało dostatecznej uwagi ekspansji Rosji w Arktyce. Teraz płaci za to wysoką cenę.

Najważniejszą sprawą jest ograniczenia swobody działań Rosji za kołem podbiegunowym. Priorytetowym działaniem NATO w tej części globu powinny więc być wspólne ćwiczenia, budowa niezbędnej infrastruktury oraz stanowczy sprzeciw wobec rosyjskich prób poszerzenia strefy wpływu. W najbliższych dziesięciu latach walka będzie się toczyła nie tylko o arktyczną ropę czy gaz, lecz także o metale ziem rzadkich oraz dostęp do najczystszych źródeł słodkiej wody, obecnie mających formę wiecznego lodu²⁹.

*NATO długo ignorowało Arktykę, ale to musi się zmienić. Rosyjski specjalny wystannik na Arktykę Artur Czilingarow powiedział [2 sierpnia 2017 roku – przyp. B.G.], że spodziewa się, iż ONZ zaakceptuje rozszerzenie rosyjskich granic o Arktykę. Wyobraźmy sobie jednak, że tak się nie stanie, a Rosja użyje siły, żeby zabezpieczyć swoje interesy, tak jak zrobiła to na Ukrainie i w Syrii. Jak wówczas zareaguje NATO?*³⁰.

Stany Zjednoczone nie są dobrze przygotowane do reagowania na prowokacje czy inne nieprzewidziane zdarzenia w rejonie Arktyki. Mają tylko dwa stare lodołamacze zdolne do przebicia się przez grubą lod: „Polar Star” zmodernizowany w 2016 roku i „Polar Sea”, przeznaczone do wykonywania misji zarówno w Arktyce, jak i Antarktyce. Mają też średniej wytrzymałości lodołamacz „Healy”, wykorzystywany do badań naukowych w Arktyce, oraz statek „Palmer”, służący do badań na Antarktydzie. W 2016 roku zaplanowano budowę kolejnych pięciu–sześciu jednostek (dwóch lub trzech ciężkich i trzech średnich). Dla porównania, w 2017 roku Rosja miała 41 jednostek tego typu, a Kanada sześć i pracowała nad powiększeniem swojej floty³¹.

Amerykanie nie mają ani portów arktycznych – bezpiecznych przystani do przyjmowania ciężkich lodołamaczy, ani portów głębinowych. Brakuje zaplecza, które mogłoby skutecznie przeciwdziałać skutkom katastrofy ekologicznej, jak choćby wyciekowi ropy czy innych substancji zanieczyszczających środowisko naturalne. W wypadku akcji

28 M. Dura, *Arktyczny Kanał Sueski? Rosjanie wzmacniają infrastrukturę na Dalekiej Północy*, Defence24 [online], 28.07.2016, <https://www.defence24.pl/arktyczny-kanal-sueski-rosjanie-wzmacniają-infrastruktura-na-dalekiej-pólnocy> [dostęp: 16.12.2018].

29 R. Bojanowicz, *Bojanowicz: Rosja w Arktyce – czy NATO ma powody do obaw?* BiznesAlert.pl [online], 22.05.2017, <http://biznesalert.pl/bojanowicz-rosja-arktyce-nato-powody-obaw> [dostęp: 16.12.2018].

30 *NATO długo ignorowało Arktykę, ale to musi się zmienić*, TVN24 [online], 3.08.2017, <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiatea,2/telegraph-nato-powinno-uwazac-na-ofensywe-rosji-w-arktyce,761975.html> [dostęp: 16.12.2018].

31 Ibidem.

poszukiwawczo-ratowniczych amerykańskie możliwości pomocy są nad wyraz skromne. Wynika to głównie z niedostatecznej infrastruktury na terytorium Alaski, zwłaszcza związanej z telekomunikacją i energią. Taki stan rzeczy jest skutkiem wieloletnich zaniedbań i niedofinansowania, wynikających z polityki Waszyngtonu dotyczącej eksplorowania szelfu kontynentalnego najbardziej na północ położonego stanu³².

Skrajną próbę przeszło 150 amerykańskich spadochroniarzy. W temperaturze -30°C musieli wyskoczyć z samolotu na brzeg Oceanu Arktycznego, zorganizować się i wyruszyć na poszukiwanie rozbitego satelity zawierającego tajemnice państwowe. Był to dla nich szok, choć stacjonują i mieszkają na Alasce. *Otworzyło im to oczy – powiedział o żołnierzach biorących udział w ćwiczeniach „Spartan Pegasus” dowódca 1 Szwadronu Powietrznodesantowego z 40 Regimentu Kawalerii. Jego podwładni musieli znieść odczuwalne temperatury rzędu -55°C , a nawet niższe, kiedy wyskakowali z samolotu lecącego z prędkością ponad 300 km/godz. Warunki były tak ciężkie, że jeszcze podczas zbierania się po wylądowaniu na ziemi kilku spadochroniarzy nabawiło się odmrożeń i musiało zostać ewakuowanych. Za długo rozpakowywali i zaktadali na siebie dodatkowy sprzęt umieszczony na czas skoku w zasobnikach, przez co wystawili się na mroz dłużej niż powinni*³³.

Desantowani żołnierze nabawili się odmrożeń, mimo że wszyscy ukończyli specjalistyczny kurs arktyczny w okolicach bazy Elmendorf-Richardson na Alasce. Uczono ich, jak przetrwać w skrajnych warunkach za kołem podbiegunowym. Trenowali się zwłaszcza w używaniu rakiet śnieżnych, nart, stroju ochronnego, a także w roztawianiu specjalnych 10-osobowych namiotów oraz arktycznej kuchenki, najważniejszego elementu ich wyposażenia³⁴.

Rosjanie zdecydowanie weszli na terytorium Arktyki i trwale zagospodarowują zajęty obszar. Żadne państwo zainteresowane tym regionem nie jest w stanie skutecznie przeciwdziałać ich inwazji. Przyznają to sami amerykańscy eksperci. David Bolton, specjalista od regionu w Departamencie Stanu, powiedział: *Nie jesteśmy przygotowani nawet na wyciek ropy naftowej czy choćby akcje ratunkowe w przypadku katastrof zwykłych statków*³⁵.

W związku ze zmianami klimatu do prawdziwej próby sił najprawdopodobniej dojdzie wtedy, gdy warunki na terenach arktycznych staną się tak korzystne, żeby można było rozpocząć wydobywanie zgromadzonych tam surowców naturalnych.

Militaryzacja Arktyki przyspiesza od 2014 roku. Na podstawie analizy aktywności Rosji można wysnuć wniosek, że w przyszłości Arktyka może stać się punktem sporu między Rosją a Zachodem. Powstało kolejne źródło konfliktu między państwami zainteresowanymi Arktyką a Rosją. ■

32 R. Bojanowicz, *Bojanowicz: Rosja w Arktyce – czy NATO ma powody do obaw?* op.cit.

33 *Tam o życiu decydują minuty. „Arktyczni wojownicy” dostali cel: znaleźć satelitę*, TVN24 [online], 28.02.2017, <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/cwiczenia-wojska-usa-w-arktyce-trudna-proba-na-alasce,719320.html> [dostęp: 16.12.2018].

34 Ibidem.

35 B. Reiss, *Bardzo zimna wojna*, tłum. P. Milewski, Newsweek [online], 14.04.2017, <https://www.newsweek.pl/swiat/polityka/wojna-o-arktyke-i-rope-naftowa-usa-w-tyle-za-rosja/rpz145s> [dostęp: 16.12.2018].

Bibliografia

- Admirał opowiedział o zadaniach Floty Północnej w Arktyce i oceanach, Sputnik [online], 10.11.2016, <https://pl.sputnik-news.com/swiat/201611104218987-rosja-flota-polnocna-zadania/>.
- Arktyczne Tory dla żołnierzy operujących na północy Rosji, Defence24 [online], 7.01.2018, <https://www.defence24.pl/arktyczne-tory-dla-zolnierzy-operujacych-na-polnocy-rosji/>.
- Bojanowicz R., *Bojanowicz: Rosja w Arktyce – czy NATO ma powody do obaw?* BiznesAlert.pl [online], 22.05.2017, <http://biznesalert.pl/bojanowicz-rosja-arktyce-nato-powody-obaw/>.
- Czarny R.M., *Geopolitics of the High North and its consequences*, „Slovak Journal of Political Sciences” 2015, Vol. 15 No. 4, wersja HTML pliku, <https://content.sciendo.com/view/journals/sjps/15/4/article-p272.xml/>.
- Ciszak P., *Arktyka nowym El Dorado Putina. Rosja szykuje się do wojny o surowce ukryte pod lodem*, Money.pl [online], 18.05.2017, <https://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artykul/arktyka-ropa-gaz-rosja-usa,23,0,2320151.html/>.
- Gawęda M., *„Ciężki desant” w natarciu. Rosyjskie doświadczenia z Gruzji i Donbasu*, Defence24 [online], 21.01.2017, <https://www.defence24.pl/ciezki-desant-w-natarciu-rosyjskie-doswiadczenia-z-gruzji-i-donbasu/>.
- Gawęda M., *Rosyjska armia rusza do Arktyki*, Defence24 [online], 8.11.2015, <https://www.defence24.pl/rosyjska-armia-rusza-do-arktyki/>.
- M. Dura, *Arktyczny Kanał Sueski? Rosjanie wzmacniają infrastrukturę na Dalekiej Północy*, Defence24 [online], 28.07.2016, <https://www.defence24.pl/arktyczny-kanal-sueski-rosjanie-wzmacniaja-infrastrukture-na-dalekiej-polnocy/>.
- Dura M., *Kolejny desant rosyjski w Arktyce*, Defence24 [online], 8.10.2016, <https://www.defence24.pl/kolejny-desant-rosyjski-w-arktyce/>.
- Dura M., *Rosja przygotowuje się do arktycznej wojny*, Defence24 [online], 28.02.2017, <https://www.defence24.pl/rosja-przygotowuje-sie-do-arktycznej-wojny-foto/>.
- Dura M., *Rosyjsko-białoruski desant w Arktyce*, Defence24 [online], 26.04.2016, <https://www.defence24.pl/rosyjsko-bialoruski-desant-w-arktyce/>.
- Makowski M., *Arktyczny wyścig zbrojeń. Czy Putin powtarza na północy scenariusz ukraiński?* Makowskimarcin.pl [online], 15.01.2016, <http://makowskimarcin.pl/arktyczny-wyscig-zbrojen-czy-putin-powtarza-na-polnocy-scenariusz-ukrainski/>.
- Muller J., *Rosja polowała na Arktyce na łodzie podwodne. Pierwsza taka misja od rozpadu ZSRR*, o2.pl [online], 28.03.2018, <https://www.o2.pl/artykul/rosja-polowala-na-arktyce-na-lodzie-podwodne-pierwsza-taka-misja-od-rozpadu-zsrr-6235125271561857a/>.
- NATO długo ignorowało Arktykę, ale to musi się zmienić, TVN24 [online], 3.08.2017, <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate,2/telegraph-nato-powinno-uwazac-na-ofensywe-rosji-w-arktyce,761975.html/>.
- Największe od 50 lat ćwiczenia. Norweskie wojsko u granic Rosji, TVN24 [online], 11 marca 2015, <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate,2/norwegia-cwiczy-u-granic-rosji-najwieksze-manewry-od-50-lat,523143.html/>.
- Nieczypor K., *Arktyczna defilada w Moskwie: Rosja chce być gotowa na wojnę o surowce energetyczne*, Defence24 [online], 9.05.2017, <https://www.energetyka24.com/arktyczna-defilada-w-moskwie-rosja-chce-byc-gotowa-na-wojne-o-surowce-energetyczne-komentarz/>.
- Reiss B., *Bardzo zimna wojna*, tłum. P. Milewski, Newsweek [online], 14.04.2017, <https://www.newsweek.pl/swiat/polityka/wojna-o-arktyke-i-rope-naftowa-usa-w-tyle-za-rosja/rpz145s/>.
- Robinson J., *Russia unveils its new Arctic military base housing nuclear-ready warplanes and REINDEER-powered special forces as it seeks to claim the region's huge oil and gas reserves*, „Daily Mail” [online], 18.04.2017, <https://www.dailymail.co.uk/news/article-4421072/Russia-unveils-new-Arctic-military-base.html/>.
- Rosyjska armia zwiększa obecność w Arktyce, TVN24 BiS [online], 31.01.2017, <https://tvn24bis.pl/24-godziny,140,m/rosyjska-armia-zwieksza-obecnosc-w-arktyce-usa-czy-kanada-moga-patrzec-ze-zdziwieniem,711419.html/>.
- Wąsowski M., *Go Arctic, czyli Ministerstwo Gospodarki zachęca polskie firmy do inwestowania w Arktyce*, NaTemat.pl [online], 16.11.2014; <https://natemat.pl/123233,go-arctic-czyli-ministerstwo-gospodarki-zacheca-polskie-firmy-do-inwestowania-na-mroznym-obszarze/>.
- Wilewski K., *Arktyczny marsz Rosji*, Polska Zbrojna [online], 11.05.2017, <http://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/22573?t=Arktyczny-marsz-Rosji#/>.

Kształcenie oficerów dyplomowanych. Kilka refleksji na temat taktyki i historii

ptk dr
WOJCIECH
ROBERT
WIĘCEK

Szef Biura Rektora
Akademii Sztuki
Wojennej.

Choć sztuka wojenna dynamicznie się przeobraża, niezmiennie znaczącą rolę odgrywa w niej człowiek. Można więc sądzić, że w najbliższej przyszłości nie zmniejszy się znaczenie odpowiedniego przygotowania personelu wojskowego na potrzeby sił zbrojnych. Ważne będzie kształcenie oficerów dyplomowanych – podstawowego zasobu wyższych kadr wojskowych. Istotną część takiego kształcenia, prowadzonego w Akademii Sztuki Wojennej w ramach Podyplomowych Studiów Operacyjno-Taktycznych, stanowi wiedza z zakresu taktyki, wyjaśnienie słuchaczom istoty wyższych poziomów dowodzenia.

Takie podejście zmusza do refleksji nad zagadnieniami nie tylko natury taktycznej, lecz także historycznej, warto bowiem przybliżyć cenne doświadczenia zdobyte w czasie funkcjonowania Wyższej Szkoły Wojennej w Warszawie.

SŁOWA KLUCZOWE

taktyka, oficer dyplomowany, Podyplomowe Studia Operacyjno-Taktyczne, Akademia Sztuki Wojennej, Wyższa Szkoła Wojenna

Koniec drugiej dekady XXI wieku nie pozostawia złudzeń co do hipotetycznego kształtu perspektywnych konfliktów zbrojnych. Masowe starcia dużych zgrupowań wojsk ustępują miejsca precyzyjnemu oddziaływaniu na ściśle wyselekcjonowane obiekty w ugrupowaniu przeciwnika, nie są to jednak już tylko platformy bojowe, lecz coraz częściej także urządzenia odpowiedzialne za płynność funkcjonowania w przestrzeni cybernetycznej. Teoretycy i praktycy wojskowości są zgodni co do tego, że postrzeganie współczesnej sztuki wojennej tylko przez pryzmat minionych konfrontacji militarnych może mieć do-
tkliwe konsekwencje.

Współczesne sytuacje kryzysowe ewoluują w kierunku zjawisk trudnych do rozpoznania i zdefiniowania, a perspektywne konflikty zbrojne z pewnością będą liczebnie i jakościowo różne od tych, które znamy z przeszłości¹. Żyjemy nie tylko w wielobiegunowym środowisku bez-

1 R.H. Latiff, *Wojna przyszłości. W obliczu nowego, globalnego pola bitwy*, Warszawa 2018, s. 10.

pieczeństwa, lecz także w świecie coraz bardziej przeciwnych rzeczywistości². W tych niestabilnych meandrach współczesności niezmienna pozostaje kluczowa rola człowieka w każdym rodzaju zorganizowanej działalności, a zatem również w sztuce wojennej.

Oficerowie XXI wieku nie mogą w pracy koncepcyjnej opierać się na sztywnych założeniach myślenia uwzględniającego jedynie perspektywę taktyczną. W miarę zajmowania kolejnych stanowisk służbowych powinni wykazywać się umiejętnością definiowania i rozwiązywania złożonych oraz niepowtarzalnych sytuacji problemowych natury operacyjnej i strategicznej. Niechęć czy brak zdolności oficera do szerokiego i perspektywicznego myślenia, wykraczającego poza fizyczny wymiar walki, są nie tylko niepożądane, lecz wręcz niebezpieczne. Każdy wyższy poziom dowodzenia wymaga szerszego wybiegania w przyszłość i szerszego przewidywania zdarzeń prowadzących do osiągnięcia założonego stanu końcowego. W konsekwencji możliwe staje się uzyskanie przewagi dzięki wyprzedzaniu strony przeciwniej w podejmowaniu decyzji³.

Wizja zwycięstwa dowódcy stanowi wypadkową jego cech charakteru, wykształcenia, doświadczenia oraz wyszkolenia⁴, są jednak podstawy do stwierdzenia, że nawet u schyłku drugiej dekady XXI wieku, szczytowego pod względem technologicznym, działaniu wojsk będą towarzyszyły: niepewność, nieprzewidywalność, przypadek, a nawet chaos, czyli cechy charakterystyczne dla taktycznego poziomu prowadzenia działań militarnych. Mimo wielu ograniczeń taktycznego myślenia zrozumienie zależności zachodzących na najniższym poziomie sztuki wojennej oraz istoty samej taktyki i jej wpływu na wyższe poziomy dowodzenia wydaje się istotnym filarem kształcenia kandydatów na oficerów dyplomowanych, tj. oficerów, którzy w przyszłości będą stanowili podstawowy zasób wyższych kadr wojskowych.

Niezależnie od rozwoju technologicznego i głębokich zmian w sposobach prowadzenia wojny jej natura prawdopodobnie pozostanie niezmienna. Do osiągnięcia celów politycznych nadal będą używane siły, niezależnie od tego, czy stroną przeciwną będzie podmiot państwowy, czy organizacja terrorystyczna⁵. Zmieni się natomiast charakter operacji przyszłości. Zostaną one oparte na mniej licznych, ale za to doskonale wyposażonych formacjach bojowych lub zastępczych siłach paramilitarnych zdolnych do eliminowania zdecentralizowanego przeciwnika, wykorzystującego swoją anonimowość jako przewagę operacyjną⁶.

W tak dynamicznym środowisku zmian w sztuce wojennej niezbędne staje się kształcenie wszechstronnie przygotowanych oficerów, o odpowiednich zasobach specjalistycznej i aktualnej wiedzy, świadomych zarówno konieczności dzielenia się nią, jak i potrzeby ciągłego rozwoju i samodoskonalenia. Z badań wynika, że kontaktów międzyludzkich w procesie dzielenia się wiedzą⁷ nie zastąpią żadne rozwiązania technologiczne. Przed współczesnymi

2 H. Kissinger, *Porządek światowy*, Wołowiec 2017, s. 342.

3 M.N. Vego, *Systemowe kontra klasyczne podejście do działań bojowych*, „Kwartalnik Bellona” 2009 nr 2, s. 190.

4 Ibidem, s. 191.

5 A. Polak, *Strategia, czyli o granicy między sztuką wojenną a polityką*, „Kwartalnik Bellona” 2013 nr 1, s. 127.

6 P. Paździorek, *Przyszły wymiar operacji – prognoza charakteru działań w perspektywie połowy XXI wieku*, „Kwartalnik Bellona” 2016 nr 2, s. 104, 107.

7 A. Szczygielska, *Znaczenie zarządzania wiedzą w siłach zbrojnych*, w: *Problematyka zarządzania wiedzą w formacjach mundurowych systemu bezpieczeństwa państwa*, A. Szczygielska (red.), Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2018, s. 16.

systemami edukacyjnymi mającymi przygotować wyższe kadry dowódcze na potrzeby sił zbrojnych stoją więc ogromne zadania.

Kształceniu oficerów przypisywano duże znaczenie już dawniej. Podczas jednego z wykładów w Wyższej Szkole Wojennej w Warszawie stwierdzono: [...] *trzeba jednego miesiąca wojny albo kilku dni sumiennych prób z wojskami i sprzętem w terenie, ażeby móc mieć jaką taką pewność, czy to co się teoretycznie wydaje być oczywiste, nie jest w rzeczywistości grubym nieporozumieniem. Na wojnie nieodparte jest tylko jedno niebezpieczeństwo: strach przed nieznanym*⁸ [pisownia zgodna z oryginałem⁹].

Współcześnie kontynuatką misji Wyższej Szkoły Wojennej jest Akademia Sztuki Wojennej w Warszawie, jedyna w kraju uczelnia kształcąca przyszłych oficerów dyplomowanych¹⁰. W programie Podyplomowych Studiów Operacyjno-Taktycznych (PSOT) zostały ujęte treści, rozłożone w czasie i usystematyzowane pod względem trudności, ukierunkowane na rozwijanie wyobraźni operacyjno-taktycznej oraz zdolności do sprawnego działania w warunkach często zmieniającej się rzeczywistości, przeznaczone dla przyszłych decydentów – oficerów przewidywanych na stanowiska dowódcze i sztabowe. Słuchacze PSOT uczestniczą w licznych ćwiczeniach związanych z nauczaniem przedmiotami, takimi jak taktyka czy dowodzenie, oraz rozwiązują złożone problemy decyzyjne. Wszystko to służy rozwijaniu zdolności do twórczego myślenia oraz zdobywaniu nowej, specjalistycznej wiedzy z zakresu dowodzenia wojskami w różnych stanach funkcjonowania państwa.

Do osiągnięcia tak złożonych efektów dydaktycznych nie wystarczą kilkumiesięczne kursy, konieczny jest długotrwały proces. Dlatego czterosemestralne Podyplomowe Studia Operacyjno-Taktyczne, utworzone w Akademii Sztuki Wojennej w 2016 roku, należy traktować jako przełomowe wydarzenie, i to nie tylko w ujęciu merytorycznym, lecz także historycznym. Przywrócenie tytułu oficera dyplomowanego nawiązuje bowiem do najlepszych wzorców, wywodzących się z funkcjonującej w II Rzeczypospolitej Wyższej Szkoły Wojennej.

Wiedza taktyczna jako wprowadzenie kandydatów na oficerów dyplomowanych do rozważań nad zagadnieniami operacyjno-strategicznymi

Dla rozwoju zawodowego oficerów zajmujących wyższe stanowiska służbowe znajomość taktyki ma istotne znaczenie jako źródło wiedzy operacyjnej i strategicznej. Nawet najlepsze decyzje podejmowane na wyższych szczeblach dowodzenia są zależne od skutecznego wykonywania zadań na poziomie taktycznym¹¹. Takie podejście koresponduje z prakseologicznym ujęciem walki, stanowiącej – podobnie jak każda inna dziedzina działalności człowieka – przedmiot badań, ocen i dociekań, a w rezultacie obszar naukowego poznania. Z perspektywy prakseologicznej walka jest uważana za wszelkie działanie, minimum dwu-

8 S. Mossor, *Walka z bronią pancerną. Wykłady na kursie doskonalącym wyższych dowódców*, Warszawa marzec 1937, s. 63.

9 Uwaga dotyczy wszystkich cytatów przytoczonych w artykule.

10 Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie tytułów żołnierzy zawodowych, DzU z 2017 r., poz. 480.

11 M. Huzarski, *Zagadnienia taktyki wojsk lądowych*, Toruń 1999, s. 130.

podmiotowe (z założeniem, że także zespół może być podmiotem), w którym przynajmniej jeden z podmiotów przeszkadza drugiemu. Aby zaistniało zjawisko walki, oba podmioty muszą świadomie dążyć do celów niezgodnych, licząc się podczas budowania swoich planów z działaniem strony przeciwnej¹². Istotą walki jest zatem utrudnianie działania przeciwnikowi i jednocześnie dążenie do osiągnięcia własnych celów.

Konieczność pokonywania trudności w czasie walki zmusza uczestniczące w niej strony do usprawniania zasad i metod postępowania oraz kształtowania umiejętności ich zastosowania. Musi więc istnieć naukowo umocowana dziedzina działalności człowieka, oparta na wiedzy, talencie i zdolnościach, umożliwiająca osiągnięcie celu walki, jakim jest zwyciężanie. Tylko człowiek może określić cele walki oraz przewidywać jej przebieg i występowanie zakłóceń, staje się on jak gdyby „nośnikiem walki”¹³. Taką dziedzinę stanowi taktyka, ona bowiem traktuje o zasadach i metodach walki oraz umiejętności ich zastosowania. Obok strategii i sztuki operacyjnej stanowi jedną z trzech części sztuki wojennej, usytuowaną na jej najniższym poziomie.

Można przyjąć, że konieczność pokonywania trudności, czyli zjawisko walki (niekoniecznie zbrojnej), będzie nieodzownym elementem działalności dowódcy i oficera sztabu, dlatego podbudowa taktyczna powinna stanowić podstawowy filar wiedzy przyszłych oficerów dyplomowanych.

Każde działanie wojsk ograniczają takie czynniki jak czas i przestrzeń, wytyczając granice i zasięg taktyki. Obecnie w normalnych warunkach zasięg ten nie wykracza poza obszar odpowiedzialności komponentu rodzaju sił zbrojnych grupującego te rodzaje wojsk, których wspólne działanie stwarza warunki do osiągnięcia celu walki – zwycięstwa. Taktyka będzie się zatem skupiała na problematyce właściwego użycia różnych środków walki oraz rodzajów wojsk, a także koordynowania ich działania na określonym obszarze podczas dążenia do osiągnięcia wspólnego celu. Istnieje naukowo uzasadniona ogólna obudowa taktyki, w tradycji wojskowości polskiej określana mianem taktyki broni połączonych¹⁴. Oprócz niej wyróżnia się także taktyki rodzajów wojsk (pancernych, zmechanizowanych, piechoty zmotoryzowanej, inżynieryjnych, raketowych i artylerii i innych), rozpatrywane jako odrębne kategorie. W rozszerzonym znaczeniu za taktykę możemy uważać teorię i praktykę wykorzystania posiadanych sił militarnych do osiągnięcia celu operacyjnego lub taktycznego¹⁵. Osiągnięcie tego celu będzie postrzegane jako zwycięstwo tylko w sytuacji, gdy przeciwnik nie zrealizuje celu przyjętego przez siebie¹⁶. Takie podejście wymaga przyjęcia uznanych i uniwersalnych aksjomatów, możliwych do wykorzystania na wszystkich poziomach sztuki wojennej¹⁷, to zaś w życie może wprowadzić tylko twórczy umysł człowieka.

12 T. Kotarbiński, *Z zagadnień ogólnej teorii walki*, Warszawa 1938, s. 9–10.

13 *Teoria sztuki wojennej „Sigma”*, t. XI (cz. II), *Praca naukowo-badawcza*, Warszawa 2000, s. 252.

14 Wykład wstępny dotyczący zasad taktyki, przeprowadzony przez płk. dypl. Józefa Mariana Smoleńskiego podczas inauguracji II (wojennego) kursu Wyższej Szkoły Wojennej, w: *Ósmy ułan Beliny. Generał brygady Józef Maria Smoleński „Kolec” (1894–1978)*, G. Nowik (red.), Warszawa 2008, s. 522.

15 W. Lidwa, *Dylematy taktyki*, Warszawa 2013, s. 35.

16 T. Kotarbiński, *Z zagadnień ogólnej teorii walki*, w: *Wybór pism*, t. I, *Myśli o działaniu*, Warszawa 1957, s. 550.

17 Szerzej: J. Wojno, *Dyrektwy walki a zasady sztuki wojennej*, „Kwartalnik Bellona” 2016 nr 2, s. 79–87.

Do stworzenia struktur wykonawczych poziomu taktycznego zdolnych do osiągania zakładanych celów konieczne są odpowiednie zasoby liczebne, jakościowe, organizacyjne i moralne. Już w okresie międzywojennym przyjęto, że związek taktyczny musi być zdolny do samodzielnego, tj. opartego na współdziałaniu poszczególnych broni, prowadzenia działań bojowych. Dlatego w strukturze dywizji umieszczano jednostki wszystkich rodzajów broni oraz logistyczne. Z drugiej strony proponowano, żeby związek taktyczny pozostawał formacją lekką i manewrową, tak aby w toku walki mógł nią dowodzić w sensie taktycznym jeden dowódca¹⁸. Koncepcja ta nie straciła na aktualności – dowodzenie batalionem, oddziałem czy związkiem taktycznym wciąż uważa się za ważne doświadczenie, determinujące decyzję o wyznaczeniu oficera na wyższe stanowisko służbowe.

Zdobycie rzetelnej wiedzy taktycznej wymagało i nadal wymaga zgłębiania szczegółowych zagadnień w ramach studiowania przedmiotów wojskowych. Takie specjalistyczne kształcenie oficerów ukierunkowuje się na kształtowanie umiejętności twórczego myślenia i działania, uczenie samodzielnego rozwiązywania problemów oraz pracy zespołowej, utrzymywanie równowagi psychicznej w sytuacjach stresowych, a także kształtowanie zdolności przywódczych¹⁹. Wiedza i doświadczenie zdobyte w trakcie takich studiów będą w przyszłości dla decydentów sił zbrojnych podstawowym zasobem informacyjnym, wpływającym na trafność i jakość rozwiązań przyjmowanych nie tylko w toku pokojowego kierowania organizacjami wojskowymi, lecz także podczas operacji prowadzonych na obszarze kraju i poza jego granicami. Z doświadczenia wynika, że o powodzeniu takich działań nadal decyduje ludzki potencjał intelektualny, jego wykorzystanie ma więc kluczowe znaczenie²⁰. Wskazane zasoby intelektualne oficerowie zyskują w trakcie specjalistycznych studiów wojskowych i w miarę potrzeby mogą je powiększać, zdobywając wiedzę w cywilnych uczelniach, także istotną, choć nie decydującą o rozwoju zawodowym oficera.

Podobne poglądy wyrażano w okresie II Rzeczypospolitej. Uważano, że oficerowie dyplomowani, w odróżnieniu od oficerów niebędących absolwentami Wyższej Szkoły Wojennej, mają gruntowniejszą i bardziej specjalistyczną wiedzę teoretyczną, uzupełnioną praktyką w dowodzeniu, i są szczególnie predysponowani do pracy w sztabach wyższych dowództw. Nie wykluczano, że oficer dzięki intensywnej pracy indywidualnej mógł osiągnąć podobne wyniki, nie ukończywszy Wyższej Szkoły Wojennej. Takie przypadki uznawano jednak za wyjątkowe, trudno było bowiem pogłębiać nową wiedzę w warunkach codziennej służby wobec niedostatku specjalistycznych materiałów czy braku pomocy wykładowców, a także ze względu na czas potrzebny do poznania ogromnego materiału.

Tytułu naukowego oficera dyplomowanego nie postrzegano jako nieodzownego warunku zajmowania stanowisk dowódczych na wyższych szczeblach, ponieważ nie sam tytuł, lecz wykształcenie ogólne i fachowe, poparte praktycznym doświadczeniem, decydowały o war-

18 Wyższa Szkoła Wojenna, *Służba sztabów. Wykłady w W.S.Woj.* Warszawa 1933, s. 5.

19 Z. Ścibiorek, J. Zieliński, *Uzupełniające studia magisterskie na kierunku „Zarządzanie i dowodzenie” na Wydziale Wojsk Lądowych Akademii Obrony Narodowej*, „Myśl Wojskowa” 2001 nr 6, s. 126.

20 R. Andrzejczak, *Użycie zgrupowań taktycznych w działaniach innych niż wojna*, w: *Zgrupowania taktyczne w działaniach innych niż wojna*, D. Majchrzak (red.), Warszawa 2008, s. 38.

tości oficera²¹. Oficerowie dyplomowani byli predysponowani do zajmowania stanowisk służbowych w wyższych strukturach sztabowych. Przyjmowano, że liczba oficerów nie może być zbyt duża²², brano pod uwagę przede wszystkim zapotrzebowanie, lecz także wysokie koszty kształcenia oraz szczególne wymagania w stosunku do kandydatów²³. Od przyszłych oficerów dyplomowanych oczekiwano wysokich kwalifikacji oraz szczególnego uzdolnienia i wyszkolenia. Założono, że nawet ponadprzeciętna pracowitość może nie przynieść oczekiwanych rezultatów, jeśli umysł kandydata nie zostanie właściwie przygotowany do pracy dowódczo-sztabowej²⁴. W przedmowach do wykładów podkreślano, że znajomość treści wykładów nie zastąpi wiedzy zawartej w regulaminach, wskazywano wręcz, że korzystanie ze skryptów wymaga uprzedniego poznania obowiązujących założeń doktrynalnych, takich jak *Regulamin kawalerii* czy *Regulamin służby polowej*²⁵. Wygórowane wymagania dotyczyły także wartości moralnych: [...] *wyrabianie w nas żelaznej woli, gotowości do ofiar i usług na rzecz wojska i dowódcy, koleżeńskość i pracowitość, to najlepsze przygotowanie do spełnienia trudnych i odpowiedzialnych zadań wyborowej części korpusu oficerskiego, którą mamy stanowić. Studia Panów w szkole będą jednym z ważnych etapów tej pracy*²⁶.

Po ukończeniu studiów najstarsi absolwenci wracali do pułków na stanowiska dowódców pododdziałów, dostateczni – otrzymywali przydziały w dowództwach korpusów na stanowiska organizacyjno-administracyjne, a dobrzy i bardzo dobrzy obejmowali etaty pierwszych lub drugich oficerów (wyjątkowo szefów sztabu) w sztabach dywizji piechoty i brygad kawalerii²⁷. Absolwentom nie przyznawano ani lokat, ani wyróżnień²⁸.

Taktyczne przygotowanie oficerów dyplomowanych w Wyższej Szkole Wojennej

Główną powinnością Wyższej Szkoły Wojennej było kształcenie kadr dowódczo-sztabowych. W latach 1921–1928 założono, że będzie to [...] *wyłącznie fachowe wyszkolenie przyszłych oficerów Sztabu Generalnego przez wpojenie szczególnie uzdolnionym i doświadczonym w służbie w szeregach oficerom zawodowym o ustalonym silnym charakterze wyższego wojskowego wykształcenia teoretycznego i praktycznego, potrzebnego do służby w Sztabie*

21 Wyższa Szkoła Wojenna, *Wskazówki dla oficerów przygotowujących się do Wyższej Szkoły Wojennej*, Warszawa 1931, s. 5.

22 Spośród ogólnej liczby absolwentów szkół wyższych II Rzeczypospolitej oficerowie dyplomowani (absolwenci Wyższej Szkoły Wojennej) stanowili 1,6%. M. Deszczyński, *Miejsce Wyższej Szkoły Wojennej w systemie szkolnictwa wyższego w Polsce (1919–1939)*, w: *U progu stulecia. Studia z dziejów Wyższej Szkoły Wojennej w Warszawie*, R. Parafianowicz (red.), Warszawa 2019, s. 48.

23 Stopień: porucznik – kapitan; bardzo dobry stan zdrowia; co najmniej trzy lata służby, w tym dwa w jednostkach liniowych; wybitna lub co najmniej wzorowa opinia z ostatnich kilku lat; nieprzekroczony 30. rok życia; wykształcenie średnie; matura; nieposzkalowana lojalność państwowa oraz złożenie stosownych egzaminów wstępnych. W 50-lecie powstania Wyższej Szkoły Wojennej w Warszawie, płk dypl. Wacław Chocianowicz (oprac.), Londyn 1969, s. 127.

24 Wyższa Szkoła Wojenna, *Wskazówki dla oficerów...*, op.cit., s. 2.

25 *Kawaleria*, cz. I. *Na prawach rękopisu. Wykłady na I. i II r. W.S.Woj.*, Warszawa [s.a.].

26 Wyższa Szkoła Wojenna, *Wykłady o piechocie. Część I*, Warszawa 1930, s. 23.

27 F. Skibiński, *Ulańska młodość 1917–1939*, Warszawa 1989, s. 247.

28 J. Kuropieska, *Wspomnienia oficera sztabu*, Warszawa 1979, s. 107.

Generalnym”, od listopada 1928 roku zaś: [...] *nadanie szczególnie uzdolnionym i doświadczonym w służbie liniowej oficerom wyższego wykształcenia wojskowego oraz przygotowanie tych oficerów do dowodzenia w zakresie pułku i do służby w sztabach wyższych dowództw na stanowiskach szefa sztabu dywizji piechoty i szefa oddziałów (sztabu) armii*²⁹.

Kształcenie oficerów Sztabu Generalnego, których od 1928 roku nazywano oficerami dyplomowanymi³⁰, odbywało się w cyklu dwuletnim. W pierwszym roku studiów podejmowano problematykę taktyczną na szczeblu wielkiej jednostki, jak wówczas określano związki taktyczne, tj. dywizji piechoty, na drugim roku zaś – problematykę operacyjną na szczeblu armii i grupy operacyjnej. Najważniejszą grupę przedmiotów stanowiła taktyka ogólna, operacyjna służba sztabów oraz taktyka poszczególnych rodzajów broni i służb. W czasie gdy funkcję dyrektora nauk pełnił płk Louis Faury, wszystkie tematy z taktyki ogólnej wyjaśniano na konkretnych przykładach historycznych, w późniejszym latach metody tej już nie stosowano tak rygorystycznie. Zajęcia z taktyki ogólnej były swego rodzaju zajęciami kierunkowymi, do których dopasowywano zajęcia z pozostałych przedmiotów. W celu skoordynowania tematyki zajęć organizowano konferencje naukowe wykładowców poszczególnych przedmiotów, podczas której uzgadniano *Tabele skojarzenia prac przedmiotów taktycznych i służby sztabu*, określając zasady korelacji zajęć i ich kolejność.

Ważne uzupełnienie tej grupy przedmiotów stanowiła historia wojenna, której celem według płk. Faury’ego było *zapłodnienie wyobraźni uczniów w dziedzinie operacyjnej*, a gen. bryg. Marian Kukiel podkreślał, że pozwala ona słuchaczom *na dotknięcie rzeczywistości wojennej w zakresie rozleglejszym niż pozwolić im mogło ich własne doświadczenie*³¹. Wiele zagadnień rozpatrywano w czasie podróży historycznych, mających na celu gruntowne zapoznanie słuchaczy z przebiegiem ważniejszych bitew bądź ich najistotniejszymi, z punktu widzenia teorii sztuki wojennej i dydaktyki, fragmentami. Z kolei celem geografii wojennej było zaznajomienie studentów z wojskowo-geograficzną charakterystyką terenu, przede wszystkim rejonów przygranicznych, przy czym analizowano teren po obu stronach granicy³².

W latach 1921–1928 decydujący wpływ na treści nauczania mieli wykładowcy z Francuskiej Misji Wojskowej. Ich poglądy na temat taktyki w znacznej mierze zostały ukształtowane przez doświadczenia frontu zachodniego I wojny światowej. W 1928 roku, po zmianie na stanowisku komendanta Wyższej Szkoły Wojennej i likwidacji Francuskiej Misji Wojskowej, wykładowców francuskich zastąpili wykładowcy polscy. Wówczas nastąpiły zmiany w procesie kształcenia.

29 Dziennik Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych z 1922 r. nr 28 z 11 lipca 1922 r., poz. 409; Wojskowe Biuro Historyczne w Warszawie (dalej: WBH), Wyższa Szkoła Wojenna, sygn. I.340.1.213, Statut Wyższej Szkoły Wojennej z 16 XI 1928 r.

30 Na mocy rozkazu nr 36 ministra spraw wojskowych z 22 grudnia 1928 r. tytuł oficera Sztabu Generalnego został zastąpiony tytułem oficera dyplomowanego. Oficerowie dyplomowani wszystkich stopni otrzymali prawo do noszenia odznak ukończenia Wyższej Szkoły Wojennej, orzełków (w Dzienniku Rozkazów prawdopodobnie omyłkowo zapisanych jako „rozelki”) oraz podwójnych sznurów naramiennych, dotychczas przysługujących oficerom Sztabu Generalnego. Dziennik Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych z 1928 r. nr 36 z 22 grudnia 1928 r., poz. 396.

31 WBH, Wyższa Szkoła Wojenna, sygn. I.340.1.4, M. Kukiel, Uwagi o nauczaniu historii w WSWoj z 2 IV 1927 r.

32 WBH, Wyższa Szkoła Wojenna, sygn. I.340.1.11, Wyższa Szkoła Wojenna L.dz. 4989, Pismo do mjr. dypl. R. Umiastowskiego z 12 XI 1930 r.

Celem kształcenia na pierwszym roku było przygotowanie słuchaczy do objęcia stanowiska szefa sztabu wielkiej jednostki, tj. dywizji piechoty lub brygady kawalerii, oraz wszystkich stanowisk w sztabach tych jednostek, natomiast podczas ćwiczeń oficerowie mieli poznać w praktyce zasady współdziałania rodzajów broni i służb na szczeblu taktycznym w ramach dywizji piechoty i brygady kawalerii prowadzących działania w składzie grupy operacyjnej (GO) lub samodzielnej grupy operacyjnej (SGO). Na drugim roku starano się przygotować słuchaczy do objęcia stanowiska szefa oddziału sztabu grupy operacyjnej lub armii. Studiowano elementy decyzji i opracowywano wynikające z niej plany oraz wytyczne i rozkazy, po to by wprowadzić słuchaczy w problematykę dowodzenia na szczeblu operacyjnym oraz zapoznać ich z pracą sztabu i służb armii. Następnie w praktyce studiowano pracę szefa oddziału sztabu grupy operacyjnej.

W latach trzydziestych minionego wieku ćwiczenia taktyczne w Wyższej Szkole Wojennej były prowadzone dla studentów pierwszego rocznika na szczeblu dywizji piechoty i brygady kawalerii w ramach grupy operacyjnej w celu *opanowania współdziałania broni i służb wewnątrz tych wielkich jednostek*, a dla studentów drugiego rocznika – na szczeblu armii *dla wprowadzenia słuchaczy w dziedzinę rozumowania i dowodzenia na szczeblu operacyjnym oraz dla zaznajomienia słuchaczy z pracą sztabów i służb armii*. Studenci drugiego rocznika ćwiczyli na podstawie gotowych decyzji bądź przygotowywali elementy decyzji, a następnie opracowywali samodzielnie plany, wytyczne i rozkazy. Po poznaniu specyfiki dowodzenia na szczeblu operacyjnym mogli przejść do ćwiczeń na szczeblu grupy operacyjnej, podczas których przygotowywali się do pełnienia funkcji szefów oddziałów sztabów grup operacyjnych. W czasie tych ćwiczeń studenci mieli pracować *całkowicie samodzielnie, zaznajamiając się z zasadami dowodzenia operacyjnego i szkoląc w taktycznym montowaniu działań oraz rozkazodawstwie*³³.

W okresie gdy dyrektorem nauk był płk Faury, ćwiczenia zaczynały się od przyjęcia założeń politycznych i strategicznych. Na tej podstawie rozpracowywano mobilizację i rozwinięcie sił zbrojnych, a następnie działania jednej armii – od ześrodkowania, przez rozwinięcie, aż do pierwszej bitwy, która była rozgrywana w formie gry wojennej. Tematyka ta stanowiła treść ćwiczeń studentów drugiego rocznika. W tym czasie studenci pierwszego rocznika uczestniczyli w ćwiczeniach obejmujących działanie poszczególnych dywizji wchodzących w skład tej armii.

Wyższa Szkoła Wojenna aktywnie wspierała proces tworzenia polskiej sztuki wojennej: publikowała wiele cennych opracowań, z których korzystano zarówno w procesie kształcenia w Szkole, jak i w procesie szkolenia dowódców i sztabów oraz szkolenia wojsk. Dyrektor nauk płk Louis Faury był autorem pierwszego w Polsce podręcznika taktyki ogólnej³⁴. W 1924 roku ukazał się *Zbiór zadań taktycznych. Od dywizji do pułku piechoty* autorstwa mjr. SG Aleksandra Pragłowskiego. Ten oficer kawalerii od września 1921 roku do listopada 1924 roku był asystentem Katedry Taktyki Ogólnej Wyższej Szkoły Wojennej, a od listopada 1926 roku do kwietnia 1927 roku – kierownikiem tej Katedry. W 1927 roku opubliko-

33 WBH, Wyższa Szkoła Wojenna, sygn. I 340.1.14, Wyższa Szkoła Wojenna, Tematyka ćwiczeń II rocznika.

34 L. Faury, *Zasady taktyki ogólnej. Wykłady na kursie informacyjnym dla wyższych dowódców (Principes de tactique générale. Cours informatifs destinés aux officiers du haut commandement)*, Warszawa 1921.

wał nakładem Wojskowego Instytutu Naukowo-Wydawniczego opracowanie *Taktyczne ćwiczenia kawalerii*³⁵. W 1935 roku ukazał się podręcznik ppłk. dypl. Stanisława Sosabowskiego, kierownika Katedry Operacyjnej Służby Sztabów Wyższej Szkoły Wojennej, zatytułowany *Kwaternistrzostwo w polu*, poświęcony problematyce planowania i organizowania działań służb na szczeblu pułku piechoty, pułku kawalerii i dywizjonu artylerii. Podręcznik ten stanowił cenne uzupełnienie *Regulaminu kwaternistrzowskiego*, tym bardziej że powstał na podstawie doświadczeń i wyników zebranych w czasie kawaleryjskich ćwiczeń doświadczalnych, przeprowadzonych w latach 1933–1934³⁶.

W kontekście przygotowania dowództw i sztabów wielkich jednostek do planowania, organizowania i prowadzenia działań ważną rolę odgrywały materiały przygotowane przez Wyższą Szkołę Wojenną w latach trzydziestych XX wieku. Był to wydawany na prawach rękopisu cykl studiów taktycznych, określany jako zadania taktyczne dla podstawowych jednostek broni, pod tytułem *Studium taktyki DP i BK z uwzględnieniem nowoczesnego uzbrojenia*.

W armii II Rzeczypospolitej organizacja pracy sztabu wielkiej jednostki pod względem celowości i efektywności pozostawiała wiele do życzenia. Po latach szef Sztabu Głównego gen. bryg. Wacław Stachiewicz ocenił: *Jeżeli praca zespołowa dowódców i sztabów wykazywała niekiedy pewne braki, to było to wynikiem faktu, że niektórzy dowódcy nie stwarzali właściwych warunków pracy sztabu i nie wykorzystywali jej dostatecznie, ze strony zaś sztabów obiektywność i jasność w zestawianiu elementów decyzji oraz składowość i porządek pracy w trudnych warunkach polowych nie zawsze odpowiadały wymaganiom*³⁷.

Dlatego w 1936 roku najwyższe władze wojskowe zaczęły organizować ćwiczenia szkieletowe kwater głównych wielkich jednostek piechoty i kawalerii, uzupełnionych do etatów wojennych oficerami według ich rzeczywistych przydziałów mobilizacyjnych. Ćwiczenia te, wówczas nazywane ćwiczeniami specjalnych sztabów bez oddziałów, były prowadzone z dowództwami i sztabami mniej więcej czterech wielkich jednostek i trwały około tygodnia. Organizowała je Wyższa Szkoła Wojenna, jej wykładowcy znajdowali się w kierownictwie ćwiczeń oraz pełnili funkcje rozjemców: kontrolowali pracę sztabów i zarazem wymagali, żeby była ona prowadzona z jak największą dokładnością.

Dokumenty Wyższej Szkoły Wojennej dotyczące organizacji i prowadzenia ćwiczeń szkieletowych kwater głównych wielkich jednostek piechoty i kawalerii wskazują na ciekawą formę i treść tych przedsięwzięć szkoleniowych, wręcz na ich unikatowość w skali wojska II Rzeczypospolitej. Generał Wacław Stachiewicz napisał, że istotnie wpływały one *na ujednolicenie metody i techniki pracy dowództw wielkich jednostek i sztabów, jak też ich poglądów taktycznych i operacyjnych*³⁸. W latach 1936–1939 ćwiczenia takie przeprowadzono

35 A. Pragłowski, *Zbiór zadań taktycznych. Od dywizji do pułku piechoty*, Warszawa 1924; idem, *Taktyczne ćwiczenia kawalerii*, Warszawa 1927.

36 S. Sosabowski, *Kwaternistrzostwo w polu. Zaopatrzenie, ewakuacja i praca tyłów w pułku piechoty, pułku kawalerii i dywizjonu artylerii*, Warszawa 1935.

37 W. Stachiewicz, *Wierności dochować żołnierskiej. Przygotowania wojenne w Polsce 1935–1939 oraz kampania 1939 w relacjach i rozważaniach szefa Sztabu Głównego i szefa Sztabu Naczelnego Wodza*, Warszawa 1998, s. 187.

38 W. Stachiewicz, *Naczelne władze wojskowe i Wyższa Szkoła Wojenna*, w: *W 50-lecie powstania Wyższej Szkoły...*, op.cit., s. 79.

najprawdopodobniej tylko dwukrotnie, co oznacza, że tą formą szkolenia operacyjno-taktycznego mogła zostać objęta zaledwie 1/3 dowództw i sztabów wielkich jednostek wojska II Rzeczypospolitej³⁹.

Wybrane treści programowe Podyplomowych Studiów Operacyjno-Taktycznych dla kandydatów na oficerów dyplomowanych Sił Zbrojnych RP

Obecnie uczelnią uprawnioną do nadawania tytułu oficera dyplomowanego Sił Zbrojnych RP⁴⁰ absolwentom czterosemestralnych Podyplomowych Studiów Operacyjno-Taktycznych jest Akademia Sztuki Wojennej. Ta forma kształcenia ze względu na jej długofalowy charakter ma szczególną rangę w procesie doskonalenia zawodowego żołnierzy. Po utworzeniu Akademii Sztuki Wojennej nowe władze uczelni podjęły starania w celu rozszerzenie formuły PSOT z trzech do czterech semestrów. W rezultacie w roku akademickim 2016/2017 rozpoczęto kształcenie oficerów w nowym, dwuletnim modelu studiów podyplomowych o charakterze teoretyczno-praktycznym.

Podczas pierwszego roku studiów główny wysiłek szkoleniowy jest skierowany na teoretyczne podstawy funkcjonowania Sił Zbrojnych RP. W pierwszym semestrze w ramach poszczególnych przedmiotów oraz paneli tematycznych oficerowie zapoznają się z problematyką planowania użycia batalionu (z uwzględnieniem prowadzenia rekonesansu), ich wiedza teoretyczna zaś jest weryfikowana w trakcie ćwiczeń epizodycznych „Polańczyk”, przeprowadzanych w Bieszczadach. W drugim semestrze są omawiane zagadnienia wykorzystania oddziału w działaniach taktycznych. Służą temu ćwiczenia dotyczące użycia brygady w natarciu oraz ćwiczebna praktyka dowodzenia. Panele teoretyczne obejmują zagadnienia historii sztuki wojennej, taktyki wojsk lądowych oraz rozpoznania i dowodzenia. Aby zapoznać słuchaczy z zasadami, strukturą i organizacją pracy dowództw różnych poziomów organizacyjnych sił zbrojnych, po pierwszym roku nauki są oni kierowani na trzytygodniową praktykę do dowództw oraz instytucji centralnych MON.

Drugi rok kształcenia rozpoczyna się podróżą wojskowo-historyczną poświęconą studium operacji. W trzecim semestrze słuchacze pogłębiają wiedzę z zakresu działań taktycznych oraz przygotowują się do poznania poziomu operacyjnego. W semestrze tym są przeprowadzane ćwiczenia studyjne: „Dywizja w działaniach taktycznych” i „Twierdza”, tematycznie związane z zagadnieniami przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym w specyficznych warunkach terenowych. W ostatnim, czwartym semestrze zostały ujęte rozważania nad planowaniem, organizowaniem i prowadzeniem działań na poziomie operacyjnym w ramach takich przedmiotów jak sztuka operacyjna czy działania rodzajów sił zbrojnych w operacji. Przewidziano także czas na ćwiczebną praktykę dowodzenia – w trakcie ćwiczeń poziomu

39 Szerzej: *Koncepcja szkolenia operacyjno-taktycznego dowództw i sztabów wielkich jednostek prowadzonego przez Wyższą Szkołę Wojenną*, w: *Planowanie wojenne i przygotowania obronne II Rzeczypospolitej. Studia i materiały*, T. Kośmider (red. nauk.), Warszawa 2012, s. 289–296.

40 *Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie tytułów żołnierzy zawodowych*, DzU 2017, poz. 480.

dywizji „Brama” oraz ćwiczeń poziomu operacyjnego „Wspólny wysiłek” czy „Joint Resolve”⁴¹. Po zaliczeniu wszystkich przedmiotów z poszczególnych semestrów słuchacze składają prace końcowe i przystępują do ich obrony podczas egzaminu końcowego. Ukończenie studiów jest potwierdzone świadectwem ich ukończenia oraz nadaniem tytułu oficera dyplomowanego Sił Zbrojnych RP⁴². Co zastanawiające, mimo atrakcyjnej oferty kształcenia na PSOT, zainteresowanie kandydatów na oficerów starszych tą formą kształcenia jest jednak nikłe⁴³.

Wprowadzenie dwuletnich Podyplomowych Studiów Operacyjno-Taktycznych wniosło lepszą jakość do systemu doskonalenia zawodowego żołnierzy zawodowych Sił Zbrojnych RP w części dotyczącej przygotowania kandydatów na oficerów dyplomowanych. Decyzję tę należy traktować jako przełomową, wreszcie zamykającą nie do końca przemysłany i mało efektywny kilkuletni proces przygotowania kandydatów na oficerów starszych w toku krótszych form kształcenia, takich jak prowadzony w latach 2010–2014 sześciomiesięczny Wyższy Kurs Taktyczno-Operacyjny. Nie należy jednak ograniczać się do krytyki tego typu form kształcenia, ponieważ kilkumiesięczne kursy o tematyce operacyjno-taktycznej mogą okazać się zasadne w odniesieniu do oficerów młodszych, mających doświadczenie w dowodzeniu plutonem lub kompanią, przewidywanych do zajmowania stanowisk sztabowych o stopniu etatowym porucznik–kapitan w batalionach lub brygadach. Warte rozważenia jest również podjęcie wysiłku w celu odtworzenia – na wzór kursów przygotowawczych do Wyższej Szkoły Wojennej⁴⁴ – kilkumiesięcznych form specjalistycznego szkolenia dla kandydatów na Podyplomowe Studia Operacyjno-Taktyczne.

Zakończenie

Siły zbrojne, podobnie jak inne organizacje zhierarchizowane, charakteryzuje specyficzny model funkcjonowania – niekiedy niezrozumiały dla innych środowisk – w dużej mierze oparty na ściśle wyspecjalizowanych zasobach wiedzy. Zdobycie jej wymaga długotrwałego i ustawicznego pogłębiania doświadczenia w uczelniach i instytucjach wojskowych. Jednym z ośrodków naukowych ukierunkowanych na takie kształcenie jest Akademia Sztuki Wojennej. Swoją działalnością dąży ona do spełnienia oczekiwań systemu obronnego państwa i zaspokojenia potrzeb Sił Zbrojnych RP⁴⁵.

Ze względu na przeobrażenia sztuki wojennej systemy edukacyjne kształcące przyszłe kadry wojskowe muszą spełniać coraz wyższe wymagania. Przykładem – choćby ewo-

41 We wszystkich ćwiczeniach oficerowie rodzajów wojsk zajmują stanowiska zgodnie z posiadaną specjalnością.

42 Opracowano na podstawie *Programu kształcenia Podyplomowych Studiów Operacyjno-Taktycznych*, kod: 1101205. Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2018. Na podstawie aneksu program ten uzupełniono o przedmiot: współczesne służby specjalne. Aneks nr 1 do *Programu kształcenia Podyplomowych Studiów Operacyjno-Taktycznych*, op.cit. Materiały w zbiorach autora.

43 Rozpoczęte w 2015 r. trzyletnie PSOT ukończyło 18 oficerów, natomiast rozpoczęte w 2016 r. czterysemestralne PSOT – 24 oficerów dyplomowanych. Obecnie na PSOT kształcą się 21 oficerów w edycji 2017–2019 oraz 22 oficerów w edycji 2018–2020.

44 *W 50-lecie powstania Wyższej Szkoły...*, op.cit., s. 387.

45 *Strategia rozwoju Akademii Sztuki Wojennej na lata 2017–2022*, Warszawa 2016, s. 3.

lucja poglądów na temat takich zasad sztuki wojennej jak: celowość; przewaga w powietrzu, kosmosie i cyberprzestrzeni; jedność dowodzenia; integracja; połączoneść; rozpoznanie; sieciowość; mobilność; precyzja oraz świadomość oddziaływania mediów i inicjatywa w kontaktach z nimi⁴⁶. Powodzenie w działaniach poziomu taktycznego zależy już nie od liczebności wojsk, lecz od jakości systemów kontroli przestrzeni walki oraz umiejętności wykorzystania przewagi informacyjnej. O osiągnięciu celów działań militarnych na wszystkich poziomach sztuki wojennej decyduje w zasadniczym stopniu profesjonalizm personelu wykorzystującego nowoczesną technikę wojskową. Współcześnie, bardziej niż kiedykolwiek wcześniej, istotne stają się szerzenie dezinformacji i wprowadzanie przeciwnika w błąd: [...] *jeśli możesz coś, pokazuj przeciwnikowi, że nie możesz; jeśli czymś dysponujesz, pokazuj, że tego nie masz; chociaż jesteś blisko, pokazuj, że daleko; choć jesteś daleko, pokaż, że jesteś blisko*⁴⁷.

Podstawowy warunek szybkiego tempa i precyzji działania stanowi wiedza. Dotyczy to trafności podejmowanych decyzji oraz wprowadzania ich w czyn dzięki dużym możliwościom manewrowym i uderzeniowym środków walki oraz wykorzystaniu systemów wsparcia dowodzenia. Dokładność uderzeń oraz zdolność do unikania oddziaływania strony przeciwnej wpływają z kolei na zmniejszenie strat nie tylko w szeregach wojsk własnych i przeciwnika, lecz także wśród ludności niewalczącej. Obecnie to nie poziom strat, lecz ryzyko ich poniesienia stanowi przyczynek do weryfikacji decyzji podejmowanych na wszystkich szczeblach dowodzenia. Wyznacznikami powodzenia stają się kształtowanie zachowań przeciwnika oraz osłabianie jego woli walki.

W przyszłości podstawę wszelkich kalkulacji operacyjno-taktycznych będzie stanowiła nie tyle liczba środków, ile zdolność do wyprzedzania przeciwnika w ich wykryciu i zniszczeniu. Obecnie przewaga liczebna w środkach walki nie ma już kluczowego znaczenia, czynnikiem wyznaczającym skuteczność tych środków jest bowiem ich jakość. Uzupełnia ją wiedza człowieka, który sprawuje nad nimi kontrolę, jednak nie tylko w zakresie ich obsługi, lecz przede wszystkim w odniesieniu do optymalnego wykorzystania zdolności rozpoznawczych, uderzeniowych, maskujących oraz dotyczących zjawiska dezinformacji przeciwnika czy działań demonstracyjnych.

Warto przypomnieć znaną od dawna ideę kształtowania przebiegłości taktycznej oficerów, opartą na rozwijaniu umiejętności wprowadzania przeciwnika w błąd co do własnych zamiarów i charakteru prowadzonych działań oraz skłaniania go do podejmowania decyzji nieodpowiadających realnej sytuacji, czyli do popełniania błędów. Może to mieć istotne znaczenie także w hipotetycznych wojnach nowej generacji, prowadzonych z wykorzystaniem systemów uzbrojenia skonstruowanych na bazie sztucznej inteligencji, nanotechnologii czy perspektywicznych zrobotyzowanych zestawów broni⁴⁸. Być może w przyszłości będziemy również świadkami dowodzenia elementami ugrupowania bojowego złożonymi z ludzi i robotów. Niezależnie od tego, czy przytoczone założenia sprawdzą się w przyszłości, pewne

46 P.S. Melinger, *Nowe zasady nowej wojny*, „Kwartalnik Bellona” 2009 nr 1, s. 187–189.

47 Sun Tzu, *Sztuka wojny*, Gliwice 2013, s. 7.

48 A. Krzak, *Wojny przyszłości po rosyjsku – wojna hybrydowa, informacyjna i psychologiczna na tle konfliktu ukraińskiego*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2018 nr 18, s. 26–27.

jest to, że ich skuteczność zostanie zweryfikowana na najniższym poziomie sztuki wojennej. Opieranie modelu kształcenia przyszłych oficerów dyplomowanych na solidnej podbudowie taktycznej ma więc uzasadnienie.

Refleksje natury taktyczno-historycznej przedstawione w artykule nie pretendują do rangi ostatecznych rozwiązań, stanowią raczej głos w naukowej polemice na temat kształcenia oficerów dyplomowanych oraz przewidzianych do tego systemów edukacyjnych. Są to zagadnienia ważne i warte przybliżenia, szczególnie w roku jubileuszowym – setnej rocznicy utworzenia Wyższej Szkoły Wojennej w Warszawie. ■

Bibliografia

- Andrzejczak R., *Użycie zgrupowań taktycznych w działaniach innych niż wojna*, w: *Zgrupowania taktyczne w działaniach innych niż wojna*, D. Majchrzak (red.), Warszawa 2008.
- Deszczyński M., *Miejsce Wyższej Szkoły Wojennej w systemie szkolnictwa wyższego w Polsce (1919–1939)*, w: *U progu stulecia. Studia z dziejów Wyższej Szkoły Wojennej w Warszawie*, R. Parafianowicz (red.), Warszawa 2019.
- Dziennik Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych z 1922 r. nr 28 z 11 lipca 1922 r., poz. 409.
- Dziennik Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych z 1928 r. nr 36 z 22 grudnia 1928 r., poz. 396.
- Faury L., *Zasady taktyki ogólnej. Wykłady na kursie informacyjnym dla wyższych dowódców (Principes de tactique générale. Cours informatifs destinés aux officiers du haut commandement)*, Warszawa 1921.
- Huzarski M., *Zagadnienia taktyki wojsk lądowych*, Toruń 1999.
- Kawaleria, cz. I. *Na prawach rękopisu. Wykłady na I. i II r. W.S.Woj.*, Warszawa [s.a.].
- Kissinger H., *Porządek światowy*, Wołowiec 2017.
- Koncepcja szkolenia operacyjno-taktycznego dowództw i sztabów wielkich jednostek prowadzonego przez Wyższą Szkołę Wojenną, w: *Planowanie wojenne i przygotowania obronne II Rzeczypospolitej. Studia i materiały*, T. Kośmider (red. nauk.), Warszawa 2012.
- Kotarbiński T., *Z zagadnień ogólnej teorii walki*, w: *Wybór pism*, t. I, *Myśli o działaniu*, Warszawa 1957.
- Krzak A., *Wojny przyszłości po rosyjsku – wojna hybrydowa, informacyjna i psychologiczna na tle konfliktu ukraińskiego*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2018 nr 18.
- Kuropieska J., *Wspomnienia oficera sztabu*, Warszawa 1979.
- Latiff R.H., *Wojna przyszłości. W obliczu nowego, globalnego pola bitwy*, Warszawa 2018.
- Lidwa W., *Dylematy taktyki*, Warszawa 2013.
- Melinger P.S., *Nowe zasady nowej wojny*, „Kwartalnik Bellona” 2009 nr 1.
- Mossor S., *Walka z bronią pancerną. Wykłady na kursie doskonalącym wyższych dowódców*, Warszawa 1937.
- Ósmy ułan Beliny. Generał brygady Józef Maria Smoleński „Kolec” (1894–1978), G. Nowik (red.), Warszawa 2008.
- Paździorek P., *Przyszły wymiar operacji – prognoza charakteru działań w perspektywie połowy XXI wieku*, „Kwartalnik Bellona” 2016 nr 2.
- Polak A., *Strategia, czyli o granicy między sztuką wojenną a polityką*, „Kwartalnik Bellona” 2013 nr 1.
- Prąglowski A., *Taktyczne ćwiczenia kawalerii*, Warszawa 1927.
- Prąglowski A., *Zbiór zadań taktycznych. Od dywizji do pułku piechoty*, Warszawa 1924.
- Program kształcenia Podyplomowych Studiów Operacyjno-Taktycznych, kod: 1101205. Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2018.

Kształcenie oficerów...

Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie tytułów żołnierzy zawodowych, DzU z 2017 r., poz. 480.

Skibiński F., *Ulańska młodość 1917–1939*, Warszawa 1989.

Sosabowski S., *Kwatermistrzostwo w polu. Zaopatrzenie, ewakuacja i praca tyłów w pułku piechoty, pułku kawalerii i dywizjonu artylerii*, Warszawa 1935.

Stachiewicz W., *Wierności dochować żołnierskiej. Przygotowania wojenne w Polsce 1935–1939 oraz kampania 1939 w relacjach i rozważaniach szefa Sztabu Głównego i szefa Sztabu Naczelnego Wodza*, Warszawa 1998.

Stachiewicz W., *Naczelne władze wojskowe i Wyższa Szkoła Wojenna*, w: *W 50-lecie powstania Wyższej Szkoły Wojennej w Warszawie*, płk dypl. Wacław Chocianowicz (oprac.), Londyn 1969.

Strategia rozwoju Akademii Sztuki Wojennej na lata 2017–2022, Warszawa 2016.

Sun Tzu, *Sztuka wojny*, Gliwice 2013.

Szczygielska A., *Znaczenie zarządzania wiedzą w siłach zbrojnych*, w: *Problematyka zarządzania wiedzą w formacjach mundurowych systemu bezpieczeństwa państwa*, A. Szczygielska (red.), Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2018.

Ścibiorek, Z., Zieliński J., *Uzupełniające studia magisterskie na kierunku „Zarządzanie i dowodzenie” na Wydziale Wojsk Lądowych Akademii Obrony Narodowej*, „Myśl Wojskowa” 2001 nr 6.

Teoria sztuki wojennej „Sigma”, t. XI (cz. II), *Praca naukowo-badawcza*, Warszawa 2000.

Vego M.N., *Systemowe kontra klasyczne podejście do działań bojowych*, „Kwartalnik Bellona” 2009 nr 2.

Wojskowe Biuro Historyczne, Wyższa Szkoła Wojenna, sygn. I 340.1.4, M. Kukiel, Uwagi o nauczaniu historii w WSWoj z 2 IV 1927 r.

Wojskowe Biuro Historyczne, Wyższa Szkoła Wojenna, sygn. I 340.1.11, Wyższa Szkoła Wojenna L.dz. 4989, Pismo do mjr. dypl. R. Umiastowskiego z 12 XI 1930 r.

Wojskowe Biuro Historyczne, Wyższa Szkoła Wojenna, sygn. I.340.1.213, Statut Wyższej Szkoły.

Wojskowe Biuro Historyczne, Wyższa Szkoła Wojenna, sygn. I 340.1.14, Wyższa Szkoła Wojenna, Tematyka ćwiczeń II rocznika.

Wojno J., *Dyrektywy walki a zasady sztuki wojennej*, „Kwartalnik Bellona” 2016 nr 2.

Wyższa Szkoła Wojenna, *Służba sztabów. Wykłady w W.S.Woj*, Warszawa 1933.

Wyższa Szkoła Wojenna, *Wskazówki dla oficerów przygotowujących się do Wyższej Szkoły Wojennej*, Warszawa 1931.

Wyższa Szkoła Wojenna, *Wykłady o piechocie. Część I*, Warszawa 1930.

Poland's Security Policy. Experiences and Recommendations*

Col
TOMASZ
KOŚMIDER,
PhD

Professor War Studies
University

The processes of development and functioning of the State in the context of its security certainly have to be considered not only in a multisectoral perspective, but also in the perspective of the so-called "longevity," the effects of which are perceived in a broader sense. Capturing the essence of the described phenomena, the regularities of which have a universal dimension, is crucial for research. It is impossible to envisage a future, also in terms of security, without dialogue with the past. The history of Poland does not coincide with a simple series of events substantiating contemporary conditions or confirming confidence in the victory of historical justice. In this context, the question of historical conclusions regarding the "nature" of the Polish state and its future remains relevant. The assessment of strategic directions of the Polish security policy, seen through the prism of rich (over a thousand) years of experience proves that the creation of new assumptions of the national security system without considering the conclusions drawn from history may constitute a deficient concept, comprising incomplete or even erroneous recommendations.

KEYWORDS

designing state security, developing a national security strategy, developing a security area

The paradigm of state security, which is synonymous with stability and development, is the resultant of many variables, the capture of which is a prerequisite for its construction. The essence of these actions is determined by their nature, which consists in eliminating and neutralizing phenomena regarded to be adverse to the State. This aspect of the security policy points to two complementary elements. The first one is reactive in relation to the events taking place, while the second one is creative and involves preparation for absorption of detrimental effects for the State and creation of appropriate potential for that purpose.

When drawing up different scenarios for 'crisis response', we must be aware that each state has its own specific originality and identity.

* Project under the Ministry of National Defence of the Republic of Poland Program – Research Grant: *Interdisciplinary aspects of wars and armed conflicts in the context of national security and defence* [Interdyscyplinarne aspekty wojen i konfliktów zbrojnych w kontekście bezpieczeństwa i obronności państwa].

Diagnosing to what extent this “difference” is a sign of uniqueness remains an ongoing concern. This peculiarity is geopolitics and experience, which exhibit certain regularities. The processes of development and functioning of the State in the context of its security must certainly be considered in a multisectoral framework, and importantly, in the perspective of the so-called *longue durée*. This is particularly true of the creative aspect referred to above. In this respect, it is possible to grasp differences and similarities, also with regard to other states.

This regularity has been articulated in the current National Security Strategy. It states that *the Republic of Poland is an independent security entity which sovereignly defines its own national interests and strategic goals that result from historical experience, existing political and political conditions and the potential of the State*.¹

We cannot imagine building a future without dialogue with the past, in which we should look for “keys” that open up prospects for survival and development. The question concerning the historical conclusions referring to the “nature” of the Polish state and its future remains important, and these indicate that the geostrategic situation requires building a deterrent defensive power of the State, taking into account the equipment of the defensive space, building the credibility of the armed forces, supporting the society, and taking actions aimed at arranging proper external relations allowing for the establishment of the desired security space. This issue cannot be solved definitively without looking at it in a broader context, taking into account the rich experience and regularity occurring in a time and space perspective. This approach provides greater certainty as regards the diagnosis of universal rules in the area of security.

The continuation of activities aimed at deepening the view of the functioning of the Polish state over the last thousand years and the attempts made to provide it with a basis for security is still of importance. Note that sovereignty, independence, survival, and the guarantee and prospect of development are all up-to-date categories regardless of time and latitude.² The definition of the nature, function or level of security alone evolves according to changing political, economic, social or cultural factors. With such a methodological approach, the focus cannot be put only on selected factors, e.g. political or military ones, which, according to the prevailing belief, form the basis of *hard power* but analyse the problem in a complementary way, perceiving various mutually interacting elements, occurring in different systems, and changing over time. Capturing the essence of the depicted phenomena, the regularities of which are universal, is an indispensable element of research. Their identification and definition is extremely valuable in terms of the national security strategy, which, drawing on general principles, should propose concrete solutions.

When analysing past experiences, we ought not to stop at the reconstruction of historically and processually closed processes alone, but rather focus on the creative interpretation of history in the context of building the contemporary potential of national security. The research subject matter necessitates the need to go beyond a one-sided view of national history to a comparative-oriented consideration. The accurate reading of the cultural and civiliza-

1 The National Security Strategy of the Republic of Poland, Warszawa 2014, p. 9.

2 J. Zygmuntowicz, *Bezpieczeństwo w nauce o stosunkach międzynarodowych*, „Problemy Bezpieczeństwa”, No. 1, 2007, p. 25.

tion heritage may be a creative inspiration *both in the effort of understanding, diagnosing and shaping the paths of resolving contradictions, conflicts and posing developmental questions to the challenges of the modern world.*³ In many instances, methods of solving problems, including those related to the security sphere, may be found in the past; however, they have often been forgotten or have been interpreted in a stereotyped fashion.

The history of the State built by Poles, who demonstrate great nation-building and state-building capabilities, is evidenced by the constant clash of interests of important “players” in the region, which results in the complexity of the political and strategic situation in the immediate vicinity of the Polish state. The complicated geopolitical situation of the Polish state, functioning in a relatively sensitive – because “transitive” – area of Europe, on the isthmus between the Baltic Sea and the Carpathian Mountains, compels the necessity to prioritise safety issues. The disregard for it led to the marginalization of Poland’s status on the international arena, or its fall at the end of the 18th century, after over eight centuries of existence. Yet, the tough times that often troubled the Republic of Poland, especially during the last three to four centuries, did not result in social depression and did not bring about a breakdown in the national spirit; instead, they mobilised Poles to take decisive action for the benefit of their homeland. The initiatives undertaken, which should not be forgotten, encountered a number of difficulties related to the strengthening of the standing of the Polish state, whose territorial shape has changed many times throughout history. Few nations have experienced such frequent and far-reaching spatial shifts. This location, constituting a fundamental factor influencing the formation of Polish statehood and national identity, makes the unpredictability of changes taking place in the strategic environment inevitably force systematic and comprehensive in conducting defence preparations.⁴

This task will certainly not be accomplished by a weak state and, in Roman Dmowski’s opinion, such a state has no place between Germany and Russia. Building a state’s status is achieved both by strengthening its potential and by developing a desirable security area, which is a result of activity on the international arena, thus encouraging allies to develop, for instance, regional cooperation projects.

The objective of the Polish state is to undertake actions aimed at ensuring its security, as well as its diversification, with the naturally dominant activity pursued under NATO and involvement in the concepts undertaken by the European community, while the matter of Europe’s ability to formulate a universal security message in a world characterised by multilateral architecture with unknown threats remains fairly pertinent. Many analysts, identifying the problems and challenges that the Old Continent has to face, have grave concerns regarding that.⁵ No matter which angle we look at this problem, we can hardly help noticing that the formation of a new international order in Europe, which has led to the formal elimination of the division of the continent, has fostered a favourable climate for the expansion of European communities.⁶

3 *Jagiellonian ideas towards challenges of modern times*, edited by L. Korporowicz et al., Kraków 2017, p. 421.

4 More on the subject: M. Tymowski et al., *Historia Polski*, Warszawa 1990.

5 M. Król, *Europa w obliczu końca*, Warszawa 2012, p. 153.

6 S. Parzymies, *Stosunki międzynarodowe w Europie 1945–2004*, Warszawa, 2004, p. 177.

In this context, the development of the idea of regional cooperation, enabling the integration of the space occupied by the States functioning, for instance, within the framework of the concept of the Three Seas Initiative – a reference to the principles of the Jagiellonian idea implemented a few centuries ago – would be of interest. It is not that simple for the Republic of Poland, acting independently, to establish proper relations with Russia, who is a difficult player in the region with considerable potential not be underestimated. According to popular belief, Russia is nowhere near as strong as it seems to be, but it is also not as weak as it is looking. From the standpoint of the Polish state's interests, the issue of establishing subjective relations with Russia is always an issue, and it has been quite difficult to define these relations in such a way for 300 years. When analysing relations with the eastern neighbour, it should be noted that the Battle of Poltava, which took place in 1709 during the Great Northern War (1700-1721), was of some symbolic significance. Having defeated Sweden, Russia was gradually strengthening its dominant regional position, and Poland, once a large state, was slowly transforming into a Russian protectorate. Building proper relations with the Kremlin, rejecting all the asymmetry we experienced during the communist era, remains a kind of *signum temporis*, although there is no doubt that the solution to this problem is not an ordinary matter and requires various actions, such as regional and pan-European initiatives or the establishment of a special buffer zone from post-Soviet states. This type of activity is not a novelty in Polish history; it emerges in the early Piast period. Limiting enemy influence in the direct security space of the Polish state is an important factor in counteracting threats. The question remains to what extent this objective may be achieved by developing, for instance, the Eastern Partnership. It must be borne in mind that Poland, as a border state between NATO and the European Union, is particularly sensitive to threats from the East.⁷ This imposes the necessity of a thorough analysis of the situation behind the eastern border by Polish decision-making factors and the construction of a proper "eastern policy" allowing for the protection of national interests.

In the history of the Polish state, we have experienced a number of challenging and sometimes dramatic events. The means of overcoming problems remain a source of interest for security issues, especially when the State did not have the necessary resources and means to tackle them autonomously. Then, it was imperative to seek external support. Major achievements in this area were accomplished by Casimir I the Restorer, Władysław I the Elbow-high and Casimir III the Great. Casimir IV Jagiellonian was certainly a fine political player carrying out a well-thought-out dynastic policy, which led to the Jagiellons taking over large areas of Central and Eastern Europe. The success was based on the ability to employ various methods and tools of political influence marked by realism. Noteworthy, over-ambitious targets may be counterproductive in terms of depleting state resources and, concurrently, increasing the number of enemies waiting for the right moment to "settle scores," such as, for instance, during the reign of Mieszko II, bringing the early Piast dynasty state nearly to its demise.

⁷ J. Czaputowicz, *Ewolucja polskiej polityki bezpieczeństwa: w kierunku strategicznej samodzielności?*, „Studia Politologiczne”, Vol. 34, 2014, p. 29; A. Zapałowski, *Główne wyzwania dla polskiej polityki bezpieczeństwa na kierunku ukraińskim*, in: *Współczesna polityka bezpieczeństwa. Aspekty polityczne, gospodarcze i militarne*, edited by P. Grata et al., Rzeszów 2016, pp. 143–144.

Certainly, the 16th-century Polish foreign policy, featuring a high level of practicality and inclinations to rational solutions, was devoid of any specific adventurism in line with the principle of prioritising reasons of state over the previously dominant religious and creed concepts. Therefore, we are faced with a fairly accurate assessment of the changes underway in the political and strategic environment, combined with the ability to apply appropriate tools of political influence, which allow not only to eliminate the threat, but also to generate conditions for the development of the State. When there was a lack of such imagination, its status and significance deteriorated rapidly. This does not mean that all the omissions are the result of malice and mistakes made; some of them were due to the turbulent situation in the region, which was also the case during the so-called Golden Age period. The Moscow Rus', which began to form its Great-Russian identity in the 16th century, was then no longer visible from the perspective of the Jagiellonian authorities.⁸ This is certainly one of the examples illustrating the variability of the political and strategic situation in this part of Europe, which requires constant analysis and counteracting of threats. In this context, as Kazimierz Dadak points out, *the political strategy, based on proper discernment of international conditions* continues to be of great importance; otherwise, an effective and smooth reaction to changes becomes impossible.⁹ Building an appropriate state position on the international forum requires the "political development" of decision-making factors that may actively participate in the difficult "diplomatic game."

Undoubtedly, the securing of state interests in the international environment necessitates the need to take action to establish appropriate bilateral and multilateral relations. Sustaining the balance between the potential of internal powers and the conjuncture and composition of powers existing externally to the State, including the application of appropriate relations between diplomatic and military means, is nevertheless an urgent issue. This is related to the skilful promotion of the Polish state and its importance for the functioning of regional or pan-European political and strategic projects in the international environment. As a reminder, Casimir the Great already enjoyed considerable success by means of his political influence and managed to transform the Piast Dynasty from a secondary state into a significant one in the Regnum Poloniae region.

The Polish state boasts considerable achievements in the field of designing various projects related to the establishment of security space – both in the European and regional scale. The interwar period provides a wealth of useful examples; that being, for instance, an intriguing initiative put forward at the meeting of the Preparatory Commission for the Permanent Conference on Disarmament by the Polish delegate Franciszek Sokal, concerning the establishment of a system of regional security organisation, at the beginning of the 1930s extended to include moral disarmament issues. Despite limited sovereignty, the People's Republic of Poland was also active on the international forum, advocating, *inter alia*, for the Conference on Security and Co-operation in Europe. This initiative merits notice primarily due to its constituting a starting point for a long-term process of dialogue and

8 J. Kłoczowski, *Młodsza Europa. Europa Środkowo-Wschodnia w kręgu cywilizacji chrześcijańskiej średniowiecza*, Warszawa 2003, p. 88.

9 K. Dadak, *Szczyt w Singapurze a sprawa polska*, „Idziemy”, No. 25, 2018, p. 39.

pan-European détente, as well as due to the principle of inviolability of the borders of European states – the Helsinki Accords confirmed the border on the Oder and Nysa Rivers, which was a major strategic dilemma of post-war Poland. There were also plenty of engaging projects in the pre-partition period, such as the anti-Turkish coalition formed in the 16th century, an example of a European defence community, bringing up some parallels to NATO – appealing to European consciousness. The aim of all the concepts was to strengthen and diversify the State's security, although, of course, we must bear in mind the impermanence of all political and strategic constructs, as confirmed by Polish history, which is largely the result of complicated geopolitics.

The favourable external political-military system, not to be overlooked, is an important factor not only in the development of the State, but often even in its survival. The history of interwar Poland is an exemplification of this regularity. The unfavourable conditions prevailing in post-Versailles Europe, or perhaps even post-Locarno Europe, enabled it to function for merely two decades, ending an era of Polish history with the military confrontation that it failed to overcome in September 1939. Notice that in more favourable external conditions, the Piast Dynasty survived the period of "fragmentation," although it did not possess more internal strength than it did in the interwar period.

International relations, particularly with its neighbours, notably Russia and Germany, are of key importance for the functioning of the Polish state and its development efforts. Noteworthy, however, is the fact that by using political influence measures, it was possible to introduce some "corrections" to the geopolitical code. After the fall of the Iron Curtain, relations with Germany were modified under the altered conditions. Cooperation prevailed over confrontation. Together with its western neighbour, Poland implements many regional and pan-European projects for security and development, such as cooperation under the Weimar Triangle and NATO. This is a major achievement; nevertheless, the German threat was still perceived in the interwar period as the basic axiom of Polish war planning, also in the variant of the two-front threat, which became reality in September 1939. Furthermore, the consequences of the two-front threat in Polish history can be found at the beginning of the 11th century, during the reign of Mieszko II; albeit the German-Russian alliance was established as early as in the year 1017.

In this context, more consideration should be given to actions where *soft power* measures are applicable, while their effective impact requires the assistance of *hard power* in the form of military or economic power.¹⁰ The deployment of soft tools of influence does not exclude military power from the tools of politics in the 21st century, the age of the information society,¹¹ all the more so as there is no certainty about the future shape of forms of cooperation and areas of confrontation.¹² The relations between *hard power* and *soft power* are pre-

10 This influence may be of an active dimension where political response instruments predominate (which largely determine the power classification) or of a passive dimension, with dominance of resources (values, culture, foreign policy, public diplomacy – covering aspects of international relations, going beyond traditional diplomacy, cultural diplomacy and national branding, related to state image building and media).

11 More on the subject: M. Wrzosek, *Wojny przyszłości. Doktryna, technika, operacje militarne*, Warszawa 2018.

12 R. Łoś, *Soft Power we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, Łódź 2017, p. 69.

sented in a rather picturesque fashion by Niall Ferguson, according to whom *soft power is merely the velvet glove concealing an iron hand*.¹³

This category of influence includes, for instance, the November 1965 letter of the Polish bishops to the German bishops, which influenced the building of bridges of understanding between the nations of quite difficult history. Unfortunately, so far, there have been no visible results of the *Common Message to the Peoples of Poland and Russia* signed in Warsaw on August 17, 2012 by the Chairman of the Polish Episcopal Conference, Archbishop Józef Michalik, and the Primate of the Russian Orthodox Church, Patriarch Cyril; however, in both cases we can observe the distrust of many circles for the idea assumed by the representatives of the Church. According to Tomasz Dębowski, *the lesser interest of the Russian media in the Catholic Orthodox document reflects not only the place of Warsaw in the Kremlin's foreign policy, but also the State of historical consciousness of many Russians who do not know what past events burden Polish-Russian relations, as a result of which they do not see the need for reconciliation*.¹⁴ This ascertainment reveals that the Polish state faces a serious challenge in promoting its interests abroad.

Forging the right image of the State is also linked to the issue of building its international status, and thus securing support for its projects, including winning allies, and let them be reliable ones. This is particularly critical in the circumstances of complex political and strategic conditions, which often, especially in the last three centuries, required external backing, especially from allies, something that Poland had hoped for in September 1939. Note that the problem of winning reliable allies is invariably a matter of urgency, even today, when we assume that Polish security is based on the support of the North Atlantic Alliance under Article 5 of the Washington Treaty.

The challenge of finding the right political means of impact and identifying priorities to be pursued both externally and internally remains central. It is essential to take into account the effectiveness of diplomatic and military actions, the cohesion of socio-economic solutions on a national scale, as well as the formation of national identity and own statehood, which has been severely influenced by the adoption of "Western" values. This was accomplished by the baptism of Mieszko I in 966 from Rome, and not from Byzantium. The entry into the community of Christian states should be assessed as an extremely successful political and civilizational move. We were given access to European socio-economic and cultural achievements. When analysing the processes of occidentalization, we must not overlook the issue of rights for individual social groups, leading to the birth of civil society.¹⁵

The strategic objective of the Polish state, whose territorial shape has been subject to fairly frequent changes throughout history, was to build strategic independence, which also requires strong national leadership. The issue is a matter of importance, irrespective of time and latitude, although it seems that nowadays, in a situation of growing crisis of values, the problem of authorities, or more widely, of elites capable of mobilising and motivating socie-

13 N. Ferguson, *Colossus. The Price of America's Empire*, New York 2004, p. 24.

14 T. Dębowski, *Wspólne orędzie Kościoła Rzymskokatolickiego w Polsce oraz Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego i jego znaczenie dla stosunków polsko-rosyjskich*, „Dyplomacja i Bezpieczeństwo”, No. 1, 2013, pp. 73–74.

15 Jagiellonian ideas..., op.cit., p. 422.

ty to take pro-state actions, has been becoming particularly prominent. When browsing through the pages of Polish history, we often come across such figures. These certainly include Stefan Czarnecki, Tadeusz Kościuszko, and Józef Poniatowski, and this list is complemented by renowned rulers, chiefs (it is noteworthy that great kings were also capable leaders), political and spiritual leaders. The exerting of influence on other persons and the formation of effective teams are substantial in terms of actions undertaken for the benefit of building communities and preserving their integrity, as well as, and perhaps first of all, in the national and state scale¹⁶. This is in line with Socrates' conviction that there is no greater happiness for the State than wise authority, connected, as Andrzej Frycz-Modrzewski emphasises, with honesty of customs, justice of courts and knowledge of the rules of martial art.¹⁷

Note that the role and importance of leadership in the historical process cannot be overestimated. There is no doubt that the geostrategic situation imposes the need to build a deterrent defence power of the State (equipment of defence space, building a military strategy based on the universal duty of defence, not disregarding irregular actions, support for society), whereas the design of the security measures of the State, whose role and position as an entity of international relations is evolving, must take into account the most likely scenarios for the development of security conditions.¹⁸ It is hard not to agree with Stanisław Pstrokoński's statement expressed over 70 years ago that *Poland exists thanks to its own power, and not thanks to the grace of its neighbours, the mercy of its enemies, or the sentiments of its friends*.¹⁹ The basis for effective defence must be credible and national forces and measures.

Ignoring these principles and the growing crisis of statehood and national leadership led to the marginalisation of the significance of the Polish state on the international arena or to its fall, which took place at the end of the 18th century. When efforts were made to observe these principles, as was the case during the reign of Bolesław I the Brave, Casimir III the Great – who managed to build the foundations of a modern monarchy and rebuild human consciousness – in the Jagiellonian era, or even at the turn of the 16th and 17th centuries, the State grew stronger, applying original social, political and cultural solutions. This is particularly true in the 16th century, when the Republic of Poland was a key element of the Central and Eastern European system. The idea of *antemurale christianitatis* was also a major one in the national tradition, expressed in the defence of Europe and Christianity against the Tatars, Turks and Orthodox Muscovites, and, in a special way, against the Bolsheviks in the 20th century.

The national security system cannot be ensured unless the issues related to national identity and cultural heritage are addressed – these are the values that distinct every nation (the role of ideas and values in the emergence of social and political communities). They constitute the basis for the belief in its uniqueness and, in parallel, the sense of belonging to a community with a common consciousness and historical experience. Historical tradition, reli-

16 B. Dobek, *Charles de Gaulle – przywódca charyzmatyczny*, „Studia Socjologiczne”, No. 4, 1983, pp. 225–226; L. Kanarski et al., *Teoretyczne podstawy przywództwa wojskowego*, Warszawa 2001, p. 102.

17 A. Frycz Modrzewski, *O poprawie Rzeczypospolitej*, Kielce 1997, pp. 15–16.

18 T. Kośmider, K., and K. Gąsiorek, *Powszechna Obrona Terytorialna podstawą bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka”, No. 3, 2017, p. 33.

19 S. Pstrokoński, *Podstawy bezpieczeństwa Polski*, Jerusaleń 1944, p. 96.

gion, customs, literature and art, as well as national symbols play an important role in this process, alongside the goods of material culture. Notably, these values were strongly influenced by patterns stemming mainly from Western Europe (intellectual trends, art styles, educational models, philosophical and ethical ideas, legal concepts). The tradition of fighting for independence was of exceptional importance in the formation of the national identity of Poles. The period of partitions is of particular interest in view of the formation of a modern nation. A nation was being born in the crumbling state, and this concept began to go beyond the noble community, traditionally identified with the nation. The sense of connection with the homeland grew above all among the people, especially where there were no extra linguistic or religious barriers. The oppression of the invaders was responded to by assurances about the vitality or even moral indestructibility of the nation. A way of thinking specific to Poles emerged, where the attachment to freedom and individualism were intensified. We can gamble with the claim that failures and problems often harden the personalities not only of individuals but also of entire nations. The increase in national consciousness in the "age of steam" is therefore not accidental, just as in the times of the Swedish Deluge, when the basic notions of national identity were articulated ("Lviv Oath" made by King John II Casimir).

The study of identity processes taking place in the history of Poland allows us to recognise the continuity of phenomena, the stability of their functions in relation to communities, as well as to determine the changes taking place in different epochs²⁰. The role of the value system in the formation and development of national and political communities is invaluable. It is impossible, as Richard Malcolm Weaver points out, to concentrate on the development of civilisation *with a plea of moral impotence*.²¹ The collective consciousness is constituted in the process of broadly understood upbringing based on important places and events marked by history, shaping the "national character" of Poles. It should be noted that the features of a citizen-patriot propagated in a given environment are a variable structure and include different patterns of human activity. The ideal of a citizen-soldier prevails during the war; the ideal of a citizen-worker prevails during the rebuilding. The Second Republic of Poland, reborn after years of the partitions, provides innovative solutions for building patriotic attitudes and motivating citizens to act for the public good.

The promotion of pro-social and pro-state attitudes influencing the emergence of community, which is a necessary condition for the efficient functioning of the State, may not proceed without axiology and accepted behavioural patterns.²² Without this, it is difficult to consider citizens' involvement in solving public affairs and important social issues, which is a prerequisite for the efficient functioning of the national security system. These activities involve: family, school, non-governmental organisations, with particular emphasis on pro-defense organisations, the Church and institutions playing an important role in building the spirit of the nation, i.e. the army.

It is difficult not to notice trends leading to the reduction of the axiological dimension on European soil today. Such a state cannot remain without an impact on national security. The

20 P. Dakowicz, *Obcowanie. Manifesty i eseje*, Warszawa 2014, p. 187.

21 R.M. Weaver, *Idee mają konsekwencje*, Kraków 1996, p. 9.

22 N. Davies, *Boże igrzysko. Historia Polski*. Translated by E. Tabakowska, Kraków 1999, p. 708.

family plays an important role in this process, being the fundamental social space in which attitudes are shaped, values are set up and patriotic education takes place, which is of great importance for both the State and the nation, therefore it should have institutional support, as well as culture, which has a great merit in the field of promoting Polishness. Religion is connected with axiology, which is a powerful mobilising force, having an integrative impact on a social group (its destructive impact can occur e.g. in environments where religious divisions are more important than ethno-cultural solidarity).²³ In the Polish conditions, this role is performed by Christianity, moderating not only morality, but also influencing patriotic attitudes. The coupling of the ideological triad, nation, religion and family, remains a phenomenon. The meaningful dimension of the parish community, which is an important cultural, national and integrative factor at the level of local communities, is often underestimated and may be taken into account in various situations even today, even if only in the perspective of the social capital built up.

A society aware of its rights and obligations towards its homeland lays the foundation for actions taken for the proper functioning of the State. Such an approach is not contrary to the idea of building a common European space, as the nation is an important component of European tradition and culture, distinguished by the diversity of values. Furthermore, our experience of the Polish-Lithuanian Commonwealth is part of this. Its multiculturalism imposes a broader view on the problems of national and religious minorities, creating community. This is all the more important because in today's world the ability to conduct dialogue, also in the intercultural space, is becoming increasingly scarce. Central and Eastern Europe, including Poland, *has cultural foundations for engaging in dialogue, building the future of the heterogeneous society of the continent, based on a strong open identity, responsible participation dynamizing the civil society, which justification for the principles of dialogue and tolerance can draw on the pragmatism of the experiences of past epochs.*²⁴

Promoting the desired axiomatic normative model and preparing citizens for actions for the defence and development of the State is one of the main challenges of security policy, especially in the situation of building territorial formations (it would be worth undertaking actions for the construction of universal Territorial Defence, not limiting the initiatives only to the Territorial Defence Forces) and seeking solutions leading to the construction of a modern system of personnel reserves (the issue of their use within the mobilisation and war supplementation) operating for the needs of state defence. Language, tradition, culture, system of values, strengthening the national identity, are an important factor, binding the community of a country and guarantee the survival of the nation even during the period of non-existence of the State, which Poles experienced even during the partitions. These events did not lead to the collapse of the national spirit, but rather mobilised the people to take concrete action for the benefit of their homeland, as a result of which the Republic of Poland could be reborn like a proverbial phoenix arising from the ashes. This was the case, for example, in November

23 A.D. Smith, *The "Sacred" Dimension of Nationalism*, „Millennium – Journal of International Studies”, No. 3, 2000, pp. 800–802.

24 J. Łuczyszyn, *Rzeczywistość dialogu według Jana Pawła II*, in: *Mosty nadziei. Jagiellońskie inspiracje dialogu międzykulturowego*, edited by L. Korporowicz, P. Plichta, Kraków 2018, p. 103.

1918, when, after 123 years, it appeared again among the sovereign states. National heroism also contributed to the survival of the period of World War II, and then the communist era.

When assessing the social potential, attention should be paid to the issue of raising security awareness. It is a necessary condition for building an adequate level of awareness among citizens and social structures to carry out security tasks. A society that is properly motivated for state action is one of the fundamental resources on which the organisation of national security is based. This issue is directly related to the ability of institutions of political power to defend the State and protect its citizens (necessity to intensify efforts to build an integrated system of national security).

In conclusion, the design of the governance operations of the State, whose role and status as an international actor evolves, must take into account the most likely scenarios for the development of security conditions and stabilisation of security (promoting and developing co-operation, seizing opportunities, preventing risks and threats), crisis response (monitoring, identifying, communicating, deterring and dealing with crisis effects) and defence (deterrence, prevention, countering aggression, counter-attack), also taking into account hybrid threats. The entry into the structures of the North Atlantic Alliance and the European Union must not result in the marginalisation of the importance of defence preparations, especially as a reduction in the number of armies, their professionalisation and modernisation require greater involvement of state structures in the implementation of defence tasks, including non-military ones. In any case, Article 3 of the Washington Treaty, which is as important as Article 5, points to the need to build up our own defence capabilities, although it is perhaps mentioned less frequently in public debate. Poland's membership in the political-military international structures must not limit its activity in designing solutions and undertaking actions in the strategic dimension, and such an impression can sometimes be obtained by analysing the last two decades.

Building fundamental ties and pro-social and pro-state values remains as important as deterring, protecting and defending Poland against the defensive military system. This process requires strong cooperation with NGOs and other social partners. It should serve the purpose of stimulating the society in the field of defence and building a social base for the Polish Armed Forces. The society, ready to act and make sacrifices for its own country, remains an important source and element of the defence force of Poland, as a sovereign and democratic state, a member of NATO, without neglecting the "material dimension," let alone modern technology; in many states, the process of transformation of armed forces towards saturating them with advanced technology allowing to achieve a high degree of interoperability is underway.²⁵

Whichever way we look at security, it is essential to note that it must be seen as a value worth striving for. Admittedly, the contemporary security environment is characterised by "the blurring of the boundaries between its internal and external, military and non-military aspects. Globalisation and growing interdependence often result in unpredictable phenomena that are no longer limited by geographical barriers, political and economic systems"²⁶,

25 M. Kozub, *Strategiczne środowisko bezpieczeństwa w pierwszych dekadach XXI wieku*, Warszawa 2012, p. 46.

26 *The National Defence Strategy of the Republic of Poland*, op.cit., p. 17.

Nevertheless, when creating the assumptions for the defence of the Polish state, they should be considered not only in multi-sectoral terms but also in a broader perspective. This makes it possible to capture differences and similarities, also in relation to other entities. Without taking into account the experience from its extremely rich history, in which we should look for the “keys” opening the prospects for survival and development, designing security management in the State is rather difficult. ■

Bibliography

Czaputowicz J. *Ewolucja polskiej polityki bezpieczeństwa: w kierunku strategicznej samodzielności?*, „Studia Politologiczne”, Vol. 34, 2014.

Dakowicz P., *Obcowanie. Manifesty i eseje*, Warszawa 2014.

Davies N., *Boże igrzysko. Historia Polski*, translated by E. Tabakowska, Kraków 1999.

Dębowski T., *Wspólne orędzie Kościoła Rzymskokatolickiego w Polsce oraz Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego i jego znaczenie dla stosunków polsko-rosyjskich*, „Dyplomacja i Bezpieczeństwo”, No. 1, 2013.

Dobek B., *Charles de Gaulle – przywódca charyzmatyczny*, „Studia Socjologiczne”, No. 4, 1983.

Ferguson N., *Colossus. The Price of America's Empire*, New York 2004.

Frycz Modrzewski A., *O poprawie Rzeczypospolitej*, Kielce 1997.

Jagiellonian ideas towards challenges of modern times, edited by L. Korporowicz et al., Kraków 2017.

Kanarski L. et al., *Teoretyczne podstawy przywództwa wojskowego*, Warszawa 2001.

Kłoczowski J., *Młodsza Europa. Europa Środkowo-Wschodnia w kręgu cywilizacji chrześcijańskiej średniowiecza*, Warszawa 2003.

Kośmider T., and Gąsiorek K., *Powszechna Obrona Terytorialna podstawą bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka”, No. 3, 2017.

Kozub M., *Strategiczne środowisko bezpieczeństwa w pierwszych dekadach XXI wieku*, Warszawa 2012.

Król M., *Europa w obliczu końca*, Warszawa 2012.

Łoś R., *Soft Power we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, Łódź 2017.

Łucyszyn J., *Rzeczywistość dialogu według Jana Pawła II*, in: *Mosty nadziei. Jagiellońskie inspiracje dialogu międzykulturowego*, edited by L. Korporowicz, and P. Plichta, Kraków 2018.

Parzymies S., *Stosunki międzynarodowe w Europie 1945–2004*, Warszawa 2004.

Pstrokoński S., *Podstawy bezpieczeństwa Polski*, Jersusalem 1944.

Smith A.D., *The ‘Sacred’ Dimension of Nationalism*, „Millennium – Journal of International Studies”, No. 3, 2000.

The National Defence Strategy of the Republic of Poland, Warszawa 2014.

Tymowski M. et al. *Historia Polski*, Warszawa 1990.

Weaver R.M., *Idee mają konsekwencje*, Kraków 1996.

Wrzosek M., *Wojny przyszłości. Doktryna, technika, operacje militarne*, Warszawa, 2018.

Zapałowski A., *Główne wyzwania dla polskiej polityki bezpieczeństwa na kierunku ukraińskim*, in: *Współczesna polityka bezpieczeństwa. Aspekty polityczne, gospodarcze i militarne*, edited by P. Grata et al., Rzeszów 2016.

Zygmuntowicz J., *Bezpieczeństwo w nauce o stosunkach międzynarodowych*, „Problemy Bezpieczeństwa”, No. 1, 2007.

Wyższe szkolnictwo wojskowe Rzeczypospolitej a sztuka myślenia strategicznego

płk dr hab.
JULIUSZ
TYM

*Dyrektor Instytutu
Historii Wojskowej
Akademii Sztuki
Wojennej. W latach
2016–2018 dyrektor
Instytutu Strategii
Wojskowej tej uczelni.*

W dwudziestym wieku Polska tylko nieco ponad trzydzieści lat cieszyła się niepodległością. W okresie II Rzeczypospolitej samodzielnie kształtowała swoją strategię przez dwadzieścia lat. W czasie II wojny światowej władze Rzeczypospolitej, działające w Paryżu, a później w Londynie, próbowały formułować strategię zgodną z ówczesną polską racją stanu. W wyniku zdrady zachodnich sojuszników Polska po II wojnie światowej znalazła się w sowieckiej strefie wpływów, co oznaczało kres rozwoju niczym nieskrępowanej polskiej myśli strategicznej.

Po ponownym odzyskaniu niepodległości w latach 1989–1990 koniecznością stało się sformułowanie strategii bezpieczeństwa niepodległego i suwerennego państwa w zmienionym położeniu geopolitycznym. Nowe wyzwania i nowe zagrożenia, wynikające z turbulentności środowiska bezpieczeństwa, wymagały prowadzenia intensywnej, wielopłaszczyznowej polityki bezpieczeństwa. Potrzebny był więc korpus generaliski profesjonalnie przygotowany do podejmowania strategicznych decyzji w skomplikowanym środowisku bezpieczeństwa. W tym celu utworzono Podyplomowe Studia Polityki Obronnej, które miały przygotować kandydatów na stanowiska o stopniu etatowym generała brygady (kontradmirala). Studia te przez dwanaście lat były prowadzone w Akademii Obrony Narodowej, a obecnie są kontynuowane w Akademii Sztuki Wojennej. Jednym z największych wyzwań dla słuchaczy tych studiów jest zmiana perspektywy postrzegania bezpieczeństwa narodowego, a przede wszystkim zrozumienie istoty myślenia strategicznego.

SŁOWA KLUCZOWE

sztuka wojenna, poziom strategiczny, polityka bezpieczeństwa, strategia wojskowa, myślenie strategiczne

WII Rzeczypospolitej nie było instytucji wojskowej przeznaczonej do kształcenia w zakresie strategii. Wyższa Szkoła Wojenna odpowiadała za kształcenie oficerów Sztabu Generalnego, od 1928 roku nazywanych oficerami dyplomowanymi. Wiedza i umiejętności, jakie słuchacze zdobywali w czasie dwuletnich studiów, miały ich przygotować do zajmowania stanowisk zarówno dowódczych, tj. dowódcy pułku, jak i sztabowych – szefa sztabu wielkiej jednostki (związku taktycznego) bądź szefa oddziału sztabu armii.

Komendant Wyższej Szkoły Wojennej w latach 1928–1939 gen. Tadeusz Kutrzeba założył, że przed wyznaczeniem oficerów na wyższe stanowiska służbowe będą oni kierowani na przeszkolenie w Centrum Wyższych Studiów Wojskowych¹. Tak się jednak nie stało, ponieważ w 1933 roku Centrum zostało zlikwidowane, po przeszkoleniu w ciągu siedmiu kursów ponad 110 generałów i pułkowników, przede wszystkim dowódców dywizji piechoty i brygad kawalerii, czyli ówczesnych wielkich jednostek, a w dzisiejszej terminologii związków taktycznych, a także potencjalnych kandydatów na te stanowiska. W tej sytuacji jedynymi placówkami szkolnictwa wojskowego odpowiedzialnymi za kształcenie kadr dowódczo-sztabowych były Wyższa Szkoła Wojenna, Wyższa Szkoła Lotnicza oraz Wyższa Szkoła Intendentury.

W programie kształcenia Wyższej Szkoły Wojennej, mimo że dominowała w nim problematyka poziomu taktycznego, uwzględniano również zagadnienia strategii. I choć nie nazywano ich wprost, to jednak tematyka wielu przedmiotów, między innymi historii wojen, geografii wojskowej i politycznej, przemysłu wojennego czy ekonomii politycznej, obejmowała aspekty strategiczne.

Duży zasób informacji przekazywanych kandydatom na oficerów dyplomowanych w trakcie dwuletnich studiów pozwalał na przyswojenie wiedzy i opanowanie umiejętności, które samodzielnie pogłębiane przez oficerów w toku służby na kolejnych stanowiskach służbowych stanowiły swoistą siłę napędową ich kariery wojskowej. Właśnie w tym tkwiła siła Wyższej Szkoły Wojennej.

Najzdolniejsi oficerowie dyplomowani zajmowali – na różnych etapach swojej służby – stanowiska związane z szeroko rozumianą strategią. Były to przede wszystkim stanowiska w strukturach naczelnych władz wojskowych – w Ministerstwie Spraw Wojskowych, w Biurze Ścisłej Rady Wojennej (istniejącym w latach 1921–1926), w komórkach Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych (od 1926 roku), w Sztabie Generalnym (w 1928 roku zmienił nazwę na Sztab Główny) oraz w sztabach inspektorów armii. Większość stanowisk w tych instytucjach wojskowych nie była bezpośrednio związana ze strategią. Trudno bowiem uznać, że kierownik referatu w Wydziale Wyszczolenia Departamentu Kawalerii Ministerstwa Spraw Wojskowych to stanowisko związane ze strategią. Udział w planowaniu różnych procesów w siłach zbrojnych, nawet na stanowisku referenta, dawał jednak pewien obraz całości, niekiedy tylko wycinkowy, innym razem szeroki. Oficer dyplomowany zaś był zobowiązany do prezentowania otwartej postawy, miał mieć szerokie horyzonty i powinien dostrzegać zarówno swoją rolę, jak i miejsce macierzystej komórki organizacyjnej w całości wysiłku nie tylko sił zbrojnych, lecz całego systemu obronnego. W obowiązującej w armii II Rzeczypospolitej pragmatyce kadrowej preferowano model naprzemiennej służby w linii i w sztabach, a warunkiem awansu na kolejne stopnie wojskowe było zaliczenie praktyki dowodzenia na kolejnych szczeblach. Była to również droga selekcji korpusu oficerskiego. Oficer dyplomowany, który naprzemiennie pełnił służbę w linii i w sztabach, siłą rzeczy musiał mieć ogromne doświadczenie wojskowe. Na kolejnych stanowiskach procentowało to doskonałą orientacją w wielu kwestiach związanych nie tylko z siłami zbrojnymi.

1 Wojskowe Biuro Historyczne w Warszawie (dalej: WBH), Wyższa Szkoła Wojenna, sygn. I 340.1.52, Notatka gen. Tadeusza Kutrzeby z 12 X 1928 r.

W II Rzeczypospolitej wykształcono grupę oficerów dyplomowanych, którzy później, w trakcie służby w strukturach naczelnych władz wojskowych, stali się najbliższymi współpracownikami osób na najwyższych, a z punktu widzenia kształtowania strategii – najważniejszych stanowiskach w siłach zbrojnych. Ze względu na system polityczny przyjęty po maju 1926 roku część tych oficerów z czasem została przesunięta ze służby wojskowej do służby cywilnej, gdzie objęła stanowiska na różnych szczeblach służby państwowej.

W tym okresie strategia stanowiła domenę najwyższych czynników politycznych, państwowych i wojskowych. Ten ostatni czynnik w II Rzeczypospolitej odgrywał specyficzną rolę. Z jednej strony wywierał przemożny wpływ na kwestie strategiczne – z racji zarówno pozycji Józefa Piłsudskiego jako naczelnika państwa i naczelnego wodza, a od 1926 roku ministra spraw wojskowych i generalnego inspektora sił zbrojnych, jak i pozycji sił zbrojnych w państwie. Z drugiej strony swobodna dyskusja wewnątrz sił zbrojnych dotycząca strategii została skutecznie zahamowana w pierwszej połowie lat dwudziestych. Co ciekawe, nastąpiło to w czasie, gdy Józef Piłsudski wycofał się ze służby publicznej. Wydaje się, że dwa artykuły najbliższych współpracowników Józefa Piłsudskiego, gen. bryg. Juliana Stachewicza i gen. dyw. Edwarda Rydza-Śmigłego, opublikowane w „Bellonie” i poświęcone doktrynie, w znacznej mierze wyrażające poglądy marszałka na te kwestie, zamknęły możliwość dalszej dyskusji na ten temat na łamach fachowych periodyków wojskowych².

Marszałek Piłsudski był przeciwnikiem schematyzmu w myśleniu strategicznym, które określał mianem doktrynerstwa, natomiast do rangi zasady wyniósł tzw. strategię konkretnego wypadku. Wyrażała się ona w dążeniu do każdorazowego ustalenia położenia i podejmowania decyzji stosownie do zaistniałej sytuacji oraz dysponowanych w danej chwili sił i środków³. Jako wróg doktrynerstwa i źle pojmowanej rutyny odrzucał myśl o przygotowaniu planu wojny, który „związałby umysły” sztabowców. „Strategia konkretnego wypadku” nakazywała w sposób twórczy szukać rozwiązań alternatywnych, elastycznie dopasowywać zdolności do konkretnego położenia, bez szukania pomocy w gotowych „szymlach”. Wbrew negatywnym ocenom większości historyków PRL-owskiej proweniencji współczesny teoretyk strategii wskazuje, że krytyka strategii rozumianej jako niezmienny plan zasadza się głównie na założeniu, iż *każdy plan zawiera imperatyw jego wykonania, co in statu nascendi ogranicza elastyczność działania*⁴, a mając na uwadze model planowania strategicznego II Rzeczypospolitej, trudno nie zgodzić się z tą konstatacją.

Można uznać, że ówczesna generalicja Wojska Polskiego przyjęła właśnie taką wykładnię. Wobec faktu, że na początku lat dwudziestych zarysował się ostry konflikt dotyczący organizacji i kompetencji naczelnych władz wojskowych, podczas gdy one same były pochłonięte ustalaniem pokojowej organizacji sił zbrojnych, ich rozmieszczenia oraz integracją, większość generałów nie chciała zabierać głosu na ten temat, aby nie narazić się na za-

2 J. Stachewicz, *Doktryna i rutyna*, „Bellona” 1923, t. 9–12, s. 193–194; E. Rydz-Śmigły, *W sprawie polskiej doktryny*, „Bellona” 1924, t. 16, s. 270–271. Szerzej: J.S. Tym, *Polska sztuka wojenna na łamach „Bellony” w latach 1918–1939*, „Kwartalnik Bellona” 2018 nr 4, s. 136–137.

3 J. Piłsudski, *Pisma zbiorowe*, t. 3, Warszawa 1937, s. 282; S. Feret, *Polska sztuka wojenna 1918–1939*, Warszawa 1972, s. 31–32; P. Stawiecki, *Wojsko Marszałka Józefa Piłsudskiego 12 V 1926–12 V 1935*, Warszawa 2004, s. 83–90.

4 R. Krupski, *Redefiniowanie strategii organizacji*, „Przegląd Organizacji” 2007 nr 3, s. 3.

rzut popierania którejś ze stron konfliktu⁵. Tym bardziej że jedną z tych stron był Józef Piłsudski, dla którego lata 1918–1920 okazały się okresem największego wysiłku. Dał się poznać jako znakomity przywódca wojskowy szczebla strategicznego. Założenia, standardy i koncepcje organizacji wojskowej, jakie wówczas przyjął, także obecnie są uważane za wzorzec przywództwa wymaganego od kierowniczej kadry sił zbrojnych. Co ważne i trudne zarazem, przywództwo na tym szczeblu wymaga znalezienia lidera, osoby, która będzie potrafiła połączyć wizjonerstwo z kierowaniem siłami zbrojnymi. Istotą przywództwa strategicznego jest bowiem zintegrowanie tych dwóch biegunów. Józef Piłsudski tego dokonał. W zarządzaniu strategicznym można zauważyć tendencję do skupiania się na codzienności i szczegółach, podczas gdy wymiar strategiczny, wizjonerski, wymaga spojrzenia ogólnego, generalnego, kierowania się intuicją, odniesienia do przekonań i wartości, nawet mimo racjonalnych ograniczeń. Piłsudski te ograniczenia pokonał przede wszystkim przez dobór odpowiednich osób na odpowiednie stanowiska. Dzięki jego staraniom Wojsko Polskie, stanowiące zlepek kilku modeli kultury organizacyjnej, nieposiadające jednolitej sztuki wojennej, przekształciło się w sprawną i skuteczną, w miarę jednolitą armię.

Piłsudski działał w burzliwym okresie: musiał wypełniać obowiązki zarówno polityczne, jak i wojskowe, i to w warunkach konfliktów zbrojnych z niemalże wszystkimi sąsiadami (poza Łotwą i Rumunią), w tym śmiertelnego zwarcia z bolszewicką Rosją. Jawi się jako mistrz strategii i wirtuoz sztuki operacyjnej, autor wielkiego polskiego zwycięstwa. Z dzisiejszej perspektywy wiemy, że największego w ostatnich co najmniej dwustu latach. Ten wówczas najważniejszy, strategiczny plan rozstrzygnięcia wojny, określany jest jako tzw. wielka kombinacja Wodza Naczelnego⁶. Niestety z niewiadomych przyczyn plan ten jest nieobecny w świadomości historycznej kolejnych pokoleń Polaków.

Jednym z największych problemów, z jakimi borykał się Piłsudski, była niska kultura strategiczna osób zajmujących wysokie stanowiska w służbie państwowej. Oczywiście wówczas nikt nie posługiwał się takim terminem. Marszałek z żalem konstatował: [tryumf – przyp. J.S.T.] *święci u nas specjalnego rodzaju analfabetyzm w sprawach strategicznych, sprawach obrony, wojska i wojny, ogół nasz nie nauczył się jeszcze myśleć, a nawet słuchać. W psychice i moralności społeczeństwa naszego niewola polityczna poczyniła takie spustoszenia jak w strategicznym urządzeniu kraju*⁷. Jeden z wybitnych specjalistów w dziedzinie organizacji sił zbrojnych mjr dypl. Roman Starzyński stwierdził: *Nic innego, jak tylko brak kultury*

5 Na temat doktryny wojennej głos zabrał płk dypl. Tadeusz Zakrzewski dopiero w 1937 r., pozostał jednak na gruncie rozważań teoretycznych: T. Zakrzewski, *Doktryna wojenna we współczesnym ujęciu*, „Bellona” 1937 t. 48, z. 3, s. 459–468. Natomiast o położeniu geostrategicznym oraz charakterystyce wschodniego teatru działań wojennych ówczesnej Rzeczypospolitej, w tym o strategicznym znaczeniu obszaru Polesia, pisali: gen. bryg. Władysław Sikorski, płk SG Tadeusz Kutrzeba i Leon Wasilewski: W. Sikorski, *Polesie jako teren strategiczny: urywki ze studiów*, „Bellona” 1920: z. 3, s. 161–170 i z. 6, s. 417–425; Idem, *Polesie jako węzeł strategiczny naszego frontu wschodniego*, „Bellona” 1924 t. 3, z. 1, s. 9–32; T. Kutrzeba, *Obrona Polski w cyfrach*, „Bellona” 1921 z. 1, s. 1–7; L. Wasilewski, *Wschodnia granica Polski*, „Bellona” 1925 t. 17, z. 2, s. 125–137.

6 G. Nowik, *Józefa Piłsudskiego sposób prowadzenia wojny na wschodzie oraz zwycięstwa w bitwie warszawskiej*, w: *Wojna polsko-rosyjska 1919–1920 i jej międzynarodowe odniesienia z perspektywy 90-lecia*, J. Ślipiec, T. Kośmider (red. nauk.), Warszawa 2010, s. 114–155; J.S. Tym, *Przedmowa do obecnego wydania*, w: J. Piłsudski, *Rok 1920*, Warszawa 2014, s. 4–16; Idem, *Wielka kombinacja Wodza Naczelnego*, „Polska Zbrojna. Historia” 2017, nr 3, s. 48–53.

7 J. Piłsudski, *Pisma zbiorowe*, t. 6, Warszawa 1937, s. 136.

wojskowej stanowił główną przyczynę upadku *Rzeczypospolitej*⁸. Przez kulturę wojskową rozumiano wówczas etos i przedmioty profesjonalne, wywiedzione z doświadczeń praktyki oraz badań naukowych, wpływające na organizację sił zbrojnych i pojmowanie natury wojny. Kultura wojskowa stanowiła fundament skuteczności militarnej. Obecnie jest stosowane pojęcie kultury strategicznej.

Państwo polskie, choć niepodległość odzyskało w listopadzie 1918 roku i następnie w ciągu kilku lat ukształtowało swoje granice, ostateczne międzynarodowe potwierdzenie tych granic uzyskało dopiero 15 marca 1923 roku na podstawie decyzji Rady Ambasadorów, potwierdzającej polską granicę wschodnią ze Związkiem Sowieckim i Litwą. Polska dyplomacja, mimo wysiłków, nie zdołała doprowadzić do porozumienia z południowym sąsiadem – Czechosłowacją. Dobre stosunki z Łotwą okazały się niewystarczające do utworzenia bloku państw bałtyckich (Polska, Łotwa, Estonia, Finlandia), stosunki z Litwą zaś cały czas były napięte. Tymczasem dwaj potężni sąsiedzi Polski – Niemcy i Rosja sowiecka – doprowadzili do podpisania 18 kwietnia 1922 roku w Rapallo układu o wzajemnej współpracy, co zostało odebrane jako krok przeciwko Polsce i zarazem naruszenie układu sił zapisanego w traktacie wersalskim. Rzeczpospolita Polska zajmowała obszar 388 634 km², co zaliczało ją do państw europejskich średniej wielkości. Z punktu widzenia obronności państwa ukształtowanie granic II Rzeczypospolitej było wybitnie niekorzystne. Linia graniczna, z licznymi wybrzuszeniami i wklęsłościami licząca 5529 km długości, obejmowała w większości tzw. granice otwarte i była nienaturalnie rozciągnięta w stosunku do powierzchni państwa, którego rozciągłość południkowa wynosiła 903 km, a równoleżnikowa – 864 km⁹.

Świadoma słabości czterech podstawowych elementów siły obronnej państwa, II Rzeczpospolita zdecydowała się na dołączenie piątego elementu – sojuszy, oraz na udział w działaniach raczkującego systemu bezpieczeństwa zbiorowego, jakim w zamyśle jej twórców miała być Liga Narodów. Zawarte w pierwszej połowie 1921 roku sojusze polityczno-wojskowe istotnie wpłynęły na rozwiązania strukturalno-organizacyjne Wojska Polskiego w chwili jego przejścia na stopę pokojową. 19 lutego 1921 roku zostały podpisane układ polityczny i konwencja wojskowa między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Francuską. W zamian za obietnicę pomocy w wypadku wojny z Niemcami oraz pożyczki zbrojeniowej w wysokości 400 000 000 franków strona polska zobowiązała się do utrzymywania w czasie pokoju trzydziestu dywizji piechoty, dziesięciu brygad kawalerii oraz wprowadzenia dwuletniej służby wojskowej¹⁰. Kilka tygodni później, 3 marca 1921 roku, zostało podpisane przymierze między Polską a Rumunią, którego częścią składową była tajna konwencja wojskowa, zobowiązująca obie strony między innymi do ogłoszenia natychmiastowej mobilizacji w wypadku zagrożenia sojusznika od wschodu, czyli ze stro-

8 R. Starzyński, *Zarys nauki organizacji sił zbrojnych*, Warszawa 1930, s. 262.

9 Szerzej: R. Umiastowski, *Terytorium Polski pod względem wojskowym*, Warszawa 1921; Idem, *Geografia wojenna Rzeczypospolitej Polskiej i ziem ościennych*, Warszawa 1924; J. Niezbrzycki, *Polesie. Opis wojskowo-geograficzny i studium terenu*, Warszawa 1930; Z. Parucki, *Zarys geografii wojennej*, Warszawa 1967.

10 Konwencja wojskowa między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Francuską z 19.02.1921 r., w: *Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej 1918–1939*, t. 1, 1918–1932, T. Jędruszcak, M. Nowak-Kiełbikowa (red.), Warszawa 1989, s. 131.

ny Rosji sowieckiej, oraz do wystawienia co najmniej czternastu dywizji piechoty i dwóch dywizji kawalerii¹¹.

Koncepcja racjonalistyczna Józefa Piłsudskiego spowodowała, że te dwa sojusze wojskowe na wiele lat wyznaczyły sposób planowania strategicznego. Najogólniej rzecz ujmując, sprowadzało się ono do rozważania dwóch wariantów: „R” – wojny ze Związkiem Sowieckim, i „N” – wojny z Niemcami. Ewentualny trzeci wariant, „R+N”, dotyczył wojny dwufrontowej. Ówczesne rozważania nad poszczególnymi wariantami stanowiły pierwsze w polskiej strategii planowanie scenariuszowe, polegające na tworzeniu możliwych scenariuszy oraz określeniu dla każdego z nich strategii działania i w związku z tym opracowaniu metod diagnozowania obserwowanych zdarzeń oraz opracowaniu różnych wariantów działania na wypadek zaistnienia danego scenariusza.

W rozważaniach nad ówczesnymi wyborami strategicznymi należy wspomnieć o polskiej szkole sowietologicznej, która prowadziła interdyscyplinarne badania nad Związkiem Sowieckim oraz ideami komunistycznymi. W Polsce istniało ogromne zapotrzebowanie na zobiektywizowaną wiedzę na ten temat, wolną od polemiki ideologicznej, dotyczącą przede wszystkim zagadnień politycznych, prawnoustrojowych i gospodarczych. Dążono do stworzenia zaplecza intelektualnego, które wspierałoby oficjalne czynniki państwowe, podobnie jak dzisiaj państwo korzysta z dorobku think tanków. W 1925 roku na Uniwersytecie Warszawskim powstał Instytut Wschodni, jedna z pierwszych placówek zajmujących się tą problematyką¹². Najbardziej znany był jednak Instytut Naukowo-Badawczy Europy Wschodniej, powołany w lutym 1930 roku wraz ze Szkołą Nauk Politycznych przy Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie. Czołowymi twórcami polskiej szkoły sowietologicznej byli: Marian Zdziechowski (w latach 1899–1914 profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego)¹³, Franciszek Ancywicz, Stefan Ehrenkreutz, Wacław Komamicki, Wiktor Sukiennicki i Stanisław Swianiewicz. Ci dwaj ostatni są ciągle niedocenionymi na gruncie polskim badaczami problematyki sowieckiej, choć stworzyli własną metodologię badań. Po II wojnie światowej pozostali na emigracji, a dorobek polskiej szkoły sowietologicznej stanowił przez co najmniej trzy dekady jeden z fundamentów amerykańskich badań nad Związkiem Sowieckim¹⁴.

W wyniku transformacji ustrojowej lat 1989–1990 Polska odzyskała niepodległość i suwerenność. III Rzeczpospolita znalazła się w zmienionym w stosunku do PRL otoczeniu i zaczęła funkcjonować w warunkach samodzielności strategicznej, to zaś wymagało zbudowania strategii państwa. Był to proces złożony, z silnym wyartykułowaniem przez rząd Jana

11 *Tajna konwencja wojskowa polsko-rumuńska z 03. 03. 1921 r.*, w: *Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej...*, op.cit., s. 148–150.

12 I.P. Maj, *Działalność Instytutu Wschodniego w Warszawie 1926–1939*, Warszawa 2007.

13 M. Zdziechowski, *Wpływy rosyjskie na polską duszę*, Kraków 1920; Idem, *Od Petersburga do Leningradu*, Warszawa 1924.

14 M. Kornat, *Instytut Naukowo-Badawczy Europy Wschodniej w Wilnie (1930–1939) i jego wkład w rozwój polskiej sowietologii*, „Kwartalnik Historyczny” 2000 nr 3, s. 43–89; Idem, *Polska szkoła sowietologiczna 1930–1939*, Kraków 2003. Pierwsi na ten temat pisali: H. i R. Szawłowsky, *Polish Sovietology 1918–1939*, „Polish Review” 1972 nr 3, s. 3–36. Vide: L. Piątkowski, *Związek Radziecki w publicystyce polskiej 1922–1928*, Lublin 1992; M. Broda, J. Kurczak, P. Waingertner, *Komunizm w Rosji i jego polskie interpretacje*, Łódź 2006.

Olszewskiego polskich aspiracji do członkostwa w Sojuszu Północnoatlantyckim. Trzy lata później Polska przystąpiła do programu „Partnerstwo dla pokoju” (Partnership for Peace), a cztery lata później polski kontyngent wojskowy wziął udział w natowskiej operacji „Wspólny wysiłek” („Joint Endeavour”) w Bośni i Hercegowinie w ramach sił implementacyjnych (Implementation Force – IFOR). Działy one na podstawie mandatu Rady Bezpieczeństwa ONZ, upoważniającego Sojusz do wprowadzenia w życie postanowień układu pokojowego z Dayton. Zwieńczeniem procesu osiągania celów strategicznych było przyjęcie w 1997 roku przez parlament Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w której określono wartości, interesy i cele narodowe oraz wejście w 1999 roku Polski do Sojuszu Północnoatlantyckiego, a w 2004 roku do Unii Europejskiej. W ten sposób III Rzeczpospolita w pierwszych piętnastu latach swego istnienia osiągnęła strategiczne cele, dzięki którym została określona jej pozycja w Europie.

W procesie kształtowania się strategii bezpieczeństwa III Rzeczypospolitej znaczącą rolę odegrał Wydział Strategiczno-Obronny Akademii Obrony Narodowej. Pod koniec pierwszej dekady XXI wieku został on przekształcony w Wydział Bezpieczeństwa Narodowego, co odpowiada obecnym trendom całościowego pojmowania problematyki bezpieczeństwa¹⁵. Klasycznie postrzegane bezpieczeństwo to przede wszystkim bezpieczeństwo militarne. W okresie zimnej wojny spojrzenie na bezpieczeństwo ewoluowało, co wynikało przede wszystkim z rozwoju studiów strategicznych. Można uznać, że skutkiem tego było ograniczenie dominacji dowódców wojskowych w dziedzinie bezpieczeństwa i przeniesienie kluczowych obszarów decyzyjnych tej dziedziny na polityków. Pojęcie siły poszerzano o oddziaływanie przede wszystkim polityczne oraz gospodarcze (w tym finansowe, surowcowe, technologiczne), które zaczęły zastępować siłę militarną¹⁶. W ostatnich dekadach do klasycznej triady bezpieczeństwa, opartej na filarach politycznym, militarnym i gospodarczym, dodano kolejne filary – społeczny i informacyjny. Spectrum bezpieczeństwa cały czas się poszerza: dochodzą nowe obszary, takie jak bezpieczeństwo ekologiczne czy zdrowotne.

Wszystkie te zmiany wpłynęły na kierunki działania Wydziału Strategiczno-Obronnego w obszarze formułowania teoretycznych podstaw strategii oraz propozycji praktycznych rozwiązań¹⁷. W latach dziewięćdziesiątych XX wieku, w okresie gdy po odzyskaniu niepodległości i suwerenności Polska aspirowała do członkostwa w Sojuszu Północnoatlantyckim, w Sztabie Generalnym Wojska Polskiego zmieniono sposób planowania strategicznego – odstąpiono od planowania scenariuszowego na rzecz zupełnie nowego podejścia, określanego jako planowanie zdolnościowe.

Współczesna strategia jest rozpatrywana przez pryzmat geopolityki – w klasycznym ujęciu dziedziny wiedzy badającej wpływ czynników geograficznych na prowadzenie polityki

15 W okresie PRL w ówczesnej Akademii Sztabu Generalnego funkcjonowała Katedra Strategii, której istnienie było powodem frustracji wielu prominentnych postaci Związku Sowieckiego. Swoje niezadowolenie maskowali kpina i niewybrednymi żartami.

16 Szerzej: R. Kuźniar *Polityka i siła. Studia strategiczne – zarys problematyki*, Warszawa 2005.

17 B. Balcerowicz, J. Pawłowski, J. Marczak, *Polityczno-militarne aspekty planowania użycia sił zbrojnych* (Tezy wykładu dla kierowniczej kadry Sztabu Generalnego WP dnia 8.6.1993), Warszawa 1993; B. Balcerowicz, *Obronność państwa średniego*, Warszawa 1997; Idem, *Sojusz a obrona narodowa*, Warszawa 1999; J. Marczak, J. Pawłowski, *O obronie militarnej Polski przełomu XX–XXI wieku*, Warszawa 1995.

zagranicznej. Geopolityka rozpatruje zjawiska polityki międzynarodowej przez pryzmat kategorii geograficznych, z wykorzystywaniem agregowanych wyników badań złożonych z dużej liczby informacji z wielu dziedzin wiedzy. Jest to metoda skutecznego wykorzystania wiedzy z zakresu geografii, historii, nauk politycznych, wojskowych i ekonomicznych do skutecznego osiągania celów politycznych danego państwa. Według Leszka Moczulskiego geopolityka *zajmuje się zmiennymi układami sił na niezmienniej przestrzeni*¹⁸. Zapewne z tego powodu geostrategię uważa się za dziedzinę geopolityki, w której strategia państwa, w tym polityka zagraniczna i polityka bezpieczeństwa, są podporządkowane elementom geograficznym zgodnie z zasadą, że geografia jest matką geostrategii. Geostrategię zawsze rozpatruje się z perspektywy określonego państwa¹⁹. Współcześnie przez strategię bezpieczeństwa należy rozumieć wybór – na podstawie wiedzy i analizy strategicznej – środków właściwych i koniecznych, będących lub mogących być w dyspozycji państwa, a także sposobów ich wykorzystania do osiągnięcia celów oraz wykonania zadań określonych przez politykę bezpieczeństwa.

W Akademii Sztuki Wojennej problematyką strategii zajmuje się Instytut Studiów Strategicznych Wydziału Bezpieczeństwa Narodowego oraz Instytut Strategii Wojskowej, będący komórką organizacyjną Wydziału Wojskowego. To właśnie Instytut Strategii Wojskowej odpowiada za prowadzenie studiów stanowiących najwyższy segment w systemie doskonalenia zawodowego żołnierzy zawodowych Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, czyli Podyplomowych Studiów Polityki Obronnej (PSPO) – studiów dla kandydatów na stanowiska o stopniu etatowym generała brygady (kontradmirała), żargonowo określanych mianem kursu generalskiego.

W programie Podyplomowych Studiów Polityki Obronnej założono kształcenie liderów (przywódców) w sprawach obronnych (*chief of defence*) drogą rozwijania na podstawie doświadczeń historycznych procesu poznawczego, który w połączeniu z myśleniem koncepcyjnym, krytycznym, twórczym i perspektywicznym formuje efektywne myślenie strategiczne, zdolność do samodzielnego podejmowania decyzji, krytycznej oceny własnych działań, działań zespołów i organizacji, którymi się dowodzi (kieruje) bądź w których się uczestniczy, a także brania odpowiedzialności za skutki własnych działań.

W trakcie studiów słuchacze poszerzają wiedzę o uwarunkowaniach geopolitycznych, społeczno-ekonomicznych i prawnych, o stosunkach międzynarodowych, bezpieczeństwie narodowym i międzynarodowym, funkcjonowaniu systemu obronnego państwa, logistyczno-ekonomicznych aspektach bezpieczeństwa państwa oraz pozamilitarnych przygotowaniach obronnych i komunikacji strategicznej. Ponadto opanowują umiejętności kształtowania krytycznej świadomości podstaw teoretycznych rozpatrywanych procesów społecznych, prawnych i decyzyjnych oraz ich zastosowania do pogłębionej analizy, oceny, diagnozy i prognozy, a więc zastosowania w praktyce w ramach projektowania strategii wojskowej państwa, w tym planowania i programowania rozwoju sił zbrojnych. Interdyscyplinarne zajęcia doty-

18 L. Moczulski, *Geopolityka. Potęga w czasie i przestrzeni*, Warszawa 1999, s. 5. Vide: L. Sykulski, *Geopolityka. Słownik terminologiczny*, Warszawa 2009.

19 C.S. Gray, G. Sloan, *Geopolitics, Geography and Strategy*, London 1999, s. 3. Vide: Z. Lach, J. Skrzyp, *Geopolityka i geostrategia*, Warszawa 2007.

czące analizy strategicznego środowiska bezpieczeństwa oraz współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa mają umożliwić słuchaczom opracowanie katalogu zdolności niezbędnych siłom zbrojnym do praktycznego wykonania zadań wynikających z obowiązujących aktów prawnych, normujących zasady użycia tych sił. Zakres przedmiotowy studiów pozwala na zakwalifikowanie do udziału w nich przedstawicieli administracji rządowej i samorządowej szczebla strategicznego, a także przedstawicieli zarządów przedsiębiorstw państwowych wykonujących zadania na rzecz obronności i bezpieczeństwa państwa.

W stosunku do Podyplomowych Studiów Polityki Obronnej, które były prowadzone w Akademii Obrony Narodowej, zasadniczą zmianą jest to, że obecnie słuchacze nie uczestniczą w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych prowadzonych w Akademii, ponieważ w większości już brali oni udział w tych przedsięwzięciach podczas wcześniejszej edukacji w uczelni, natomiast formą praktycznego sprawdzenia zdobytej wiedzy i opanowania umiejętności są gry strategiczne.

Pośród wszystkich umiejętności, które w trakcie Podyplomowych Studiów Polityki Obronnej słuchacz ma opanować, związanych z kształtowaniem profesjonalnej wiedzy i umiejętności, w tym przywództwa i wrażliwości etycznej, zdolności do podejmowania decyzji oraz poczucia odpowiedzialności, najważniejszą i zarazem najtrudniejszą jest umiejętność myślenia strategicznego.

Myślenie strategiczne to zdolność do sięgania myślą dalej, niż widzą oczy. Myśleć strategicznie to mieć odwagę tworzenia koncepcji oryginalnych i kreatywnych, pozwalających na nowo zdefiniować granice gry toczącej się między podmiotami prawa międzynarodowego i zarazem zidentyfikować trendy potencjalnych zmian otoczenia, które znacząco odmieniają jego obecne funkcjonowanie. Taką wizję dwadzieścia lat temu zaproponował Loizos Heracleous, wskazując na istniejące sprzężenia między myśleniem strategicznym a planowaniem strategicznym²⁰. Istotnym czynnikiem spajającym te procesy jest analiza strategiczna. Połączenie tych trzech elementów w jeden spójny system pozwala przekroczyć własne ograniczenia, istniejące bariery, a także zidentyfikować luki strategiczne.

Wiele etapów i czynności planowania strategicznego, związanych z tworzeniem planów i następnie programów, opracowywaniem budżetów, a także określaniem mierników i wskaźników umożliwiających diagnozę realizacji tych planów oraz programów, stanowi zagadnienia czysto techniczne, użyteczne, ale ograniczone. Pozwalają one usprawniać efektywność systemu, a nawet znaleźć rozwiązanie dla części dylematów strategicznych. Wyzwania związane z formułowaniem śmiałych strategii, osadzonych w dużej perspektywie czasowej, wymaga jednak szerszego podejścia (określanego mianem połączonego podejścia), obejmującego wizjonerstwo oraz umiejętność tworzenia dalekosiężnych koncepcji i przewidywania zmian otoczenia.

Współczesne wyzwania bezpieczeństwa narodowego powodują, że potrzebne jest całościowe, wielopłaszczyznowe, daleko wybiegające w przyszłość spojrzenie na tę problematykę w celu przewidzenia z wystarczającym wyprzedzeniem możliwych wyzwań i zagrożeń. Dlatego duże znaczenie przypisuje się myśleniu strategicznemu, które cechuje się między innymi:

20 L. Heracleous, *Strategic thinking or strategic planning*, „Long Range Planning” 1998 nr 3, s. 485.

– wielodyscyplinarnością spojrzenia, obejmującą różne dziedziny – polityczną, militarną, ekonomiczną, społeczną i informacyjną (wymagana jest wiedza z tych dziedzin albo przynajmniej umiejętność formułowania problemów oraz komunikowania się ze specjalistami w tych dziedzinach);

– spojrzeniem systemowym, które nie faworyzuje żadnej z dziedzin jako dominującej;

– wielowariantowością myślenia, ukierunkowaną na dostrzeganie w długiej perspektywie złożoności i burzliwości zjawisk w sferze bezpieczeństwa (z wielkiego obszaru niewiedzy należy wyławiać odpowiednie zbiory czynników i na ich podstawie określać tendencje oraz trendy, co wymaga umiejętności właściwego wyboru kryteriów identyfikacji)²¹.

Marian Kozub, który tworzył podwaliny nowoczesnych studiów strategicznych w Akademii Obrony Narodowej, wskazał, że istota myślenia strategicznego i zarazem studiów strategicznych tkwi w naukowym podejściu do problemu, czyli metodzie dochodzenia do wniosków, w określeniu pożądaných, możliwych (prawdopodobnych) zmian (trendów) oraz rozpoznaniu obrazu bezpieczeństwa przyszłości²².

W takim ujęciu myślenia strategicznego najwięcej wątpliwości budzi zagadnienie przewidywania. Istnieje jednak wiele metod prognozowania, które można i należy odpowiednio zastosować w celu zminimalizowania niepewności oraz właściwego oszacowania ryzyka. Metody prognozowania oparte na modelowaniu matematycznym i symulacji komputerowej są cały czas rozwijane zarówno w odniesieniu do cybernetyki pierwszego rzędu oraz tzw. twardego myślenia systemowego (*hard systems thinking*), jak i konstruktywistycznego podejścia nawiązującego do cybernetyki drugiego rzędu i tzw. miękkiego podejścia systemowego (*soft systems thinking*). Henry Mintzberg i Joseph Lampel zaproponowali typologię szkół zarządzania strategicznego, w ramach których można wyróżnić różne sposoby przewidywania, zarówno określane jako mechanistyczne (racjonalistyczne), z istotną rolą klasycznej cybernetyki oraz metod matematycznych, głównie teorii gier, jak i korzystające z podejścia konstruktywistycznego, gdzie duże znaczenie mają procesy uczenia się oraz poznawcze²³.

Myślenie strategiczne jest użyteczne na każdym szczeblu zarządzania strategicznego. Dlatego kładzie się nacisk na wiedzę o teoretycznych podstawach współczesnej strategii oraz praktyczną znajomość struktury strategii obecnie opracowywanych i obowiązujących. Umiejętność rozróżniania poziomów strategii, tj. strategii sieciowych (grupowych), strategii podmiotowych (państwowych) i strategii sektorowych lub domenowych, pozwala na dobór metod i narzędzi przewidywania odpowiednio do określonego poziomu. Nie są to rzeczy nowe, tym bardziej że istnieje literatura, którą z dzisiejszej perspektywy można uznać za klasyczną. Tylko wówczas uniknie się błędów bezwiednego przenoszenia niektórych rozwią-

21 P. Daniluk, *Myślenie strategiczne w naukach o bezpieczeństwie*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2011/2012 nr 6, s. 83.

22 M. Kozub, *Myśleć strategicznie o bezpieczeństwie przyszłości*, Warszawa 2013, s. 81.

23 H. Mintzberg, J. Lampel, *Reflecting on the Strategy Process*, „Sloan Management Review” 1999, nr 3, s. 22–25. Na polskim gruncie teorii zarządzania strategicznego objaśnienie tych szkół w kontekście sposobów przewidywania przedstawił Czesław Mesjasz. Stwierdził, że podział szkół zarządzania strategicznego wynika ze sposobów przewidywania, które są w nich wykorzystywane. Vide: C. Mesjasz, *Przewidywanie we współczesnym zarządzaniu strategicznym*, „Organizacja i Kierowanie” 2008 nr 3, s. 14–18.

zań funkcjonujących na poziomie strategii sieciowych na poziom strategii podmiotowych, a nawet sektorowych i domenowych²⁴.

W odniesieniu do strategii wojskowej w wąskim, sektorowym rozumieniu tego terminu należy zauważyć, że zarządzanie współczesnymi organizacjami wojskowymi, czyli siłami zbrojnymi, oznacza podjęcie wyzwań, jakie niesie przyszłość. Dlatego koniecznością staje się stałe redefiniowanie misji i strategii, ciągłe poszukiwanie nowych wzorców instytucjonalnych, rozwiązań strukturalno-organizacyjnych, a także zachowań zarządczych w praktyce, umiejętności budowania strategicznych odpowiedzi na wyzwania pojawiające się w otoczeniu, tj. odnawiania organizacji. Działania te powinny być rezultatem myślenia strategicznego i jednocześnie metodą powstawania oraz rozwijania wiedzy zarówno kapitału ludzkiego, jak i organizacji wojskowej, w której kapitał ten funkcjonuje, czyli sił zbrojnych. To właśnie kapitał ludzki stanowi podstawę mechanizmów kształtowania wiedzy organizacji wojskowej²⁵.

Chodzi zatem o poszukiwanie takiego modelu myślenia strategicznego, który łączyłby wizję przyszłości z dotychczasowym doświadczeniem i jednocześnie ograniczał niepewność oraz ryzyko. Kształtowanie przyszłości to przede wszystkim urzeczywistnianie wizji rozwoju oraz wskazywanie pożądaných, korzystnych cech struktury organizacji wojskowej, a także jej doskonalenie. ■

Bibliografia

Balcerowicz B., Pawłowski J., Marczak J., *Polityczno-militarne aspekty planowania użycia sił zbrojnych (Tezy wykładu dla kierowniczej kadry Sztabu Generalnego WP dnia 8.6.1993)*, Warszawa 1993.

Balcerowicz B., *Obronność państwa średniego*, Warszawa 1997.

Balcerowicz Bol., *Sojusz a obrona narodowa*, Warszawa 1999.

Daniluk P., *Myślenie strategiczne w naukach o bezpieczeństwie*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2011/2012 nr 6.

Feret S., *Polska sztuka wojenna 1918–1939*, Warszawa 1972.

Gray C.S., Sloan G., *Geopolitics, Geography and Strategy*, London 1999.

Heracleous L., *Strategic thinking or strategic planning*, „Long Range Planning” 1998 nr 3.

Janasz W., *Wiedza w procesie innowacyjnym organizacji*, w: *Innowacje i jakość w zarządzaniu organizacjami*, J. Wiśniewska, K. Janasz (red.), Warszawa 2013.

Kornat M., *Instytut Naukowo-Badawczy Europy Wschodniej w Wilnie (1930-1939) i jego wkład w rozwój polskiej sowietologii*, „Kwartalnik Historyczny” 2000 nr 3.

Kornat M., *Polska szkoła sowietologiczna 1930–1939*, Kraków 2003.

Kośmider T., *Planowanie wojenne w Polsce w latach 1921–1926*, Toruń 2001.

Kozub M., *Myśleć strategicznie o bezpieczeństwie przyszłości*, Warszawa 2013.

24 Niestety analiza niektórych dokumentów doktrynalnych dotyczących systemu dowodzenia, opracowanych w Centrum Doktryn i Szkolenia, wskazuje na elementarną niewiedzę ich autorów.

25 Szerzej: W. Janasz, *Wiedza w procesie innowacyjnym organizacji*, w: *Innowacje i jakość w zarządzaniu organizacjami*, red. Joanna Wiśniewska, Krzysztof Janasz, Warszawa 2013, s. 35–53.

- Krupski R., *Redefiniowanie strategii organizacji*, „Przegląd Organizacji” 2007 nr 3.
- Kutrzeba T., *Obrona Polski w cyfrach*, „Bellona” 1921 z. 1.
- Kuźniar R., *Polityka i siła. Studia strategiczne – zarys problematyki*, Warszawa 2005.
- Lach Z., Skrzyp J., *Geopolityka i geostrategia*, Warszawa 2007.
- Maj I.P., *Działalność Instytutu Wschodniego w Warszawie 1926–1939*, Warszawa 2007.
- Marczak J., Pawłowski J., *O obronie militarnej Polski przełomu XX–XXI wieku*, Warszawa 1995.
- Mesjasz C., *Przewidywanie we współczesnym zarządzaniu strategicznym*, „Organizacja i Kierowanie” 2008 nr 3.
- Mintzberg H., Lampel J., *Reflecting on the Strategy Process*, „Sloan Management Review” 1999 nr 3.
- Moczulski L., *Geopolityka. Potęga w czasie i przestrzeni*, Warszawa 1999.
- Niezbzycki J., *Polesie. Opis wojskowo-geograficzny i studium terenu*, Warszawa 1930.
- Nowik G., *Józefa Piłsudskiego sposób prowadzenia wojny na wschodzie oraz zwycięstwa w Bitwie Warszawskiej*, w: *Wojna polsko-rosyjska 1919–1920 i jej międzynarodowe odniesienia z perspektywy 90-lecia*, J. Ślipiec, T. Kośmider (red. nauk.), Warszawa 2010.
- Parucki Z., *Zarys geografii wojennej*, Warszawa 1967.
- Piłsudski J., *Pisma zbiorowe*, Warszawa 1937.
- Rydz-Śmigły E., *W sprawie polskiej doktryny*, „Bellona” 1924 t. 16.
- Sikorski W., *Polesie jako teren strategiczny: urywki ze studiów*, „Bellona” 1920 z. 3.
- Sikorski W., *Polesie jako węzeł strategiczny naszego frontu wschodniego*, „Bellona” 1924 t. 3, z. 1.
- Stachiewicz J., *Doktryna i rutyna*, „Bellona” 1923 t. 9–12.
- Stawecki P., *Wojsko Marszałka Józefa Piłsudskiego 12 V 1926–12 V 1935*, Warszawa 2004.
- Sykulski Leszek, *Geopolityka. Słownik terminologiczny*, Warszawa 2009.
- Tym J.S., *Polska sztuka wojenna na łamach „Bellony” w latach 1918–1939*, „Bellona” 2018 nr 4.
- Umiastowski R., *Geografia wojenna Rzeczypospolitej Polskiej i ziem ościennych*, Warszawa 1924.
- Umiastowski R., *Terytorium Polski pod względem wojskowym*, Warszawa 1921.
- Wasilewski L., *Wschodnia granica Polski*, „Bellona” 1925 t. 17, z. 2.
- Zakrzewski T., *Doktryna wojenna we współczesnym ujęciu*, „Bellona” 1937 t. 48, z. 3.

Ewolucja systemu obrony powietrznej państw NATO w latach 1950–2015

plk rez. dr hab.
ADAM
RADOMYSKI

Autor jest pracownikiem naukowym Lotniczej Akademii Wojskowej, ekspertem w dziedzinie obrony powietrznej oraz bezpieczeństwa powietrznego państwa. Uwagę badawczą koncentruje na problemach funkcjonowania systemów obrony powietrznej w czasie pokoju oraz w sytuacjach kryzysowych: reagowania na zagrożenia terroryzmem lotniczym, użycia wojsk OP w działaniach wojennych i operacjach stabilizacyjnych, a także wykorzystania w procesie planowania OP komputerowych programów wspomagających oraz symulatorów.

Autor przedstawia wyniki badań nad genezą systemu obrony powietrznej państw NATO oraz jego rozwojem w latach 1955–2015. Omawia przebieg integracji obrony powietrznej NATO w okresie zimnej wojny – w latach intensywnego wyścigu zbrojeń oraz dynamicznego rozwoju środków przenoszenia broni atomowej przez lotnictwo strategiczne i rakiety dalekiego zasięgu. Koncentruje się zwłaszcza na zmianach technicznych i nowych technologiach, które były sukcesywnie implementowane do zintegrowanego systemu obrony powietrznej NATO (NATINADS).

Ważną część artykułu stanowią rozważania nad koncepcjami rozwoju obrony powietrznej opracowywanymi i wdrażanymi w XXI wieku, stanowiącymi bazę transformacji zintegrowanego systemu obrony powietrznej NATO, w tym wyposażenia go w zdolności do zwalczania rakiet balistycznych oraz innego rodzaju rakiet.

SŁOWA KLUCZOWE

system obrony powietrznej, rakiet balistycznych, systemy rakietowe, lotnictwo strategiczne, integracja

Organizacja skutecznej obrony powietrznej (OP) w celu zachowania zdolności bojowej sił zbrojnych, w tym zapewnienia im swobody działania w sytuacji zagrożenia powietrznego i rakietowego, była dla NATO kluczową kwestią od samego początku. Dostrzegano, że takie zdolności może zagwarantować tylko system obrony powietrznej w pełni zintegrowany w przeciwdziałaniu zagrożeniom powietrznym zarówno w czasie pokoju, jak i kryzysu oraz wojny. Z czasem okazało się, że system zintegrowanej OP jest ważny również w kontekście zmian teorii i praktyki walki zbrojnej. Chodzi zwłaszcza o zmianę sposobu prowadzenia operacji – podejmowania ich w formie działań połączonych¹. Powszechnie uznano bowiem, że taka aktywność jest bardziej efektywna niż samodzielne operacje prowadzone przez poszczególne rodzaje siły zbrojne. Obrona powietrzna stała się integralną częścią tego typu działań. Z drugiej strony specyfika operacji połączonych

1 M. Wiatr, *Prawdopodobny charakter współczesnych operacji*. „Myśl Wojskowa” 2000 nr 4, s. 93; L. Konopka, S. Czum, *Problemy rozwoju Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej*. „Przegląd Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej” 2000 nr 7, s. 4–5; *Doktryna narodowa. Operacje połączone. OP/01*, sygn. Szkol. 800/2002.

powoduje, że OP NATO musi spełnić określone wymagania. Jej istotą jest łączenie wysiłków wszystkich elementów uczestniczących w obronie powietrznej w spójną całość². Dąży się do uzyskania efektu synergicznego poszczególnych podsystemów (elementów), w tym dowodzenia, głównie pod względem wypracowania jednolitych zasad wspólnego planowania działań taktycznych, zmierzających do osiągnięcia jednego i wspólnego celu operacyjnego lub strategicznego.

I choć wydaje się to stosunkowo łatwe do osiągnięcia, w praktyce jest jednak bardziej skomplikowane. Wynika to między innymi ze złożonej struktury zintegrowanej obrony powietrznej, w której poza lotnictwem myśliwskim, systemami wykrywania i śledzenia celów oraz systemami dowodzenia i łączności znajdują się wojska obrony przeciwlotniczej z nowoczesnymi zestawami raketowymi i artyleryjskimi³. Co istotne, nie chodzi o ingerowanie w funkcje sił OP, są one bowiem nie celem, lecz tylko środkiem do jego osiągnięcia. Chodzi o zwiększenie efektywności OP dzięki umiejętnemu i racjonalnemu połączeniu indywidualnych możliwości sił OPL, wojsk radiotechnicznych oraz lotnictwa w zintegrowany system. W wypadku ich zintegrowania można w większym stopniu wykorzystać możliwości bojowe wszystkich elementów tworzących system OP.

Idea zbudowania zintegrowanego systemu obrony powietrznej NATO (NATO Integrated Air Defense System – NATINADS), podobnie jak powstania Sojuszu Północnoatlantyckiego, zrodziła się z obaw państw zachodnich przed ekspansją potencjału militarnego Związku Radzieckiego. Po zakończeniu II wojny światowej Zachód w dużej mierze zdemobilizował swoje siły zbrojne, podczas gdy ZSRR nie zamierzał tego czynić w podobnym stopniu. Utrzymywanie znaczącego potencjału militarnego, a także twardy reżim komunistyczny oraz wprowadzanie niedemokratycznych metod sprawowania władzy w kontrolowanych państwach Europy Środkowej i Wschodniej, w tym przewrót w Czechosłowacji i blokada Berlina w 1948 roku, utrwalały przekonanie państw zachodnich o narastającym niebezpieczeństwie i możliwości wybuchu trzeciej wojny światowej. W sytuacji coraz większego zagrożenia państwa europejskie – Belgia, Francja, Holandia, Luksemburg i Wielka Brytania – postanowiły połączyć swoje wysiłki obronne, czego wyrazem było podpisanie w marcu 1948 roku traktatu brukselskiego. Później kraje te przystąpiły do negocjacji z USA i Kanadą w sprawie utworzenia sojuszu opartego na gwarancjach bezpieczeństwa i wspólnych zobowiązaniach. Rokowania, w których uczestniczyły również inne państwa europejskie, zakończyły się podpisaniem w kwietniu 1949 roku traktatu waszyngtońskiego, powołującego wspólny system bezpieczeństwa euroatlantyckiego pod nazwą Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego (North Atlantic Treaty Organization – NATO). Spośród 12 państw założycielskich pięć było sygnatariuszami traktatu brukselskiego, pięć państw europejskich zaproszono dodatkowo – Danię, Islandię, Norwegię, Portugalię i Włochy, a dwa państwa, USA i Kanada, pochodziły spoza Starego Kontynentu. W 1952 roku do NATO przystąpiły Grecja i Turcja, w 1955 roku – Republika Federalna Niemiec, w 1982 roku – Hiszpania, w 1999 roku – Czechy, Polska

2 B. Zdrodowski, *Obrona powietrzna a bezpieczeństwo powietrzne*, w: *Planowanie obrony powietrznej. Materiały z symposium*, Warszawa 2003, s. 25.

3 Vide: S. Miodek, *Rakietowa obrona powietrzna RP. III Etap badań*, Warszawa 1998, s. 3.

i Węgry⁴, w 2004 roku – Bułgaria, Estonia, Łotwa, Litwa, Rumunia, Słowacja i Słowenia, w 2009 roku – Albania i Chorwacja i w 2017 roku – Czarnogóra.

Celem artykułu jest wskazanie najważniejszych zmian jakościowych w dziedzinie obrony powietrznej i przeciwrakietowej NATO, uzyskanych w wyniku postępującej w XX wieku integracji sił i środków wydzielanych przez państwa członkowskie. Osiągnięciu tego celu służyło uporządkowanie dalszych kroków badawczych, polegające na sformułowaniu problemu⁵ ogólnego jako pytania: Jak przebiegała integracja systemu obrony powietrznej i przeciwrakietowej NATO w XX wieku i w pierwszej dekadzie wieku następnego oraz jakie zmiany jakościowe ona spowodowała?

Na podstawie wstępnej analizy literatury przedmiotu oraz wiedzy merytorycznej założono, że rozwiązanie głównego problemu badawczego będzie możliwe po zweryfikowaniu następującej hipotezy roboczej: system zintegrowanej OP NATO od początku swojego powstania w latach pięćdziesiątych XX wieku jest poddawany ciągłym oddziaływaniom integracyjnym. Podejmowane są one w międzynarodowych strukturach OP NATO, a ich rezultatem ma być zunifikowanie charakterystyk elementów i funkcji OP. Ma to znaczenie zwłaszcza podczas wspólnych działań sił OP – naziemnych i powietrznych, wydzielanych przez członków NATO z różnych rodzajów sił zbrojnych – prowadzonych w bezpośrednim sąsiedztwie lub we wspólnych strefach odpowiedzialności.

Powstanie i rozwój zintegrowanego systemu obrony powietrznej NATO w drugiej połowie XX wieku

Koncepcję zintegrowanego systemu obrony powietrznej opracowano na początku lat pięćdziesiątych ubiegłego wieku. Stworzony przez państwa NATO system OP miał równoważyć zagrożenie, jakiego obawiano się ze strony radzieckiego lotnictwa bombowego dalekiego zasięgu. Dotyczyło to zwłaszcza możliwości użycia przez ZSRR bombowców strategicznych, między innymi Tu-16 Badger i Miasiszczew M-4 Bison, które były zdolne do przeprowadzenia ataków na dużych odległościach. Bombowce strategiczne umożliwiały Rosjanom wykonanie uderzeń na kluczowe obiekty NATO w kilkanaście minut po starcie samolotów z terytorium ZSRR. Stworzenie systemu, który odstraszałby potencjalnego agresora, ostrzegał przed zagrożeniem powietrznym oraz skutecznie mu przeciwdziałał, było dla NATO sprawą priorytetową⁶.

Pierwszą koncepcję zintegrowanego systemu OP zatwierdzono na posiedzeniu Komitetu Wojskowego NATO w grudniu 1955 roku, a jej finalną wersję⁷ przyjęto w 1960 roku. W pierwszej kolejności uruchomiono system wczesnego ostrzegania państw Europy Zachodniej, obejmujący

4 S. Koziej, *Strategie bezpieczeństwa NATO i UE*, Warszawa 2008, s. 4 [online], wersja HTML pliku, www.koziej.pl [dostęp: 12.06.2016].

5 Na znaczenie problemu wskazuje Józef Pieter: [...] precyzowanie problemu, jego uzasadnienie i wyluszczenie pytań z nim związanych stanowią – jak wiadomo – podstawowe zadania w każdej pracy naukowej, między innymi w pracy badawczej. J. Pieter, *Ogólna metodologia pracy naukowej*, Wrocław 1967, s. 26.

6 A. Radomyski, K. Dobija, *Planowanie działań taktycznych w zintegrowanej obronie powietrznej*, Warszawa 2008, s. 34.

7 MC54/1(Final). *Military Committee Concept of the NATO Integrated Air Defense System (NATINADS)*, 30 September 1960 – koncepcja Komitetu Wojskowego NATO dotycząca Zintegrowanego Systemu Obrony Powietrznej NATO (NATINADS).

mujący 18 radarów stacjonarnych. W 1962 roku połączono je siecią informatyczną i w ten sposób utworzono system NADGE (NATO Air Defense Ground Environment). W latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku przetwarzał on informację już z 84 radarów i dystrybuował ją do pierwszych natowskich ośrodków dowodzenia i naprowadzania CRC (Control And Reporting Centers)⁸.

W tamtych latach stało się jasne, że samoloty wojskowe nie mają już możliwości technicznych wykonywania lotów na wysokościach tak dużych, żeby uniknęły ognia rakiet przeciwlotniczych, dlatego pojawiła się koncepcja wykonywania uderzeń na małych i bardzo małych wysokościach, rzędu 50–100 m. Oznaczało to, że obrona powietrzna musi być zdolna do wykrywania nisko lecących statków powietrznych. Umożliwiały to samoloty AWACS – zmilitaryzowane maszyny Boeing 707. W grudniu 1978 roku Komitet Planowania Obronnego NATO zatwierdził przejęcie przez Sojusz 18 samolotów E-3A AWACS na potrzeby systemu wczesnego ostrzegania⁹. Zostały one włączone w system wczesnego ostrzegania i dowodzenia siłami (NATO Airborne Early Warning & Control Forces – NAEW&CF)¹⁰. W NATO przyjęto inną zasadę wykorzystania samolotów AWACS niż w Stanach Zjednoczonych: tam każdy statek powietrzny mógł działać niezależnie jako autonomiczne centrum dowodzenia i kontroli¹¹, Sojusz zachował suwerenną kontrolę nad myśliwskimi samolotami przechwytyjącymi, dlatego dane AWACS były przekazywane do puli wspólnej dla wszystkich centrów naziemnych.

Włączenie do systemu OP samolotów AWACS zapewniło rozpoznawanie celów powietrznych wykonujących loty na bardzo małych wysokościach, tym samym zwiększyło zdolności rozpoznawcze systemu NATINADS. Natomiast automatyzowanie w coraz większym zakresie naziemnego systemu dowodzenia i kontroli RFN oraz radarów nadzorujących dalekiego zasięgu przyczyniło się do skrócenia czasu potrzebnego dowódcom wojskowym na przeciwdziałanie zagrożeniom z powietrza, dzięki czemu Niemcy i duża część Europy Zachodniej stały się bardziej odporne na ataki ewentualnego agresora. Prace modernizacyjne dotyczyły głównie niemieckiego systemu dowodzenia i kontroli naziemnych środków obrony powietrznej (German Air Defense Ground Environment – GEADGE) oraz rada-

8 CRC – ośrodek powiadamiania i kontroli. Jego odpowiednikiem w polskich siłach powietrznych jest Ośrodek Dowodzenia i Naprowadzania (ODN), zasadniczy organ wykonawczy w zakresie dowodzenia i kierowania aktywnymi środkami walki powietrznej.

9 AWACS: *NATO's eyes in the sky*, NATO/OTAN [online], http://www.nato.int/cps/ru/SID-48017896C1166132/natolive/topics_48904.htm [dostęp: 21.07.2016].

10 AWACS (Airborne Warning and Control System) – powietrzny system wczesnego ostrzegania i kontroli, w którego skład wchodzi m.in. odpowiednio zaadaptowane samoloty dozoru radiolokacyjnego dalekiego zasięgu E-3 Sentry. Samoloty te zwykle prowadzą misje obserwacyjne na wysokości 9000 m n.p.m., przeszukując przestrzeń powietrzną w promieniu 300 km. Dzięki zastosowaniu techniki dopplerowskiej mogą wykryć nawet niewielkie statki powietrzne lecące na bardzo małych wysokościach, często niewidoczne dla radarów naziemnych. Informacja o wykrytych celach może być przesyłana w czasie rzeczywistym do morskich i lądowych ośrodków dowodzenia.

11 System wczesnego wykrywania i naprowadzania AWACS jest jednym z najważniejszych elementów wsparcia systemu dowodzenia NATO. Stanowi uzupełnienie natowskich naziemnych systemów wykrywania i identyfikowania obiektów. Ten wszechstronny i uniwersalny system zapewnia zdolność operacyjną do dowodzenia i kierowania aktywnymi, defensywnymi i ofensywnymi środkami walki w czasie pokoju, kryzysu i wojny, uzupełnia obraz sytuacji przestrzeni powietrznej na akwenach morskich i nad nimi oraz nad lądem i na lądzie. B. Grenda, *Systemy wczesnego wykrywania i naprowadzania we wsparciu polskich Sił Powietrznych*, „Zeszyty Naukowe AON” 2013 nr 2, s. 243.

rów dalekiego zasięgu (Hughes Air Defence Radar – HADR). Do zapewnienia rozpoznania radiolokacyjnego południowej i północnej części Niemiec wydzielono po dwa dalekosiężne, trójwymiarowe radary.

Radar HADR miał zasięg do 500 km. Wykrywał cele – samoloty – o skutecznej powierzchni odbicia 1 m^2 z odległości 320 km i na maksymalnej wysokości ponad 30 km. Przekazywał dane o celach powietrznych w zakresie: azymut, wysokość i prędkość. Dane te były podawane w postaci cyfrowej. W urzędzeniu zastosowano również nowoczesne systemy przeciwdziałania zakłóceniom: sekcję integracji wczesnego ostrzegania/integracji środowiska powietrznego (AEGIS), która miała zintegrować nową flotę powietrzną radarów pokładowych E-3A z centrami dowodzenia GEADGE w czasie dwóch lat, oraz terminale klasy TTT (JTIDS), mające zapewnić bezpieczną i odporną na zakłócenia komunikację cyfrową i foniczną między miejscami docelowymi GEADGE oraz samolotami AWACS w potencjalnie wrogim środowisku elektronicznego zakłócania nad Europą Zachodnią.

Od lutego 1982 roku do maja 1985 roku, oprócz włączenia w system NATINADS 18 samolotów E-3A, realizowano również program wzmocnienia sieci rozpoznania radiolokacyjnego – NATO Defence Ground Environment (NADGE). Wówczas na obszarze od północnej Norwegii do wschodniej Turcji rozmieszczono 40 nowoczesnych radarów. W finansowaniu tego kosztownego przedsięwzięcia uczestniczyły wszystkie państwa członkowskie, uzgodniono, że będą one korzystały z systemu na zasadzie wspólnego dostępu, sam system jednak pozostanie w gestii Sojuszu¹².

W trakcie tworzenia Zintegrowanego Systemu Obrony Powietrznej uzgodniono również, że dowództwo nad siłami obrony powietrznej państw NATO w okresie wojny będzie sprawował naczelny dowódca połączonych sił zbrojnych NATO w Europie – SACEUR (Supreme Allied Commander Europe), natomiast w okresie pokoju będzie on dowodził wydzielonymi siłami obrony powietrznej poszczególnych państw Sojuszu w zakresie kontroli operacyjnej (Operational Control Air Defense Artillery Bulletin Air Defense Artillery Bulletin – OPCON).

W wyniku konsolidacji myśli technicznej i wojskowej krajów Europy Zachodniej oraz wydanej pomocy Stanów Zjednoczonych w ramach NATINADS utworzono strefy obrony powietrznej na kierunku wschodnim, w których działania lotnictwa zostały skoordynowane z działaniami sił lądowych. Wszystkie siły i środki zaplanowane do wykorzystania w strefach OP miały podlegać dowództwu NATO. Głównym wykonawcą bezpośredniej osłony obiektów i wojsk były jednostki rakiet przeciwlotniczych, ugrupowane strefowo w dwóch rzutach wzdłuż granic z państwami Układu Warszawskiego. Taki sposób ugrupowania sił OPL miał umożliwić ich swobodne przemieszczanie i skupienie głównego wysiłku w rejonie, w którym przewidywano zaistnienie zagrożenia powietrznego. Koncepcja użycia rakietowych środków przeciwlotniczych przez NATO w okresie zimnej wojny zakładała włączenie amerykańskich pododdziałów rakiet przeciwlotniczych (stacjonujących w Europie) do jednolitego systemu NATO Defence Ground Environment.

¹² System NAEW&CF jest oparty na dwóch komponentach operacyjnych: pierwszy, dyslokowany w Niemczech w miejscowości Geilenkirchen, obejmuje 17 natowskich samolotów Boeing E-3A i jest obsługiwany przez międzynarodowe załogi z Belgii, Kanady, Danii, Niemiec, Grecji, Węgier, Włoch, Holandii, Polski, Portugalii, Hiszpanii, Turcji i USA, natomiast drugi komponent, wyposażony w 7 maszyn typu E-3D, stacjonuje w Wielkiej Brytanii w Waddington i jest obsługiwany przez załogi angielskie.

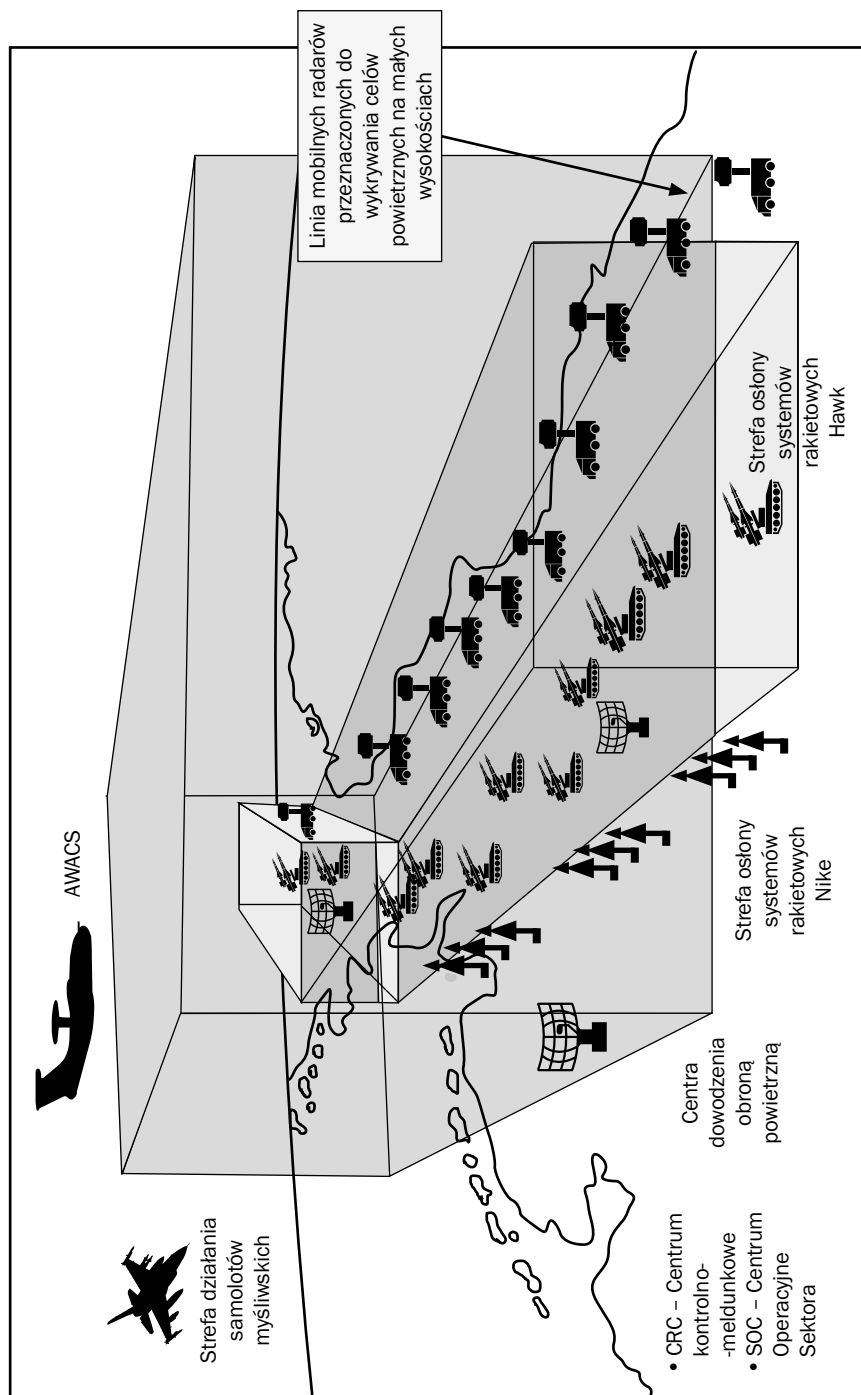
Fot. 1. Radary dalekiego zasięgu (HADR) rozmieszczone we wschodnim sektorze Niemiec, stanowiące integralne elementy systemu GEADGE

Współdziałając z NADGE, przeciwlotnicze pododdziały rakiet Hawk tworzyły ciągłą strefę ognia w przedziałach od małych wysokości, rzędu 100–300 m, do maksymalnej wysokości lotu ówczesnych radzieckich samolotów lotnictwa frontowego. Strefa osłony rozciągała się od linii styczności bojowej wojsk do około 50 km w głąb. Druga linia środków przeciwlotniczych, sformowana na bazie Nike Hercules i częściowo Nike Ajax, miała uzupełniać system ognia przeciwlotniczego i niszczyć cele powietrzne na dużych oraz średnich wysokościach.

Rakiety Nike mogły ostrzeliwać cele powietrzne z odległości około 100 km. Za strefami ognia rakiet przeciwlotniczych rozciągał się obszar odpowiedzialności lotnictwa myśliwskiego NATO. W latach sześćdziesiątych XX wieku było to głównie samoloty F-104 i F-4. Szczególnie ważne obiekty były dodatkowo broniące przez jednostki rakiet przeciwlotniczych Nike i Bloodhound, a mniej ważne przez artylerię przeciwlotniczą. Taka struktura systemu OP państw NATO przetrwała do czasu rozpadu Układu Warszawskiego.

Na początku lat siedemdziesiątych XX wieku zostały utworzone jednostki radiotechniczne przeznaczone do wykrywania celów powietrznych lecących na małych wysokościach, wyposażone w radary MPDR 30 (zasięg 30 km). Ich zadaniem było wykrywanie samolotów na wysokościach od 0 m do 3000 m n.p.m. Jednostki zostały rozmieszczone wzdłuż granicy RFN z NRD i RFN z Czechami w miejscach zwanych DEST (*Dauereinsatzstellung*). W sumie na terenie Niemiec istniały 24 takie miejsca.

Ważnym uzupełnieniem zintegrowanego systemu OP NATO był system automatycznego kierowania środkami obrony przeciwlotniczej GEADGE (German Air Defense Ground Environment), przeznaczony do wykrywania i identyfikowania celów powietrznych, okre-

Rys. 1. Struktura zintegrowanego systemu obrony powietrznej NATO w latach 1960 - 1980

Opracowanie własne autora na podstawie: *Tactical Air Control System* [online], US Army in Germany, https://www.usarmygermany.com/USAFE_TACS_2.htm [dostęp: 12.07.2016].

Fot. 2. Rodzina rakiet Nike, od lewej: MIM-3 Nike Ajax, MIM-14 Nike Hercules, LIM-49 Nike Zeus.

ślenia (oceny) skali zagrożenia, a także przekazywania wskazówek oraz danych dotyczących kierowania przeciwlotniczymi systemami rakietowymi. System ten miał objąć swoim zasięgiem południową część Niemiec. Został wykonany w ramach umowy o wartości 150 mln dolarów. Bazował na czterech stacjonarnych ośrodkach dowodzenia oraz mobilnych radarach. Mógł odbierać informacje o sytuacji powietrznej z samolotów wczesnego ostrzegania AWACS E-3A.

System GEADGE rozmieszczono w południowej części Niemiec, ponieważ w pierwotnej strukturze obrony powietrznej NATO Defence Ground Environment (NADGE) nie uwzględniono tej części kraju. GEADGE miał więc wypełnić lukę w natowskim systemie OP. Podczas walki system GEADGE otrzymywał dane zarówno z natowskiego systemu obrony powietrznej NADGE, jak i mobilnych stacji radiolokacyjnych wykrywania celów nisko lecących Lara, rozmieszczonych wzdłuż wschodnich granic Niemiec. Pierwsze dwa ośrodki dowodzenia w ramach systemu GEADGE rozpoczęły działalność w latach 1983–1984, a następne dwa – w 1985 roku.

Podsumowując, zintegrowany system obrony powietrznej NATO miał i nadal ma zapewniać nienaruszalność granic powietrznych Sojuszu oraz bronić państwa członkowskie i ich siły zbrojne przed atakami z powietrza w całym obszarze odpowiedzialności. Dotyczy to

również terytorium państw, na których przebywają wojska NATO¹³. Przyjęto, że siły i środki wydzielone do NATO przez poszczególne państwa będą podporządkowane wspólnemu dowództwu sojuszniczemu – naczelnemu dowódcy NATO w Europie (SACEUR) zarówno w czasie pokoju, jak i wojny. W ten sposób zintegrowany system obrony powietrznej przejął odpowiedzialność za obronę powietrzną państw NATO. O trwałości tego systemu może świadczyć fakt, że cele i zadania obrony powietrznej w Europie w ramach NATINADS sformułowane w latach sześćdziesiątych minionego wieku zmieniły się w kolejnych latach tylko nieznacznie i w dużej części pozostają aktualne.

Transformacja systemu obrony powietrznej NATO w pierwszej dekadzie XXI wieku

Na początku XXI wieku zaczęto transformować sojuszniczy system OP, tak aby osiągnąć standardy koncepcji rozszerzonej skoordynowanej obrony powietrznej – NATO Integrated Extended Air Defence (NATINEADS). Istota tej koncepcji została omówiona w licznych dokumentach NATO, wydawanych zarówno przez organy polityczne, jak i wojskowe.

Struktura NATINEADS obejmowała cztery zasadnicze elementy, tzw. filary rozszerzonej zintegrowanej obrony powietrznej¹⁴: podsystem kierowania walką [dowodzenia, łączności i automatyzacji dowodzenia oraz rozpoznania – Battle Managment/Command, Control, Communication, Computers and Intelligence (BMC4I)], podsystem aktywnych środków walki obrony powietrznej (Active Defence), podsystem pasywnej obrony powietrznej (Passive Defence) oraz podsystem konwencjonalnych sił uderzeniowych (Conventional Counter Force).

Podsystem kierowania walką jest przeznaczony do zabezpieczenia informacyjnego pozostałych podsystemów rozszerzonej obrony powietrznej: aktywnej i pasywnej poszerzonej obrony powietrznej oraz działań konwencjonalnych sił uderzeniowych. Zapewnia terminową i ciągłą informację o sytuacji powietrznej, a także wczesne ostrzeganie wojsk i ludności cywilnej o zagrożeniu z powietrza i jego przypuszczalnym charakterze oraz o przewidywanym typie i obszarze oddziaływania środków napadu powietrznego (ŚNP). Ponadto koordynuje działania wszystkich sił tworzących system OP (również na etapie planowania)¹⁵.

Podsystem aktywnych środków walki tworzą siły ogniowego i elektronicznego rażenia środków napadu powietrznego w powietrzu. W ich skład wchodzi samoloty lotnictwa myśliwskiego, naziemne raketowe i artyleryjskie środki ogniowe obrony powietrznej oraz systemy aktywnych zakłóceń elektronicznych.

Podsystem pasywnej poszerzonej obrony powietrznej obejmuje przedsięwzięcia mające na celu zminimalizowanie skuteczności uderzeń środków napadu powietrznego przeciwnika przeciwko ludności, siłom, środkom i obiektom Sojuszu. Przeznaczony jest do wykony-

13 Szerzej: A. Radomyski, K. Dobija, *Planowanie działań taktycznych...*, op.cit., s. 35–38.

14 AJP-3.3. *Joint Air & Space Doctrine*, June 1999, pkt 405.9.

15 Vide: A. Radomyski, *Kierunki rozwoju i doskonalenia obrony przeciwlotniczej w wojskach lądowych. Automatyzacja dowodzenia w wojskach obrony przeciwlotniczej. Stan obecny i perspektywy rozwoju*, AON, Warszawa 2008, 101–103.

wania takich zadań jak: alarmowanie i ostrzeganie o zagrożeniu z powietrza; maskowanie i mylenie środków napadu powietrznego; zmniejszanie wrażliwości potencjalnych obiektów uderzeń powietrznych oraz zwiększanie możliwości odtwarzania zdolności operacyjnej sił atakowanych z powietrza¹⁶.

Podsystem konwencjonalnych sił uderzeniowych ma uniemożliwiać przeciwnikowi użycie przede wszystkim raketowych środków napadu powietrznego drogą natychmiastowego bezpośredniego ataku na ich wykryte i rozpoznane stanowiska startowe, a także elementy systemu dowodzenia oraz zabezpieczenia logistycznego. Działania te podejmują między innymi samoloty i śmigłowce zwalczające środki napadu powietrznego na ziemi lub na morzu, rakiety ziemia–ziemia lub artyleria dalekiego zasięgu oraz siły specjalne¹⁷.

Kolejne zmiany w architekturze systemu OP NATO wprowadzono ze względu na narastające zagrożenie atakiem z użyciem rakiet balistycznych. W 2010 roku podczas szczytu NATO w Lizbonie zaproponowano połączenie dotychczasowych funkcji systemu NATINADS i systemu obrony przeciwraketowej NATO BMD (Ballistic Missile Defence) z zachowaniem sprawdzonych struktur dowodzenia NATINADS. W ten sposób powstał zintegrowany system obrony powietrznej i przeciwraketowej NATO (NATO Integrated Air and Missile Defence – NIAMD). Jego celem, podobnie jak poprzednich systemów OP, jest zapewnienie nienaruszalności granic powietrznych Sojuszu oraz obrona państw członkowskich i ich sił zbrojnych przed atakami z powietrza przed wszelkimi zagrożeniami generowanymi przez ŚNP, z uwzględnieniem zwłaszcza zagrożeń rakietami balistycznymi. Przyjęto, że obrona ta będzie rozciągnięta nad całym obszarem odpowiedzialności, w tym również nad państwami, na których terytorium przebywają wojska NATO (w ramach operacji ekspedycyjnych)¹⁸.

Założono, że elementy systemu NIAMD mogą być utrzymywane w różnej gotowości bojowej, w zależności od okresu prowadzonej operacji, niemniej jednak w wypadku elementów struktury dowodzenia i pasywnych środków OP gotowość ta jest stała i niezmienna. System NIAMD funkcjonuje w okresie pokoju, kryzysu i wojny.

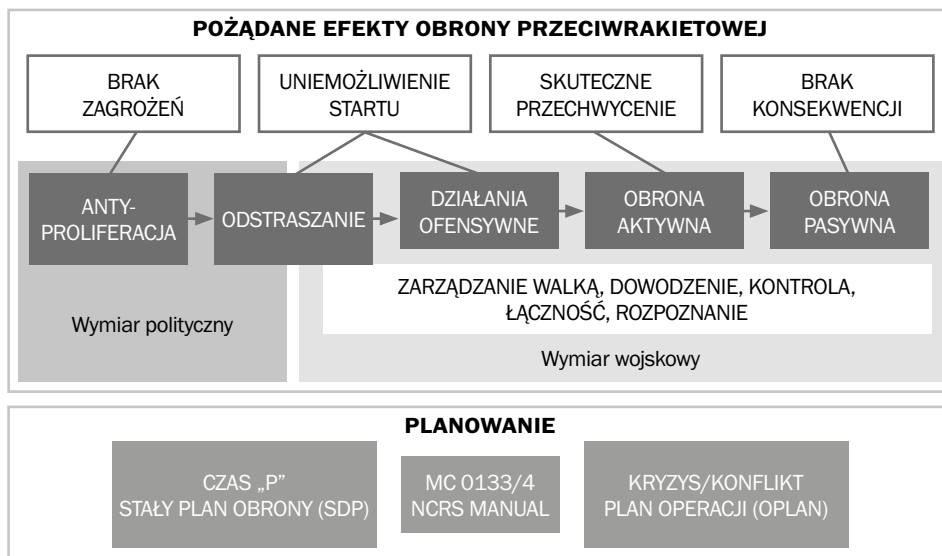
Do zadań NIAMD w czasie kryzysu, podobnie jak w okresie pokoju, należy nadzorowanie oraz zarządzanie przestrzenią powietrzną, a także demonstrowanie gotowości do odparcia niespodziewanego uderzenia z powietrza oraz zapewnienie dogodnych warunków do użycia pozostałych rodzajów sił zbrojnych. W okresie tym jednostki lotnicze utrzymują zwiększony w stosunku do czasu pokoju potencjał samolotów myśliwskich w gotowości do szybkiego reagowania na wypadek konieczności przechwycenia naruszcycieli przestrzeni powietrznej oraz zastosowania procedury rozpoznania, identyfikacji i interwencji, do zestrzelenia włącznie. W czasie kryzysu w ściśle określonych obszarach przestrzeni powietrznej organy zarządzania ruchem lotniczym NIAMD mogą wprowadzać ograniczenia dla lotnictwa cywilnego.

W czasie konfliktu są wykorzystywane wszystkie dostępne siły NIAMD, zarówno lotnicze, jak i bazowania naziemnego, w tym także siły morskie. Wykonują one zadania roz-

16 AJP-01 B. *Allied Joint Operations Doctrine*, 2001, pkt 1105b.

17 AJP-3.3, pkt 405. 9d.

18 *Podstawy obrony powietrznej*, A. Radomyski (red.), Warszawa 2015, s. 151.

Rys. 2. Główne założenia polityczne i wojskowe obrony powietrznej i przeciwrakietowej NATO

Opracowanie własne autora

poznania powietrznego, nadzorowania lotów, identyfikowania i są w gotowości do wykorzystania wszelkiego rodzaju uzbrojenia lotnictwa myśliwskiego oraz naziemnych środków ogniowych obrony powietrznej. Docelowo NIAMD będzie przygotowany do wykonywania zadań w następujących obszarach¹⁹: obrony przeciwrakietowej (Ballistic Missile Defence) pomyślanej jako obrona terytorium państw Sojuszu przed rakietowym pociskami balistycznymi krótkiego (Short Range Ballistic Missile – SRBM), średniego (Medium Range Ballistic Missile – MRBM), pośredniego (Intermediate Range Ballistic Missile) oraz dalekiego zasięgu (Intercontinental Range Ballistic Missile)²⁰; obrony przeciwrakietowej teatru działań (Theatre Ballistic Missile Defence) rozumianej jako obrona części terytorium kontynentu z przybrzeżnymi wodami oceanów, z morzami wewnętrznymi i przestrzenią powietrzną nad nimi, w granicach których mogą być rozwinięte lub są prowadzone działania wojenne zmierzające do osiągnięcia celów strategicznych wojny lub jednego z jej etapów; obrony przed rakietami manewrującymi (Cruise Missile Defence); obrony powietrznej prowadzonej przez statki powietrzne (Airborne Air Defence), w tym również zadań wykonywanych w ramach operacji Air Policing i interwencji przeciwko obiektom Renegade²¹; obrony powietrznej realizowanej przez systemy przeciwlotnicze

¹⁹ Ibidem, s. 152.

²⁰ Ibidem, s. 152–153.

²¹ Status Renegade („odstępca”, „buntownik”) jest nadawany statkom powietrznym, które mogą być użyte jako środek ataku terrorystycznego z powietrza. W zależności od stopnia spełnienia kryteriów kwalifikuje się je do jednej z trzech kategorii: Suspect Renegade (podejrzany), Probable Renegade (prawdopodobny) i Confirmed Renegade (potwierdzo-

(Surface-based Air Defence) dyslokowane na platformach lądowych i morskich oraz obrony przed rakietami, pociskami artyleryjskimi i moździerzowymi (Counter Rocket Artillery and Mortars²²).

W strukturze funkcjonalnej systemu NIAMD wyróżnia się cztery zasadnicze podsystemy²³: podsystem kontroli i nadzoru przestrzeni powietrznej (Air Surveillance); podsystem dowodzenia walką, kontroli, łączności i rozpoznania (Battle Management Command, Control, Communication and Intelligence – BM3CI); podsystem aktywnych środków walki (Active Air Defence) oraz podsystem pasywnej obrony powietrznej (Passive Air Defence).

Podsystem kontroli i nadzoru przestrzeni powietrznej jest przeznaczony do monitorowania ruchu obiektów w przestrzeni powietrznej, ich śledzenia, identyfikacji i klasyfikacji. Dzięki wykorzystaniu różnych źródeł informacji i środków łączności umożliwia wczesne ostrzeganie o zagrożeniu powietrznym. Wykorzystuje środki zarówno rozpoznania naziemnego, jak i montowane na platformach powietrznych²⁴.

Podsystem dowodzenia walką, kontroli, łączności i rozpoznania zbiera i gromadzi wszelkie informacje przekazywane przez organy kontroli i nadzoru przestrzeni powietrznej, przetwarza je oraz przekazuje do aktywnych środków OP.

Podsystem aktywnych środków walki obejmuje siły ogniowego i elektronicznego rażenia środków napadu powietrznego w powietrzu²⁵. W ich skład wchodzi samoloty lotnictwa myśliwskiego, naziemne raketowe i artyleryjskie środki ogniowe obrony powietrznej oraz systemy aktywnych zakłóceń elektronicznych. Przewiduje się, że siły te będą wykorzystane przeciwko klasycznym ŚNP, natomiast w ramach obrony przeciwrakietowej zakłada się użycie różnorodnego uzbrojenia defensywnego i zaczepnego, w tym: samolotów i śmigłowców, rakiet ziemia–ziemia, artylerii dalekiego zasięgu, a także sił specjalnych do zwalczania wykrytych i rozpoznanych wyrzutni rakiet na ziemi lub na morzu, ich elementów dowodzenia oraz zabezpieczenia logistycznego. Wśród potencjału aktywnych środków walki wciąż jednak główną rolę odgrywają lotnictwo myśliwskie, systemy obrony przeciwlotniczej oraz środki walki elektronicznej.

Podsystem pasywnej obrony powietrznej obejmuje przedsięwzięcia podejmowane w celu zminimalizowania skuteczności uderzeń środków napadu powietrznego przeciwnika przeciwko ludności, siłom, środkom i obiektom Sojuszu²⁶. Przeznaczony jest do wykonywania zadań: alarmowania i ostrzegania o zagrożeniu z powietrza, maskowania i mylenia środków napadu powietrznego, zmniejszania wrażliwości potencjalnych obiektów uderzeń powietrznych oraz zwiększania zdolności do odtwarzania zdolności operacyjnej sił atakowanych z powietrza.

ny). S. Zajas, *Przeciwdziałanie zagrożeniom terrorystycznym na lotniskach*, „Zeszyty Naukowe AON” 2007 nr 2, s. 43.

22 *Podstawy obrony powietrznej...*, op.cit., s. 153.

23 Ibidem.

24 W skład podsystemu kontroli i nadzoru przestrzeni powietrznej wchodzi wielonarodowe ośrodki dowodzenia połączonych operacji powietrznych CAOC (Combined Air Operations Centers) oraz podległe im ośrodki powiadamiania i kontroli CRC (Control and Reporting Centers). CAOC z CRC jest połączony siecią łączności radiowej i informatycznej. Ośrodki powiadamiania i kontroli są zasadniczymi organami wykonawczymi w zakresie dowodzenia i kierowania aktywnymi środkami walki.

25 Ibidem, s. 154.

26 Ibidem, s. 159.

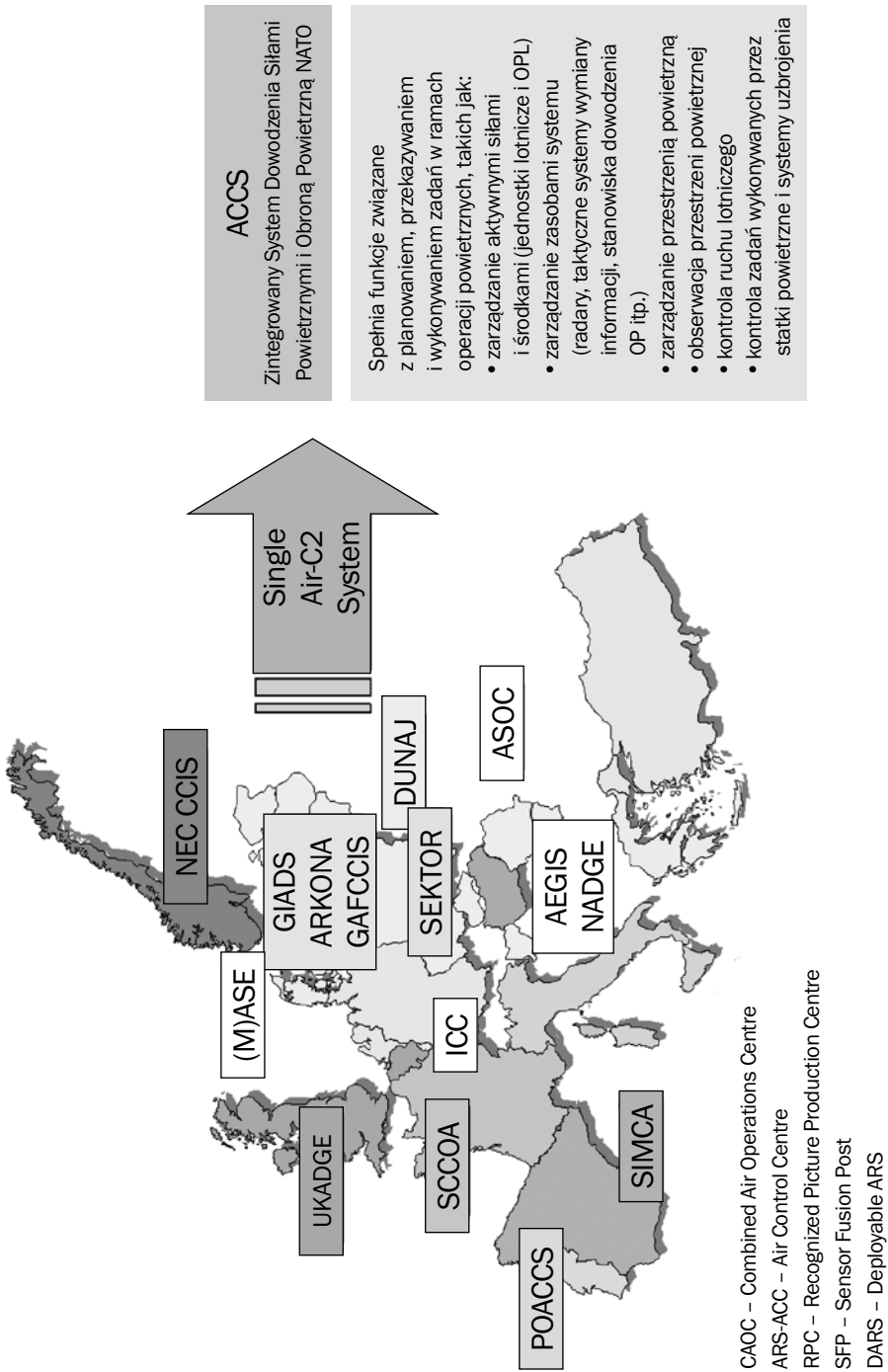
Ważną rolę z punktu widzenia sprawności i efektywności działania NIAMD będzie odgrywał zintegrowany system dowodzenia i kontroli powietrznej (ACCS), przeznaczony do zarządzania operacjami powietrznymi NATO na obszarze euroatlantyckim i poza nim. Zastąpi on różne systemy powietrzne NATO oraz krajowe, które obecnie są rozmieszczone w całym Sojuszu. Pozwoli to ujednolicić system dowodzenia i kontroli przestrzeni powietrznej, tym samym umożliwi NATO i jego członkom zarządzanie różnymi operacjami lotniczymi zarówno na obszarze europejskim NATO, jak i podczas rozmieszczania sił Sojuszu poza tym obszarem. W przyjętej koncepcji założono, że w sytuacji użycia sił NATO bez względu na teatr działań wojennych ACCS zapewni efektywne kierowanie operacjami powietrznymi prowadzonymi na obszarze do 10 mln km².

System dowodzenia i kontroli obroną powietrzną NATO (ACCS) ma zastąpić systemy dotychczas wykorzystywane w Europie, takie jak NADGE, GEADGE i STRIDA. Przeznaczony jest do integrowania planowania taktycznego, wykonywania zadań oraz prowadzenia wszystkich operacji obronnych i ofensywnych operacji lotniczych, a także do wspomagania sił i środków obrony powietrznej działających w jednym systemie. Zakresem swego działania wykracza poza obronę powietrzną. Wdrażany jest pod nadzorem Organizacji Zarządzającej NATO ACCS (NACMO) i w ciągu najbliższych kilku lat ma zapewnić pełną zdolność operacyjną²⁷. ACCS będzie wdrażany we wszystkich europejskich krajach członkowskich NATO w formie stałych (statycznych) centrów kontroli. Zostanie również wprowadzony w nowych państwach członkowskich Sojuszu.

ACCS tworzy bardzo dobre warunki do dowodzenia różnorodnymi możliwymi wspólnymi operacjami powietrznymi, od planowania długoterminowego misji i przestrzeni powietrznej po zarządzanie czujnikami, bronią i sieciami komunikacyjnymi w czasie rzeczywistym. Według ekspertów wojskowych gwarantuje stabilność, niezawodność, łatwość konserwacji oraz zachowanie wysokiego standardu bezpieczeństwa systemu. Zapewnia zarówno dowodzenie operacjami na poziomie taktycznym, jak i kampaniami powietrznymi z udziałem setek operatorów rozlokowanych w wysoko wydajnych centrach komputerowych. Ponadto jest interoperacyjny z wszystkimi odpowiednimi wojskowymi i cywilnymi systemami łączności. ACCS zapewni Sojuszowi możliwość dowodzenia i kontroli operacjami powietrznymi na obszarze euroatlantyckim i poza nim z wykorzystaniem jednego zintegrowanego systemu.

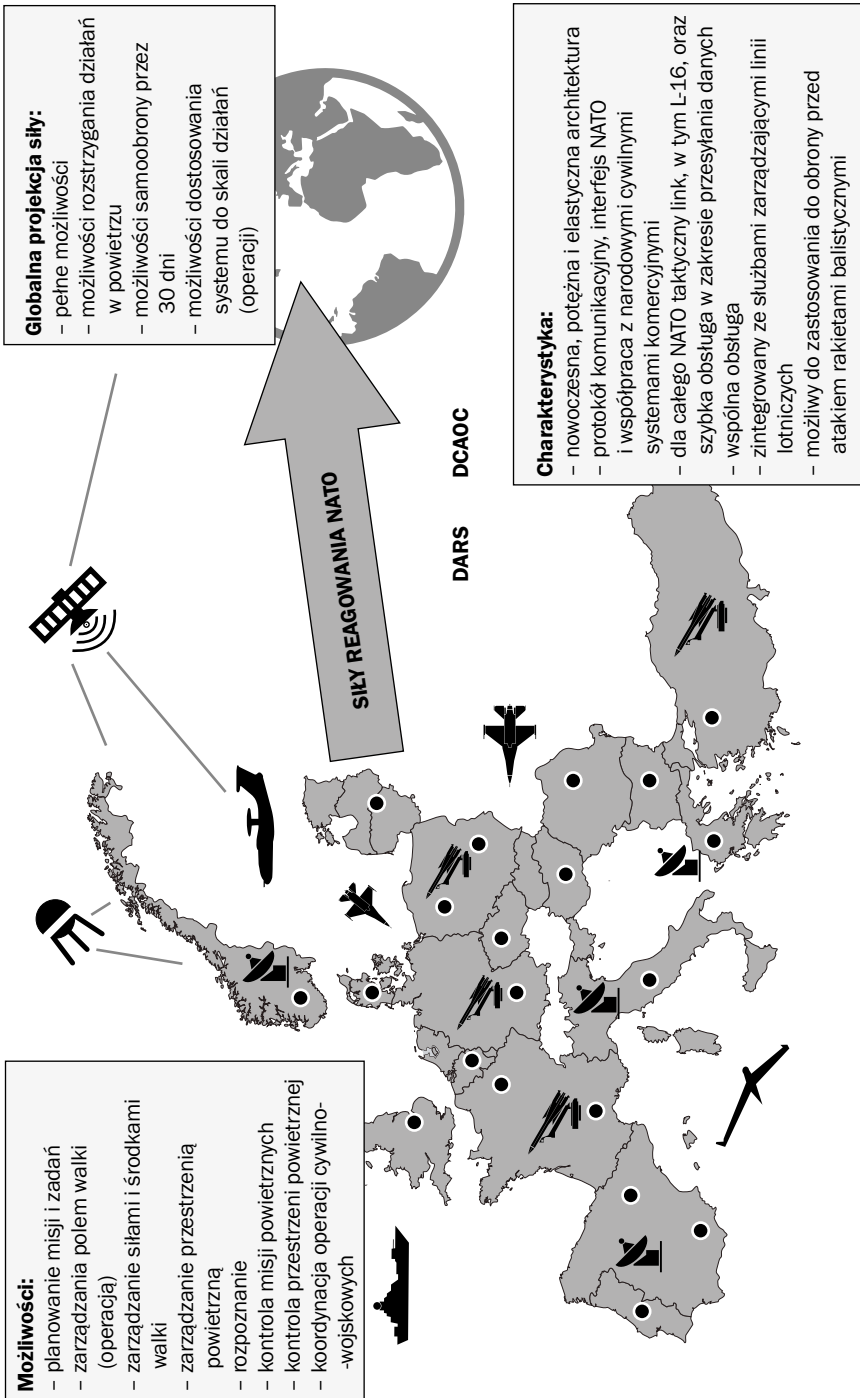
Pierwszym elementem dowodzenia, który zaimplementował ACCS i uzyskał status operacyjny, był CAOC w Poggio Renatico we Włoszech. Nowy system dowodzenia i kontroli NATO uruchomiono 3 lipca 2015 roku, w wydarzeniu tym uczestniczył Patrick Auroy, asystent sekretarza generalnego NATO ds. inwestycji obronnych. Wcześniej przeprowadzono ćwiczenia, w trakcie których po raz pierwszy w historii cywilny system zarządzania lotnictwem zintegrowano z systemem wojskowym ACCS. 17 czerwca 2015 roku z Centrum Operacji Powietrznych w Torrejon w Hiszpanii wysłano rozkaz startu dwóch samolotów Eurofighter Typhoon, które były kontrolowane przez stronę ACCS w Poggio Renatico. O znaczeniu tego wydarzenia świadczą słowa wypowiedziane przez generała Bernharda

27 Pierwotną umowę o dostarczenie podstawowego oprogramowania, testu systemowego oraz możliwości jego walidacji strony podpisały z Air Command Systems International (ACSI) w listopadzie 1999 r.

Rys. 3. Zasadnicze elementy zintegrowanego systemu dowodzenia i kontroli (ACCS)

Opracowanie własne autora na podstawie: NATO Air Command and Control System (ACCS), NATO Scanner [online], <http://nato.radioscanner.ru/equipment/article14> [dostęp: 12.06.2018].

Rys. 4. Charakterystyka systemu ACCS

Opracowanie własne autora na podstawie: NATO Air Command and Control System (ACCS), NATO Scanner [online], <http://nato.radioscanner.ru/equipment/article14> [dostęp: 12.06.2018].

Fürsta, wiceprzewodniczącego Komitetu Obrony Powietrznej i Raketowej NATO: *To wydarzenie jest ważnym kamieniem milowym dla całej społeczności zintegrowanego nатовskiego i raketowego NATO*²⁸.

Podsumowanie

Z analizy zintegrowanej, a obecnie nawet poszerzonej OP wynika, że istotą sojuszniczej obrony powietrznej jest funkcjonowanie w zintegrowanym systemie wszystkich sił rozpoznania przestrzeni powietrznej, rażenia ogniowego i elektronicznego oraz integrujących je systemów dowodzenia, łączności i automatyzacji w każdym rodzaju sił zbrojnych. System ten został przewidziany do osłony terytorium, ludności i sił zbrojnych Sojuszu poprzez przeciwdziałanie²⁹ (głównie zwalczanie) wszelkim zagrożeniom powietrznym. Od początku zintegrowany system obrony powietrznej NATO był przeznaczony do zapewniania nienaruszalności granic powietrznych Sojuszu oraz obrony państw członkowskich i ich sił zbrojnych przed atakami z powietrza w całym obszarze odpowiedzialności, w tym również nad państwami, na których terytorium przebywają wojska NATO. Zintegrowany system obrony powietrznej NATO (NATINADS) miał być przede wszystkim gwarantem bezpieczeństwa w przestrzeni powietrznej europejskich państw Sojuszu. Jego odpowiednikiem dla terytorium USA i Kanady jest rozbudowany system obrony, na którego czele stoi Dowództwo Obrony Północnoamerykańskiej Przestrzeni Powietrznej i Kosmicznej (North American Aerospace Defense Command – NORAD).

Wydaje się, że podstawą do dalszego zintegrowania systemów OP państw członków NATO jest przeznaczanie coraz większych nakładów finansowych na badania i rozwój technologii, które w przyszłości mogłyby być zastosowane w nowoczesnych systemach rozpoznania, rażenia i wspomagania dowodzenia. We wszystkich państwach, w których uświadomiono sobie rolę i znaczenie badań nad rozwojem technicznym OP, prędzej czy później doszło do rozwoju jakościowego przeciwlotniczych środków rozpoznania, dowodzenia i rażenia. Natomiast w krajach, w których kwestie OP były traktowane marginalnie, nie stworzono dogodnych warunków do rozwoju obrony przeciwlotniczej, w rezultacie jej jakość stale się pogarszała. Dobitym tego przykładem są Siły Zbrojne RP.

Przewiduje się, że system NIAMD po osiągnięciu pełnych zdolności we wszystkich obszarach zadaniowych będzie umożliwiał prowadzenie równolegle dwóch dużych i sześciu małych połączonych operacji powietrznych, również poza obszarem państw Sojuszu. Głównym założeniem systemu jest interoperacyjność – zarówno proceduralna, jak i techniczna – zapewniająca wymianę informacji między poszczególnymi elementami systemu. Część tych elementów, takie jak systemy rozpoznania przestrzeni powietrznej i wczesnego alarmowania, a także aktywne środki OP przeznaczone do prowadzenia misji Air Policing, musi pozostać w 24-godzinnej pełnej gotowości bojowej. Przewiduje się, że pozostałe elementy

28 NATO welcomes activation of new Air Command and Control System, NATO/OTAN [online], 3.07.2015, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_121623.htm?selectedLocale=en [dostęp: 12.09.2018].

29 Przeciwdziałać – przeciwstawiać jakiemuś działaniu inne działanie, zapobiegać jakiemuś działaniu, Słownik języka polskiego PWN (multimedialny), Warszawa 2004.

systemu będą pozostawały w niższych stopniach gotowości bojowej. Gotowość systemu NIAMD zdeterminują także fazy prowadzonej operacji, wśród których wyróżnia się: czas pokoju, sytuację kryzysową, konflikt oraz okres po zakończeniu konfliktu. ■

Bibliografia

AJP-01 (B). *Allied Joint Operations Doctrine*, 2001.

AJP-3.3. *Joint Air & Space Doctrine*, June 1999.

Doktryna narodowa. Operacje połączone. OP/01, sygn. Szkol. 800/2002.

Grenda B., *Systemy wczesnego wykrywania i naprowadzania we wsparciu polskich Sił Powietrznych*, „Zeszyty Naukowe AON” 2013 nr 2.

Konopka L., Czumur S., *Problemy rozwoju Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej*. „Przegląd Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej” 2000 nr 7.

Koziej S., *Strategie bezpieczeństwa NATO i UE* (skrypt internetowy), Warszawa 2008.

MC54/1(Final). *Military Committee Concept of the NATO Integrated Air Defense System (NATINADS)*, 30 September 1960.

Miodek S., *Rakietowa obrona powietrzna RP. III Etap badań*, Warszawa 1998.

Pieter J., *Ogólna metodologia pracy naukowej*, Wrocław 1967.

Podstawy obrony powietrznej A. Radomyski (red. nauk.), Warszawa 2015.

Radomyski A., Dobija K., *Planowanie działań taktycznych w zintegrowanej obronie powietrznej*, Warszawa 2008.

Radomyski A., *Kierunki rozwoju i doskonalenia obrony przeciwlotniczej w wojskach lądowych. Automatyzacja dowodzenia w wojskach obrony przeciwlotniczej. Stan obecny i perspektywy rozwoju*, Warszawa 2008.

Słownik języka polskiego PWN (multimedialny), Warszawa 2004.

Wiatr M., *Prawdopodobny charakter współczesnych operacji*. „Myśl Wojskowa” 2000 nr 4.

Zajas S., *Przeciwdziałanie zagrożeniom terrorystycznym na lotniskach*, „Zeszyty Naukowe AON” 2007 nr 2.

Zdrodowski B., *Obrona powietrzna a bezpieczeństwo powietrzne, w: Planowanie obrony powietrznej. Materiały z sympozjum*, Warszawa 2003.

Lotnictwo śmigłowcowe w działaniach bojowych odzyskiwania izolowanego personelu (*personnel recovery*)

Zdarzenia izolacji personelu podczas operacji wojsk negatywnie wpływają na bezpieczeństwo operacji i morale żołnierzy, a także na stan emocjonalny rodzin oraz społeczną akceptację prowadzonych działań. Odzyskiwanie personelu stanowi więc ważną część działań militarnych zarówno w czasie pokoju, jak i kryzysu oraz wojny.

Autor omawia specyfikę odzyskiwania izolowanego personelu na teatrze działań wojennych oraz rolę i przeznaczenie lotnictwa śmigłowcowego w tego typu działaniach. Podkreśla znaczenie użycia śmigłowców dla powodzenia misji oraz przedstawia procedury i taktykę załóg statków powietrznych podczas odzyskiwania izolowanego personelu. Poszerza oraz porządkuje wiedzę o badanym obszarze.

SŁOWA KLUCZOWE

odzyskiwanie izolowanego personelu, *personnel recovery*, lotnictwo śmigłowcowe, CSAR, bojowe poszukiwanie i ratownictwo

Z działaniami organizacji pozarządowych, organizacji pomocy humanitarnej oraz dziennikarzy i przedstawicieli mediów w rejonach konfliktów wiąże się zagrożenie porwaniem osób i ich odizolowaniem od własnych struktur we wrogim środowisku. Ryzyko izolacji personelu¹ jest jeszcze większe w wypadku żołnierzy wykonujących zadania na teatrze wojny. Zdarzeniem izolacji mogą skutkować bowiem awaryjne lądowania, zestrzelenia statków powietrznych nad wrogim terytorium lub objętym konfliktem, wypadki samochodowe lub zabłądzenie w wyniku utraty orientacji, zatrzymanie przez lokalne siły rządowe lub policyjne wrogiego państwa czy uprowadzenie przez bojowników lub ugrupowania przestępcze i terrorystyczne. Izolacja personelu podczas operacji negatywnie wpływa na bezpieczeństwo działań, wiarę w sukces i poczucie odpowiedzialności uczestników misji, a także na stan psychofizyczny ich rodzin oraz opinię publiczną i jej popar-

mjr mgr inż.
nawig.
SYLWESTER
LUBIEJEWSKI

Szef Sekcji Operacyjnej
56 Bazy Lotniczej
w Inowrocławiu.
Doktorant Wydziału
Zarządzania
i Dowodzenia Akademii
Sztuki Wojennej.
Absolwent Wyższej
Szkoły Oficerskiej Sił
Powietrznych (2005),
Akademii Obrony
Narodowej (2007) oraz
Studiów
Poddyplomowych AON
(2010). Uczestnik IV
i XII zmiany PKW
w Afganistanie oraz
wielu ćwiczeń
narodowych
i międzynarodowych
w kraju i za granicą.

1 Izolowany personel – żołnierze, pracownicy cywilni i kontraktowi resortu obrony narodowej oraz osoby wskazane przez ministra obrony narodowej, którzy zostali odizolowani od macierzystej jednostki/struktury we wrogim środowisku i są zmuszeni do stosowania technik przeżycia, ucieczki, unikania oraz przeciwdziałania wykorzystaniu, a także do przygotowania do podjęcia przez siły odzyskujące.

cie dla prowadzonych działań. Zdarzenie izolacji wpływa zarówno bezpośrednio, jak i pośrednio na interes państwa: osłabia udział sił zbrojnych kraju w operacji oraz sprzyja wywieraniu presji na przywódców politycznych i nakłanianiu ich do zmiany priorytetów².

Lotnictwo śmigłowcowe ze względu na swoje właściwości taktyczno-techniczne jest przeznaczony do wykonywania różnorodnych zadań na współczesnym polu walki. W Siłach Zbrojnych RP jako zadania lotnictwa wojsk lądowych wskazano między innymi pozyskiwanie i utrzymywanie zdolności do odzyskiwania izolowanego personelu w warunkach bojowych (*personnel recovery* – PR). Pionierską jednostką w tym obszarze stała się 56 Baza Lotnicza z Inowrocławia.

Wiedza o odzyskiwaniu izolowanego personelu jest wciąż niedostateczna. Normatywna literatura w języku polskim dotycząca tej tematyki jest dość uboga. Dało to asumpt do rozważań nad sposobami i stopniem wykorzystywania lotnictwa śmigłowcowego do odzyskiwania izolowanego personelu.

Celem artykułu jest przedstawienie specyfiki działań odzyskiwania izolowanego personelu oraz roli lotnictwa śmigłowcowego w tego typu działaniach bojowych. Zwrócono uwagę na znaczenie śmigłowców dla powodzenia misji, a także na procedury i taktykę załóg śmigłowców w trakcie odzyskiwania personelu na terytorium konfliktu. Omówiono wnioski z analizy literatury przedmiotu oraz wskazano możliwości i ograniczenia lotnictwa śmigłowcowego w kontekście jego zdolności do udziału w misjach odzyskiwania personelu na współczesnym polu walki. Wykorzystano także własne doświadczenie, zdobyte w czasie ćwiczeń i międzynarodowych kursów poświęconych problematyce połączonego odzyskiwania personelu (Joint Personnel Recovery – JPR).

Specyfika działań odzyskiwania izolowanego personelu

Odzyskiwanie personelu stanowi ważną część działań militarnych zarówno w czasie pokoju, jak i kryzysu oraz wojny. Misje odzyskiwania izolowanego personelu (*isolated personnel* – ISOP) mają zapobiec jego pojmaniu i wykorzystaniu przez przeciwnika, a także uchronić przed śmiercią. Uświadamianie żołnierzom, że nigdy nie zostaną pozostawieni na pastwę losu, nawet w trudnych okolicznościach izolacji we wrogim terenie, ma na celu budowanie wzajemnego zaufania i zrozumienia. Służy też podniesieniu morale żołnierzy i wpływa na ich efektywność w walce. Państwa członkowskie NATO, wydzielając wojska do prowadzenia operacji, jednocześnie utrzymują w gotowości siły i środki do odzyskiwania izolowanego personelu. Siły te kierują się piękną dewizą: *that others may live* – żeby inni mogli żyć. Siły zbrojne państw uczestniczących w operacji muszą odpowiednio przeszkolić i wyposażać podległy personel, tak aby w sytuacji izolacji mógł on działać proceduralnie i pomagać we własnym odzyskaniu.

Omówienie roli lotnictwa śmigłowcowego w działaniach PR wymaga wcześniejszego zdefiniowania pojęcia „odzyskiwanie izolowanego personelu”. Z analizy doktryny *AJP-3.7 (A)*. *Allied Joint Doctrine for Recovery of Personnel in a hostile Environment*, doktryny *Odzyskiwanie izolowanego personelu*. *DD- 3.7 (A)*, instrukcji *ACO Manual 080-071*.

2 Odzyskiwanie izolowanego personelu. *DD-3.7(A)*, Bydgoszcz 2016, s. 7.

Personnel Recovery in NATO Operations oraz *F-3-50.1. Army Personnel Recovery*, a także wytycznych *BI-SC. Joint Personnel Recovery Joint Operational Guidelines* wynika, że w praktyce jest stosowana jedna, uniwersalna definicja. Zgodnie z nią odzyskiwanie izolowanego personelu stanowi sumę wojskowych, dyplomatycznych i cywilnych działań mających na celu odzyskanie oraz reintegrację izolowanego personelu.

Przez odzyskiwanie izolowanego personelu należy rozumieć synergię działań podejmowanych przez ośrodki dyplomatyczne, wojskowe i cywilne, ukierunkowanych na odzyskanie personelu odseparowanego od własnych sił i następnie na stworzenie warunków dogodnych do odbudowy jego stanu psychicznego i fizycznego. Działania dyplomatyczne obejmują liczne przedsięwzięcia struktur państwowych zmierzające do nawiązania kontaktu ze stronami zaangażowanymi w zdarzenie izolacji, negocjacje prowadzące do odzyskania izolowanego personelu lub stworzenia warunków do podjęcia pozostałych działań. Działania cywilne natomiast sprowadzają się do przedsięwzięć realizowanych przez organizacje pozarządowe albo międzynarodowe oraz wpływowe osobistości lub osoby prywatne. Podobne są do działań dyplomatycznych, jednak główny negocjator zazwyczaj nie pozostaje w oficjalnych relacjach z władzami państwowymi i może się dystansować od rządu. Z kolei działania militarne polegają na wykorzystaniu zdolności operacyjnych sił zbrojnych określonego państwa, państw członkowskich Sojuszu lub koalicji. W ramach działań militarnych mogą być użyte siły doraźnie zorganizowane, wskazane lub dedykowane (specjalnie zorganizowane, wyposażone i wyszkolone). W misjach ratowniczych można korzystać ze zdolności indywidualnych osób, pododdziałów, oddziałów, związków taktycznych, komponentów sił zbrojnych oraz sił połączonych lub międzynarodowych³.

Podczas operacji sił Sojuszu odpowiedzialność za ustanowienie systemu zdolnego do odzyskiwania izolowanego personelu bierze Sojusz⁴. Podobnie jest w wypadku działań prowadzonych przez Sił Zbrojne RP w systemie narodowym. W czasie operacji dowódcy komponentów (lądowego, powietrznego, morskigo) biorą odpowiedzialność za odzyskanie własnych żołnierzy izolowanych we wrogim środowisku. W tym celu powinni mieć siły i środki gotowe do wykonania takich zadań. W razie braku możliwości wykonania zadania ratowniczego wyłącznie własnymi siłami ze względu na przeciwnika czy ograniczenia powstałe w toku walki (np. czasowe, przestrzenne), dowodzenie i kierowanie misją ratowniczą powinno się odbywać na poziomie dowództwa działań połączonych, a środki do misji powinny być delegowane z różnych komponentów odpowiednio do potrzeb. Z analizy literatury oraz charakteru coraz bardziej złożonych, nieszablonowych i nieprzewidywalnych współczesnych konfliktów wynika, że misje odzyskiwania izolowanego personelu częściej są rozpatrywane w kategoriach działań połączonych niż samodzielnie prowadzonych przez jeden komponent.

System odzyskiwania personelu obejmuje kombinację działań trzech elementów: dowództw i sztabów, sił odzyskujących (*recovery forces*) oraz personelu narażonego na izolację⁵.

3 *Odzyskiwanie izolowanego personelu. DD-3.7 (A)*, Bydgoszcz 2016, s. 14.

4 *AJP-3.7 (A). Allied Joint Doctrine for Recovery of Personnel in a hostile Environment, Edition A Version 1*, NSO NATO, February 2016, s. X (Preface).

5 *AJP-3.7 (A). Allied Joint Doctrine...*, op.cit., s. 2-5; *F-3-50.1. Army Personnel Recovery*, Headquarters Department of the Army, Washington, D.C., 21 November 2011, s. 1-11.

Dowództwa i sztaby powinny być wyszkolone, tak aby potrafiły zintegrować oraz zsynchronizować planowanie i prowadzenie działań PR z operacją, na przykład z działaniami podejmowanymi w toku walki. Siły odzyskujące muszą być skompletowane, wyszkolone i wyposażone, aby mogły zaplanować, zorganizować i wykonać zadanie ratownicze nawet w sytuacji, gdy izolowany personel nie jest odpowiednio wyszkolony i wyposażony w zakresie przetrwania zdarzenia izolacji (survival, escape/evasion, resistance and extraction – SERE⁶). Podczas szkoleń SERE personel opanowuje umiejętności przetrwania, unikania i przystosowania się do różnych sytuacji w izolacji oraz poznaje metody odzyskiwania stosowane przez zespół ratowniczy. Ponadto zapoznaje się z odpowiednim wyposażeniem specjalistycznym, tj. zasobnikami survivalowymi (przetrwania) oraz środkami sygnalizacji i łączności⁷, które umożliwią mu przeżycie i proceduralne działanie.

Personel izolowany może zostać pochwycony przez przeciwnika nieprzestrzegającego konwencji genewskiej lub innych konwencji o ochronie praw człowieka i następnie wykorzystany do różnych celów⁸. Dlatego powinien być zdolny do przetrwania w trudnych warunkach terenowych i atmosferycznych na teatrze działań, a także wykazywać się umiejętnościami przeciwdziałania schwytaniu, unikania potencjalnego przeciwnika oraz przygotowania się do podjęcia przez siły odzyskujące. W wypadku schwytania powinien umiejętnie stawiać opór i przeciwdziałać wykorzystaniu swojej osoby, a jeśli to możliwe – uciekać.

System odzyskiwania personelu obejmuje cztery fazy: przygotowanie, planowanie, realizację i adaptację⁹. W czasie przygotowania są prowadzone szkolenia i ćwiczenia z dowódcami, sztabami, a także siłami odzyskującymi oraz personelem narażonym na izolację. Otrzymują oni wyposażenie, aby mogli zaplanować i efektywnie wykonać zadania PR.

Planowanie obejmuje proces doboru optymalnych opcji, zdolności i metod odzyskania izolowanego personelu z uwzględnieniem cech środowiska oraz zdolności własnych i przeciwnika¹⁰.

Faza realizacji jest złożona i obejmuje pięć zadań: meldowanie, lokalizację, wsparcie, odzyskiwanie oraz reintegrację. Mogą być one wykonywane kolejno lub równocześnie. Meldowanie polega na przekazaniu informacji o zaistnieniu zdarzenia. Dla powodzenia misji ratowniczej duże znaczenie ma czas przekazania informacji. Najczęściej jest ona przesyłana przez osoby odizolowane lub współuczestników zadania, pododdziały lądowe będące w pobliżu zdarzenia, naocznych świadków bądź media społecznościowe. Do szybkiego przekazania informacji są wykorzystywane radia ratownicze, nadajnik lokalizacji w sytuacjach awaryjnych (Emergency Location Transmitter – ELT) oraz specjalne wzory meldunków. Lokalizacja jest procesem ciągłym, w czasie którego ustala się, znajduje i śledzi poło-

6 SERE – techniki przeżycia, ucieczki/unikania, przeciwdziałania wykorzystaniu, podjęcia.

7 Wielofunkcyjna radiostacja ratownicza AN/PRC-112G – ręczne urządzenie nadawczo-odbiorcze UHF/VHF, przeznaczone do komunikacji głosowej bądź przesyłania danych w technologii bezpośredniej widoczności z satelitą LOS. Ma GPS pozwalający na wykorzystanie zapisanych w pamięci punktów orientacyjnych, umożliwia pracę w trybie awaryjnego identyfikatora radiowego (ELT) – 121,5 MHz i 243 MHz, a także wysyłanie wiadomości lokalizujących i tekstowych do urządzenia Quickdraw bądź systemu wyposażonego w Quickdraw, pracę w trybie DME/PLS w wypadku otrzymania zapytania oraz wysyłanie informacji o odległości do urządzenia AN/ARS-6 lub systemu pomiaru odległości.

8 ACO Manual 080-071. *Personnel Recovery in NATO operations*, B-7010 SHAPE, Belgium, February 2016, s. 53.

9 Ibidem, s. 7.

10 Odzyskiwanie izolowanego personelu..., op.cit., s. 12.

żenie ISOP oraz potwierdza jego tożsamość. W tym celu wykorzystuje się wszelkie dostępne środki wywiadowcze i rozpoznawcze (Intelligence, Surveillance and Reconnaissance – ISR), łączność z ISOP lub informacje od naocznych świadków. Mimo posiadania precyzyjnych współrzędnych izolowanego personelu niezbędna jest jego identyfikacja z wykorzystaniem procedur oraz danych ze specjalnych instrukcji (Special Instructions – SPINS) lub formularza meldunku izolowanego personelu (Isolated Personnel Report – ISOPSREP), znanych tylko ISOP i siłom odzyskującym. Brak pozytywnej identyfikacji utrudnia działanie, może oznaczać bowiem, że wrogie siły podają się za ISOP i chcą zorganizować pułapkę. Zadanie wsparcia polega na ustaleniu dwustronnej łączności z izolowanym personelem i tą drogą psychicznym wspieraniu go. W rejonie ukrycia jest zrzućcane zaopatrzenie, zapobiega się także podejściu sił wrogich do ISOP. Wsparcie może obejmować również pomoc psychologiczną i materialną dla najbliższej rodziny oraz bliskich.

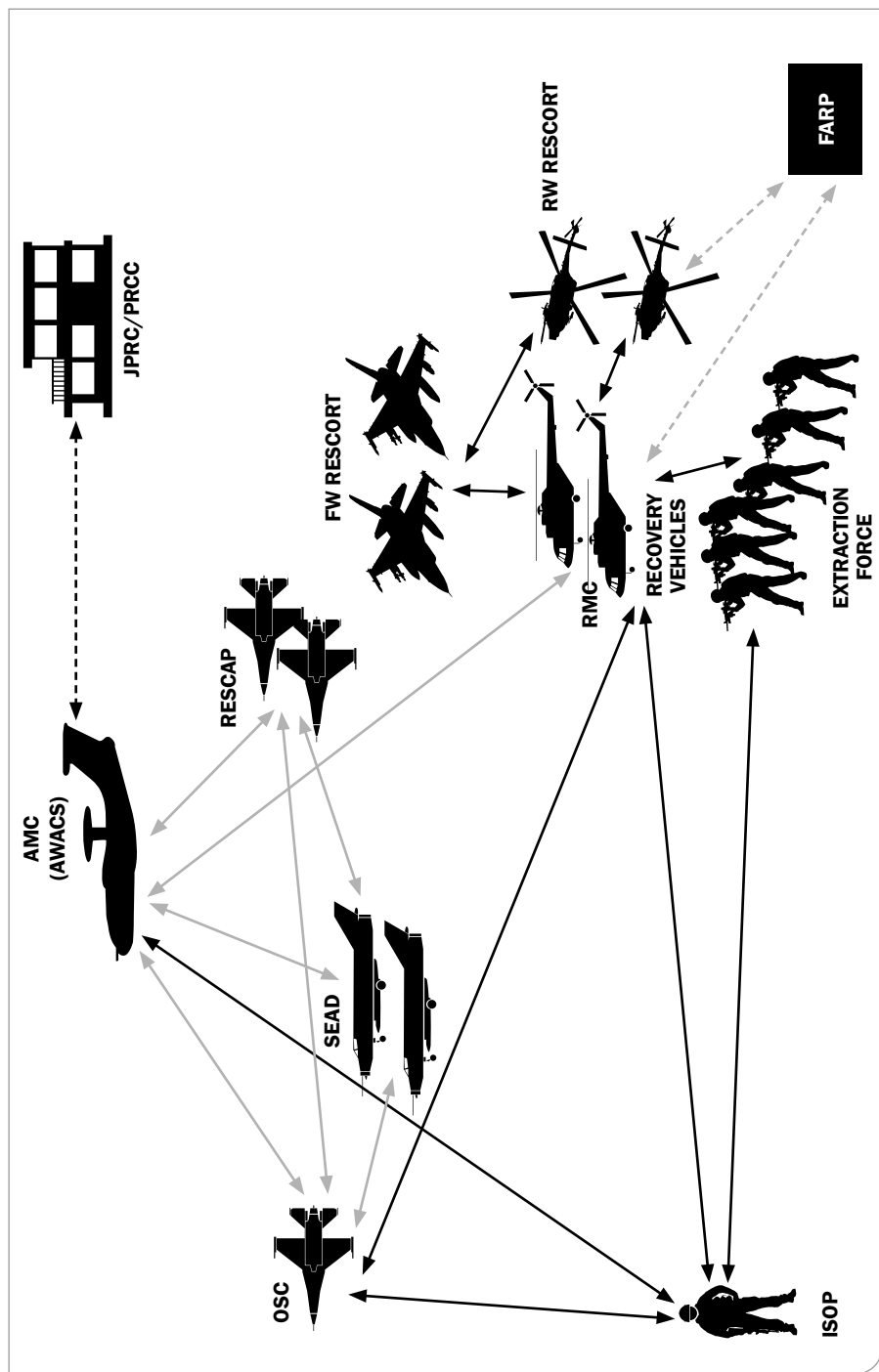
Odzyskiwanie obejmuje skoordynowane użycie przez dowództwa, siły odzyskujące oraz ISOP dostępnych opcji, zdolności i metod odzyskiwania w celu powrotu izolowanych do własnych sił¹¹. Dobór rodzaju i wielkości sił odzyskujących do misji ratowniczej zależy od różnych czynników, między innymi od dostępności tych sił. Metody wykonania zadań będą determinowane sytuacją taktyczną w rejonie działań oraz zdolnościami potencjału bojowego. Reintegracja rozpoczyna się z chwilą przetransportowania odzyskanego personelu do rejonu wojsk własnych. Personel jest poddawany opiece medycznej i psychologicznej. Przeprowadzane są przesłuchania w celu uzyskania istotnych informacji rozpoznawczych oraz SERE.

W trakcie ostatniej fazy systemu odzyskiwania personelu – adaptacji przeprowadza się analizę istotnych informacji zebranych podczas odzyskiwania personelu oraz meldunków po wykonaniu zadania. Kolekcjonowane są również informacje z odpraw, przesłuchań i obserwacji personelu, a także z jego reintegracji. Istotą adaptacji jest analiza i następnie ocena zebranych informacji oraz praktyczne zastosowanie wniosków podczas planowania, organizowania i podejmowania przyszłych działań. Adaptacja ma na celu ciągle ulepszanie systemu PR, aby zapewnić bezpieczniejsze i skuteczniejsze wykonywanie zadania odzyskiwania izolowanego personelu.

Skład sił odzyskujących

Siły odzyskujące, w angielskojęzycznej nomenklaturze nazywane *recovery force* lub *personnel recovery task force* (PRTF), powinny być zdolne do przemieszczenia się w rejon ostatnio znanej pozycji ISOP i następnie zlokalizowania celu misji oraz przeprowadzenia identyfikacji. W trakcie zadania powinny skutecznie ochraniać zarówno izolowany personel, jak i siebie oraz efektywnie podebrać ISOP. W zależności od rejonu działania (morski, lądowy), zagrożeń ze strony przeciwnika i warunków terenowych w skład sił odzyskujących mogą wchodzić delegowane siły oraz środki z wojsk lądowych, sił powietrznych lub morskich. Wszystkie wydzielone pojazdy, statki powietrzne, okręty powinny mieć kompatybilny, niezawodny system łączności, umożliwiający niezakłócony przepływ informacji między elementami ugrupowania odzyskującego w trakcie całej operacji.

11. Odzyskiwanie izolowanego personelu..., op.cit., s. 12.

Rys. 1. Ugrupowanie bojowe sił odzyskiwujących podczas misji odzyskiwania izolowanego personelu (przykład)
Opracowanie własne autora

Łączność radiowa (częstotliwości/sieci radiowej):

Legenda

ISOP – personel izolowany
 OSC – dowódca w miejscu prowadzenia działań
 AMC – powietrzny koordynator misji
 RMC – dowódca misji ratowniczej (pilot śmigłowca transportującego)
 Recovery Vehicles – śmigłowce transportujące zespół odzyskujący
 RW RESCORT – śmigłowcowa eskorta ratownicza
 FW RESCORT – samolotowa eskorta ratownicza
 Extraction Force – zespół odzyskujący
 SEAD – samoloty niszczenia/obezwładniania OP/OPL przeciwnika
 JPRC – połączone centrum koordynacyjne odzyskiwania personelu
 PRCC – komórka koordynacyjna odzyskiwania personelu
 FARP – wysunięty punkt uzbrajania i tankowania śmigłowców

W wariancie bardzo złożonym siły odzyskujące mogą się składać z następujących elementów (rys.1): pojazdów/śmigłowców odzyskiwania personelu (RV), zespołów odzyskujących (Extraction Forces – EF), koordynatora misji/powietrznego koordynatora misji (Mission Coordinator – MC/Airborn Mission Coordinator – AMC), dowódcy misji ratowniczej (Rescue Mission Commander – RMC), dowódcy w miejscu prowadzeniu działań (On-Scene Commander – OSC), eskorty ratowniczej (Rescue Escort – RESCORT), ratowniczego bojowego patrolu powietrznego (Rescue Combat Air Patrol – RESCAP), środków zniszczenia/obezwładniania OP/OPL przeciwnika (Suppression of Enemy Air Defences – SEAD), środków wsparcia ogniowego (Fire Support) oraz sił i środków wsparcia zadania (Mission Support Elements).

Recovery Vehicles (RV) – pojazdy/śmigłowce odzyskiwania personelu. Mają umożliwić transport zespołu odzyskującego wraz z wyposażeniem do strefy/punktu podebrania izolowanego personelu (pick up point – PUP/pick up zone – PUZ), a także zapewniać łączność z personelem izolowanym i pozostałymi elementami ugrupowania PRTF oraz transport personelu po podebraniu. Powinny być wyposażone w odpowiednie aktywne i pasywne systemy samoobrony, zapewniające ochronę przed zagrożeniami ze strony przeciwnika oraz większą żywotność w rejonie operacji. Decyzja o użyciu w odpowiedniej liczbie i odpowiedniego rodzaju RV (pojazdów kołowych lub śmigłowców) zależy od wielu czynników: liczby ISOP i ich stanu zdrowia, przeciwnika, warunków terenowych i atmosferycznych, czasu oraz innych, dodatkowo zidentyfikowanych ograniczeń, powstałych w toku działań. Wykorzystanie wielu pojazdów lub śmigłowców może zwiększyć potencjał bojowy ugrupowania ratowniczego, a także zapewnić zdolność do działania w sytuacjach awaryjnych oraz wzajemne wsparcie.

Extraction Forces (EF) – zespoły odzyskujące. Stanowią integralną część pojazdów/śmigłowców odzyskiwania personelu. Są to najczęściej żołnierze specjalnych eskadr ratowni-

czych, wojsk specjalnych, znający procedury odzyskiwania izolowanego personelu. Zespół odzyskujący jest transportowany na pokładzie RV do strefy/punktu podebrania izolowanego personelu i tam po opuszczeniu pojazdów/śmigłowców ochrania rejon/miejsce podebrania. Ostatecznie identyfikuje i potwierdza autentyczność izolowanego personelu. Następnie zapewnia mu pierwszą pomoc medyczną, po czym zabiera na pokład RV. W pewnych warunkowaniach i sytuacjach taktycznych zespół odzyskujący może być zmuszony przenikać od miejsca jego desantowania do kryjówki izolowanego personelu, a następnie potajemnie ewakuować się wraz z ISOP do wyznaczonego rejonu podebrania. Zespół odzyskujący musi być przygotowany do odparcia ataku przeciwnika, a także zapewnienia ochrony izolowanemu personelowi oraz RV. Dlatego od żołnierzy zespołu odzyskującego wymaga się nie tylko doskonałej znajomości procedur SERE i PR, lecz także opanowania wielu innych umiejętności, między innymi walki wręcz, udzielania pomocy medycznej, desantowania na linach z pokładu śmigłowców, naprowadzania statków powietrznych na cele w ramach procedur: Close Air Support (CAS), Close Combat Attack (CCA) i Call for Fire (CF)¹².

Mission Coordinator (MC)/Airborn Mission Coordinator (AMC) – koordynator misji/powietrzny koordynator misji. Odpowiada za koordynowanie działań podejmowanych w trakcie misji ratowniczej i kierowanie nimi oraz za wspieranie dowódcy w miejscu prowadzenia działań (OSC) i sił odzyskujących. Koordynator może pracować w komórkach JPRC/PRCC¹³ albo jako naziemny lub powietrzny element w sytuacji, gdy jest przemieszczony w rejon działania. Do jego obowiązków należy zapewnienie przepływu i wymiany informacji między JPRC a siłami odzyskującymi. Jeśli wykonuje zdanie w samolocie jako AMC, to monitoruje, koordynuje i kontroluje statki powietrzne zaangażowane w misję ratowniczą. Zasila ugrupowanie sił odzyskujących, RMC, JPRC/PRCC w informacje o przeciwniku, środkach walki elektronicznej, warunkach meteorologicznych oraz innych istotnych czynnikach mogących wpłynąć na powodzenie misji. Informuje elementy ugrupowania ratowniczego oraz JPRC/PRCC o postępach misji i potrzebach wynikłych podczas wykonywania zadania. W razie konieczności wyznacza środki wsparcia ogniowego i koordynuje ich wykorzystanie oraz zapewnia kontrolę przestrzeni powietrznej w rejonie działania.

Rescue Mission Commander (RMC) – dowódca misji ratowniczej. Wyznaczany jest przez dowódcę odpowiedniego szczebla dowodzenia za pośrednictwem JPRC lub PRCC. Odpowiada za planowanie i wykonanie misji ratowniczej¹⁴. Siły i środki do wykonania zadania zazwyczaj otrzymuje w relacji dowodzenia TACON¹⁵. Planowanie odbywa się we współpracy z JPRC/PRCC. W trakcie tego procesu są planowane drogi dolotu do rejonu podebrania izolowanego personelu i powrotne, a także jest dobierana taktyka działania w rejonie celu z uwzględnieniem zagrożeń ze strony przeciwnika, uwarunkowań terenowych oraz licz-

12 CAS, CCA, CF – procedury wsparcia ogniowego opisujące komunikację radiową między elementem wspieranym a wspierającym oraz sposób naprowadzania statku powietrznego na cel.

13 JPRC – Połączone Centrum Koordynacyjne Odzyskiwania Personelu (Joint Personnel Recovery Center), PRCC – Komórka Koordynacyjna Odzyskiwania Personelu (Personnel Recovery Coordination Cell).

14 BI-SC. *Joint Personnel Recovery Joint Operational Guidelines*, Supreme Allied Commander Europe, B-7010 SHAPE, Belgium, February 2011, s. 17.

15 TACON (tactical control) – kierowanie taktyczne.

by i stanu zdrowia izolowanego personelu¹⁶. Podczas wykonywania zdania RMC dowodzi wszystkimi elementami ugrupowania przy pomocy koordynatora misji (MC/AMC). W rejonie celu pełni obowiązki dowódcy w miejscu prowadzenia działań (OSC).

On-Scene Commander (OSC) – dowódca w miejscu prowadzeniu działań. Kieruje operacją ratowniczą w rejonie przebywania izolowanego personelu do czasu przybycia sił odzyskujących. Wszystkie siły i środki uczestniczące w misji ratowniczej przed wejściem w rejon celu (przebywania izolowanego personelu) powinny skontaktować się z MC/AMC lub OSC. Dowódca w miejscu prowadzenia działań powinien ciągle monitorować częstotliwość radiową izolowanego personelu w celu zapewnienia mu możliwej pomocy i przeciwdziałania pojmaniu. Tak jak każdego może spotkać los izolowanego personelu na teatrze działań, tak każdy może zostać OSC. W pierwszej fazie działań OSC często jest głównym informatorem o zdarzeniu izolacji i przekazywaniem informacji dotyczących liczby i stanu izolowanego personelu.

Rescue Escort (RESCORT) – eskorta ratownicza. Jej podstawowym zadaniem jest ochrona pojazdów/śmigłowców transportujących zespoły odzyskujące (EF) i ich wyposażenie do strefy/punktu odebrania izolowanego personelu oraz na trasie powrotnej. Eskortę powinna neutralizować każde zagrożenie podczas lotu po trasie oraz w rejonie celu. Statki powietrzne wyznaczone do zadania powinny być zdolne do prowadzenia rozpoznania, wsparcia ogniowego oraz – opcjonalnie – do retransmisji informacji w sieciach radiowych.

Rescue Combat Air Patrol (RESCAP) – ratowniczy bojowy patrol powietrzny. Odpowiada za neutralizowanie statków powietrznych przeciwnika oraz zapewnienie przewagi w przestrzeni powietrznej na trasie dolotu do ISOP, w jego rejonie i trasie powrotnej. Rejony prowadzenia patrolu bojowego RESCAP są ustalane podczas procesu planistycznego oraz na bieżąco, odpowiednio do sytuacji zaistniałej podczas prowadzenia misji ratowniczej. W tym drugim przypadku dekonfliktację przestrzeni powietrznej między RESCAP a innymi statkami powietrznymi ugrupowania ratowniczego zapewnia powietrzny koordynator misji (AMC).

Suppression of Enemy Air Defenses (SEAD) – środki zniszczenia/obezwładniania OP/OPL przeciwnika. Mają na celu neutralizowanie, zniszczenie lub obezwładnienie wrogich systemów obrony przeciwlotniczej z wykorzystaniem niszczących lub zakłócających środków walki¹⁷. Umożliwiają własnemu lotnictwu bezpieczne operowanie we wrogiej przestrzeni powietrznej. Najczęściej są zapewniane przez lotnictwo uderzeniowe, samoloty walki elektronicznej i przeciwdziałania radioelektronicznego, systemy pocisków manewrujących lub balistycznych oraz bezzałogowe statki powietrzne. W trakcie misji ratowniczych trasy lotu SEAD są koordynowane przez JPRC/PRCC oraz dowództwo działań połączonych.

Fire Support (FS) – środki wsparcia ogniowego. Zazwyczaj są wykorzystywane w czasie bezpośredniego wsparcia lotniczego (CAS, CCA, CF) lub oddziaływania artylerii rakietowej i mają zmniejszyć zagrożenie personelu izolowanego oraz sił odzyskujących działa-

16 BI-SC. *Joint Personnel Recovery...*, op.cit., s. 17.

17 MCRP 3-31.2. *Suppression of Enemy Air Defenses (SEAD)*, Headquarters US Marine Corps, Washington, 2 May 2016, s. 1-3.

niami przeciwnika. W trakcie misji ratowniczej dowódca w miejscu prowadzenia działań (OSC) lub dowódca misji ratowniczej (RMC) planuje wykonanie wsparcia ogniowego i uzgadnia je z powietrznym koordynatorem misji (AMC).

Mission Support Elements – siły i środki wsparcia zadania. W zależności od uwarunkowań zadania może być konieczne wsparcie sił odzyskujących dodatkowymi siłami i środkami (elementami wsparcia zadania) w postaci: systemów zakłócających, wysuniętych punktów uzbrajania i tankowania czy też samolotów cystern do tankowania w powietrzu. Elementy te stwarzają dogodne warunki do przeprowadzenia skutecznej i bezpiecznej misji ratowniczej, ponieważ zmniejszają ograniczenia zasadniczego sprzętu bojowego.

Lotnictwo śmigłowcowe jako niezbędny środek odzyskiwania izolowanego personelu

W czasie wykonywania zadań odzyskiwania śmigłowce mogą być wykorzystane jako platformy ratujące, eskorta ratownicza oraz siły wspierające¹⁸. Atutami lotnictwa śmigłowcowego są: szybkość oddziaływania, mobilność, zasięg, precyzja oraz wynikające z nich wszechstronność, elastyczność i zaskoczenie¹⁹. Z doświadczenia wynika, że miejsca izolacji zazwyczaj znajdują się w dużej odległości od wojsk własnych w obszarach spornych, objętych konfliktem lub w głębi ugrupowania przeciwnika. Dlatego zapewnienie szybkiego przemieszczania sił między rejonami działań stanowi podstawę prowadzenia misji odzyskiwania izolowanego personelu.

Wysoka mobilność lotnictwa śmigłowcowego pozwala na szybki transport zespołów odzyskujących w konkretny rejon w nakazanym czasie. Dzięki dużej prędkości lotu maszyny te umożliwiają przemieszczenie zespołu odzyskującego w krótkim czasie do strefy/punktu odebrania izolowanego personelu. Duża prędkość przemieszczania się śmigłowców oraz ich wyposażenie w zintegrowane systemy samoobrony aktywnej (laser, automatycznie odpalane flary, rozpraszacze gazów wylotowych itd.) i pasywnej (odbiorniki sygnałów radiolokacyjnych informujących załogę o pojawiającym się zagrożeniu, np. ze strony radaru uzbrojenia przeciwnika, który przeszedł na zakres śledzenia) pozwalają zminimalizować ryzyko zniszczenia maszyn w sytuacji zagrożenia, zwiększyć żywotność oraz z powodzeniem przeprowadzić misję ratowniczą.

Lotnictwo śmigłowcowe może podejmować działania na dużych odległościach i w terenie o różnorodnym ukształtowaniu bez względu na przeszkody wodne oraz większość przeszkód terenowych, które znacząco spowalniają oraz kanalizują ruch pojazdów kołowych wojsk lądowych. W terenie lesisto-jeziornym lub górzystym wykorzystanie pojazdów kołowych do odzyskiwania personelu jest utrudnione lub wręcz niemożliwe. Ponadto wydłuża czas prowadzenia misji ratowniczej, co w konsekwencji zwiększa zagrożenia ze strony przeciwnika i wydłuża czas przebywania personelu w izolacji.

Zaletą śmigłowców jest możliwość osiągnięcia w krótkim czasie obiektów położonych za przeszkodami wodnymi i terenowymi lub też w dużej odległości od własnych wojsk, z za-

18 Użycie śmigłowców w działaniach lądowych. DU-3.3.49(G), Bydgoszcz 2017, s. 69.

19 Ibidem, s. 15.

pewnieniem rozpoznania, transportu zespołów odzyskujących oraz sprzętu i zaopatrzenia, a nade wszystko ewakuacji izolowanego personelu z rejonu zagrożenia. W porównaniu z samolotami śmigłowce mogą lądować bez pasa startowego oraz nawierzchni betonowych w trudnych warunkach terenowych (śnieg, piasek, pył). Do wylądowania jednego śmigłowca wystarcza niewielka płaszczyzna trawiasta/gruntowa o powierzchni 50 m × 50 m i nachyleniu terenu do 5–7 stopni²⁰. W wyniku zmian sytuacji taktycznej w strefie podebrania ISOP załogi śmigłowców dzięki właściwościom technicznym swoich maszyn w każdej chwili mogą skorygować wybrane płaszczyzny lądowania. Mogą wysadzić zespół odzyskujący w jednym rejonie, oddalić się, by po chwili podebrać ten zespół wraz z odzyskanym personelem w innym rejonie. W niekorzystnych warunkach terenowych, uniemożliwiających lądowanie, mogą z zawisu śmigłowców desantować żołnierzy EF na linach i następnie z wykorzystaniem specjalnych wciągarek podebrać go, z rannym ISOP na noszach włącznie.

Mimo specjalizacji uzbrojenia i wyposażenia poszczególnych typów śmigłowców, większość platform jest przystosowana do jednoczesnego wykonywania kilku zadań. Przykładowo, podczas odzyskiwania izolowanego personelu te same śmigłowce mogą prowadzić rozpoznanie lotnicze, transportować żołnierzy zespołu odzyskującego do rejonu podebrania ISOP oraz osłaniać ich podczas działalności operacyjnej w punkcie podebrania. Ze względu na ograniczone uzbrojenie śmigłowce transportujące są wykorzystywane do osłony zespołów odzyskujących raczej sporadycznie. Zadanie to zazwyczaj wykonuje eskorta ratownicza, w której składzie oprócz uzbrojonych śmigłowców mogą znajdować się samoloty lub uzbrojone bezzałogowe statki powietrzne²¹. Możliwości taktyczno-techniczne śmigłowców RESCORT, ich środki rażenia oraz taktyka pozwalają szybko i skutecznie reagować na zaistniałą sytuację podczas osłony RV zarówno na trasie do punktu podebrania, jak i w jego rejonie oraz po trasie powrotnej.

Procedury, taktyka osłony oraz ugrupowanie eskorty są ustalane podczas planowania misji na podstawie takich czynników jak: prędkość, wysokość, odległość, paliwo, poziom zagrożenia, warunki atmosferyczne, pora doby. Wyróżnia się dwa zasadnicze rodzaje eskorty: *detached RESCORT* – samodzielną, odłączoną od elementu eskortowanego, oraz *attached RESCORT* – przyłączoną do elementu eskortowanego²². Zadaniem samodzielnej eskorty będzie sprawdzenie trasy dolotu do celu, rozpoznanie i obezwładnienie przeciwnika oraz monitorowanie możliwych dróg podejścia przeciwnika w rejonie punktu podebrania. Śmigłowce eskorty w ramach *detached RESCORT* będą wykonywały lot z wyprzedzeniem czasowym od 1 min do 5 min przed śmigłowcami transportującymi, z taką samą prędkością i na takiej samej lub większej wysokości²³. Ponieważ śmigłowce eskorty mogą być wykryte przez przeciwnika, w celu uniknięcia zdemaskowania śmigłowców transportujących, trasa przelotu eskor-

20 Dopuszczalna wartość nachylenia terenu umożliwiająca lądowanie śmigłowców jest określona w instrukcji użytkownika w locie danego typu statku powietrznego.

21 ATP 3-04.1. *Aviation Tactical Employment*, Headquarters Department of the Army, Washington, D.C., 13 April 2016, s. 8-4.

22 FM 3-04.126. *Attack Reconnaissance Helicopter Operations*, Headquarters Department of the Army, Washington, D.C., 16 February 2007, s. 3-92.

23 BI-SC. *Joint Personnel Recovery...*, op.cit., s. 179.

ty powinna być zaplanowana w pobliskiej odległości od trasy przelotu elementu osłanianego. Taktyka eskorty w ramach *attached RESCORT* zależy od liczby śmigłowców uderzeniowych możliwych do wykorzystania, zagrożeń, charakterystyki terenu, warunków pogodowych oraz wielkości całego ugrupowania sił odzyskujących²⁴. W środowisku dużego zagrożenia oddziaływaniem przeciwnika oraz ograniczonej liczby środków eskorty śmigłowce eskorty ratowniczej (Rotary Wing Rescue Escort – RW RESCORT) wykonują lot przed lotem śmigłowców transportujących zespół odzyskujący (rys. 2). Pozwala to zapewnić bliską ochronę elementowi eskortowanemu oraz szybko zareagować na rozpoznane zagrożenia.

Podczas misji z wykorzystaniem samolotowej eskorty ratowniczej (Fix Wing Rescue Escort – FW RESCORT) lub misji o mniejszym zagrożeniu oddziaływaniem przeciwnika śmigłowce eskorty ratowniczej wykonują lot za śmigłowcami transportującymi zespół odzyskujący (rys. 3). W takim wypadku śmigłowce eskorty osłaniają i obserwują śmigłowce transportujące z tylnej półsfery, natomiast samoloty eskorty prowadzą osłonę całego ugrupowania znad śmigłowców transportujących lub z ich przedniej półsfery.

W sytuacji wykorzystywania czterech śmigłowców eskorty ratowniczej śmigłowce transportujące osłania się następująco: dwa śmigłowce uzbrojone z przodu formacji oraz dwa z tyłu śmigłowców osłanianych (rys. 4). Ugrupowanie takie pozwala na ochronę dookreśną śmigłowców eskortowanych oraz szybką reakcję na zagrożenia.

Wykorzystanie większej liczby statków powietrznych eskorty nie zawsze oznacza większe bezpieczeństwo sił odzyskujących i prawdopodobieństwo powodzenia misji. Zbyt duża formacja może przyczyniać się do zmniejszenia manewrowości ugrupowania, zwiększenia zagrożenia zderzeniem się statków powietrznych oraz zwiększenia ryzyka zdemaskowania sił odzyskujących, tym samym do utraty czynnika zaskoczenia.

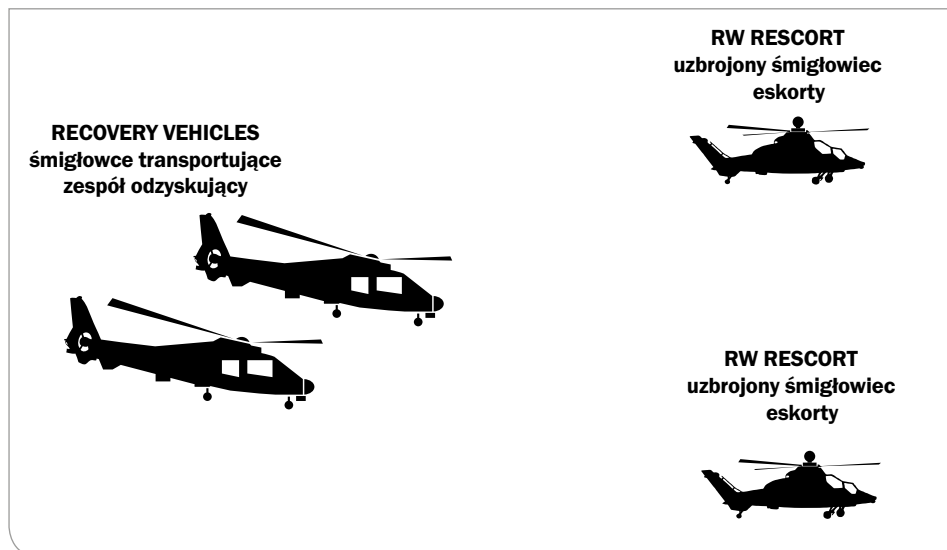
Procedury i taktyka w rejonie celu są uzależnione od składu ugrupowania sił odzyskujących (np. liczby i rodzaju eskorty ratowniczej), sytuacji taktycznej oraz warunków terenowych. Gdy w skład RESCORT sił odzyskujących wchodzi tylko dwa uzbrojone śmigłowce, RV po osiągnięciu punktu początkowego (IP²⁵) zajmują w osłonie śmigłowca eskorty strefę wyczekiwania. Drugi śmigłowiec eskorty wlatuje w rejon celu, sprawdza go, potwierdza jego autentyczność i lokalizuje izolowany personel oraz przejmuje obowiązki OSC. W sytuacji zagrożeń neutralizuje je, po czym wzywa RV wraz z eskortą do wejścia w rejon celu. Następnie śmigłowce RESCORT zajmują pozycję do monitorowania i bezpośredniej osłony sił własnych lub wykonują loty patrolowe²⁶. Eskortą śmigłowców transportujących i zespołu odzyskującego w rejonie celu może być wykonywana po trasach o kształcie koła lub cyfry 8 (rys. 5). Parametry lotów (prędkość, wysokość, promień zakrętu) są ustalane w trakcie planowania misji i uzależnione od uzbrojenia oraz pozostałych możliwości taktyczno-technicznych statków powietrznych, warunków atmosferycznych i terenowych.

W trakcie wlotu śmigłowców transportujących do rejonu celu poszczególne elementy sił odzyskujących zajmują rejon odpowiedzialności, poczynając od pozycji ISOP zgodnie

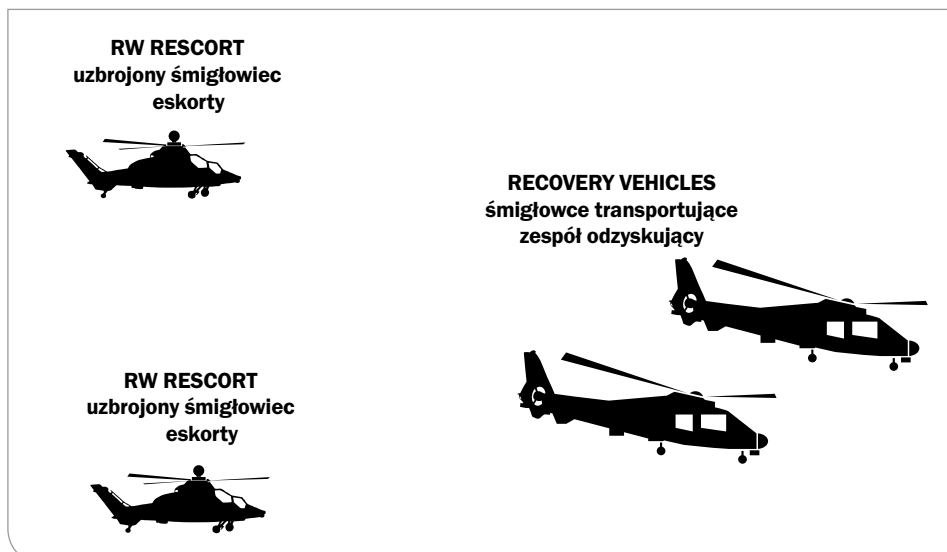
24 Ibidem, s. 180.

25 IP (Initial Point) – punkt początkowy. Ostatni punkt trasy przed wlotem do rejonu celu (objective area – OA).

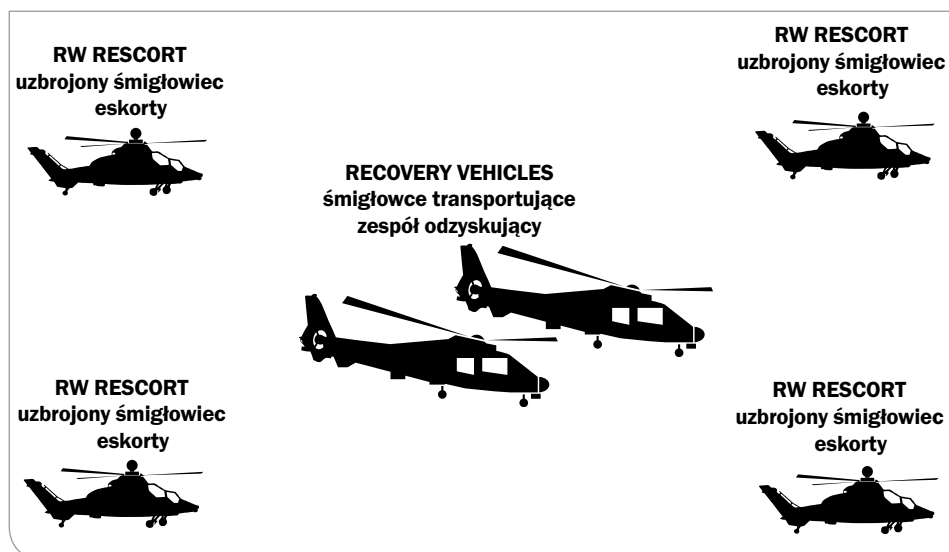
26 Ibidem, s. 171.

Rys. 2. Ugrupowanie bojowe eskorty 10/2 Attached podczas misji odzyskiwania izolowanego personelu
Opracowanie własne autora na podstawie: ACO Manual 080-071. *Personnel Recovery in NATO Operations*, Supreme Headquarters Allied Powers Europe, B-7010 Shape, Belgium, 09 February 2016.

Rys. 3. Ugrupowanie bojowe eskorty – 5/7 Attached podczas misji odzyskiwania izolowanego personelu
Opracowanie własne autora na podstawie: ACO Manual 080-071. *Personnel Recovery in NATO Operations*, Supreme Headquarters Allied Powers Europe, B-7010 Shape, Belgium, 09 February 2016.

Rys. 4. Ugrupowanie bojowe eskorty – 4-Ship Box podczas misji odzyskiwania izolowanego personelu

Opracowanie własne autora na podstawie: ACO Manual 080-071. *Personnel Recovery in NATO Operations*, Supreme Headquarters Allied Powers Europe, B-7010 Shape, Belgium, 09 February 2016.

z ustaleniami procesu planistycznego (rys. 6). Istotna jest dekonfliktacja pozioma i pionowa środków ogniowych ugrupowania ratowniczego, ponieważ zapobiega rażeniu sił własnych w toku działań. W trakcie manewrów śmigłowców transportujących nad lądowiskiem ich strzelcy pokładowi wspomagają lokalizowanie ISOP oraz zapewniają osłonę śmigłowców z własnych sektorów prowadzenia ognia²⁷. W czasie gdy zespół odzyskujący (EF) prowadzi działania na ziemi, śmigłowce i samoloty eskorty zapewniają mu osłonę z powietrza, a w sytuacji zagrożenia – wsparcie ogniowe. Po odebraniu izolowanego personelu całe ugrupowanie ratownicze wykonuje lot po trasie powrotnej innej niż trasa dolotu.

Szybkość działania, duży zasięg i mobilność w połączeniu ze zdolnościami do operowania w dzień i w nocy oraz wykorzystaniem właściwości maskujących terenu umożliwiają uzyskanie efektu zaskoczenia i zmniejszenie zagrożeń ze strony przeciwnika. Na podstawie doświadczenia wojsk NATO zdobytego na teatrach działań w Iraku i Afganistanie oraz Syrii można stwierdzić, że ze względów bezpieczeństwa większość misji bojowych odzyskiwania izolowanego personelu będzie prowadzona pod osłoną nocy. Dlatego w czasie przygotowywania misji ratowniczych zwraca się dużą uwagę na odpowiednie wyszkolenie i wyposażenie całego stanu osobowego, od załóg statków powietrznych, przez żołnierzy zespołów odzyskujących, po obsadę wysuniętych punktów uzbrajania i tankowania śmigłowców (Forward Arming and Refueling Point – FARP), w zakresie działania w nocy z wykorzystaniem urządzeń do widzenia nocnego. To, co z jednej strony jest zaletą, bo umożliwia zmniejszenie zagrożeń ze

27 ATP 3-04.1. *Aviation...*, op.cit., s. 8-9.

strony przeciwnika, z drugiej strony – przy niedostatecznym wyszkoleniu, obyciu i doświadczeniu personelu – może doprowadzić do niepożądanych strat własnych.

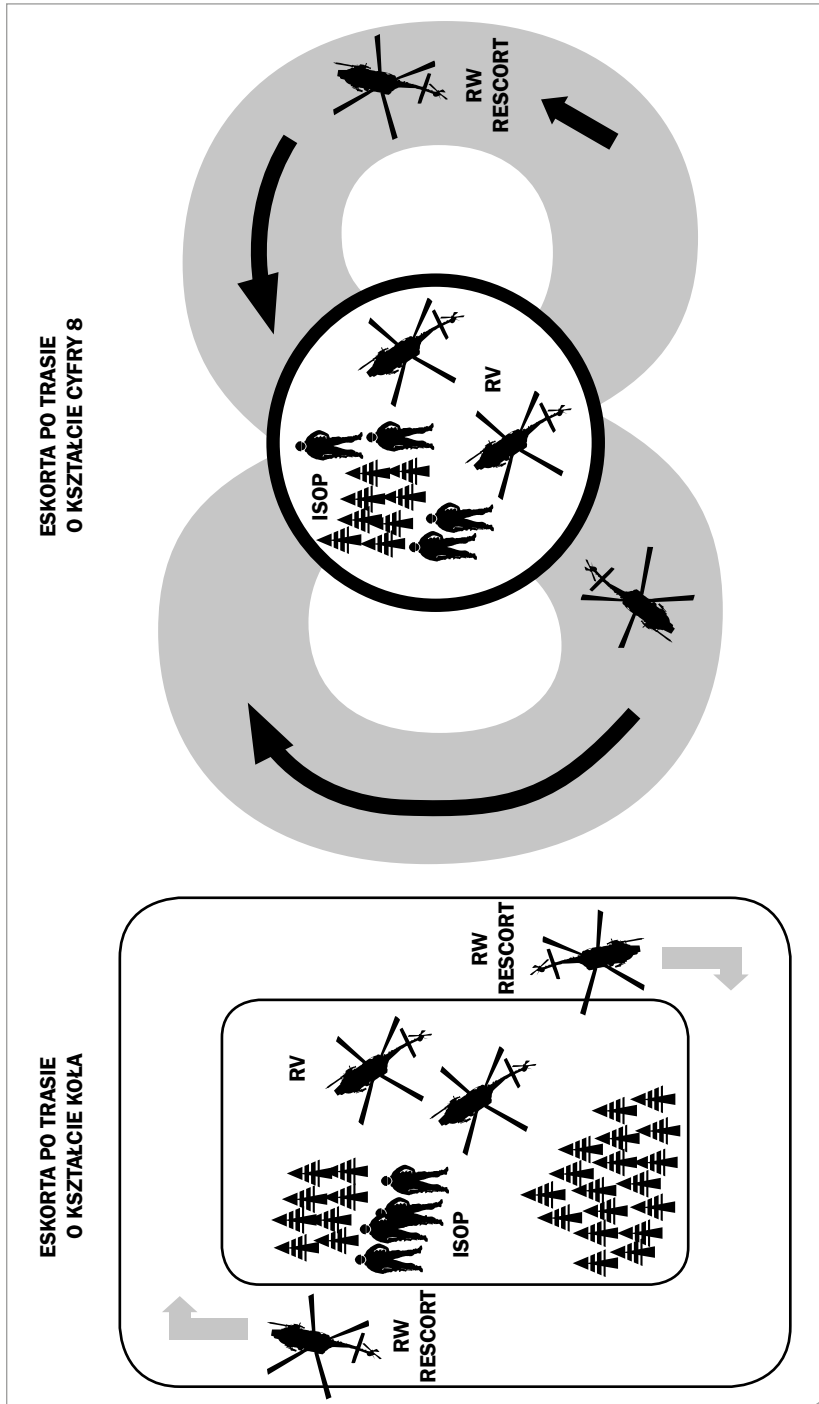
Ze względu na pokonywanie dużych odległości oraz wydłużony czas działania sił odzyskujących w trakcie misji odzyskiwania izolowanego personelu istotne jest, żeby zaangażowane statki powietrzne były zdolne do tankowania w powietrzu. W praktyce niewiele jest śmigłowców, które mogą być tankowane w powietrzu, dlatego w trakcie misji ratowniczych należy zapewnić wysunięte punkty uzbrajania i tankowania śmigłowców. Pozwala to wyeliminować ograniczenia możliwości przestrzennych śmigłowców transportujących i RESCORT. Śmigłowce cysterny z rozszerzonymi systemami paliwowymi (extended range fuel system – ERFS II), zwane również Fat cow/Fat hawk, w pełni umożliwiają transport powietrzny paliwa i przeprowadzenie operacji FARP²⁸. W jej trakcie śmigłowce uczestniczące w misji ratowniczej będą tankowane na zorganizowanych lądowiskach w terenach przygodnych bezpośrednio ze śmigłowców cystern z wykorzystaniem ich pokładowych systemów paliwowych. Pozwala to statkom powietrznym na sprawne uzupełnianie paliwa oraz szybkie przemieszczanie FARP do wyznaczonych rejonów rozwinięcia.

Podsumowanie

Charakter współczesnych konfliktów zbrojnych oraz zdobyte doświadczenia wskazują, że misje odzyskiwania izolowanego personelu częściej są rozpatrywane w kategoriach działań połączonych niż wykonywanych samodzielnie przez jednostkę wojskową czy komponent sił zbrojnych. Niemniej jednak w środowisku działań o niewielkim zagrożeniu środkami napadu powietrznego oraz ograniczonej aktywności systemów obrony powietrznej przeciwnika jest możliwe przeprowadzenie misji ratowniczej z użyciem niewielkiego ugrupowania sił odzyskujących – PRTE. Niezależnie od wielkości ugrupowania i rozmachu operacji śmigłowce oraz żołnierze zespołu odzyskującego zawsze stanowią trzon sił ugrupowania ratowniczego, niezbędny do wykonania tak specyficznego zadania. Śmigłowce transportowe lub wielozadaniowe jako RV, żołnierze zespołu odzyskującego (Extraction Force) oraz śmigłowce lub samoloty bojowe w roli RESCORT – to potencjalnie najmniejsze ugrupowanie zdolne do samodzielnego przeprowadzenia skutecznej misji ratowniczej. Całkowite wyłączenie śmigłowców z misji odzyskiwania izolowanego personelu w praktyce uniemożliwia wykonanie zadania. W miarę narastania zagrożenia w rejonie operacji należy zwiększać ugrupowanie sił odzyskujących, aby zmniejszyć niebezpieczeństwo strat własnych i efektywnie przeprowadzić misję. 56 Baza Lotnicza z Inowrocławia ma i ciągle rozwija zdolność bojowego poszukiwania i ratownictwa z użyciem wyłącznie własnych sił, ma również możliwości wykonania tego rodzaju zadania jako element ugrupowania sił odzyskujących podczas połączonej narodowej oraz międzynarodowej operacji powietrznej COMAO (Composite Air Operation).

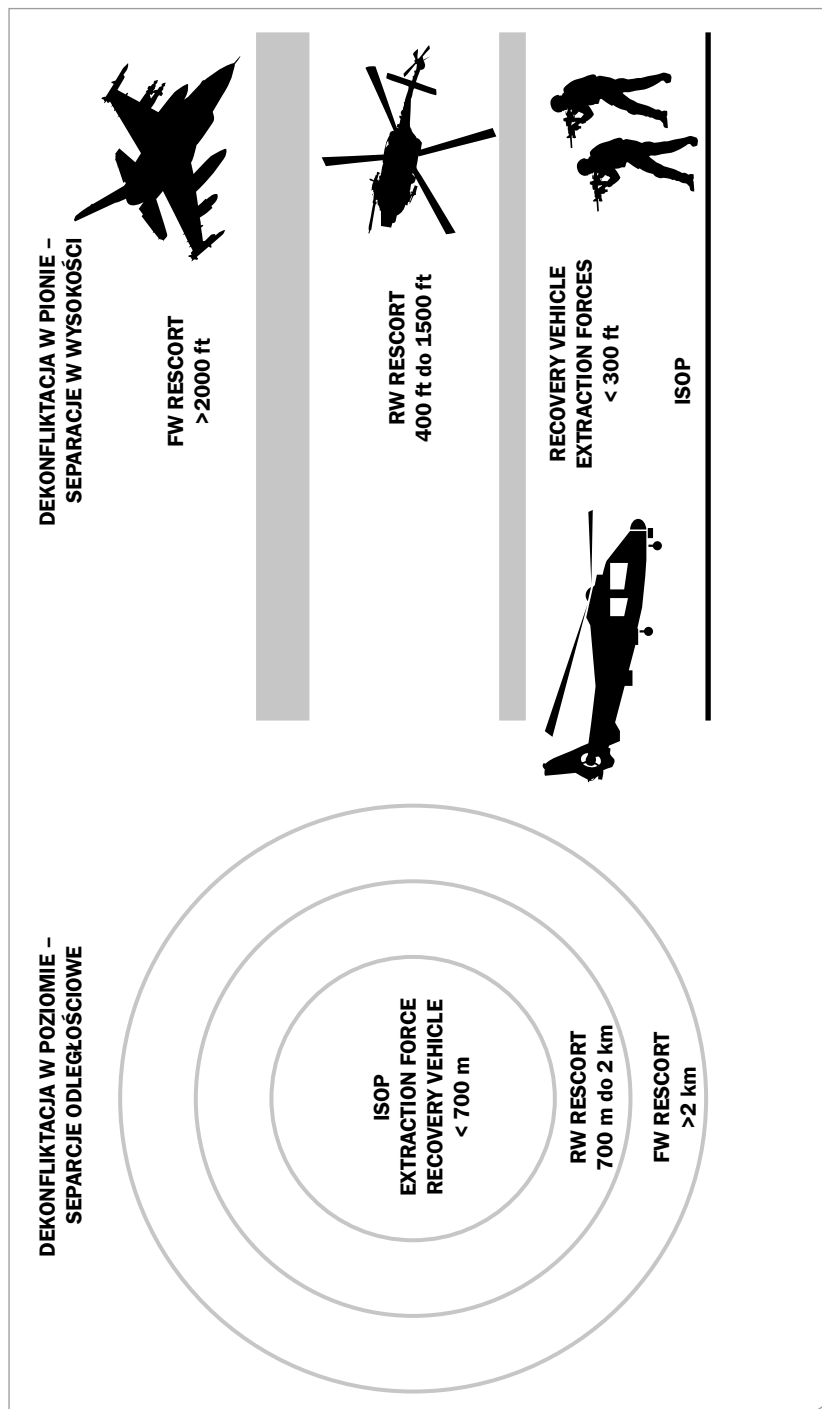
W dokumencie doktrynalnym *DU-3.3.49(G). Użycie śmigłowców w działaniach lądowych* wskazano, że: *śmigłowce mogą być wykorzystywane w roli ratowniczej bojowego patrolu*

28 ATP 3-04.94. Army Techniques Publication for Forward Arming and Refueling Points, Headquarters Department of the Army, Washington, D.C., 26 January 2012, s. 2-20.

Rys. 5. Schemat działania eskorty śmigłowcowej w rejonie celu

Opracowanie własne autora na podstawie: BI-SC. *Joint Personnel Recovery Joint Operational Guidelines*, Supreme Allied Commander Europe, B-7010 SHAPE, Belgium, February 2011.

Rys. 6. Dekonfliktacja elementów ugrupowania sił odzyskujących (przykład)

Opracowanie własne na podstawie: ACO Manual 080-071. Personnel Recovery in NATO Operations, Supreme Headquarters Allied Powers Europe, B-7010 Shape, Belgium, 09 February 2016.

*powietrznego*²⁹. I choć śmigłowce są znakomitą, wielozadaniową formą bojową, nieocenioną w czasie odzyskiwania izolowanego personelu, trudno się zgodzić z przytoczonym zapisem. Z analizy literatury wynika, że celem RESCAP jest neutralizowanie statków powietrznych przeciwnika oraz zapewnienie przewagi w przestrzeni powietrznej. Niestety śmigłowce nie są przystosowane do prowadzenia walk powietrznych – do zwalczania nadlatujących uzbrojonych samolotów, śmigłowców przeciwnika oraz wywalczenia lokalnej przewagi w powietrzu. Co prawda część maszyn jest wyposażona w pociski rakietowe powietrze–powietrze, jednak takie uzbrojenie umożliwia wyłącznie obronę własną przed śmigłowcami przeciwnika. Ratowniczy bojowy patrol powietrzny wykonywany w trakcie odzyskiwania izolowanego personelu stanowi domenę myśliwców wielozadaniowych (samolotów wielozadaniowych), dlatego właśnie te statki powietrzne standardowo są wyznaczane do tego typu działań.

Charakter oraz spektrum zadań, w tym wspierających, wykonywanych przez lotnictwo śmigłowcowe w trakcie misji ratowniczych, potwierdzają ważną rolę tego rodzaju lotnictwa w systemie odzyskiwania izolowanego personelu. Możliwości taktyczno-techniczne śmigłowców oraz procedury i taktyka ich wykorzystania w pełni umożliwiają szybkie i skuteczne podjęcie izolowanego personelu z rejonu położonego w dużej odległości od wojsk własnych, w niekorzystnych warunkach terenowych, objętego aktywnością przeciwnika. ■

Bibliografia

ACO Manual 080-071. *Personnel Recovery in NATO Operations*, Supreme Headquarters Allied Powers Europe, B-7010 Shape, Belgium, 9 February 2016.

AJP-3.7 (A). *Allied Joint Doctrine for Recovery of Personnel in a hostile Environment*, Edition A Version 1, NSO NATO, February 2016.

ATP 3-04.1. *Aviation Tactical Employment*, Headquarters Department of the Army, Washington, D.C., 13 April 2016.

ATP 3-04.94. *Army Techniques Publication for Forward Arming and Refueling Points*, Headquarters Department of the Army, Washington, D.C., 26 January 2012.

ATP-49. *Use of Helicopters in Land Operations*, Edition G Version 1, NSO, March 2016.

BI-SC. *Joint Personnel Recovery Joint Operational Guidelines*, Supreme Allied Commander Europe, B-7010 SHAPE, Belgium, February 2011.

F-3-50.1. *Army Personnel Recovery Headquarters Department of the Army*, Washington, D.C., 21 November 2011.

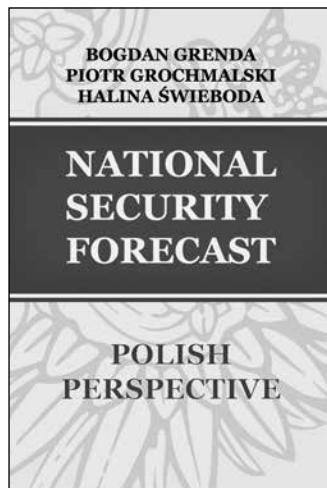
FM 3-04.126. *Attack Reconnaissance Helicopter Operations*, Headquarters Department of the Army, Washington, D.C., 16 February 2007.

MCRP 3-31.2. *Suppression of Enemy Air Defenses (SEAD)*, Headquarters US Marine Corps, Washington, 2 May 2016, s. 1-3.

Odzyskiwanie izolowanego personelu. DD-3.7(A), Bydgoszcz 2016.

Użycie śmigłowców w działaniach lądowych. DU-3.3.49(G), Bydgoszcz 2017.

29 Użycie śmigłowców w działaniach lądowych. DU-3.3.49(G), CDiSZ SZ, Bydgoszcz 2017, s. 69.

Polish Reasons of State in the Perspective of 2025

National Security Forecast. Polish Perspective, edited by Bogdan Grenda, Piotr Grochmalski, Halina Świeboda, Warszawa 2018

Making predictions regarding international matters is one of the most difficult tasks that analysts face. However, despite numerous difficulties inherent in the process of preparing forecasts, it is possible to predict international phenomena with great probability. A state, as the basic actor in international relations, attempts to act rationally, according to its national interest; thus we can predict the dynamics of the international system. This type of forecasts facilitates preparedness for changes in the international environment and reactions appropriate to the threat scale. Polish scientific community has not created yet an analysis that would attempt to define Polish national interests in a long-term perspective. Such effort has been undertaken by a team of members of the Faculty of national Security of the War Studies University: Professor Piotr Grochmalski, Col. Prof. Bogdan Grenda, Professor Halina Świeboda, Col. Prof. Piotr Dela, LCol. Paweł Majdan, PhD, Ryszard Parafianowicz, PhD, Tadeusz Chabiera, PhD, Marta Gębska, PhD, Piotr Lewandowski, PhD, Witold Ostant, PhD, Maj Katarzyna Sala, M.A., Krzysztof Danielewicz, PhD, Marta Bachor, MSc, Martyna Wojenka, MSc.

Prepared by the team headed by Bogdan Grenda, Piotr Grochmalski and Halina Świeboda, the report is the first study of this kind prepared by Polish analysts. The monograph consists

of introduction, four parts, conclusion and bibliography. The report adopted two approaches to creating possible scenarios. The first involves a brief presentation in tabular format, and the second – building scenarios following the intuitive logic method. Both scenarios were based on qualitative data, supported when possible by qualitative data. In the introduction the authors presented the main methodological premises of their own research and defined the main threats influencing the security of the North Atlantic Alliance. The authors strove to present a systemic approach to issues in selected areas of analysis, and their report is predictive. In the first part the Authors constructed an analytical matrix, which was used to define main threats to Polish security. Selected scenarios were presented in tabular form. The second part contained a compilation of the main unknowns that appear in the chosen areas of analysis, while the third was an analysis of the current situation in selected areas of the report. The fourth part of the study presented possible scenarios of strategic games and their influence on the security of Poland.

In the first part of the study the Authors presented an analytical matrix which allowed them to capture current trends, chances, challenges and threats in international politics and their influence on the international security of Poland. It is the first matrix of this kind prepared by Polish analysts. It is expected that the matrix will be expanded in the following years so as to better define main threats to internal and international security of Poland. The Authors set themselves an ambitious task of defining possible scenarios of Polish development and determining challenges and threats influencing state security. Defining Polish *raison d'état* allowed the Authors to formulate proposals regarding the actions that should be undertaken by Polish political decision-makers considering the period up to 2025. For the study purposes, the following research areas were distinguished in the analytical matrix: 1) economic security; 2) energy and environmental security; 3) social security; 4) military security; 5) political and geopolitical security; 6) cultural security; 7) cybersecurity. It seems that a slightly different order of main study areas would have been more appropriate. The analysis should have begun with political and geopolitical (international) security, followed then by studies of subsequent areas (ecological, cyber-, social and cultural security). An undisputed advantage of this part of the report is a list of possible scenarios describing how the situation may develop in specific study areas, and how this may affect Poland's security. It seems that the analysis of economic threats to Poland omitted an important reference to the rivalry between the European Union and the Eurasian Economic Union, whose consequences can influence the economic situation of Poland. Certain predictions presented by the Authors in the report also seem to be debatable. A global military confrontation between China and the US by 2025 seems unlikely as by that time China will not have gained a military advantage over the US. In case of Byelorussia, a change of president will be enough to significantly decrease the possibility of being annexed by Russia. The scenario of territorial disintegration of the Russian Federation by 2025 seems unlikely. Although it is doubtful that some international tendencies listed by the Authors will emerge in reality, it is a starting point for a broader discussion. In the second part of their study the Authors tried to define the main unknowns which exist in the adopted study areas as well as the influence they may have on Poland's security. The brief, tabular form of presentation facilitates diagnosing the main uncertainty spheres in the studied areas.

The Authors began the third part of the study with the analysis of threat to Poland's economic security. They predict stable economic growth in Poland and list the following strategic goals: yearly GNP increase by 3-6%, inflation below 3%, unemployment rate 3-6%, continuous stability of public finances and increased level of public and private investments. In global economy there also appear risk factors which in the coming years will affect the economic situation in Poland (increased protectionism in the US, growing imbalance in China's economy, the economic conflict between the EU and Great Britain etc.) The most realistic scenarios the Authors of the study predict for the period until 2025 include the growth of Asian markets' importance, probable intensification of the conflict between the EU and Great Britain, and the possibility of Chinese-American tariff war. The stable trends listed by the Authors include diminishing significance of the US in the global economy, and the rising economic significance of the African continent. In turn, China maintains its dominant position in the world economy, and Russia undertakes actions aiming to preserve at least partially its economic influence in the post-Soviet area. Increasing economic disintegration of the European Union will remain the main objective of the Russian Federation. Within the EU the growing economic influence of Germany will pose a threat to Polish national interests. The exit of Great Britain from the EU will contribute to strengthening of Germany's economic influence in Central and Eastern Europe; Russian-German economic cooperation will intensify as well. In their study, the Authors attempt to answer the question how the predicted changes in world economy will influence Polish economic situation and how Poland should react to them. In the study, the Authors assign Poland an active role in shaping international economic order. They also emphasize the necessity of Poland becoming more involved in the world economy and compile a detailed list of risk factors which in the coming years will affect the economic situation of Poland. They also point to the necessity of tightening the tax system and increasing the level of intra-national investments, which are a prerequisite of long-term growth and economic development of the state. The improving public finances index will affect the state's economic situation. How difficult a task is predicting such phenomena can be exemplified by the Authors' predictions regarding the public sector deficit, which became outdated after the most recent social transfers in 2018.

What can be considered as the main threats in the area of Poland's energy security are the EU's projects of decarbonization of Polish energy sector and tightening of environmental norms. Diversification of energy sources should also be increased. The dependence on external supplies of raw fuels makes Polish economy less competitive. In a short-term perspective the fuel costs as well as the EU's pressure on decarbonization of Polish economy may increase. A significant threat to Polish energy sector is posed by the policy of the French-German duet. Both these states pursue ambitious climate-related goals, not including in their projects the specific conditions of Central and Eastern Europe. Their actions are motivated by particular economic interests. Germany tries to increase the EU sales of their renewable energy technologies, while France promotes its nuclear energy sector. As a result, their actions can lead to the German-French duet gaining an unbalanced competitive advantage within the EU, at the expense of other EU countries. According to the Authors of the study, Poland is able to increase diversification of energy sources and within a short time become independent of the supply of Russian carbon-based fuels. Polish *raison d'état* is to maintain

– or even increase – the current degree of its energy independence. Poland should decisively defend its energy interests in the EU and protest against any disadvantageous changes in EU energy law. The implementation of Russian projects damaging the EU's energy solidarity should also be limited. The presented analysis lacks a more extensive discussion on the future of Polish coal-mining industry, as the Authors do not explore this issue in detail. This can be understandable in the case of Polish shale gas as in this case the prospecting and mining program was terminated several years ago; however, Polish energy sector is mainly coal-based. There also appears a dangerous tendency of increasing Polish dependence on the supplies of Russian coal. One should consider how to counteract this trend. There must be a full agreement with the opinion that it is necessary to maintain the high level of investments into diversification of the sources of carbon-based fuels (oil and gas). It is possible to decrease the import of Russian gas by two-thirds by 2025. There is also the necessity of diversification of directions of oil supplies and limitation of the dominant Russian role in this area. The Authors' conclusion that no large changes in Polish energy and electricity sector should be expected is fully convincing. What has the greatest chances is the scenario of balanced development, assuming a continuation of current trends in the energy sector. An increased role of renewable energy sources or nuclear energy in the structure of Polish energy sector balance by 2025 should not be expected.

In the short-term perspective, Poland will face serious challenges with regard to demographic policy. In the internal dimension the tendencies related to decreased birth rate, increased age of parents and the growing number of divorces will intensify. In the external dimension Poland will face an influx of immigrants and the need to develop mechanisms of assimilation of foreigners, particularly Ukrainians. Before that, appropriate legislative solutions should be implemented to facilitate integration of immigrants. A serious challenge for Poland is the unfavourable demographic structure of Polish society, as the percentage of elderly people is growing. The increasing costs of social and medical care will contribute to the disturbance of inter-generational solidarity. Lack of an appropriate policy on aging will only exacerbate social problems. A significant threat is posed by skilled employees moving abroad, which will bring negative changes in the labour market. In the short-term perspective one may also expect worsening of the structural problems in Polish national health system. In their analysis, among the steps that must be taken in the next several years the authors list e.g. the necessity of reforming the social security system, development and implementation of a new ageing policy as well as a reform of the national health system.

The weakest part of the reviewed report are military threats to Polish security. Only a couple of pages were devoted to the danger posed by the Russian Federation, discussed in a rather superficial manner. No analysis was undertaken with regard to the development of the situation in Belarus and Ukraine. Although the probability of an open conflict between Poland and the Russian Federation seems small, Russia is working towards rebuilding its position as a world power. It also undertakes a number of activities aiming at further disintegration of the EU and increasing the pressure on the CEE countries. Can the conception of Intermarium, promoted by Poland, be an answer to these threats? Poland as the regional leader is particularly threatened by Russian policy. The growing militarization of the Kaliningrad Oblast is a serious threat to Polish security. A long-term Polish goal should be weakening the ties be-

tween the enclave and the motherland. Polish interest in the post-Soviet region should increase, and activities weakening the integrity of the Russian Federation should be supported wherever it is possible. One of the most serious challenges Poland faces is the tightening Russian–German cooperation. Due to its economic and political potential, Poland should fill the role of a natural leader in Central and Eastern Europe, and strive to build regional military alliances. Poland should also pursue an active policy towards its eastern neighbours. Furthermore, Poland should not give up influencing the EU’s Eastern policy. Its aim is rapprochement between post-Soviet states and the EU as well as to weaken Russian influence in these countries. One should agree with the Authors’ opinion that within the next few years Russia will undertake a number of hostile actions directed against the North Atlantic Alliance. Currently, NATO is the most important guarantor of Poland’s security. It should also be considered what long-term goals Poland wants to achieve in bilateral relations with the US. Working towards establishing a permanent American military base is certainly one of these objectives, but what are others? The CEE region is not a key interest area for the United States, as it remains more active in other regions of the world (Asia, Middle East, South America), which can translate into a decreased interest in strengthening the eastern flank. The reviewed publication does not provide answers to numerous basic questions. Is cooperation with NATO the only response to increasing Poland’s military security? In which way will the modernization of Polish armed forces result in increased security level of Poland? Besides, there is no evaluation of Polish defence potential. The reviewed report does not elaborate on European security policy and Polish position within its framework. Where and on what conditions should Poland seek allies in the EU and outside its structures? Although the terrorist threat of the Islamic State cannot be ignored, this state does not constitute the main military threat for Poland. Therefore the discussion on this issue can be limited in favour of focusing on the questions that have a direct influence on national security.

The assessment of the political and geopolitical dimension presented in the analysis looks extremely interesting. From the perspective of Polish *raison d’etat* the most important actors on the international arena will remain the United States, the European Union, the Russian Federation and China. All these actors should be included in the scenarios analyzed by Poland. Undoubtedly, NATO will remain the defence alliance most important for Poland. Only tightening the cooperation with the North Atlantic Alliance will allow Poland to actively use NATO’s deterrents against potential adversaries. Further perspectives of the EU are difficult to assess. After Great Britain’s exit, the EU will become partially fragmented. One should fully agree with the opinion of the Authors of the reviewed monograph that economic cooperation with the EU countries remains most important for Polish interests. Politically, there are no chances for a cohesive EU. Likewise, the EU will not transform itself into a real defence alliance, able to respond to the global threats of the contemporary world. The United States remain the most important ally of Poland. Poland should expand its dialogue with China, but without endangering our relations with our most important allies (NATO, the US, the EU). The policy of Russia towards the West is not going to change within the next decade either. In their analysis the Authors postulate that Poland with its most important allies should develop a “limiting strategy” towards the Russian Federation; the aim of this strategy would be to stop Russia’s ambitions of becoming a world power. This is a correct conclusion. The Authors

precisely define the objectives of Polish policy towards Russia. Considering its national interests, Poland should work towards expanding an integrated system of national security as well as optimal development of its defensive potential based on Polish military industry. Furthermore, interoperability within NATO and the EU should be strengthened; this includes also the US military forces. It is also necessary to develop cooperation with the countries of our region, including e.g. the Scandinavian and Baltic countries as well as the Visegrad group.

Another segment of Polish security that the Authors focus on is cultural safety. What should be expected according to predictions included in the presented analysis is devaluation of material culture and destruction of historical and natural landscape in Poland. Our country clearly lacks an integrated system of cultural heritage management. Another danger is commercialization of national culture. Traditional social and family bonds are threatened as well. The coming years will also bring a significant increase in the cosmopolitan mindset and the weakening of the role of Polish language in national culture. According to the Authors, Polish national identity should be strengthened; what is also needed are large-scale activities aiming at expanding the presence of historical policy in the public discourse. Also Polish education system should be reformed until it is able to face the mentioned threats.

In their work, the Authors also defined the main threats to cybersecurity of Poland. What should be expanded in the military aspect are defensive competences so that our own digital resources and elements of critical infrastructure are protected. Furthermore, a strategy for offensive actions should be prepared – involving the development of our own IT-structures, units and tools – and work on autonomous systems and energy weapons should be intensified as well. In the area of crime prevention, the main challenges still include creating a common system of education in the area of cybersecurity, adapting Polish law to new types of cybercrimes, increasing powers of institutions combating cybercrime, and increasing state supervision of information networks. In the information area, the Authors postulate creating our own Big Data sets, building our own tools counteracting foreign invigilation and developing new state policies regarding information security of the state. The analysis includes detailed suggestions as to other areas of cybersecurity important for the state (the technological, social and economic area). Ensuring cybersecurity in the military area was considered to be the most important challenge for Poland in the period until 2025. The last part of the study was devoted to developing scripts for strategic games. This is the most questionable part of the analysis as the scenarios included do not cover all the studied areas.

The monograph is the first attempt to define Polish *raison d'état*. Without a doubt it will contribute to a broader debate on Polish national interests. Its great asset is the developed analytical matrix. Subsequent editions of this work and the accompanying discussion will lead to improvement of initial imperfections. The effort which the Authors put in preparing this text should be appreciated. This kind of research requires a systematic approach and repeatability. This is the first work of this type prepared by a team of Polish analysts, and future international changes will verify the predictions it makes.

Arkadiusz Czwolek, PhD,
Professor at Nicolaus Copernicus University in Toruń

Security and Defense

BrigGen Ryszard Parafianowicz, PhD in Eng.

Operational Warfare in War College and War Studies University

Having own operational warfare based on deeply rooted domestic military culture and positively verified combat cases, being now historical experiences inspiring next generations, is one of the foundations of the armed forces. Polish art of war in the 20th century developed freely in the Second Republic of Poland: it was a period, when the foundations for Polish operational art were established. Poland, in consequence of a betrayal by its western allies, after World War II found itself in the Soviet zone of influences, and this meant breaking up with the achievements of the Second Republic of Poland, including the art of war. Regaining Independence at the break of 1989/1990 was a distinct turning point in the development of the art of war, and meant the necessity to search for new solutions adequate for the challenges stemming from contemporary geopolitical location, as well as from its defense self-sufficiency. This required a new outlook on operational warfare. The following turning point was the membership in North-Atlantic Alliance and the participation of the Polish Armed Forces in stabilization operations in the Balkans, Iraq, and Afghanistan. Both in the Second Republic of Poland and today, military education of command and staff professionals had a significant impact on Polish operational art.

Edyta Żyła, MA

Financing of terrorism in the EU countries. Research on contemporary threats to financial security in the light of the FATF reports.

The growing threat of terrorist attacks in Western Europe has made the international community to increase its efforts to combat terrorism. Essential element of these actions was preventing and counteracting the financing of terrorism. The Financial Action Task Force (Special Group on Money Laundering) (FATF) plays a key role in this process by preparing and updating relevant recommendations for individual countries, as well as diagnosing threats and trying to counteract them.

The aim of this paper is to define the scope and specificity of threats related to financing terrorism in the European Union countries and indicate the actions taken by the FATF in response to identified threats.

Angelika Wróblewska, MA

Selected Aspects of Security and Defense Policy in Finland

After the completion of the cold war most of the Western Europe states was felt very safely and didn't recognize the growing threat near their borders. The aggressive actions of Russia forced the international community into taking any reaction. One after one the European capitals recognized Russia as a threat and noticed that their military forces weren't ready for fulfilling their main tasks – guarding border. The countries started realizing the fact that Moscow in its foreign policy doesn't follow the similar principles, and the national interest is above all. Finland which didn't take any action during a long period of time is one of the examples. Its geopolitical place makes the country to take careful steps - from one side close cooperation with the West, on the other - not-worsening, difficult enough, relation with Russia.

Col (Ret) Pilot Bronisław Galoch, PhD

The Russian Arctic in 2019

In the politics of Vladimir Putin, the Arctic takes an important place. There are enormous resources of gas and oil. It is estimated that nearly one-fourth of the global oil and gas resources may be hidden under the sea depth of this icy desert. The Earth's increasing temperatures make the polar ice cover melt, which in turn makes the Arctic more accessible for exploration. The region is interesting for many states, such as Canada, Denmark (and Greenland), Norway, Russia and the United States.

At present, Russia has been most engaged in the activity in the Arctic area, and it is Russia that attempts to make the western world join the Arctic weapon race. On the islands of the Europe's continental shelf, which constitutes a northern end of the entire continent, there are 475 Russian bases with the S-400 anti-aircraft systems, reaching from the western border of the Russian Federation to the Bering Strait in the east, and additional air defense bases in the nearby land air base. The systems can operate in the temperature as low as -50C. The army in those bases is tasked with a radar control of air traffic and the Northern Sea Route, as well as with the elimination of ecological damages.

By the decision of President Putin, until 2024, the shipping traffic on the Northern Sea Route is to increase ten times. The Russian government created a new ministry responsible for the development of the Arctic.

Art of War

Col Wojciech Robert Więcek, PhD

Education of qualified officers. Tactical and historical reflections

Although the art of war is rapidly changing, the role of man remains unchanged. The importance of proper preparation of military personnel for the requirements of the armed forces will not be reduced in the near future. The main role will play professional education of qualified officers – the basic resource of senior military personnel. An important part of such education, conducted at the War Studies University as part of the Postgraduate Operational-Tactical Studies, is knowledge in the field of tactics, explaining to the students the essence of higher levels of command.

Such an approach forces us to reflect on issues not only of tactical but also historical nature, it is worth to bring valuable experience gained during the functioning of the War College in Warsaw.

Practice and Experience in the Armed Forces Use

Col Tomasz Kośmider, PhD

Poland's Security Policy. Experiences and Recommendations

The processes of development and functioning of the State in the context of its security certainly have to be considered not only in a multisectoral perspective, but also in the perspective of the so-

called “longevity,” the effects of which are perceived in a broader sense. Capturing the essence of the described phenomena, the regularities of which have a universal dimension, is crucial for research. It is impossible to envisage a future, also in terms of security, without dialogue with the past.

The history of Poland does not coincide with a simple series of events substantiating contemporary conditions or confirming confidence in the victory of historical justice. In this context, the question of historical conclusions regarding the “nature” of the Polish state and its future remains relevant. The assessment of strategic directions of the Polish security policy, seen through the prism of rich (over a thousand) years of experience proves that the creation of new assumptions of the national security system without considering the conclusions drawn from history may constitute a deficient concept, comprising incomplete or even erroneous recommendations.

Education

Col Juliusz Tym, PhD

The Higher Military Education in Poland vs. the Art of Strategic Thinking

In the twentieth century, Poland enjoyed independence for just over thirty years. The Second Republic developed her own strategy for twenty years. During World War II, the government of the Republic of Poland, operating in Paris, and later in London, tried to formulate a strategy consistent with the then Polish *raison d'état*. As a result of the betrayal of Western allies, Poland after the Second World War found itself in the Soviet sphere of influence, which meant the end of the development of unhampered Polish strategic thought. The resumption of independence in 1989–1990 led to the necessity of formulating the strategy of security of an independent and sovereign state in a new geopolitical position. New challenges and new threats resulting from the turbulence of the security environment required an intense, multispectral security policy. What was needed was a corps of generals professionally prepared to take strategic decisions in a complicated security environment. For this purpose, Postgraduate Studies in Defense Policy were created, which were to prepare candidates for posts with the position of Brigadier General (Rear Admiral). These studios were run at the National Defense University for twelve years and are now continued at the War Studies University. One of the greatest challenges for students of this studies is to change the perception of national security and, above all, to understand the essence of strategic thinking.

Technology and Logistics

Col (Res) Adam Radomyski, PhD

Evolution of air defence system in NATO countries In the years 1950-2015

The article presents a synthesis of research results that focus on the genesis of the uprising and stages of development of NATO's air defense system in the years 1955-2015. The article presents the stages of development of integration of NATO air defense in the cold-war period, which char-

acterized the arms race, including the dynamic development of the means of transferring nuclear weapons by strategic aviation and long-range missiles. In this part of the considerations, the author focuses on technical changes and new technologies that have been successively implemented into NATINADS. An important part of the article are scientific considerations referring to the concepts developed and implemented in the 21st century, which are the basis for the transformation of NATO's integrated air defense system, including the expansion of it with the ability to combat ballistic missiles and other types of rockets.

Maj Sylwester Lubiejewski, MSc in Eng.

Helicopters in personnel recovery missions

The existence of an isolation event during military operations negatively affects the security of operations, the morale of soldiers and their families, as well as the public support for conducting activities. The personnel recovery is a very important part of military operations during peace, crisis and war time. The author presents the nature and specificity of personnel recovery at the combat operations theater and the role and missions of helicopters in such operations. He emphasizes helicopters impact on the mission success, and also presents the procedures and tactics of using them during the personnel recovery. In this way, he extends and organizes the currently possessed knowledge in the studied area.

Wskazówki redakcyjno-techniczne dotyczące przygotowania prac do opublikowania w „Kwartalniku Bellona”

Redakcja przyjmuje oryginalne artykuły naukowe, artykuły przeglądowe, artykuły i komunikaty badawcze, artykuły recenzyjne w języku angielskim i polskim (lub innym języku autora korespondencyjnego). Redakcja zastrzega sobie możliwość tłumaczenia wybranych artykułu na język angielski.

1. Przygotowanie tekstu

Edytor MS Word, czcionka Times New Roman 12 pkt (przypisy – 10 pkt), odstęp między wierszami – 1,5, marginesy normalne (górny, dolny, lewy, prawy – 2,5 cm). Objętość artykułu – 20 000–30 000 znaków. Artykuł powinien zawierać streszczenie w języku polskim i angielskim (maksymalnie 1200 znaków) oraz pięć słów kluczowych.

Do pracy należy dołączyć:

- pismo, w którym autor zwraca się do redakcji o wydrukowanie artykułu w czasopiśmie (jest to formalna zgoda autora na publikację pracy), podaje swój dokładny adres, zatrudnienie, numer telefonu, adres e-mailowy oraz składa podpis z podaniem tytułu naukowego i stanowiska;
- pisemne oświadczenie, że artykuł dotychczas nie był ogłoszony drukiem i nie został złożony w innej redakcji. W przypadku wykorzystywania rysunków wcześniej opublikowanych lub pochodzących od innych autorów należy dołączyć pisemną zgodę autorów i wydawnictwa na ich wykorzystanie.

Wojskowy Instytut Wydawniczy zastrzega sobie prawo do dokonywania poprawek, skracania lub uzupełniania artykułów bez naruszenia zasadniczych myśli autora, do wprowadzania własnych tytułów oraz zamieszczania publikacji, w języku polskim i angielskim, na stronie internetowej www.kwartalnikbellona.pl

2. Struktura artykułu

Każdy składany manuskrypt, z wyjątkiem recenzji i dyskusji naukowych, powinien być przygotowa-

ny w międzynarodowym standardzie naukowym, w schemacie AIMRaD (Abstract, Introduction, Materials and Methods, Results, and Discussion):

- wstęp – przedstawiający cele i przyczyny powstania artykułu oraz znaczenie tematu, który podejmuje;

- przegląd literatury – przedstawiający dotychczasowy dorobek nauki w zakresie badania danego zagadnienia. W przypadku artykułów innowacyjnych dopuszczalne jest stwierdzenie o braku literatury dotyczącej omawianego tematu;

- metodologia – opis metod badawczych stosowanych przez autora oraz źródeł danych i informacji wykorzystanych w czasie tworzenia manuskryptu wraz z uzasadnieniem;

- wyniki i dyskusja – opis najważniejszych wyników oraz ich interpretacja, także na tle istniejącej literatury. Dopuszczalne jest przedstawienie wyników i dyskusji w osobnych sekcjach;

- wnioski – przedstawienie najważniejszych wniosków i rekomendacji autora dotyczących badanego zagadnienia. Ta sekcja powinna stanowić samodzielny tekst, pozwalający na zrozumienie zagadnienia bez konieczności lektury reszty artykułu;
- bibliografia.

Abstrakt i strona tytułowa są wprowadzane osobno przez system składania artykułów dostępny w zakładce. Abstrakt i słowa kluczowe powinny być napisane w języku angielskim oraz polskim (i/lub języku narodowym autora korespondencyjnego).

3. Sporządzanie przypisów

- poszczególne elementy opisu oddzielamy przecinkami;

- nazwę autora podajemy w formie: inicjał imienia z kropką (w wypadku kilku inicjałów imion zapisujemy je bez spacji, np. D.M.), spacja, nazwisko. Pomijamy tytuły naukowe i zawodowe. Jeśli autorów jest dwóch lub trzech, podajemy ich nazwiska, oddzielając je przecinkami. Jeśli autorów jest wię-

cej niż trzech, to podajemy nazwisko pierwszego i zamieszczamy dopisek et al. (*et alli* – i inni);

– tytuł pracy zapisujemy kursywą;

– stosujemy skróty łacińskie: *op.cit.* (dzieło cytowane), *vide* (zobacz), *ibidem* (tamże), *idem* (tenże), *eadem* (taż), *eidem* (ci sami), *passim* (w różnych miejscach);

– oznaczamy brak: roku wydania – [s.a.] – *sine anno*, miejsca wydania – [s.l.] – *sine loco*, miejsca i roku wydania – [s.a.e.l.] – *sine anno et loco*.

Przykłady:

K. Ficoń, *Międzynarodowe standardy zarządzania ryzykiem*, „Kwartalnik Bellona” 2013 nr 3, s. 31–50.

Idem, *Ryzyko etapowe w zarządzaniu kryzysowym*, „Kwartalnik Bellona” 2015 nr 1, s. 11–30.

B. Balcerowicz, *Siły zbrojne w stanie pokoju, kryzysu, wojny*, Warszawa 2010, s. 12.

Ibidem, s. 16.

A. Polak, *Bibliografia teorii sztuki wojennej w latach 1945–1989*, Warszawa 2009, s. 119.

B. Balcerowicz, *Siły zbrojne...*, *op.cit.*, s. 13.

Źródła do dziejów powstań śląskich, t. 1. *Październik 1918–styczeń 1920*, cz. I, H. Zieliński (oprac.), Wrocław–Warszawa–Kraków 1963, s. 178.

E. de Amicis, *Serce. Książka dla chłopców*, tłum.

M. Konopnicka, Warszawa [s.a.], s. 36.

Opis wydawnictw zwartych

– podajemy kolejno: inicjał(y) imienia (imion), nazwisko, tytuł zapisany kursywą (przy tłumaczeniach podajemy nazwisko tłumacza poprzedzone skrótem tłum.), miejsce i rok wydania, numer strony, np.:

R.A. Heinlein, *Kawaleria kosmosu*, Warszawa 1994, s. 54.

Opis wydawnictwa zbiorowego

podajemy: tytuł publikacji, inicjał(y) imienia (imion) i nazwisko redaktora z oznaczeniem: red. w nawiasie, miejsce i rok wydania, stronę, np.:

Ekonomia a wojna. Studia i szkice, M. Franz (red.), Toruń 2011, s. 9.

Opis artykułu w wydawnictwie zbiorowym

podajemy: inicjał(y) imienia (imion) i nazwisko autora, tytuł zapisany pismem pochyłym, przyimek w z dwukropkiem, tytuł wydawnictwa zapisany pismem pochyłym, inicjał imienia i nazwisko redaktora, skrót red. w nawiasie, miejsce i rok wydania, stronę, np.:

I. Clark, *Globalizacja i ład pozimnowojenny*, w: *Globalizacja polityki światowej. Wprowadzenie do stosunków międzynarodowych*, J. Baylis, S. Smith (red.), Kraków 2008, s. 912–913.

Opis czasopism i gazet

podajemy: inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł zapisany pismem pochyłym, nazwę czasopisma w cudzysłowie (polski cudzysłów ma postać: „...”), bezpośrednio po niej (bez rozdzielania przecinkiem) rok wydania, tom, zeszyt lub numer i stronę. W wypadku gazet codziennych podajemy nazwę gazety w cudzysłowie i dalej, bez przecinka, dzień, miesiąc i rok wydania, np.:

W.S. Lind, *Understanding the fourth generation war*, „Military Review” 2004 No. 10, s. 12–16.

Ł. Kamieński, *Nieuświadomiona percepcja, czyli neurobiologia na usługach amerykańskiej armii*, „Kwartalnik Bellona” 2014 nr 3, s. 196–206.

A. Słojewska, *Dwa tygodnie na porozumienie z Grecją*, „Rzeczpospolita” 15.05.2015.

Opis dokumentów elektronicznych

podajemy: inicjał(y) imienia (imion) i nazwisko autora, tytuł zapisany pismem pochyłym, w nawiasie prostokątnym typ nośnika i wersję, następnie miejsce i rok wydania. W przypadku dokumentów na stronach WWW podajemy adres sieciowy oraz datę dostępu w nawiasie kwadratowym, np.:

W. Kopaliński, *Wielki multimedialny słownik Władysława Kopalińskiego* [CD-ROM, wersja 1.00.00], Warszawa 2000.

L. Sly, *Al-Qaeda force captures Fallujah amid rise in violence in Iraq*, „The Washington Post” [online], 3.01.2014, <http://www.washingtonpost.com/world/al-qaeda-force-captures-fallujah-amid->

rise-in-violence-in-iraq/2014/01/03/8abae2a-74aa-11e3-8def-a33011492df2_story.html [dostęp: 9.01.2015].

Cytowanie archiwaliów

podajemy: nazwę instytucji przechowującej dany dokument, jej skrót lub akronim z określeniem siedziby (miejscowości), nazwę jednostki archiwalnej (zespołu akt) lub tematykę opisywanej jednostki, sygnaturę lub inne oznaczenie identyfikacji dokumentu, liczbę i numer strony (karty), np.:

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie (dalej: CAW), Oddział II SGWP, sygn. I.303.4.5755, Sprawozdanie Małskiego z akcji „Łom”, k. 8–9.

4. Tabele, rysunki i fotografie

– materiał graficzny (fotografie, mapy) należy dostarczać jako osobne pliki, zapisane w formacie JPG lub TIF (w rozdzielczości nie mniejszej niż 300 dpi). Warunkiem umieszczenia ich w wydaniu jest posiadanie przez autora artykułu zgody na ich wykorzystanie (dotyczy to również materiałów ze stron internetowych; nie wystarczy podanie daty dostępu). W danym artykule rysunki i fotografie powinny mieć numerację ciągłą;

– określenie „Tabela” z numerem zapisanym liczbą arabską i tytułem umieszczamy nad tabelą. Pod tabelą należy wskazać źródło;

– przypisy do tabeli zamieszczamy pod tabelą (nie w tekście głównym). Jako odsyłacze używamy gwiazdek, a w przypadku większej liczby odsyłaczy – małych liter;

– określenie „Rys.” umieszczamy pod rysunkiem. Każdy rysunek powinien mieć numer i tytuł. Pod rysunkiem podajemy źródło;

– rysunki powinny być przygotowane w pliku edytowalnym w formacie AI, EPS lub PDF.

5. Bibliografia

W bibliografii obowiązuje układ alfabetyczny według nazwiska autora. Dopuszcza się podział bi-

bliografii na: źródła/archiwalia, monografie, artykuły, artykuły elektroniczne, jednak nie jest to wymagane. Podajemy: nazwisko autora, inicjał(y) imienia, tytuł, miejsce wydania, rok wydania.

Balcerowicz B., *Siłły zbrojne w stanie pokoju, kryzysu, wojny*, Warszawa 2010.

6. Kontrola jakości

Wszystkie artykuły składane do „Kwartalnika Bellona” przechodzą procedurę recenzencką *double blind peer-review*. W związku z tym prosimy o składanie artykułów pozbawionych cech pozwalających na identyfikację autora.

7. Standardy etyczne

Redakcja „Kwartalnika Bellona” stosuje zasady etyki publikacyjnej zgodne z wytycznymi Komitetu do spraw Etyki Publikacyjnej COPE (Committee on Publication Ethics).

Link: <https://publicationethics.org/>.

8. Opłaty za publikację

Redakcja nie pobiera opłat na żadnym etapie publikacji artykułów.

9. Składanie artykułów

Do publikacji przyjmujemy wyłącznie artykuły składane przez zakładkę „Złóż manuskrypt” na naszej stronie www.kwartalnikbellona.pl.

10. Publikacja

Po pozytywnym przejściu procesu recenzenckiego artykuł ukazuje się w wersji drukowanej, a także cyfrowej na stronie www.kwartalnikbellona.pl. Każdy otrzymuje numer DOI i jest kierowany do zamieszczenia w międzynarodowych bazach naukowych.

Wszelkie zmiany od ww. zasad należy uzgadniać z redaktorem prowadzącym. Zastrzegamy sobie prawo do redakcyjnego opracowania tekstów.

SZANOWNI CZYTELNICY!

Zapraszamy do składania zamówień na prenumeratę „Kwartalnika Bellona”

Jej koszt w 2019 roku wynosi 100 zł (cztery wydania w cenie 25 zł każde).

Prenumeratę można zamówić:

- e-mailem: prenumerata@zbrojni.pl
- listownie: Wojskowy Instytut Wydawniczy, 00-909 Warszawa, Aleje Jerozolimskie 97
- telefonicznie: +48 261 840 400.

Warunkiem wysyłki kwartalnika jest wpłata na konto: 23 1130 1017 0020 1217 3820 0002.

POLSKA ZBROJNA

Sprawdzony tytuł. Nowa odsłona

Cena 25 zł (w tym 5% VAT)

